

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**DİJİTAL TOPLUMDA KENDİLİK TEKNOLOJİLERİ OLARAK
TAVSİYE ALGORİTMALARI: BİR ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK
PLATFORMU ÜZERİNDEN KENDİLİĞİN İNŞASI**

Merve Tuğba ERDEM

Doktora Tezi

Ankara, 2022

DİJİTAL TOPLUMDA KENDİLİK TEKNOLOJİLERİ OLARAK TAVSİYE
ALGORİTMALARI: BİR ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMU ÜZERİNDEN KENDİLİĞİN
İNŞASI

Merve Tuğba ERDEM

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Merve Tuğba ERDEM tarafından hazırlanan "Dijital Toplumda Kendilik Teknolojileri Olarak Tavsiye Algoritmaları: Bir Çevrimiçi İçerik Platformu Üzerinden Kendiliğin İnşası" Savunma Sınavı 02.06.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Ayşe CANATAN (Jüri Başkanı)

Prof.Dr.Aylin BARAN (Danışman)

Prof.Dr. Nilay Çabuk Kaya (Üye)

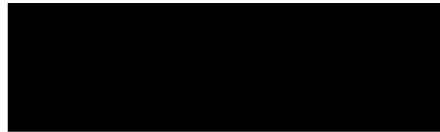

Prof.Dr. E.Feryal TURAN (Üye)

Prof.Dr. Tuğça POYRAZ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

21/06/2022

Merve Tuğba ERDEM

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Aylın GÖRGÜN BARAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Merve Tuğba ERDEM

Canım ailem ve eşime...

TEŞEKKÜR

Yoğun emek ve adanmışlık gerektiren doktoram süresince; rehberlikleri, tavsiyeleri, eleştirileri, teşvik ve destekleriyle her zaman yanımda olmaktan vazgeçmeyenleri anmak ve teşekkür etmek isterim. Son altı yıldır akademik hayatımda beni can-ı gönülden destekleyen, fikirlerimi her zaman büyük bir ilgiyle dinleyen, çalışmalarım için beni teşvik eden ve destekleyen, bugün doktoramı bitirme fırsatına nail olmamda büyük katkısı olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Aylın Görgün Baran'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Onun desteği, eleştirisi ve teşvikleri olmasaydı bu tezi ortaya koyamazdım.

Ayrıca doktoram boyunca araştırmamı ilgiyle takip eden, geliştirmemi sağlayan ve desteklerini eksik etmeyen Tez İzleme Komitesi'nde yer alan hocalarım Prof. Dr. Nilay Çabuk Kaya ve Doç. Dr. Çağatay Topal'a; sınav jürisinde yer alan Prof. Dr. Emine Feryal Turan, Prof. Dr. Tuğça Poyraz ve Prof. Dr. Ayşe Canatan'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sosyoloji alanındaki lisansüstü çalışmalarım boyunca bana doğrudan ve dolaylı olarak destek olan yakın arkadaşlarım, çalışma arkadaşlarım ve büyüklerimin duyarlılığını derinden takdir eder, teşekkür ederim.

2020 yılının başından beri hayatlarımıza etki eden pandemiye rağmen yürüttüğüm saha araştırmam sırasında gönüllü olan ve deneyimlerini açık bir şekilde benimle paylaşan her bir katılımcıya teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, akademik hayatımda bana destek olan ve hayattaki mücadelem için hiçbir dakikasında beni yalnız bırakmayan sevgili aileme, tüm kararlarımda yanımda olan, asla vazgeçmeyen ve her zaman desteğiyle bana cesaret veren canım eşime ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Hepsine, yıllarca süren eğitimim boyunca, bu tezin araştırma ve yazma sürecinde yaptıkları her şey için ayrı ayrı teşekkür etmek isterim. Sizler olmadan bunca yolu gidemezdim.

ÖZET

ERDEM, Merve Tuğba. *Dijital Toplumda Kendilik Teknolojileri Olarak Tavsiye Algoritmaları: Bir Çevrimiçi İçerik Platformu Üzerinden Kendiliğin İnşası*, Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Bu çalışma Foucault'nun kendilik teknolojileri kavramını dijital toplum çerçevesinde ele alarak, günümüzde yaygın olarak birçok dijital platformda kullanılan tavsiye algoritmaları olarak adlandırılan sistemler aracılığıyla nasıl işlediğinin bir irdelemesini yapmaktadır. Kısaca Foucault'ya göre kendilik teknolojileri, etik olarak kendiliğin oluşturulması amacıyla bireyin kendine eğilerek kendiliğini dönüştürmeyi amaçladığı *askesis* pratiklerden oluşmaktadır. Bu kuramsal çerçeveden hareketle, tavsiye algoritmaları üzerinden çalışan bir çevrimiçi içerik platformu seçilerek, bu platformun kullanıcılarının deneyimlerinin anlamlandırılması amaçlı bir araştırma yürütülmüştür. Bu çalışmanın ana amacı, dijital toplumun bir parçası haline gelen teknolojik sistemlerin önde gelen temsilcileri olarak tavsiye algoritmalarının kendilik teknolojileri olarak nasıl işlediğine dair sosyolojik bir durum tespitinde bulunmaktır. Bu bağlamda, tavsiye sistemlerinin kendilik teknolojileri olarak işleyerek kendiliğin inşasına ve deneyimine – Foucaultcu anlamda bir özgürleştirme alanına – yönelik bir fırsat alanı oluşturup oluşturmadığı sorgulanmaktadır. Bu kapsamda, yorumcu-inşacı bir yaklaşımla Türkiye bağlamında videokonferans tekniğiyle bu sistemlerin kullanıcılarından oluşan katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma boyunca çevrimiçi içerik platformları üzerinden bireylerin kendilik teknolojilerine dair deneyimlerine yükledikleri anlamlarla ilgilenilmiştir. Araştırma sonuçları; bireylerin çevrimiçi içerik platformu üzerinden etik içerik seçimlerini kapsayan bir kendilik etiği oluşturduklarını, farklı tekrarlama biçimleriyle bu kendilik etiğini içselleştirdiklerini ve içerik seçiminin kendiliği hedef alan bir uygulamaya dönüştüğünü göstermektedir. Dahası, algoritmanın bilgisine sahip bireylerin, algoritma ve tavsiyelerden beklentisini bu bilgiye göre şekillendirdiği, buna göre tavsiyenin kabulü veya tavsiyeye direnme üzerinden kendiliğin pratik alanının kurulduğu anlaşılmaktadır. Son olarak, bireylerin kendilikleri üzerinde uyguladıkları işlemlerin, bireyler arası ilişkiler vasıtasıyla özneler-arası bir pratik alanı oluşturduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler

Algoritmalar, Dijital Toplum, Foucault, Kendiliğin İnşası, Kendilik Teknolojileri, Çevrimiçi İçerik Platformu, Tavsiye Sistemleri.

ABSTRACT

ERDEM, Merve Tuğba. *Recommendation Algorithms as Technologies of the Self in the Digital Society: Self-Construction via an Online Content Platform*, Dissertation, Ankara, 2022.

This study deals with Foucault's concept of technologies of the self within the framework of digital society and examines how it works through systems called recommendation algorithms, which are widely used in many digital platforms today. In short, Foucault's *technologies of the self* consists of *askesis* practices in which the individual focuses on *care of the self* by performing shaping practices on the self in order to ethically form and to transform the self. Based on this theoretical framework, this research was conducted on an online content platform that works through recommendation algorithms. Main aim of this study is to interpret sociological implications on how these recommendation systems work as technologies of the self as the leading representatives of the technological systems that have become an inevitable part of the digital society. In this context, it is questioned whether recommender systems function as technologies of the self and create an opportunity for the construction and experience of the self – in terms of practices of freedom. For this reason, with an interpretative-constructive approach, in-depth interviews with the users of this online content platform were conducted via videoconferencing in terms of Turkey in which the meanings that individuals ascribe to their experiences through online content platforms were investigated. The research results show that individuals create a self-ethic that includes ethical content choices through the online content platform, which are internalized by them via different repeated exercises, where the selection of the content turns into a self-targeting practice. In addition, it is understood that individuals with knowledge of the algorithm shape their expectations from the algorithm and its recommendations, and accordingly, the practical field of the self is established through acceptance of the recommendation or resistance to it. Finally, there is an inter-subjective practice area of the actions that individuals perform on themselves, which appear in collective practices, through interactions with others in the context of the online content platform.

Keywords

Algorithms, Digital Society, Foucault, Construction Of The Self, Technologies Of The Self, Online Content Platform, Recommendation Systems.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Error! Bookmark not defined.
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	Error! Bookmark not defined.
ETİK BEYAN	Error! Bookmark not defined.
TEŞEKKÜR	Error! Bookmark not defined.
ÖZET	i
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
GİRİŞ	Error! Bookmark not defined.
I. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ VE ARAŞTIRMA SORULARI	Error! Bookmark not defined.
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	Error! Bookmark not defined.
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	Error! Bookmark not defined.
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	Error! Bookmark not defined.
II. BÖLÜM: KENDİLİK TEKNOLOJİLERİNE DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TAVSİYE ALGORİTMALARI VE ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMLARI ALAN YAZIN İNCELEMESİ	1
2.1. KENDİLİK TEKNOLOJİLERİNE DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KENDİLİK TEKNOLOJİLERİNİN DENEYİMİ	9
2.1.1. Kendilik Pratikleri – Bir Yaşama Sanatı Olarak Kendilik	9
2.1.1.1. Kendini Bil! ve Kendine Eğil!	9
2.1.1.2. Hakikat Oyunları, Özne ve Hakikat.....	12
2.1.1.3. Özneleştirme Pratikleri	15
2.1.1.4. Özgürlük Pratikleri	17

2.1.2. Kendilik Pratiklerinde Etik – Kendine Eğilme.....	18
2.1.2.1. Epimeleia Heautou (Kendilik Kaygısı), Episteme Theorike (Teorik Bilme) ve Episteme Pratique (Pratik Bilme) İlişkisi	18
2.1.2.2. Mathesis (İrfan), Melete (Tefekkür), Askesis (Çile)	20
2.1.2.3. Paraskeue (Donanım).....	22
2.1.3. Kendilik Deneyimi – Kendini Dönüştürme.....	23
2.1.3.1. Kendilik Deneyimi.....	23
2.1.3.2. Parrhesia (Doğru Söyleme).....	25
2.2. DİJİTAL TOPLUM, TAVSİYE SİSTEMLERİ VE ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMUNA DAİR ALANYAZIN İNCELEMESİ: TAVSİYE SİSTEMLERİNİN ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMUNDA DENEYİMİ	26
2.2.1. Dijital Toplumun Kapsamı	26
2.2.2. Tavsiye Sistemleri ve Toplum Araştırmalarındaki Yaklaşımlar ...	27
2.2.2.1. İşbirlikçi Filtreleme Algoritmaları.....	29
2.2.2.2. İçerik-Tabanlı Filtreleme Algoritmaları	30
2.2.2.3. Hibrit Tavsiye Sistemi	30
2.2.2.4. Tavsiye Algoritmalarına Eleştirel Bir Bakış.....	31
2.2.3. Çevrimiçi İçerik Platformlarında Tavsiye Algoritmaları ve Toplum Araştırmalarındaki Yeri.....	32
2.3. KENDİLİK TEKNOLOJİLERİ OLARAK ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMU VE TAVSİYE ALGORİTMALARI.....	40
2.3.1. Çevrimiçi İçerik Platformu: Tarihi Bir Kopuş ve Söylemsel Oluşum Alanı.....	40
2.3.2. Kendilik teknolojileri olarak tavsiye algoritmaları.....	43
III. BÖLÜM: METODOLOJİ	47
3.1. KAVRAMLARIN OPERASYONELLEŞTİRMESİ.....	47
3.1.1. Etik, Kendine Eğilme ve Özneleştirme	48
3.1.2. Tavsiye Algoritmaları: Tavsiye Listeleri, Kişiselleştirme ve İktidar	52

3.1.3. Deneyim ve Kendiliğin İnşası	54
3.2. ARAŞTIRMA TASARIMI	56
3.2.1. Araştırma Sahası Olarak Çevrimiçi İçerik Platformu	56
3.2.3. Araştırmacının Rolü ve Etik	57
3.2.5. Araştırmanın Katılımcıları.....	61
3.2.6. Araştırma Tekniği Olarak Videokonferans	67
IV. BÖLÜM: ETİK, KENDİNE EĞİLME VE ÖZNEELLİK.....	82
4.1. KENDİLİK ETİĞİNİN OLUŞMASI: “BENİM ALGORİTMAMIN İÇERİSİNE GİRMESİN”	82
4.1.1. Etik İçerik Seçimleri.....	83
4.1.2. Algoritma Üzerinde Uğraş	90
4.1.3. Kendiliği üzerinde uğraş.....	95
4.2. KENDİNE EĞİLME PRATİKLERİNİN OLUŞMASI: “MUTLU ETMEK GİBİ BİR TASASI VAR”	101
4.2.1. Ruh Sağlığına İyi Gelme, Kafa Boşaltma	101
4.2.2. Kaliteli / Keyifli Zaman Geçirme.....	105
4.2.3. Öğrenmeye Çalışma	105
4.3. ÖZNELEŞTİRME PRATİKLERİNİN OLUŞMASI: ”EN ÇOK HOŞUMA GİDEN YOLU ÖZGÜR OLMAM, İSTEDİĞİMİ İZLEYEBİLMEM”	108
4.3.1. Ortak Hesapta Mahremiyet.....	108
4.3.2. Kendilik Pratikleri ve Özne(leş)tirme	111
4.3.3. Özgürlük –Özgünlük	114
V. BÖLÜM: TAVSİYE ALGORİTMASI, KİŞİSELLEŞTİRME VE İKTİDAR	121
5.1. TAVSİYE ALGORİTMASINA DAİR BEKLENTİNİN OLUŞMASI: “BANA GERÇEKTEN İHTİYACIM [OLAN], SEVECEĞİM ŞEYİ GÖSTER”	122
5.1.1. Algoritma Bilgisi	122

5.1.2. Algoritmadan Beklenen.....	128
5.1.3. Tavsiyeden Beklenen.....	134
5.2. PROFİLİN KENDİLİKLE ÖZDEŞLEŞTİRİLMESİ: “YA ORASI BENİ YANSITTIYOR”	138
5.2.1. Pratik Alanı ve Listenin Oluşturulması	138
5.2.2. Tavsiyenin Kabulü.....	141
5.3.TAVSİYE ALGORİTMASININ YÖNLENDİR(İL)MESİ: “TÜRKİYE’DEN OLDUĞUM İÇİN...”	145
5.3.1. Algoritma(nın) Manipülasyonu	145
5.3.2. Tavsiyeye Direnme.....	151
VI. BÖLÜM: DENEYİM VE KENDİLİĞİN İNŞASI.....	157
6.1. ÖZNELER ARASI VE KOLEKTİF İŞLEYEN PRATİKLER: ”DOĞRU BİR ŞEKİLDE ÖNERDİĞİM İÇİN ŞİMDİYE KADAR OLUMSUZ BİR YORUM ALMADIM”	157
6.1.1. Arkadaşına Tavsiye Sunma	158
6.1.2. Kendini Özgünce İfade Etme	161
6.1.3. Grubun Dışında Kalma.....	165
6.1.4. Ortak Bir Alan	167
6.2. KENDİLİĞİN DENEYİMİNE DAİR PRATİKLER: “ŞİMDİ NETFLIX’TE VAR MI(?) DİRDİMİZ VAR”	168
6.2.1. Ritüeller Oluşturma	168
6.2.1.1. Tek Başına İzleme	170
6.2.1.2. Beraber Zaman Geçirme.....	171
6.2.2. Kültürel Bir Aktivite Olarak Görme.....	172
6.2.2.1. Edebiyata benzetme	172
6.2.2.2. Sinemaya gitmeye benzetme	173
6.2.2.3. Arkadaş ile sohbete benzetme.....	173
6.2.2.4. Yoldaşa benzetme	174

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	175
KAYNAKÇA	Error! Bookmark not defined.
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	198
EK 2. ETİK KURUL İZİN FORMU	200
EK 3. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	201
EK 4. ARAŞTIRMA - GÖRÜŞME SORULARI MATRİSİ.....	202

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların Genel Demografik Bilgileri	63
Tablo 2. Katılımcıların Detaylı Profil Bilgileri.....	65
Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Videokonferans Tekniğine Dair Katılımcı Bilgileri.....	74

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Somut Kodlardan Soyut Temalara İlişkiler.....	80
Şekil 2. Doktora Tezi Araştırması Kodları ve Temaları – Birinci Tema.....	81
Şekil 2. Doktora Tezi Araştırması Kodları ve Temaları – İkinci Tema.....	82
Şekil 2. Doktora Tezi Araştırması Kodları ve Temaları – Üçüncü Tema.....	82

GİRİŞ

“Artık dijital bir toplumda yaşıyoruz”, Deborah Lupton’un “Dijital Sosyoloji” kitabının ön sözünde vurguladığı üzere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yirmi birinci yüzyılın önemli gelişmelerinden olduğu bir dönemde dijital toplum üzerine tartışmalar da sosyolojik çözümlerinin farklı alanlarına sirayet etmektedir (2017, s. i). Sosyolojinin bir alt disiplini olarak değerlendirilen dijital sosyoloji, toplumun kurumlarından kendiliğe kadar farklı katmanlarına dokunan teknolojilere erişimin, kullanımının ve gelişiminin oluşturduğu etkilerin incelenmesini kapsamaktadır (Lupton, 2017, s. i). Bugün TÜİK’in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’na (2021) göre internete erişim ve bilişim ve iletişim teknolojileri cihazlarının kullanım oranlarının %90 ile %95 arasında değiştiği görülmektedir. Yalnızca bu göstergelere bakılarak Türkiye bağlamında dijital sosyoloji alanının araştırma yapmaya değer bir alan teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Dahası, tüm dünyayı 2020 yılı itibariyle etkisi altında alan COVID-19 pandemisi dijital sosyolojinin sunduğu metodolojik yaklaşım, yöntem ve tekniklerin toplumsal araştırmalar kapsamında kullanımına dair ihtiyacı gündeme getirmiştir. Bu bağlamda araştırma sahasının da dijital ortamlara doğru genişlemesi, akademik açıdan yeni olmamakla birlikte giderek hızlanması beklenen bir eğilime sahip olmaktadır. Nitekim bu çalışmada da dijital teknolojilerin ve teknolojik araçların vasıtasıyla deneyimlenen bir alanda kendiliğe dair bir araştırma yapılmıştır.

Bu bağlamda, tavsiye algoritmaları üzerinden işleyen çevrimiçi içerik platformları, bu platformların kullanıcılarının anlam dünyalarının ve deneyimlerinin yorumcu-inşacı bir yaklaşımla irdelenmesi adına dijital toplumun uygulama alanlarından biri olarak değerlendirilebilir. Teknolojik sistemler olarak tanımlanan tavsiye sistemleri, kullanıcılarının gereksinimlerine göre ürün veya hizmet sunacak şekilde girdi ve çıktı sağlayan bir dizi hesaplamalardan oluşan algoritmalarından meydana gelmektedir (Das ve ark., 2018). Dijital platformlarda farklı yöntemlerle ancak tekil bir amaç olan ‘kişiselleştirme’ iddiasıyla çalışan bu algoritmalar, kullanıcılarının sağladığı bilgilerle beslenen veri setinden faydalanarak ‘tavsiye’ üretmektedir (Goldberg ve ark., 1992). Ürün sağlayıcısı olan dijital platformlarda ortaya çıkan ve gelişen tavsiye algoritmalarının kullanımı son yıllarda hızla müzikten sosyal medya ağlarına ve video temelli yayıncılık

olmak üzere farklı platformlara yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu araştırmaya konu olan çevrimiçi içerik platformu (ÇİP), isteğe bağlı video akışı hizmeti (*on-demand video streaming services*) sunarak video içerik sunucularıyla son kullanıcıları bir araya getiren sistemler bütünü olarak oldukça yeni bir dönemde ortaya çıkmıştır (Iryina, 2018). Bu noktada bu araştırmayla, farklı bilişim ve iletişim araçları vasıtasıyla erişilebilen çevrimiçi içerik platformunun (ÇİP) ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmesi gereken tavsiye algoritmalarının kendilik teknolojileri olarak nasıl işlediğinin ve kendilik üzerindeki etkilerinin anlamlandırılması amaçlanmaktadır. Yorumcu-inşacı bir yaklaşımla bu platformu kullanan bireylerin kendilik teknikleri bağlamında deneyimlerine dair anlam dünyalarının anlaşılması üzerine bu araştırma oluşturulmuştur.

Bu bağlamda kendilik teknolojileri, etik olarak kendiliğin oluşturulması üzere bireyin kendiliği üzerinde biçimlendirme pratikleri gerçekleştirdiği, kendine eğilerek kendiliğini dönüştürmeyi amaçladığı *askesis* pratiklerden oluşmaktadır. Bu araştırmada Foucault'nun kendilik teknolojileri kavramı dijital toplum çerçevesinde ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu kuramsal çerçeveden hareketle tavsiye algoritmaları temelinde çalışan bir çevrimiçi içerik platformu üzerinde araştırma yürütülmüştür. Bu çalışma kapsamında ana amaç, dijital toplumun bir parçası haline gelen teknolojik sistemlerin önde gelen temsilcileri olarak tavsiye sistemlerinin kendilik teknolojileri olarak nasıl işlediğine dair sosyolojik bir durum tespitinde bulunmaktır. Dahası, bu çalışmanın diğer bir amacı ise, dijital toplumun ayrılmaz bir parçası haline gelen bu tavsiye teknolojilerinin; özgürleşme, özneleş(tir)me ve kendine eğilme kavramları bağlamında toplumsallaşma sürecindeki paylarının tespiti adına alan yazına katkıda bulunmaktır. Tüm bu amaçlara yönelik olarak Türkiye bağlamına odaklanan bu çalışma, tavsiye sistemlerinin kendilik teknolojileri olarak işleyerek kendiliğin inşasına ve deneyimine - bir özgürleştirme alanına – yönelik bir fırsat alanı oluşturup oluşturmadığını sorgulamaktadır. Bu nedenle, yorumcu-inşacı bir yaklaşımla videokonferans tekniğiyle yapılan derinlemesine görüşmeler çevrimiçi içerik platformları üzerinden bireylerin kendilik teknolojilerine dair deneyimlerine yükledikleri anlamlarla ilgilenmektedir. Bu çalışma kapsamında çevrimiçi içerik platformları, bireylerin anlam dünyalarını ve deneyimlerini anlamlandırmak için dijital toplumun beraberinde getirdiği makro düzeyde gelişen teknolojik gelişmelerden biri

olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu araştırmada dijital toplumun bu parçasının bireyler tarafından - mikro düzeyde - nasıl deneyimlendiğine ve kendilik teknolojileri olarak işlediğine dair sosyolojik bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu kapsamda, bu araştırmanın alan yazındaki önemi, bireylerin tavsiye algoritmalarına dair deneyimlerine odaklanarak, kendilikleri üzerinde uğraş adına hangi pratikleri bu algoritmalar ve tavsiyeleri üzerinden gerçekleştirdiklerini irdelerken, diğer yandan bu irdelemeyi dijital toplum bakış açısıyla tavsiye algoritmalarının ayrılmaz bir parçası olduğu dijital bir içerik platformu üzerinden yapmaya teşebbüsü olmaktadır. Dahası, bu çalışma, söz konusu çevrimiçi içerik platformunun Türkiye'deki kullanıcılarına odaklanarak sadece bu platform özelinde farklı sahalarda gerçekleştirilmiş araştırmaların yer aldığı alan yazına da katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Ek olarak, Türkiye'deki bireysel platform deneyiminin diğer coğrafi ve kültürel boyutlardaki deneyimlerinden farklılaşp farklılaşmadığını kendilik deneyimiyle ilişkilendirerek ortaya koymaktadır. Daha önce alan yazında tavsiye algoritmalarının kendilik teknolojileri olarak bir değerlendirmesi Karakayali, Kostem ve Galip (2018) tarafından bir müzik tavsiye web sitesi üzerinden yapılmış olsa da, araştırmacılar tarafından da kendi araştırmalarının bir kısmı olarak belirtilen, bireylerin bu algoritmalara dair deneyimlerini anlamlandırmayı amaçlayan herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla, bu tez kapsamında yürütülen çalışmayı özgün kılan husus, bireyin kendilik inşasında tavsiye algoritmalarına dair deneyimini anlamlandırmak üzere bu konudaki bilgisi, görüşleri ve beklentilerini irdelerek 'bireyin deneyimini' merkezine alması olmaktadır.

Bu bağlamda bu tez çalışması toplam yedi bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın konusu, amacı ve öneminin belirtilmesinin akabinde kendilik teknolojilerine dair kuramsal bir çerçeve sunulmuş; sonrasında ise tavsiye algoritmaları tanımlanarak, bu algoritmalar ve çevrimiçi içerik platformuna yönelik alan yazında yer alan çalışmalar ayrıntılı bir şekilde özetlenmiştir. Bu özet kapsamına alınan çalışmalar, tavsiye algoritmalarıyla söz konusu çevrimiçi içerik platformunun ilişkisi bağlamında özellikle seçilerek incelenmiş ve inceleme sonucunda araştırmacının değerlendirmesiyle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Türkiye alan yazınında yer alan seçili araştırmalar da değerlendirilmeye dahil edilmiştir.

Üçüncü bölüm ise kendi içinde üç ayrı kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda kavramsal çerçeve bağlamında sunulan kavramlar operasyonelleştirilerek analiz sürecine dair yapılan hazırlık detaylı bir şekilde verilmiştir. İkinci kısımda; araştırma sahası, araştırmacının konumu, araştırmanın katılımcıları, araştırma yöntem ve tekniklerine dayalı olarak bu araştırmada kullanılan videokonferans tekniğine de odaklanan bir içeriğe sahip olmaktadır. Özellikle COVID-19 pandemisinin ortaya çıktığı ve pandemi kaynaklı gündelik hayatı birçok farklı açıdan sekteye uğratan kısıtlamaların uygulandığı sırada gerçekleştirilen bu araştırmanın sürdürülebilmesi açısından videokonferans tekniğinin önemli bir katkısı olduğu söylenebilir. Üçüncü ve son kısımda ise nitel araştırmaların geçerliği ve güvenilirliği açısından oldukça kritik bir yere sahip olan derinlemesine görüşmelerin tematik analizi detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Araştırmanın dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerinde, araştırma bulgularından hareketle yukarıda sunulan araştırma sorularına tek tek yanıt vermek amacıyla bireylerin çevrimiçi içerik platformundaki (ÇİP) tavsiye algoritmaları üzerinden kendilik deneyimlerine dair detaylı bir irdeleme sunulmuştur. Bu bölümlerde sırasıyla; bu platformun birer parçası olan tavsiye algoritmalarının bireylere öznelliklerini kuracakları, kendiliklerini geliştirmeleri ve dönüştürmelerine yönelik bir pratik alanı sağlayarak, 'kara kutu' olarak tanımlanan algoritmanın bilgisine, tavsiye ve algoritmadan beklentisine ve bu doğrultuda tavsiyenin kabulü ve tavsiyeye direnme üzerinden işleyen etik ve kendiliğin şekillenmesine yol açan, ve son olarak özneler-arası ve bireysel bir alanda kendine eğilme pratiklerinde ortaya çıkan kendilik teknolojilerinin nasıl işlediği değerlendirilmiştir.

Son olarak bu araştırmanın tartışma ve sonuç bölümünde, araştırma bulguları ışığında tavsiye algoritmalarının kendilik teknolojileri olarak çevrimiçi içerik platformu vasıtasıyla kendine eğilme pratikleri üzerinden nasıl deneyimlendiği ve kendiliğin inşası ve yeniden inşasında nasıl işlediği tartışılmıştır.

I.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ VE

ARAŞTIRMA SORULARI

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmanın konusunu; kendilik teknolojilerini, yaygın olarak kullanılan ve tavsiye algoritmaları olarak adlandırılan dijital sistemleri içeren bir çevrimiçi içerik platformu üzerinden bireylerin / öznelerin anlam dünyalarının ve deneyimlerinin araştırılması oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma kapsamında ana amaç, dijital toplumun bir parçası haline gelen teknolojik araçların ve kullandıkları tavsiye sistemlerinin kendilik teknolojileri olarak nasıl işlediğine dair sosyolojik bir durum tespitinde bulunmaktır. İkincil bir amaç ise dijital toplumun bir parçası haline gelen bu teknolojilerin bireyleşme, özneleş(tir)me ve toplumsallaşma sürecindeki paylarının tespiti adına alan yazına katkıda bulunmaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dijital toplum çerçevesinde son zamanlarda hem tavsiye algoritmaları ile toplumsal düzeyde kullanılan hem de kullanıcılarına sunduğu deneyim açısından öne çıkan çevrimiçi içerik platformlarının sosyolojik bir değerlendirilmesinin yapılması ileride yapılacak benzer çalışmalara kaynak sağlayacaktır. Tavsiye sistemlerinin kendilik teknolojileri olarak işleyerek kendiliğin inşasına ve deneyimine - bir özgürleştirme alanına - potansiyel sunup sunmadığı yapılacak bire bir derinlemesine görüşmeler ile bireylerin anlam dünyaları üzerinden anlamlandırılmıştır. Bu çalışma kapsamında çevrimiçi içerik platformları, bireylerin anlam dünyalarını ve deneyimlerini anlamlandırmak için dijital toplumun beraberinde getirdiği makro düzeyde gelişen teknolojik gelişmelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu araştırmada dijital toplumun bu parçasının bireyler tarafından - mikro düzeyde - nasıl

deneyimlendiğine ve kendilik teknolojileri olarak işlediğine dair sosyolojik bir değerlendirme yapılmıştır. Dolayısıyla bu tezin konusu, makro-mikro etkileşimi üzerinden yorumcu-inşacı bir yaklaşımla sosyolojik bir araştırmayı içermektedir.

Bu bağlamda araştırmanın kuramsal çerçevesini Foucault'un kendilik teknolojileri kavramını oluşturmaktadır. Foucault, “kendine (eğilme) - ilgi gösterme - dert edinme” anlamında kullanılan bir etik tutuma işaret etmektedir (Tekelioğlu, 1999, s. 48). Foucault'ya göre “kişinin kendini kendi araçlarıyla sürekli inşa çabası, kendisiyle sürekli didişen bir ilgisi” vardır ve bu uğraş halini “kendilik ilgisi” (*care of the self*) kavramıyla açıklamaktadır (Tekelioğlu, 1999: 49). Dahası, kendilik teknolojileri, etik olarak kendinin oluşumunda bireylerin kendine eğilmesi – ilgilenmesi, “öz-disipliner bir uğraş” içinde nasıl düşündüklerini, yaşadıklarını ve davrandıklarını değiştirmeyi uğraş edinen *askesis* pratiklerdir. Benzer şekilde öznellik, bireylerin kendilikle ilişkilerini kurma hallerinde değişikliğe gitmesi ve özneliğin bir ‘yaratıcı eylem’ olarak düşünülmesi olmaktadır.

Yukarıda sunulan kuramsal çerçeveye dair özetle yer verilen kavramlar aşağıdaki üç ana araştırma sorusu bağlamında incelenmiştir:

Araştırma sorusu 1 (AS1). Dijital toplumun bir parçası olarak çevrimiçi içerik platformu, bireyin özneliğini, özgürlük alanı sağlayarak geliştirir ve gücün/ bilginin biçimlendirmesine karşı bir alan sağlar mı?

Araştırma sorusu 2 (AS2). Tavsiye algoritması, bizi seyrederek ve seçim kararlarını da birey adına alarak özneyi, çoğunluğun bir parçası haline getirir mi: tekleştirir/ nesneleştirir mi?

Araştırma sorusu 3 (AS3). Dijital toplumun bir parçası olarak çevrimiçi içerik platformunun “kendilik - self” üzerindeki etkisi nedir?

II. BÖLÜM

KENDİLİK TEKNOLOJİLERİNE DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TAVSİYE ALGORİTMALARI VE ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMLARI ALAN YAZIN İNCELEMESİ

Foucault'ya göre özneleşmenin bir inşa süreci olduğu ve tarihsel olarak inşa edildiği, diğer yandan bu inşa sürecini öznenin bizzat kendisinin kendiliğini nesneleştirerek bir “biçim” olarak bir dizi pratik vasıtasıyla gerçekleştirdiği söylenebilir (Kelly, 2003, s. 513). Öznenin nereden geldiğinden yani kaynağından/ özünden ziyade öznenin ontolojik temeliyle ilgilenen Foucault'nun, öznenin inşa sürecinde uyguladığı birçok eylemi ‘özneleştirme pratikleri’ olarak tanımlaması tam da ‘kendiliğin’ öznenin oluşumundaki önemini vurgular niteliktedir. Kendilik teknolojileri, özneleştirme pratikleriyle eş şekilde bireylerin kendi düşünce, davranış ve varoluş biçimleri üzerinde, kendilerince ya da başkaları üzerinden bir dizi pratik gerçekleştirmeleri ve bunun sonunda “belirli bir mutluluk, arınmışlık, bilgelik, kusursuzluk ya da ölümsüzlük haline ulaşmak üzere kendilerini dönüştürmelerini” sağlamaktadır (Hülür, 2009, s. 459). Nihai olarak bu özneleştirme sürecinin amacı mevcut iktidar teknolojilerinin baskısından özgürleşmek üzere öznenin kurulması olmaktadır. Öznenin kurulabilmesi için bireyin ‘kendine eğilmesi’ -yani eleştirel bir tutum ile kendiliğini denetlemesi- gerekmektedir ki, içselleştirmiş olduğu bu iktidar mekanizmalarından özgürleşmesi ancak bu şekilde gerçekleşebilir. Dolayısıyla, kendilik ve iktidar teknolojileri arasında süregiden bir yönetimsellik sorununa işaret eden özneleştirme pratikleri öznenin kurulmasıyla -öznenin hakikat oyunları içinde bir ‘yaşam sanatı’ kurması sonucu hakikate erişmesiyle ve kendini yönetmesiyle son bulmalıdır.

Günümüzde çeşitlenerek artan teknolojik araçların ve yöntemlerin, her gün daha farklı biçimlerde gündelik hayata eklenerek sessiz bir ilerleme içerisinde olduğu söylenebilir. Lupton (2015, s. 2), günümüzde müzikten filmlere, hatta haberlere kadar birçok farklı öğeye dijital platformlar aracılığıyla ulaşırken bu mecralarla etkileşime girdiğimizi ve artık dijital bir toplumda yaşadığımızı söylemektedir. Dahası Lupton (2015, s. 3), Miller ve Horst'un, dijital teknolojilerin ‘bizlerin insan olarak inşa edilme sürecimizin birer parçası’ haline geldikleri savını destekleyerek dijital dünyanın,

insanların inşa süreçlerini anlamlandırmasına yönelik birçok yeni fırsatı barındırdığını da ifade etmektedir. Dolayısıyla, eğer Lupton'un dediği gibi "hayat dijitaldir" kabulüyle ilerleniyorsa, sosyolojik olarak dijital teknolojilerin merkezietini reddetmek yerine bu teknolojilerin kendilikle ilişkisinden kurumlarla ilişkisine, eşitsizlik ve tabakalaşmadan sosyal ağlara etkisine kadar birçok bağlamda toplumsal kuram ile ilişkisi irdelenmelidir (2015, s.4). Bu bağlamda Foucault'nun kendilik teknolojileri kavramının, her ne kadar 'teknoloji' kelimesini barındırsa da Lupton'un dikkat çektiği 'dijital teknolojileri' kapsamına almadığı vurgulanmalıdır. Ancak, Foucault'nun kendilik teknolojileri kavramı daha önce de bilişim ve iletişim teknolojilerinin analizinde ele alınmış ve 'post-fenomonoloji' (Ihde, 2009) kapsamında insan-teknoloji ilişkisine dair felsefi bir analize tabi olmuştur. Zira Hernandez-Ramirez (2017a), Foucault'nun kendilik teknolojileri kavramına bilişim ve iletişim teknolojileri boyutunun eklenmesiyle beraber; bireylerin bedenleri, zihinleri ve kendilikleri üzerinde uyguladıkları modifikasyonlara yönelik yeni ve çok-boyutlu bir alan sağlandığını savunmaktadır. Öyle ki, bireyin kendiliği üzerinde uyguladığı 'kendilik pratikleri' dijital teknolojiler ile dönüşmüş ve çeşitlenmiştir (Hernandez-Ramirez, 2017a, s.65).

Bu tez kapsamında da dijital toplum bağlamında ele alınan bu teknolojilerin tavsiye algoritmaları üzerinden işletilmesi söz konusudur. Böylelikle Hernandez-Ramirez'in de (2017a, 2017b) işaret ettiği üzere Foucaultcu kavram dijital bir boyut kazanmaktadır. Nitekim, oldukça basitten oldukça karmaşık hesaplama sistemlerine kadar farklı zorluk derecelerinde işleyen tavsiye sistemleri, özünde bireylerin sağladığı verileri birer iz olarak takip ederek, kaydederek, sonrasında işleyerek birey ile etkileşime girmekte ve sonucunda bir veya birden fazla 'tavsiye' üretmektedir. Bu tavsiyeler, ancak insan-teknoloji etkileşiminin gerçekleştiği dijital bir platform üzerinde üretilebilir. Dolayısıyla, birçok film ve diziye erişim sağlayan 'çevrimiçi içerik platformu', insan-bilgisayar etkileşiminde tavsiyenin üretimi açısından dijital toplum bağlamında incelemeye değer bir alan oluşturmaktadır.

2.1. KENDİLİK TEKNOLOJİLERİNE DAİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KENDİLİK TEKNOLOJİLERİNİN DENEYİMİ

*Hayattaki ve işteki asıl amaç başta
olmadığın bir kişiye dönüşmektir.*

Michel Foucault

Son dönemindeki eserlerinde cinsellikten uzaklaşarak “kendilik” ve “kendini biçimlendirme teknikleri” kavramlarını analiz etmeye başlayan Foucault (1990, 2001, 2017, 2019), tartışmalarının odağında “kendiliğin kendisini nasıl bir özneye dönüştürdüğü”nde olacağını ilan etmiştir. Foucault, 1981-1982 yıllarında verdiği Vermont seminerlerinde, özellikle bireylerin kendi bedenleri, ruhları, düşünce ve davranışlarıyla birlikte varoluş şekilleri üzerinde belirli araç ve yöntemlerle nasıl modifikasyonlar gerçekleştirdiklerini ve bu modifikasyonların gerçekleştirilmesi adına uygulanan pratikleri, sosyolojik çözümlemesinin ana meselesi haline getirmiştir (Foucault, 2019b, s. 8-9). Kant’ın “Aydınlanma nedir?” sorgulamasında ortaya koyduğu sorusuyla birlikte, Foucault da “[G]erçekleşmiş, bilfiil halimizle biz neyiz? Bugünkü biz neyiz? Yani, tarihsel bir düşünüşle kendimize baktığımızda ne durumdayız?” sorularını modern bireyi ve özneleşme pratiklerini incelemek adına değerli bulmuştur (Foucault, 1997, s. 304). Foucault’ya göre “[a]ydınlanma özerk öznelerin yaşamlarını bir sanat olarak yaşaması anlamına” gelmektedir (Paras, 2006, s. 195).

2.1.1. Kendilik Pratikleri – Bir Yaşama Sanatı Olarak Kendilik

2.1.1.1. Kendini Bil! ve Kendine Eğil!

Foucault, kendilik üzerine analizlerine, geç dönem Antik pratikler ve bu pratiklerle birlikte sorunsallaştırdığı “kendine eğilme” - “kendiyile ilgilenme” - “kendilik kaygısı” ilkesinin Yunanlılar için yaşama sanatı olarak nasıl şekillendiği ile başlamıştır. Kendine eğilme ilkesi, bireysel davranışların sürekli bir incelemeye tabi tutulmasıyla birlikte toplumsaldır da; zira şehrin yöneticiliğine aday olmak için ana prensiplerden biri olarak ortaya çıkmaktadır (Foucault, 2019b). Ancak antik felsefenin ana ahlak prensibi – Delfi

prensibi olarak adlandırılan *gnothi sauton* - “Kendini bil!”- prensibi, “kendine eğilme” anlamında bir ahlak öğretisini geri plana itmiştir (Foucault, 2019b, s. 8-30). Halbuki Foucault’ya göre *gnothi sauton*, kendine eğilme zorunluluğunu barındırmaktadır. Platon’un yazdığı iddia edilen *Alkibiades I* diyalogu, Foucault’nun vurguladığı üzere, Sokrates’in Alkibiades’e müdahalesiyle “Kendini bil!” prensibinin *epistemelesthai sautou* - “Kendine eğil!” prensibini de içerdiğini de göstermektedir (Foucault, 2019b, s. 38). Bu diyalogda Sokrates’in yönlendirmesiyle Alkibiades, ruhuna eğilmeli ve derin inceleme ve modifikasyonlar yaparak siyasi hayatına başlamadan önce adil davranışa ve kendisine temel oluşturacak bazı kuralları bulabilmelidir (Foucault, 2019b, s. 37). Bu diyalogun detayları daha ileride “kendilik kaygısı”na dair vurguları özelinde incelemeye alınacaktır. Ancak öncelikle *epistemelesthai sautou* piri olarak Sokrates’den¹ de bahsedilmesinin gerekmektedir. *Sokrates’in Savunması* 29^c bendinde Sokrates, onu yargılayanları kendi kendilerine eğilmemekle ve “bilgelik, hakikat ve ruhun mükemmelleştirilmesiyle” ilgilenmemekle suçlamaktadır (Foucault, 2019b, s.31). Sokrates, tanrılar tarafından ona verilen bu görevi hiçbir karşılık beklemeden Atina şehrinin yararına gerçekleştirerek insanlara kendilerine eğilmeyi öğretme gayesine vurgu yapar (Foucault, 2019b, s. 31). Dahası, Sokrates, “kendini, özü itibariyle, temel ve ilk işlevi, mesleği ve görevi başkalarını kendileriyle ilgilenmeye, kendilerine özen göstermeye ve kendilerini ihmal etmemeye teşvik etmek olan kişi” olarak, bu etkinliğin ona özgü olması açısından ayırıştır (Foucault, 2019a, s.7). Bu durum, özellikle “kendini bil” ve “kendinle ilgilen” buyruklarının özünde ilkinin ikincisine neden bağlı olduğunu iyi anlatmaktadır. Sokrates için *epistemelesthai sautou* ve *epimeleia heautou* “kendilik kaygısı” önemlidir ve tüm Yunan, Helen ve Roma kültüründen Hıristiyanlığa kadar – erken dönemde varlığını devam ettirse de şekil değiştirmiş - gözlemlenebilir bir felsefe olarak karşımıza çıkmaktadır (Foucault, 2019a, s. 11, 14). Dolayısıyla, *epimeleia heautou* – “kendilik kaygısı” Sokrates itibariyle on üçüncü yüzyıla kadar önemini koruyan bir olgu olmuştur (Foucault, 2019a, s. 12, 13). Foucault için tarihsel sürekliliğin bir önem taşımadığının farkında olarak, kendilik kaygısının Sokratik biçimlerine günümüz pratiklerinde ne kadar şahit olduğumuz sorusu doğmaktadır. Bu soruyu yanıtlayabilmek

¹ *Sokrates’in Savunması (Apology)* hakkında detaylı bilgi için bkz. Foucault, 2019b ve Foucault, 1997.

adına kendilik kaygısının Sokratik biçimlerinin nasıl tanımlandığına yer vermek faydalı olacaktır. Foucault, Sokratik kendilik kaygısının şunlardan oluştuğunu belirtmektedir:

... bu *epimeleia heautou* nosyonunda şunların olduğunu akılda tutmak gerekir: Genel bir tutum, şeyleri göz önüne alma, dünyada durma, eylemde bulunma, başkalarıyla ilişkide olma biçimi teması. *Epimeleia heautou* - Kendine dair, başkalarına dair, dünyaya dair bir tutumdur, ikinci olarak, *epimeleia heautou* aynı zamanda belli bir dikkat, bakış biçimidir. Kendi için kaygılanma, bakışını çevirme ve onu dışarıdan ... yöneltmeyi gerektirir. “İçeriye” diyecektim. [...] “kendine” çevirmek diyelim. Kendilik kaygısı düşünülene ve düşüncede meydana gelene bir dikkat etme biçimini gerektirir. *Epimeleia* kelimesi hem egzersiz hem de meditasyon anlamına gelen *melete*² ile ilişkilidir. [...] *epimeleia* nosyonu sadece bu genel tutum ya da kendine dönmüş bu dikkat biçimini adlandırmaz. *Epimeleia* aynı anda her zaman belli eylemleri, kendinin kendine uyguladığı, kendinin sorumluluğunu aldığı, kendini değiştirdiği, kendini arındırdığı, kendini dönüştürdüğü ve biçim değiştirdiği eylemleri adlandırır. ... bunlar meditasyon teknikleridir; bunlar geçmişin hafızada korunması teknikleridir; bunlar vicdan muhasebesi teknikleridir; kendilerini zihne sundukları ölçüde temsillerinin doğrulanma teknikleridir.

(Foucault, 2019a, s. 14-15)

Kendini bilmekten önce kendine eğilme konusunda ruhun eğitilmesi, gözden geçirilmesi ve yeniden şekillendirilmesi önemlidir (Foucault, 2017). Foucault’ya göre, bireyin kendisiyle kurduğu, bilgi ve kendiliği üzerindeki hakimiyet ilişkisi, kendini bilmekten öte kendini sorgulayan bir zihni faaliyet gerektirir (Foucault, 2017, s. 257). “Kendim için ne yapmalıyım? Kendim üzerinde nasıl bir çalışma sürdürmeliyim?” soruları kendinin yönetimi, yani Foucault’nun deyimiyle bir “yönetimsellik” sorunudur (Foucault, 2017, s. 257, s. 258). Başkalarının üzerinde tahakküm kurma ve kendini biçimlendirme tekniklerinin – diğer adıyla teknolojilerinin – kesişiminde bu yönetimsellik meselesi ortaya çıkmaktadır (Foucault, 2019b, s. 29). Ancak bu yönetimsellik meselesinin daha iyi anlaşılması adına kendini bilmek ve kendine eğilmek arasındaki paradigma farkının daha iyi anlaşılması faydalı olacaktır.

Platon’un Alkibiades I diyalogunu analiz eden Foucault, kendine eğilme kapsamında metni üç açıdan sorgulamaktadır (Foucault, 2019b, s. 35). Birincisinde merak ettiği soru,

² “2.2. Kendilik Pratiklerinde Etik – Kendine Eğilme” bölümünde detaylı olarak açıklanmıştır.

Alkibiades ve Sokrates'in neden kendine eğilme konusunda birleştiğidir. Statü ve ekonomik açıdan ayrıcalıklı bir geçmişe sahip Alkibiades, şehrin kamusal ve siyasi yaşamına atılma isteğini dile getirir. Hayatının bu aşamasında dahil olan Sokrates, Alkibiades'e siyasi hırsını felsefe aşkıyla birleştirmesi gerektiğini – yani kendine eğilmesi gerektiğini buyurur. İkinci soru ise bu aşamada devreye girer; Alkibiades neden kendine eğilmelidir?³ Alkibiades'in eğitimini dönemin rakip krallıklarınınla karşılaştırarak Sokrates, kendine eğilme teknikleri ile ancak bunu gerçekleştirebileceğini, sahip oldukları ve ruhuyla ilgilenmesi gerektiğine dikkat çeker. Son olarak üçüncü soru ise birey için kendiliğin ne olduğu ve nasıl bir eğilmenin mümkün olacağı sorusudur. Bu noktada kendilik kavramının diyalektik yöntemle bulunması gerekmektedir. Kendilik sadece beden ile değil, ruh ile ilgilenmeyi de içermektedir. Zira kendiliği şekillendirecek temel kuralların keşfi diyalektik ile mümkün olmaktadır (Foucault, 2019b, s. 35-37). Dolayısıyla, Foucault'ya göre diyalogda da yer verildiği üzere kendine eğilmenin kendini – kendiliğini - bilmeye içkin olduğu vurgulanmalıdır; kendini bilme kendine eğilmenin bir amacıdır, ancak asli pratik değildir.

2.1.1.2. Hakikat Oyunları, Özne ve Hakikat

Foucault, kendilik araştırmalarına başlarken modern kendilik kavramının kökenini kendilik tekniklerinde kırılma olarak kabul ettiği iki farklı tarihsel bağlamda ele alır; birinci ve ikinci yüzyıl Greko-Romen felsefesi ile dördüncü ve beşinci yüzyıl Hıristiyan tinselliği içindeki kendini biçimlendirme tekniklerinin hermenötiği (Foucault, 2019b, s. 9, 27). Foucault, bu çalışmadaki amacının “insanların kendileri hakkındaki bilgileri geliştirmek için başvurdukları, kültürümüzdeki değişik yöntemlerin - ekonomi, biyoloji, psikiyatri, tıp ve ceza bilimi - tarihinin bir taslağını çıkarmak” olduğunu anlatır, ancak bunun ötesinde asıl niyetinin “insanların kendilerini anlamak için kullandıkları bu sözde bilimleri [...] hakikat oyunları şeklinde analiz etmek” olduğunu da altını çizer (Foucault, 2019b, s. 28). Foucault için bu teknolojilerin amacı, bireyler üzerinde hareket

³ Sokrates'in neden Alkibiades'in kendine eğilmesi gerektiğini savunduğu sorusuna yukarıda yanıt verilmiştir. Daha detaylı bir inceleme için, bkz. Foucault, 2019b, s. 35-37.

eden ve kontrol eden araçlar olarak ‘bireysel tahakkümün’ biçimlerini kurmalarıdır (Foucault, akt. Hernandez-Ramirez, 2017b, s. 47). Bu teknolojiler, bireyin üzerinde onun bedenine yönelen, onu kuşatan ve “içinden geçen” birer iktidar mekanizmasından ibarettir. İktidarın “içinden geçme” pratiği, aklın ve ruhun kendi kendini kontrol etmesiyle devreye girer (Tekelioğlu, 1999, s. 46). Dolayısıyla kendini biçimlendirme teknikleri dört ana tipte teknolojiyi⁴ içerir:

(1)şeyleri üretmemize, dönüştürmemize ve değiştirmemize imkan sağlayan üretim teknolojileri, (2) işaretleri, anlamları, sembolleri ya da kavramları kullanmamızı sağlayan işaret sistemi teknolojileri; (3) insanların birbirlerine davranışlarını belirleyen ve onları çeşitli sonlara ya da hükümlerlere mahkum eden, özneyi nesnelere iktidar teknolojileri; (4) kendi yordamları ve başkalarının yardımıyla, kendilerine belli bir mutluluk, saflık, bilgelik, mükemmeliyet ve ölümsüzlük hali aldirmek için kendi vücut, ruh, düşünce, davranış ve varoluşlarına belli sayıda müdahale imkanı tanıyan kendini biçimlendirme teknikleri.

(Foucault, 2019a, s. 29)

Daha önceki çalışmalarında özne nosyonunu reddeden Foucault, “kendilik teknikleri” kavramıyla birlikte öznenin nasıl farklı zaman ve kurumsal bağlamlarda bir bilgi nesne haline geldiğini, kendini deneyimleme ve bilme biçimlerinin nasıl düzenlendiğini incelemeye almıştır (Foucault, 2017, s. 257). Foucault için özne ve hakikat arasındaki ilişkinin bu teknikler etrafında belirlenmesi git gide daha da anlamlı hale gelmiştir (Paras, 2006, s. 169). Kendilik teknikleri olarak adlandırdığı bu kavramı – bir nevi yöntemi – “bireylerin, kimliklerini, belirli amaçlar uyarınca sabitlemeleri, korumaları veya dönüştürmeleri için önerilen veya buyurulan prosedürler” olarak tanımlamaktadır (Foucault, 2017, s. 257). Bu teknikler, Platon’da olduğu gibi diyalog üzerinden diyalektik olarak aktarılırken, Seneca’da üstadı dinlemeye, Marcus Aurelius’ta yazmaya ve hatta Pisagorcularda rüyanın yorumlanmasına doğru şekil değiştirmiş, ancak var olmaya devam etmiştir. Örneğin, Seneca’da olay, “öznedeki hakikati açığa çıkarmak değil, hakikati hatırlamak, unutulmuş bir hakikate yeniden kavuşmaktır” (Foucault, 2019b, s.

⁴ Techno-logy bir terim olarak Yunanca *tekhne* ve *logia* terimlerinin bir araya getirilmesi ile oluşmaktadır. *Tekhne*; aklın kullanılarak bir şey yaratmayı amaçlayan ve bir plan dahilinde işleme dökülen bir faaliyeti tasvir etmektedir. *Logia* ise bilimsel bir yöntemle sahip bilme edimidir. Bu doğrultuda, kendilik teknolojileri kavramı “kendini biçimlendirme teknikleri” olarak anlaşılmalıdır (Martin, Gutman ve Hutton, 2019, s. 7).

48). Özne, nereden geldiğini, kendisini ve kendiliği hakkındaki kavrayışını unuttuğunda nasıl davranması gerektiğini, yapması gerekenler ile yaptıklarının karşılaştırmasını, davranış kurallarını ve modifikasyona tabi tutulması gerekenleri tanımlamalıdır. Tüm kuralların kesişimi hakikate ulaşmanın yoludur (Foucault, 2019b, s. 38). Stoacı tekniğinde ise hakikat üstadın öğrettiklerindedir; insanın içinde bulunmaz. Birey duyduklarını ezberleyerek davranış kurallarını oluşturur ve ne yaptığı ile birlikte ne yapması gerektiğini de hatırlayarak hakikate ulaşır; özneleşir (Foucault, 2019b, s. 49). Bu bağlamda, iki prensip kritiktir. Birincisi, bu davranış kurallarının bir değerler sistemi oluşturması önemlidir. İkincisi ise hakikate erişilebilmesi için bu eylemlerin sürekliliği ve devamlılığının olmasıdır. Ancak bu şekilde bu kurallar içselleştirilebilir, dolayısıyla, kendilik dönüştürülebilir. Tüm bunlar, bir hazırlık – *paraskeue* ve bir değerler sistemi – *ethos* gerektirmektedir.

Gerçekten de bu yaşam sanatlarında “öznellik-hakikat” sorunu, kesinlikle merkezi bir sorundur. [...] yaşam sanatı tabiriyle anlatılmak istenen belirli bir tekniktir, bu teknik aracılığıyla birey – elbette başkalarıyla hiç ilişkilmeden değil, ama yine de kendi başına – talim yaparak ve kendisi üzerinde eylemde bulunarak, belirli bir varoluş niteliği, ontolojik bir statü, bir deneyim modalitesi edinmesi mümkün değildir. [...] Yaşama sanatlarını biraz daha yakından incelersek, Helen-Roma döneminde, kendilikle ilişki ve hakikatle ilişki arasında belirli bir bağlantı kipinin bireylere nasıl salık verildiğini tespit edebiliriz. Hakikat, doğru söylem, bir hakikati tanıma zorunluluğu, bir hakikat arma gereği, (bireylerin) kendilerine dair deneyimlerini nasıl değiştirip dönüştürmelerini hedefler. Bu değişim ve dönüşüm gerçek bir öğretime, gerçek bir söze, bir çeşit hakikat arayışına veya bu hakikatin keşfine atıf yapar.

(Foucault, 2017, s. 35).

Erken Hıristiyanlık dönemine gelindiğinde hakikat oyunları ve kendilik tekniklerinde bir kırılma gözlenmektedir. Bu bir kopuş değil, aksine kendilik tekniklerinin pagan antik kültürdekinden farklı bir şekle girerek dönüşmesi ve varlığını sürdürmesidir. Ancak Seneca ve Epiktetos’ta olduğu gibi kendilik teknikleri bireyselliğe odaklanmak yerine “eleştirel bir içe dönüş” evrilmiştir (Paras, 2006, s. 185). Hakikat meselesi artık, dini otorite ile ilişkilendirilmiştir; zira pagan dinlerden farklı olarak bu kurumsal otoriteye inanma ve otoriteyi kabul etme gerekliliği ortaya çıkmıştır. (Foucault, 2019b, s. 55). Kendilik tekniklerinin uygulaması ızdıraplı bir bakışı barındırmakta, uygulayıcıları ise kendilerini ölçüp, düşüncelerini değerlendirerek itiraf ve çile ile sorgulamaktadır.

Kendilik, Hıristiyanlık ile birlikte, kurulan, biçimlendirilen ve dönüştürülen bir şey olmaktan çıkıp reddedilecek ya da çözümlenecek bir şey haline dönüşmüştür (Paras, 2006, s. 186). Foucault'nun öznenin yorumbilgisi olarak adlandırdığı olgu, Hıristiyanlıkta “kendini reddetme” çerçevesinde “kendiliğine” yani “içsel hakikatine” ulaşmasında ortaya çıkmaktadır (Paras, 2006, s. 186). Foucault için özne bir hakikat içermekte ve bu hakikat içe bakış ile keşfedilecek bir süreç içinde erişilebilir kılınmaktadır (Paras, 2006, s. 187).

2.1.1.3. Özneleştirme Pratikleri

Foucault, kendilik konusuna *Cinselliğin Tarihi* kitabının birinci ve üçüncü ciltlerinde değinmiş olsa da cinsellik kavramının dışında kalan bir kendilikten, ‘kendini biçimlendirme teknikleriyle’, yani kendiliğin kendisini nasıl bir özneye dönüştürdüğüyle ilgilenmiştir (Foucault, 2014 s. 225). Onun için, “... bireylerin kendi yordamları veya başkalarının yardımıyla belli bir mükemmeliyet ya da mutluluk halini yakalamak ya da bir bilgeye, bir ölümsüze dönüşmek gibi amaçlarla kendi bedenleri, ruhları, düşünceleri, davranışları ve varoluş şekilleri üzerinde gerçekleştirdikleri pratikler” incelemeye değer olmuştur (Foucault, 2014 s. 225).

Bu bağlamda Foucault'nun “kendilik teknolojileri” kavramının kökenleri, 1982’de Vermont Üniversitesi’nde başkanlık ettiği bir seminerde atılmıştır ve ölümünden sadece birkaç yıl sonra aynı başlık altında yayınlanmıştır (Hernandez-Ramirez, 2017). Bu seminerinde ele aldığı soru “[A]ntikçağdan günümüze kadar gelişmiş olan bazı etik kendilik teknikleri aracılığıyla kendi kimliğimizi nasıl doğrudan kurduk?” olmuştur (Foucault, 2014, s. 106). Son zamanlarında Foucault, insanların “kendini kurma” (Tekelioğlu, 1999, s. 47) – “kendilerini özne olarak oluşturdukları” süreçlere odaklanmıştır (Foucault akt. Hernandez-Ramirez, 2017). Bu süreçler doğrultusunda hem bireylerin bilinçli olarak kendilerini yönetmelerine yönelik hem de insanların yönetilmesine yönelik bir toplumsal yapı kurgusu ortaya çıkmıştır (Tekelioğlu, 1999, s. 47).

Kendi araçlarıyla, kendilerini dönüştürmek, bir düzene sokmak, bir mükemmeliyet, mutluluk; saflık, doğaüstü güç elde etmek için kişilerin kendi vücutları, kendi ruhları, kendi düşünceleri, kendi davranışları üstünde belirli sayıda işlem yapmasına olanak sağlayan teknikler de var. Bu tekniklere kendilik teknolojileri diyelim... Tımarhaneleri, hapisaneleri ve diğerlerini çalışırken belki hükmetme teknikleri üstünde çok fazla durdum. Bu tür kurumda disiplin dediğimiz şey gerçekten önemlidir. Ama bu, toplumlarda mevcut insanları yönetme sanatının/aklının (*governmentality*) sadece bir yönüdür.

(Foucault, 2019, s. 80)

Foucault için öznenin oluşumu, kendiliğin yaşam boyunca şekillendirilmesi ve biçimlendirilmesi süreci boyunca iç ve dış etkenlerden beslendiği bir süreç olmuştur (2019b , s.7). Dolayısıyla, birey, kendiyile kurduğu ilişki ile – kendini kurduğu sürece – özne konumunu edinmektedir (Foucault, 2019a, s. 112). Özne, birey haliyle doğal olarak hakikate ulaşmamaktadır. Hakikate erişmek için kendiliği üzerinde uygulaması gereken bir dizi düzenleme, değişim ve dönüşüm vardır; aksi halde hakikate erişmez durumda olmaktadır (Foucault, 2019, s. 163). Yani, Foucault’ya göre “bir insan kendisini bir özneye dönüştürür” (2019b, s. 8). Kelly’nin de ifade ettiği üzere öznellik, tarihsel olarak inşa edilmiş/ *inşa edilmiştir (constituted)* (2013, s. 513). Özne, kendi kendisini oluşturmakta ve bedenden ayrı olan bir ontolojik gerçeklik olarak öznellik karşımıza çıkmaktadır. Bir *biçim* olarak öznellik, kendilik pratiklerinin aracılığıyla ortaya çıkan bir sonuç olmaktadır (Kelly, 2013, s. 513).

Kendimi tanıyarak, hakikat olan bir varlığa erişiyorum; onun hakikati ben olan varlığı dönüştürüyor ve beni Tanrıyla bir araya getiriyor. [...] Halbuki, Kartezyen türdeki bilginin [connaissance] hakikate erişmek olarak tanımlanamayacağı, bunun bir nesne alanının bilgisi olacağı barizdir. Dolayısıyla, nesnenin bilgisi nosyonu, hakikatin erişim nosyonunun yerini almıştır.

(Foucault, 2019, s. 165).

Foucault’ya göre “özne kendisini aktif bir şekilde (*fashion*) oluşturur” ve bunu kendilik pratikleri aracılığıyla yapmaktadır. Bu pratikler, “bireyin kendisinin icat ettiği değil, kültüründe bulunduğu ve kültürü, toplumu ve sosyal grubu tarafından kendisine empoze edilen, önerilmiş modeller” olmaktadır (Foucault, akt. Kelly, 2013, s. 517). Bu, öznenin kendi kendini yaratma sürecinde kolektif pratiklerin önemini göstermektedir.

Birey, özneleştirme pratikleri ile kendisini özneye dönüştürmekte, dolayısıyla *özneleştirme pratikleri* bir özneleşme biçimi olmaktadır (Elliot ve Turner, 2001, s. 180). Foucault'nun da belirttiği üzere “birey sözcüğü, ancak bir dizi iktidar ilişkisinin, hakikat oyununun, hükmetme tekniklerinin ve kendilik teknolojisinin iç içe geçtiği bir söylem alanında anlam kazanabilir” (Tekelioğlu, 1999, s. 53).

2.1.1.4. Özgürlük Pratikleri

1980'ler itibariyle Foucault'nun kendilik tekniklerine dönen odağı, tahakküm teknolojilerinden kendilik teknolojilerine geçiş ile birlikte, bireyin bilgi-kurumsal tahakküm ilişkilerinden bağlarını kopararak ulaşabileceği özgürlük pratiklerine kaymıştır (Nilson, 1998, s. 97). Hakikat oyunlarının asıl meselesi, özgürlük problematığıdır (Nilson, 1998, s. 98). Ancak özgürlük ulaşılan ya da bir şekilde bireyin kendini çeşitli tahakküm ilişkilerinden kurtarmasıyla erişilen bir merteye değildir; özgürlüğe erişim kendilik pratiklerinin uygulanması, denenmesi, alıştırma yapılması, etik olarak bireyin kendine ve diğerlerine odaklanmasıyla mümkün olmaktadır. Nilson'ın aktardığı üzere Foucault'ya göre özgürlük pratikleri, bireyin kendi *ethos*'unu ve tutumunu şekillendirmesi, hayatında görünür olan davranış biçimlerinin üzerine eğilerek çeşitli biçimlendirmelerinden ibarettir. Bu etik kurallar evrensel olarak değil, bireysel düzeyde kendiliğine, varlığına özgün stil ve şekillerde ortaya çıkmaktadır (Nilson, 1998, s. 98).

“Kişinin *ethos*'u, elbisesinden, duruşundan, yürüyüşünden, olaylara tepki vermedeki duruşundan vs. anlaşılıyordu” derken Foucault, özgürlüğü kişinin hayatında sürdüreceği bir tutumu şekillendiren değerler sistemine atıfta bulunmaktadır (akt. Nilson, 1998, s. 99). Böylece değerler sistemi (*ethos*) ile özgürlük arasında bir ilişki kurulmakta ve özgürlük, değerler sistemi meselesi olarak problematize edilmektedir. Bu durumda, bireyin kendinin kendiliği üzerinde uyguladığı işlemler sonucunda oluşan değerler sistemi “kendilik kaygısı” kavramını tekrar gündeme getirmektedir.

Sonuç olarak, birey kendi ve kendiliği üzerinde sürekli bir şekilde değerler sistemini üreten, onu gözeten işlemler – biçimlendirmeler yapma halinde bulunur. Özne kendiliği üzerinde, *ethos* ve *epimeleia heautou*, yani değerler sistemi ve kendilik kaygısıyla,

özneleştirme ve dolayısıyla özgürlük pratikleri adına bir dizi işlemi uygulamalı ve alıştırmayı yapmalıdır.

2.1.2. Kendilik Pratiklerinde Etik – Kendine Eğilme

2.1.2.1. Epimeleia Heautou (Kendilik Kaygısı), Episteme Theorike (Teorik Bilme) ve Episteme Pratique (Pratik Bilme) İlişkisi

Foucault, etik kavrayışı ile birlikte kendine (eğilme) - ilgi gösterme - dert edinme anlamında kullanılan bir etik tutuma işaret etmektedir (Tekelioğlu, 1999, s. 48). *Epimeleia heautou*, basitçe kendilik kaygısı – ilgisi, “[k]işinin kendini kendi araçlarıyla sürekli inşa çabası, kendisiyle sürekli didişen bir ilgisi” olmaktadır (Tekelioğlu, 1999, s. 49). Dahası, Foucault için kendilik teknolojileri, etik olarak kendinin oluşumunda bireylerin kendine eğilmesi – ilgilenmesi; nasıl düşündüklerini, yaşadıklarını ve davrandıklarını değiştirmeyi uğraş edinen özümsemiş ve sürekli tekrar edilen pratiklerdir. Bu pratiklerin uygulaması ise antik dönemden erken Hıristiyanlık dönemine kadar dönüşüm geçirmiştir. Platon’un diyalogunda ruhun kendisine dönüşünü; kendini yeniden keşfetmesini ve kendi gerçek doğasını anlamasını önerdiği noktadan; Seneca’da çırak (öğrenci) ile üstat (öğretmen) arasında kurulan ilişkiye – öğretileri ve öğütleri dinlemeye, not almaya ve zihnen hazırlanmaya ve içselleştirmeye bir kayış sonrasında Marcus Aurelius’un mektuplarında yazma ve başkasıyla paylaşarak hafıza pratiklerine dönüşümüne şahit olunmaktadır (Foucault, 1997, s. 101).

- Dinleme; Stoacılar ve Epikürcüler için sessiz kalmak ve dinlemek olmaktadır.
- Yazmak, not almak; okumalardan, konuşmalardan ve başkalarından duyulan ya da dinlenen alıntılarının not tutulmasının yanında, içselleştirmek için zaman içinde yeniden okunmasını içermektedir.
- Kendiliğini yansıtmaya; ise öğrenilen şeylerin hafızadan çağrılarak egzersiz yapması, “geçmişin hafızada korunması” tekniklerinden oluşmaktadır.

Bu noktada, kendine eğilme pratiğini ele alan Foucault 1982 yılındaki dersinde bilme ve kendine dönme arasındaki ilişkiselliği irdedelediğine dair notlarını paylaşmaktadır (2019a,

s. 265). Bu notlarda bir yandan teorik bir bilmenin gerekliliğini vurgulanırken, diğer yandan pratik bir bilme – yani egzersizin, idmanın ayrılmaz bir parça olarak varlığına dikkat çekilmektedir (Foucault, 2019a, s. 267). Kendine eğilme de bilgi dışında bir *askesis*, yani “kendinin kendi üzerine egzersizi olarak çileciliği” gerektirdiği bir pratiktir (Foucault, 2019a, s. 265). Stoacı Rufus’un sorusu⁵, erdemın edinilmesi için bilmeye ek olarak pratik bir bilmenin mutlaka olması gerektiğini vurgulamaktadır. Peki, bu pratik bilgiye nasıl ulaşılır? İdman, yani gayret ve zahmet ile yapılan egzersizlerin gerçekleştirilmesi, bir hekimin ya da bir müzisyenin faaliyet gösterdikleri alanların kendi içindeki kurallarını içselleştirmeleri ve bu kurallar doğrultusunda hareket edebilmeleri için egzersiz yapmalarına benzer şekilde teorik bilmenin, pratik bilme ile desteklenmesi gerektiğini göstermektedir (Foucault, 2019a, s. 266). Dolayısıyla *askesis*, Platon’dan Pisagorculara ve Kinik’lere⁶ kadar kendilik pratiğine içkin bir mesele olmuştur.

Teorik bilmenin ruhaniliği ve “hakikatin pratiği ve egzersizi” *askesis’in* temelini oluşturmaktadır (Foucault, 2019a, s. 269). Pratik alandaki kendiliğin nereye dönüştürülmesi gerektiği sorusu, hangi bilmenin ruhaniliğine tabi olacaktır? Foucault, özne-hakikat ilişkisinde kendiliğin üzerinde yapılan dönüşüm pratiklerinin ve deneyimlerinin “ruhanilik” olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir (2019a, s. 19). Dolayısıyla, özne, sadece teorik bilme - bilgi - için değil, kendiliği üzerine kendi yaptığı modifikasyonlar ile hakikate erişmek için uygulamanın bilgisine, yani *episteme pratike’ye* de başvurmalıdır (Foucault, 2019, s. 19). Nitekim kendilik tekniklerinin kazanılması, “ruhani egzersizlerin” sıklıkla gerçekleştirilmesi ve bu becerinin edinilmesiyle mümkün olmuştur (Paras, 2006, s. 185).

⁵ Stoacı Musonius Rufus, erdemın edinilmesini tıp ve müziğin edinilmesiyle karşılaştırarak, nasıl edinildiğini sorgular. Erdem ile ilgili bu soru Platonculardan itibaren sorulan bir soru olması sebebiyle Foucault tarafından geleneksel ve eski bulunmaktadır (2019a, s. 265).

⁶ Burada Foucault, tarihsel bir akış sunmak ve kendilik pratiklerinin bu dönemde ortaya çıktığını savunmak adına değil, İ.S. 1. ve 2. yüzyılda kendilik pratiklerinin nasıl şekillendiğinin bir çerçevesini çizilebilmek adına söz konusu dönemlere değinmektedir (2019a, s. 266).

2.1.2.2. Mathesis (İrfan), Melete (Tefekkür), Askesis (Çile)

Öznellik ve hakikat arasındaki bağlantı, Foucault'ya göre kendilik pratikleri, yani “yaşama sanatlarınca” pratiğe dökülen eylemlerle belirlenmektedir (Paras, 2006, s. 169). Dahası, Paras'a göre (2006), sonraları “kendilik kaygısı” olarak indirgenecek bu kavram, Foucault'nun kavramsallaştırmasındaki Nietzsche izlerine bir kanıt sunmaktadır. Nitekim, “[K]işiliğine biçim vermek – ne yüce ve nadir bir sanat!” cümlesinin sahibi Nietzsche gibi Foucault da yaşamı bir sanat gibi sürmek konusuna değinmektedir (Paras, 2006, s. 170). Özne ve hakikat ilişkisinin merkezinde yer alan yaşam sanatları, “güçlü ve özgür bireylerin yaratıcı faaliyetlerine sıkıca bağlı” olmaktadır (Paras, 2006, s. 170). Yaşam(a) sanatları, kendilik teknikleri ile birebir aynı gayeye sahiptir. Bu sanatlar, benzer şekilde, bireyin, bilinçli ve istekli biçimde, belirli bir estetik ve biçimsel gayeyle, kendisi adına belirlediği davranış kuralları ve değerleri çerçevesinde kendini dönüştürmesini kapsamaktadır. Kendiliğin deneyimi ile yakından ilişkili olan bu olgu, Foucault'ya göre üç yöntem üzerinden işlemekte ve bireyin kendiliği üzerindeki bilinçli modifikasyonlarını mümkün kılmaktadır (2017, s. 33):

- (1) *Mathesis*, yani irfan – Seneca'daki çırak-üstat ilişkisini esas almaktadır. Kendiliğin, başkalarıyla ilişkisinden bağımsız ve soyutlanmış gerçekleşemeyeceğini kabul etmektedir.
- (2) *Melete*, yani tefekkür – Epikürcülerde olduğu gibi öğretinin; dinlemenin veya not almanın, tekrar okuma, ezberleme ve tekrar etme pratikleriyle birlikte pekiştirilmesini ve en önemlisi içselleştirilmesini gerektirmektedir.
- (3) *Askesis*, hangi aşamada olduğunun sorgulanması, ilerleme gösterilmesi adına sürekli çalışma, denemeler ve zihnen hazırlığı içeren talimler olarak özetlenmektedir.

Daha önce *episteme theorike* açısından kendine dönme ile ilişkisi bağlamında incelenen *mathesis*, ölçüm ve düzenin evrensel bilimi olmaktadır (Foucault, 2001b, s.97). Buna karşın, kendine dönme, içine kapanma ve bakışlarını kendine çevirme *melete* ile uygulanmaktadır. Kendilik kaygısı, *epimeleia heautou*, kavramına içkin bir meditasyon ve bir egzersiz olarak *melete*, düşünülende gerçekleşen olayların üzerine düşmeyi ve

düşüncede olayın olduğunu varsayarak, geliştirilecek yanıtlara ve eylemlere odaklanan zihni alıştırmaları kapsamaktadır. Burada bahsedilen meditasyon; Yunancada *gymnasia*, Latince *meditatio* - derin düşünme anlamına gelmektedir. Bireyin olaylar gerçekleşmeden önce olayları tahmin ederek sanki gerçekleşmişçesine diyalogların üzerinden geçip argümanlarını hazırlaması çabasını göstermesi beklenmektedir (Foucault, 2019a, s. 50). Daha önce *episteme pratike*'e atfedilen önem, *askesis* ile kendilik üzerine uygulanan bir dizi modifikasyon ile yüzeye çıkmaktadır. *Askesis*'in anlamında gizlenen çile atfı, Hıristiyanlıktaki çile anlayışından oldukça farklıdır. Hıristiyanlıkta ön koşulu kendinden vazgeçmek olan çile anlayışı, antik dönemin *askesis*'inde bireyin kendinden vazgeçmesinin aksine kendine eğilerek, çaba harcayarak ve emek vererek kendiliğini biçimlendirmesi – bireyin kendini yeniden kurması - olarak ortaya çıkmaktadır. Antik dönemde özne olmak amacıyla kendiliğiyle, dönüşümünü tamamlamış, kendine muktedir olan, mutlu olan bir ilişki kurulmaktadır (Foucault, 2019, s. 269). Foucault, *askesis*'in sürekli bir uygulama ve sorgulama gerektirmesine, doğası gereği yaşamın bir parçası olmasına, dolayısıyla yaşlılıkla arasında ayrıcalıklı bir ilişki olduğuna dikkat çekmektedir. Kendilik pratiğinin nihai amacına ulaşmak için - “özne olmak için yaşlı olmak gerekir” (Foucault, 2019a, s. 109).

Dolayısıyla kendilik kaygısı, Foucault'ya göre, kendilik pratiklerinin ana amacı olmakta ve hiçbir toplumsal ayrımı gözetmeden herkesçe uygulanabilir olan bir koşulsuzluk ilkesi olarak bulunmaktadır (2019a, s. 110). Ancak bu koşulsuzluk, herkesin kendilik pratiklerini amacına ulaştırabileceği anlamına gelmemektedir. Kapalı bir gruba aidiyet ve kültürlü boş zaman pratiğini gerçekleştirme gücü, ister istemez iki dışlama biçimini oluşturmaktadır. İlkinde dini bir grubun parçası olarak kendine dönme mümkün iken, sonrakinde ekonomik ve toplumsal statüye bağlı pratiklerin gerçekleştirilmesi, özneleştirme pratikleri imkanını sunmaktadır (Foucault, 2019a, s. 110). Bu noktada Bourdieu'nün “habitus” kavramını hatırlatan Foucault'nun yaklaşımı, kendilik kaygısı ve habitus arasında teorik bir bağlantının kurulmasının sorgulanmasını beraberinde getirmektedir.

2.1.2.3.Paraskeue (Donanım)

Askesis kavramıyla iç içe geçmiş bir şekilde *paraskeue*, kendilikte henüz olmayan şeyleri edinmeyi içermektedir. Hıristiyanlıktaki düşünceden farklılaştığı noktada; çilede bir şeyleri bir kenara itmek, vazgeçmek ve kendiliğini bırakmak varken, antik *askesis* 'te bilgi ve beceri edinmek, kendiliğimizi olmasını istediğimiz yere erişirebilmek için ruhen, zihnen ve bedenen donatmak vardır. Çilede; olabilecek olana, farzedilene ve tahmin edilene hazırlık, gerçekleştiği taktirde hazır olma ve uyum sağlama adına önden hazırlık yapmak *paraskeue* olarak adlandırılmaktadır. “Paraskeue nedir? İşte paraskeue bireyin yaşamın olaylarına hem açık hem de ereksel bir hazırlanma olarak adlandırılabilir olan şeydir” (Foucault, 2019a, s. 270, 271).

Paraskeue'yi oluşturan hazırlık, başkalarıyla rekabet içinde olmayı gerektirmemekte, ancak kendiyle rekabeti, yarışı ve “kendini aşmayı” önermektedir. Hazırlanma adına uygulanan pratikler bütünü, bireyin gelecek olayları tahmin ederek ve canlandırarak, onlarla başa çıkabilmesini sağlayacak gerekli donanımın⁷ kendiliğe katılmasını amaçlamaktadır. Antiklerde nihai amaç, kendinin kendiliğiyle bütün, tamam ve bağımsız bir ilişki kurmasını sağlayarak hakikate erişen bir öznenin oluşması olmaktadır. Bunun için *paraskeue'nin* temel işlevi; ahlaki olan prensiplerin sürekli dönüşüm sürecinde kurallara dönüşmesi, yani değerler sistemi *ethos'un* oluşmasını sağlayarak donanımı oluşturan ve sürekli tekrar edilerek idman yapılması gereken söylemleri, kuralları, yapılması gerekenleri ve metaforları oluşturmasıdır. Çünkü söz konusu kendiliği, “kendi kendinde olmayan, doğal olarak sahip olmadığı bir şeyle donatmaktadır [...] yaşamın mümkün olayları için bir savunma donanımı kurmaktır” (Foucault, 2019a, s. 278). Bunun için neyin donanıma dahil olacağını doğru seçmek gerekmektedir. Bu seçim; kendi için yazılan notlardan, okunan ya da duyulan cümlelerden oluşan söylemlerden oluşmaktadır. Dahası, bu söylemler ikna edici söylemler olmakta, *logoi* olarak inandırıcı, kendiliğini

⁷ Foucault, *Öznenin Yorum Bilgisi* kitabında paraskeue'yi tanımlarken, zorunluluk, yeterlilik, “yağan darbeler”, “gard alma”, “ayakta kalma gerektirme” ve “güreş” benzetmelerini kullanmıştır. Dolayısıyla paraskeue'ye içkin kendilikle bir mücadele olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu mücadele – güreş - bir ötekiyle gerçekleştirilmemekte, kendinin kendiyle mücadelesini içermektedir. Dolayısıyla, *paraskeue'nin* kendiliğinde geliştirilen bir dirayeti içerdiği söylenebilir.

bedenen, ruhen, kalben ve aklen doğru olanı yapmaya kendiliğinden eyleme geçirecek, düşüncede eylemi mümkün kılan rasyonelliğe sahip olmaktadırlar. Foucault tarafından “iyi pilot” ve “kale” olarak tanımlanan *paraskeue*, *logos*’tan yardım alan, “rasyonel davranışın kalıbı olabilmek için doğru söylemin alması gereken biçim” olarak tanımlanmıştır (2019a, s. 278).

Son olarak, askesis ve *paraskeue*’nin karşılıklı ve iç içe geçmiş ilişkisine tekrar değinmek faydalı olacaktır. Kendine eğilerek, çaba harcayarak, kendi üzerine birçok uygulama yaparak dönüştürme amacıyla *askesis*, öznenin hakikate erişmesini sağlamaktadır. Buna göre, askesis, bireyin kendini biçimlendirecek, söylemlerini tekrar edecek, gerçekleşmemiş olanı zihninde canlandıracak ve yeniden yaşayacak pratikler bütününe ihtiyaç duymaktadır. Bu pratikler bütünü, yukarıda da açıklandığı üzere *paraskeue* tarafından sağlanmakta, *paraskeue*’de birikmektedir. *Askesis*, öznenin kendini kurması için hakikate erişmesi ve bağlamasını sağlarken, bunun gerçekleşebilmesi için *paraskeue*’nin oluşturulması gerekmektedir. Nihai ve asıl amaç, bireyin hakikatle bağı kurmasını sağlamak, bunun için ise kendilik pratiği çilesi ilkesini (*ethos*’unu) oluşturmaktır (Foucault, 2019a, s. 278).

2.1.3. Kendilik Deneyimi – Kendini Dönüştürme

2.1.3.1. Kendilik Deneyimi

Sanna Tirkkonen (2018), “Experience in Michel Foucault’s Philosophy” adlı doktora tezinin ikinci bölümünde, Foucault’nun çalışmalarının kendiliğin deneyimi bağlamında nasıl okunabileceğini, deneyim kavramının kendilik üzerinden nasıl şekillendiğini tartışmaktadır. Tirkkonen’e göre kendiliğin deneyimi olgusu; öznelerin, kendilerini ahlaki özneler olarak değerlendirdikleri etik değerlere atıfta bulunmaktadır. Daha önce Foucault tarafından dikkat çekilen *ethos*; insanların hayatlarına etki etmek, gözden geçirmek ve düzenlemek adına kendi davranışları üzerinde modifikasyonlar yaptıkları söylemsel oluşumlara gönderme yapmaktadır. Bu durumda kendiliğin deneyimi olgusunu anlamak ve doğru yorumlamak adına Foucault’daki etik ve ahlak tanımlarına değinmek gerekmektedir. Etik Foucault için, öznelerin kendileri ile oluşturdukları ilişki türleri ve

süreçlerini ifade ederken, ahlak, belirli davranış kodlarına, yasalara ve değerler sistemlerine de atıfta bulunmaktadır (Tirkkonen, 2018, s. 128). Bu bağlamda Foucault için kendilik deneyimi ancak kendilik etiğini oluşturmak ile mümkün olmaktadır.

Tirkkonen'e göre (2018) Foucault, kendiliğin deneyimine ilk olarak *Öznenin Yorumbilgisi* kitabında kendine ve kendi-dönüşümüne odaklanan kendilik tanımları ile odaklanmaktadır. Daha sonraki çalışmalarında ise kültürel bağlam içerisinde kolektif pratikler olarak *epimeleia heautou* - kendine eğilme kavramını ele almaktadır. Son olarak ilgisini "deneyimin biçimleri" bağlamında özellikle de terapi ve itiraf ilişkilerinde kendine doğruyu söyleme amacına çevirmektedir (2018, s. 130). Tirkkonen'in yorumuyla Foucault'ya göre kendinin nasıl anlaşılacağı deneyimin kendiliği oluşturan deneme, keşfetme, gözlemlenme ve kendini dönüştürme eylemleriyle yakından kurduğu ilişki üzerinden anlaşılmaktadır. Çünkü Tirkkonen'e göre Foucault, kendine eğilme kavramını bir deneyim türü olarak tartışmaktadır (2018, s. 156). Dolayısıyla kendine eğilme, kendilik teknolojilerinin barındırdığı deneyim türlerinden biri olarak yorumlanabilir.

Kendine eğilme, Foucault için kendi kurumları, kuralları ve metotları olan, bir deneyim biçimi ve bireysel bir deneyim ikrn aynı zamanda da ifade biçimleri ve anlamları olan bir nevi kolektif deneyim olmaktadır (Tirkkonen, 2018, s. 156). Yani kendine eğilme tasdiklenmiş bir değer olarak deneyim ile onaylanmış ve düzenlenmiş pratiklerin biçimini alan, aynı zamanda kişisel deneyime ve kolektif ifadeye bir alan açan, bu nedenlerden ötürü meşru olarak "kendiliğin kültürü" olarak tanımlanabilecek bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Foucault akt. Tirkkonen, 2018, s. 156-7). Buna göre kendine eğilme, hem bireysel hem de kolektif bir tanıma sahip olduğu için bireysel olarak deneyimlense bile kolektif olarak biçimlendirilmekte, ancak bir müdahaleye maruz kalmamaktadır. Dolayısıyla "toplumsal bir varoluş hali olarak her zaman başkalarınca görülebilir, özel bir yolla beliren toplumsal" bir davranıştan bahsedilmektedir. (Tekelioğlu, 1999, s. 48). Kültürel bir dünyanın bütünselliği içinde eğilme ve öz-yönetişim pratikleri diğerini her zaman gözetmektedir. Foucault'ya göre kendilik üzerindeki hermenötik uygulama "[B]atı kültürünün birden fazla kanalları ile ulaştırılmış ve yayılmıştır; giderek deneyim modellerine içkin hale gelmektedir" (akt. Tirkkonen, 2018, s. 157).

Diğer yandan Foucault, kendine eğilme kavramını “deneyimi irdeleyen ve dönüştüren bir teknik” olarak tanımlamaktadır (Tirkkonen, 2018, s. 157). Buna göre, deneyimin biçimleri olarak adlandırılan şey, hem kişisel hem kendiliği için olmak, hem de kendiliğinin dönüşümü ile ilgili kaygı duymayı içermektedir. Dolayısıyla, Foucault’nun tarif ettiği tüm meditatif ve fiziksel egzersizler, gelecekte olması mümkün olaylara hazırlanmak adına kendiliğin dönüştürülmesine hizmet etmektedir (Tirkkonen, 2018, s. 158).

2.1.3.2. Parrhesia (Doğru Söyleme)

Kendini dönüştürme açısından daha önce değinilen çırak-üstata ilişkisinde de yer alan ‘başkalarıyla biçimlendirme’, Foucault’nun *parrhesia* olarak atıfta bulunduğu başka bir pratikte “başkaları üzerinde etkide bulunmak” işleviyle ortaya çıkmaktadır (Foucault, 2019a, s. 324). Ancak bu etki, başkalarını zorunlu kılmak, emretmek üzerine değil, etkilenenlerin kendilerini üzerinde, kendilikleriyle ilgili, özneye ulaşabilen şekilde iktidar kurmalarını sağlamak üzerine işlemektedir. Bunu gerçekleştiren üstata, “doğruyu söyleyen” konumundadır ve hiçbir kişisel çıkarı olmamaktadır. Özetle *parrhesia*; bir “doğruyu söyleme”, açık sözlü olma, korkusuz beyan verme pratiği olarak tanımlanmaktadır (Foucault, 2019a, s. 318). Böylece konuşan konuşulana aktarımını kendisiyle bağımsız ve özgür bir ilişki kurabilmesi adına yapmaktadır. Burada varsayılan konuşanın doğruyu⁸ aktardığıdır ki, konuşulan doğru söylemi çeşitli pratiklerle işleyerek içselleştirebilsin ve özneleşebilsin. *Parrhesia*’da söz konusu amaç, hakikatin ötekine aktarımı olmaktadır (Foucault, 2019a, s. 318).

⁸ Foucault, doğru söyleme ve doğru söylem kavramlarını “yaltaklanma” ve “retorik” kavramlarıyla karşılaştırarak, doğru söylemin performatif ve manipülatif doğaya sahip olmaması üzerinden açıklamaktadır (Foucault, 2019a, s. 318-325).

2.2. DİJİTAL TOPLUM, TAVSİYE SİSTEMLERİ VE ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMUNA DAİR ALANYAZIN İNCELEMESİ: TAVSİYE SİSTEMLERİNİN ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMUNDA DENEYİMİ

Kim olduğumu sormayın ve benden aynı kalmamı istemeyin.

Michel Foucault

2.2.1. Dijital Toplumun Kapsamı

Bu doktora tezi kapsamında dijital toplum, araştırma alanının bir dijital platform olması ve tavsiye algoritmaları olarak tanımlanan dijital veri setlerinden yararlanan bir dizi hesaplama sistemi tarafından dijital olarak üretilen ‘tavsiye’ ile insanların kurdukları etkileşimi konu alması nedeniyle önemli bir konuma sahiptir. Ancak bu tezin amacı dijital toplumu ve nasıl kavramsallaştırıldığı, dijital toplum araştırma yöntemlerini veya dijital teknolojinin toplumsal etkilerini tartışmak değildir. Dijital toplum, Bell (1973) post-endüstriyel bilgi toplumu kavramsallaştırmasıyla başlayan ve Castells’in (2000) “Ağ Toplumu” ile devam eden, yakın tarihte Deborah Lupton’un (2015) tarafından “Dijital Sosyoloji” kapsamında tanımlanan; müzik, haber, film ve dizilere erişim imkanı sunan platformlar ve araçların kullanılmaya başlandığı, sosyal medyanın (Facebook, Twitter, LinkedIn) gündelik ve iş hayatında artan yeri ve bilginin dijital olarak erişimini sağlayan arama motorlarının (Google, Bing, Yandex) yaygınlaşmasıyla oluşmaya başlayan pratiklerden; son zamanlarda okullardan birçok başka kuruma kadar dijital teknolojilerin ve bu teknolojilerin kullanımının sirayet ettiği bir oluşumu ifade etmektedir. Bugün bu platformların yaygınlaşmasına olanak sağlayan bilişim ve iletişim teknolojileri araçları olan dizüstü bilgisayarlardan tabletlere, akıllı telefonlardan akıllı saatlere kadar birçok cihaz dijital teknolojilerle insan etkileşiminin vasıtaları olarak “insan deneyiminin doğasına dair araştırma yapmaya katkıda bulunmakta ve bizlere toplumsal dünyayla ilgili birçok şeyi anlatmaktadır” (Lupton, 2015, s. 4). Dijital bir toplumda yaşanıldığı gerçeği (Lupton, 2015, s.3); telefon görüşmelerinden alışverişe, banka hareketlerinden basit bir yerin konumunu arama gibi dijital teknolojilerle etkileşime girilen her ana dair bırakılan

dijital izlerin – verilerin – biriktirilmesiyle oluşan “büyük veri” (Lupton, 2015, s. 4), bugünün dijital ortamında dijital araçlar vasıtasıyla toplanan veriler sayesinde insanların etkileşimlerini ve hareketlerini görüntüleme ve analiz etme dışında bir de etkileme becerisinin giderek geliştiğine dikkat çekmektedir (Marres, 2017). Marres’in “Dijital Sosyoloji” kitabının ilk bölümünde ifade ettiklerinden yola çıkarak bu teknolojilerin etkileme becerisinin, dijital sistem ve araçların kurduğu bir geri bildirim döngüsünün, ‘kişiselleştirilmiş’ düzlemde, yani bireysel hareketlerin, aramaların, kullanımların ve etkileşimlerin takip edilerek bir yorumlama süreci sonucunda ‘nasıl davranacağına yönelik’ bir tavsiyenin oluşması olarak toplumsal hayatta karşılık bulduğu söylenebilir. Bu dijital teknolojilerin toplumsal olarak yaygınlaşmasının bir tartışması bu araştırmanın kapsamının ötesindedir. Dolayısıyla “dijital bir toplumda yaşıyoruz” varsayımı temel alınarak, dijital toplumun birçok açıdan ele alınması gerektiğini vurgulayan Lupton’un yaklaşımından hareketle, kendilik bağlamında bu tartışmanın devam ettirilmesi ve derinlemesine bir incelemesinin yapılması bu araştırma boyunca söz konusu olacaktır.

2.2.2. Tavsiye Sistemleri ve Toplum Araştırmalarındaki Yaklaşımlar

İnternetin yaygınlaşması ve bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte birçok yeni dijital sistem ve araç gündelik hayatın bir parçası olmuştur. Web sitelerinde genellikle karşılaşılan ürün tavsiyeleri arka planda çalışmakta olan ‘tavsiye algoritmalarından’ yararlanmaktadır. Tavsiye algoritmaları; ürün önerme, reklam, e-posta adreslerine yönlendirilen kampanya veya en son ilgilenilen ürünlerin benzerlerini ön plana çıkarma çerçevesinde kişiselleştirilmiş öneriler sunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda kişiselleştirme, kullanıcıların tercihleri, istekleri ve zevklerine göre ürün önerisi, e-posta, bilgilendirme gibi sistem tepkileri olarak tanımlanabilir. Tavsiye algoritmaları; kullanıcıların belirli bilgilerinin depolanması, analiz edilmesi ve işlenmesi gibi birçok aşamadan geçerek tavsiyeyi hazırlar ve sunar. Bu algoritmalar işleme mekanizmalarına, yani yararlandıkları bilgi setlerine göre farklılaşmaktadır.

Das, Borra, Dey ve Borah (2018) tavsiye algoritmalarını; kullanıcıların gereksinimlerine göre ürün veya hizmet öneren ve uygulamalarının hemen hemen her alanda bulabilebileceği kişiselleştirilmiş hizmetler olarak tanımlamaktadır. Buna göre, ürünlerin

kullanıcısına sağlayacağı yarara göre sistem tarafından filtrelenmesi ‘tavsiye’yi oluşturmaktadır. Kullanıcılarının verdikleri puanlara göre (derecelendirmeye) işleyen algoritmalar üzerinden çalışan ilk ticari amaçlı tavsiye sistemi, Goldberg, Nichols, Oki ve Terry (1992) tarafından geliştirilmiş ve “işbirlikçi filtreleme sistemleri” olarak adlandırılmıştır. Daha sonra derecelendirmeye dayalı olmaktan ziyade kullanıcının geçmiş işlemlerine dayalı bir filtreleme sistemi olarak “içerik tabanlı filtreleme sistemleri” olarak çalışan tavsiye sistemleri gelişmiştir. Das ve arkadaşlarının ifade ettiği üzere tavsiye sistemleri her ne kadar Web 2.0’da ortaya çıkmış olsa da, bu sistemler günümüzde Sosyal Web ve Nesnelerin İnterneti’nde gelişmeye ve evrilmeye devam etmektedir (2018, s. 26).

Özetle, bir tavsiye sistemi kullanıcı ve ürün temel öğelerinin bileşimi olarak (Das ve ark., 2018, s. 26). Bu sistemlerin girdilerini kullanıcılar ve ürünlerin bulunduğu veritabanları oluştururken, çıktıları ise salt tavsiyeler olmaktadır (Das ve ark., 2018, s. 26). Nitekim bu girdiler, direkt kullanıcının kendisinden edinildiği gibi, kullanıcının aksiyon geçmişinden (örneğin izlediği filmler, okuduğu kitaplar, dinlediği ya da indirdiği müzik çeşitleri gibi) de oluşmaktadır (Utku Akcayol, 2017, s. 13). Farklı yöntemlerle elde edilen sistem girdileri sayesinde tavsiye sistemleri; kullanıcı davranışlarını analiz etmekte, kullanıcı tercihlerine yönelik kullanıcı profilleri oluşturmakta ve bu profillere göre tahminler üreterek bir kişiye özel kişiselleştirilmiş tavsiyeler oluşturmaktadır (Utku ve Akcayol, 2017, s. 13). Dolayısıyla kullanıcı ile sistem arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Bu etkileşim, kullanıcının arayüz vasıtasıyla sağladığı bilgilerin sisteme aktarılması, sistemin algoritma aracılığıyla bu bilgileri işlemesi ve sonucunda kullanıcıya bir yanıt olarak tavsiye oluşturması ile oluşmaktadır. Örneğin, bir çevrimiçi içerik platformunda ara yüzde kullanıcıların değerlendirme yapabileceği beğenme ve beğenmeme tuşları bulunmaktadır. Bu platformların kullanıcıları sistem tarafından tavsiye edilen içeriklere dair beğenilerini bu tuşlardan birine basarak geri bildirim sağlayabilmektedir. Böylece tavsiye algoritmalarında amaç sadece kullanıcıdan alınan bilgiler neticesinde tavsiyenin üretilmesi ve aktarılması değil, aynı zamanda tavsiyenin doğruluğunun yüksek olmasıdır. Tavsiyenin doğruluğu ise her bir kullanıcının beklentilerini karşılayabilecek çözümlerin üretilmiş olmasıyla artırılabilir Bunun içinse algoritmaların sürekli gelişimi gereklidir (Utku ve Akcayol, 2017, s. 21).

Günümüzde birçok tavsiye sisteminde farklı algoritmalar kullanılsa da temel olarak çalışma şekline ve yararlandığı veri setine göre üçe ayrılmaktadır; işbirlikçi filtreleme (*collaborative filtering*), içerik-tabanlı filtreleme (*content-based filtering*) ve hibrit yöntemler (*hybrid systems*) (Utku ve Akcayol, 2017, s. 13). İşbirlikçi filtreleme yöntemi; benzer tercihlere sahip kullanıcıların belirlenmesi, değerlendirmelerinin toplanması ve yeni kullanıcıların ilgisini çekebilecek önerilerin geliştirilmesi ve sunulması silsilesinde işlemektedir (Lury ve Day, 2019, s. 22; Hernando ve ark., akt. Utku ve Akcayol, 2017, s. 14). İçerik tabanlı sistemler ise, bir öncekinden farklı olarak, kullanıcıların ilgisini çekebilecek ürünlerin içeriklerinden sağlanan bilgilerden yola çıkarak tavsiye sunmaktadır. Son olarak, işbirlikçi ve içerik tabanlı filtreleme yöntemlerinin birleştirilmesiyle hibrit algoritmalar oluşmaktadır.

2.2.2.1. İşbirlikçi Filtreleme Algoritmaları

Tavsiye sistemlerinin dayandığı algoritmalar, birçok kullanıcının yer aldığı sistem dahilinde yapılan makine hesaplamaları sonucunda bir kullanıcıya kişiselleştirilmiş önerilerde bulunabilmektedir (Lury ve Day, 2019, s. 22). Yaygın olarak kullanılan bu yaklaşım, bir kullanıcıya benzer niteliklere sahip diğer kullanıcıların beğeni, tercih ve aksiyon geçmişlerinden gelen öğelerin bulunduğu büyük veritabanları esas almaktadır (Utku ve Akcayol, 2017, s. 19). Geçmiş kullanıcı tercihleri ve derecelendirmeleri hesaba katılarak, tercihler arasındaki benzerliği esas alan bir hesaplama sonrası tavsiyeler üretilmektedir (Utku ve Akcayol, 2017, s. 19). Bu tavsiye algoritmalarının kullanımı için kullanıcının demografik bilgileri gibi daha önceden toplanan verilerin depolanması gerekli olmadığı gibi; bilgiler, tavsiyelerin sunulduğu kullanıcının ve diğer kullanıcıların devamlılık arz eden katılımının bir toplamından oluşmaktadır (Lury ve Day, 2019, s. 22-23). Yani, bu yaklaşımın ayırt edici özelliği, verilerin analiz edilmesi yerine bir değerlendirmeye tabi tutulması olmaktadır (Utku ve Akcayol, 2017, s. 19). Bilgiler, kullanıcıların görüşlerine ya da puanlarına göre kategorize edilmesi ve yapılan tercihler ile eşleştirilmesi sonucunda üretilmektedir (Desrosier vd. Akt. Utku ve Akcayol, 2017, s. 15).

2.2.2.2. İçerik-Tabanlı Filtreleme Algoritmaları

İşbirlikçi filtreleme algoritmalarından farklı olarak içerik-tabanlı filtreleme algoritmaları, belirli özellikler çerçevesinde bir ürünün tanımına bağlı olarak tavsiye üretmek üzerine kullanıcı veri tabanında çalışmaktadır (Lury ve Day, 2019, s. 22). Bir kullanıcının geçmişte beğendiği ya da incelemekte olduğu ürünlerin özelliklerine odaklanan bu sistemler ayrıca, kullanıcı tarafından sağlanan ve sürekli güncellenen kullanıcı önceliklerini, ilgi alanlarını ve beğenilerini de kullanarak benzer özelliklere sahip benzer ürünler ile eşleştirmeler üzerinden tavsiyeleri geliştirmektedir (Das ve ark., 2018, s. 26; Lury ve Day, 2019, s. 22). İşbirlikçi filtreleme algoritmalarında kullanıcıların tercihlerinin benzerlerine dair çıkarımlardan beslenen tavsiyeler, içerik-tabanlı filtreleme sistemlerinde ürünlerin özelliklerinin benzerliklerinden üretilmektedir. Bu filtreleme algoritmalarında da kullanıcıların kişisel özellikleri ve ilgi alanlarına dair ek bilgiler gerekse de, kullanıcının geçmiş ürün tercihlerinden çıkarım yapılarak tavsiye sunulmaktadır. Film tavsiye sisteminde izleme geçmişinde bulunan filmlerin türlerini dikkate alarak tavsiyenin üretilmesi, içerik-tabanlı filtreleme algoritmasının çalışma prensibine örnek olarak verilebilir (Utku ve Akcayol, 2017, s. 20). Bu tür algoritmalarda kullanıcılar, ilgi alanlarına göre profillere ayrılmakta ve bu profil ile eşleşen içerikler kullanıcıya tavsiye olarak gösterilmektedir. Bu tavsiye sistemlerinin sistem performansı, kullanıcının sağladığı verilerin kısıtlı olması durumunda azalmaktadır (Das ve ark., 2018, s. 26).

2.2.2.3. Hibrit Tavsiye Sistemi

Her iki sistemin sistem performansını olumsuz etkileyen kısıtlarını bertaraf ederek daha iyi performans elde etmek için kullanıcıların derecelendirmelerini kullanıcıların içerik tercihleriyle bütünleştiren karma algoritmalar da mevcuttur. Hibrit tavsiye sistemleri; örtük ve açık veriler, kullanıcının ekonomik, kültürel, demografik verileri, tercih edilen ürün ya da içeriklerin özelliklerine dair veriler, kullanıcı derecelendirmelerine dayalı veriler gibi çeşitli bilgi kaynaklarından yararlanılarak oluşturulan veri tabanından yararlanmaktadır. Dolayısıyla hibrit tavsiye sistemleri, işbirlikçi ve içerik-tabanlı filtreleme algoritmalarının faydalarına odaklanarak, bu sistemleri bir araya getiren

algoritmalarıdır. Bu karma algoritmalar, kullanıcıların ilgi alanları ve kullanıcıların derecelendirmelerini bütünleştirmekte ve birçok farklı verinin bulunduğu bilgi kaynaklarını birleştirerek daha iyi performans elde etmeyi amaçlamaktadır (Das ve ark., 2018, s. 26). Ancak hibrit sistemin de kısıtları vardır. Diğer iki sistemden farklı olarak, sistemde yeni olan kullanıcı ya da ürün/ içerik olduğunda, bu öğelerin sistemde bir geçmişi olmadığı için bu öğelere yönelik tavsiye oluşturamamaktadır (Utku ve Akcayol, 2017, s. 21). Bu sistemlerin kolay uyum sağlayan ve makine öğrenmesinden faydalanan yapıları, söz konusu kısıtların aşılması açısından olumlu değerlendirilebilir.

2.2.2.4. Tavsiye Algoritmalarına Eleştirel Bir Bakış

Karakayali, Kostem ve Galip'in (2018) vurguladığı üzere tavsiye sistemleri sadece algoritmalara ve kodlara dayalı olmaktan öte çoklu öge ve süreçlerden oluşan karmaşık bir bilgi alışverişi topluluğunu da ifade etmektedir (s. 4). Bu bölümün başında kısaca değinildiği üzere tavsiye filtreleme algoritmaları, kullanıcılar hakkında ilgi alanları, zevkleri, beğenileri ve diğer tercihlerine dair verileri toplayarak tavsiye oluşturmaktadır. Gillespie (2014) veritabanları olmadan algoritmaların anlamsız makineler haline dönüşeceğine dikkat çekerken , aynı zamanda bu algoritmaların sosyolojik incelemesinde eleştirel bir perspektiften söz konusu veritabanlarının nelerden oluştuğunun anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Gillespie'ye göre bu algoritmaların ticari kaygılarla programlandığı ve nihai amacının ticari anlamda olumlu etkisi olacak bir kullanıcı memnuniyeti yaratmak olduğu unutulmamalıdır (2014, s. 168). Tüm tavsiye filtreleme algoritmaları, belirli kullanıcı tercihlerinin başkalarının tercihleriyle eşleştirilerek “yeni veya unutulmuş kültür parçalarını” tavsiye olarak sunmaktadır (Gillespie, 2014, s. 167). Veri tabanlarından yararlanan bu algoritmalar, tavsiye aracılığıyla kullanıcı ve kültürel ekosistem arasındaki karşılıklı ilişkiyi şekillendirmesi bakımından dışlayıcı, dahiliyetçi ya da düzenleyici bir güç odağı haline gelebilir (Gillespie, 2014, s. 168).

Beer'a göre bu birinin başkası üzerindeki gücünü değil, kullanıcıların günlük deneyimlerini şekillendirmek üzere karmaşık ve öngörülemeyen şekillerde bir dizi seçim ve bağlantının sonucu bir iktidara işaret etmektedir (2009, s. 997). Burada iktidar, bireylerin kendi çıkarlarına göre algoritmik güce tepki gösterememelerinde değil,

bireylerin sağladıkları bilgilerin yaşam dünyalarının oluşumunu nasıl etkilediğini görmeye başlamalarıyla birlikte, algoritmayı yönlendirmek adına bu bilgileri aktif olarak şekillendirmeye başlamalarında ortaya çıkmaktadır (Beer, 2009, s. 997).

2.2.3. Çevrimiçi İçerik Platformlarında Tavsiye Algoritmaları ve Toplum Araştırmalarındaki Yeri

Çevrimiçi film ve görsel içerik sunan platformlarda tavsiye algoritmaları, sistem üzerinden kullanıcıların belirli bilgilerinin depolanması, analiz edilmesi ve işlenmesi gibi birçok aşamadan geçerek öneri sunmaktadır. Das, Borra, Dey ve Borah (2018) tavsiye algoritmalarını tanımlarken kullanıcıların gereksinimlerine göre ürün veya hizmet öneren ve uygulamalarının hemen hemen her alanda bulunduğu bir tür kişiselleştirilmiş hizmetler sistemi olarak tanımlamıştır. Kişiselleştirme tam olarak, sistemin ürünleri kullanıcının gereksinimlerine göre - sağlayacağı yarar da göz önüne alarak sıraya sokmasıyla oluşmaktadır. Sistem tarafından üretilen bu seçkinin kullanıcıya ulaştırılması tavsiyeyi oluşturmaktadır (2018, s. 26). Dolayısıyla bir tavsiye sistemi, kullanıcı ve temel ürün ya da hizmet öğelerinin bileşimi olmaktadır. Geleneksel televizyon yayın akışından farklı olarak tavsiye algoritmaları, tavsiye ve birey arasında ikili ve karşılıklı bir ilişkinin sonucu olarak tavsiyeyi sunmaktadır. Bu sistemlerin girdilerini kullanıcılara ve ürünlere dair birçok farklı bilgi tipinin bulunduğu veritabanları oluştururken, çıktılarını ise salt tavsiyeler oluşturmaktadır (Das ve ark., 2018, s. 26). Sistemin girdileri, direkt kullanıcının kendisinden edinildiği gibi, kullanıcının eylem geçmişinden (izlediği filmler, okuduğu kitaplar, dinlediği ya da indirdiği müzik çeşitleri gibi) birçok farklı biçimde olabilir. Farklı yöntemlerle elde edilen girdiler sayesinde tavsiye sistemleri, kullanıcı davranışlarını analiz edebilir, kullanıcı tercihlerine yönelik kullanıcı profilleri oluşturabilir ve bu profillere göre tahminler üreterek kişiselleştirilmiş tavsiyeler oluşturabilir (Utku ve Akçayol, 2017, s. 13). Kullanıcılar⁹ ise bu tavsiyelere olumlu ya da olumsuz olarak yanıt verebilir, yani tavsiye edilen içeriği izlemeyi tercih etmeme

⁹ Çevrimiçi içerik platformlarını kullanan kişiler, bu platformların “kullanıcıları” olarak tanımlanmaktadır. Bu platformlara aylık üyelik ile erişim sağlanmakta, tüketilen içeriklere ayrı ayrı ödeme yapılmamaktadır.

kararını verebilir. Bu tercih sonunda kullanıcı içeriği tüketsin veya tüketmesin, çevrimiçi içerik platformunun tavsiyesini değerlendirebilmekte ve tavsiye algoritmasıyla etkileşime geçerek geri bildirimini vermiş olmaktadır.

Gomez-Uribe ve Hunt ise farklı tavsiye algoritmalarının bir araya gelmesiyle oluşturulan tavsiyelerle birlikte çevrimiçi içerik platformu deneyiminin oluştuğuna değinmektedir¹⁰ (2015, s. 2). Çevrimiçi içerik platformunun tavsiye sisteminin oluşturduğu tavsiyeler, kullanıcıların hangi cihazlardan, hangi zaman aralığında, haftanın hangi gününde, hangi yoğunlukta içerik tüketildiğinden hangi içeriklerin keşfedildiğine ve tavsiye edilen ancak hiçbir seansta oynatılmayan içerik önerilerine kadar geniş bir veri setinden beslenmektedir (Gomez-Uribe ve Hunt, 2015, s. 3). İnternetin televizyonu olarak tanımlanması mümkün çevrimiçi içerik platformu; kullanıcılarının neyi, ne zaman, nerede izleyeceğinin kararını onlara geri vermesi açısından geleneksel yayın ve kablo sistemlerinden farklılaşmaktadır. Seçim kararında sağlanan özgürlük, kullanıcılara ilgilerini çekecek, seçenekleri tanıyarak ve anlayarak izleme kararlarını vermelerini sağlaması açısından tavsiye ile oluşmaktadır (Gomez-Uribe ve Hunt, 2015, s. 7).

Çevrimiçi içerik platformlarının ilklerinden olan biri, bu tez çalışmasının da odağında bulunan platformun tavsiye algoritması, 2006-2009 yılları arasında gerçekleştirilen “Netflix Prize”¹¹ adlı yarışma, sonucunda mevcut içerik tavsiye sisteminin kesinliğini yüzde on artırmayı başaracak kişi ya da takımlara ödül verilmesini hedeflemiş, ancak kazanan algoritma tam anlamıyla uygulamaya konulmamıştır (Gower, 2014; Hallinan ve Striphas, 2016, s. 127). Hallinan ve Striphas (2016) “algoritmik kültür” olarak kavramsallaştırmasında “algoritmik bilgi işlem süreçlerinin kültürel karar verme biçimlerini” incelemektedir (s. 117). Bu incelemeyi en yaygın ve bilindik olmakla birlikte

¹⁰ Gomez-Uribe ve Hunt, 2015 yılında yayınladıkları makalelerinde bir çevrimiçi içerik platformunun tavsiye sistemini, kullandığı algoritmaların çalışma prensiplerini analiz etmişlerdir. Bu inceleme; teknolojik bağlamda bir sorgulama olmaktan çok, kullanıcıların etkileşimine odaklanan ve geliştirme önerileri ile sonuçlanan bir yapıya sahiptir.

¹¹ Netflix Prize yarışmasında kazanan tavsiye algoritmasının detaylı incelemesi için bkz. Gower, 2014.

öncül sayılabilecek¹² çevrimiçi içerik platformunun tavsiye sisteminin üzerinden gerçekleştiren Hallinan ve Striphas, algoritmaya kamuya açık bir kaynak olarak erişilememesi sebebiyle söz konusu algoritmalarının nasıl çalıştığına – yani nasıl karar verdiğine yönelik bir “kara kutu” olduğuna dikkat çekmektedir (2016, s. 118). Bu noktada, söz konusu tavsiye algoritmaların hangi kriterleri göz önüne alarak çalıştığını analiz etmek adına Netflix Prize sürecini inceleyerek, kültür olgusunun anlamının algoritmik tavsiye sistemlerini merkezine koyan yeni bir biçiminin doğma ihtimalini araştırılmalıdır. Bu yeni kültür alanında değer anlamı, yaşama biçimleri ve estetik anlayışı yeniden şekillenmektedir. Birincisi değer alanındaki değişim olmuştur. Netflix Prize kapsamında önerilen algoritma kullanıcıların içeriklere verdikleri puanlara önem atfetmektedir. Ancak bu puanlandırma sisteminin algoritmada çalıştırılması ve bir tavsiye üretmesi, yeni ve farklı içeriklerin keşfedilmesini sınırlandırmaktadır. Bu çevrimiçi içerik platformunun ana mesajı ‘kullanıcının moduna göre’ doğru içeriği anlık olarak ulaşabilmesidir. Dolayısıyla içerik tercihi her zaman gerçekten beğenilecek bir içeriğe yönelmek değil, ruhsal ve zihinsel moda göre herhangi bir içeriğin seçilmesi ile sonuçlanabilir. Buna göre içerik tercihi yapan birey, seçtiği içerikten keyif almasına rağmen içeriği o veya bu nedenden ötürü yüksek puan vermeye değer bulmadığında, benzer içeriklerin bir tavsiye olarak sistemden çıkmasının ihtimali düşmektedir. Algoritmanın üreteceği değer bu bağlamda, kullanıcının moduna göre uygun tavsiyeleri sunabilmesidir. Ancak bu üretilen değer, ticari bir değer olmaktadır. İkincisi yaşama biçimlerinin tanımlanmasında kullanılan veri seti olmaktadır. Kullanıcı kitlelerini belirlemek için kullanılan alışıldık demografik bilgiler ile algoritmanın çalıştırılmaması, algoritmanın yaratıcıları tarafından alınan bilinçli bir karar olmuştur (Hallinan ve Striphas, 2016, s. 123). Bunun yerine örneğin “aksiyon filmlerini seven, ancak çok fazla patlama ve kan görüntüsü barındırmayan insanlar” kategorileri oluşturulmaya başlanmıştır (Hallinan ve Striphas, 2016, s. 124). Yeni “algoritmik kimlikler¹³”

¹² İlk çevrimiçi içerik platformunun neden öncül olarak kabul edilebileceği, “3. Bölüm: Metodoloji” başlığı altında detaylı olarak açıklanmıştır.

¹³ John Cheney-Lippold (2011) pazarlama ve internet veri şirketlerinin; kullanıcıların hareketlerini izlemek, analiz etmek ve sonucunda çeşitli uygulamalar yapmak adına çalıştırdığı algoritmaların, kullanıcıların internet üzerindeki kimliklerine müdahale eden ve bu kimliklere göre kategorize eden bir etkisi olduğunu öne sürmektedir. Foucaultcu biyopolitika ve tahakküm üzerinden kurduğu kavramsal çerçeveye dayalı

oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır (Cheney-Lippold, 2011). Üçüncü ve son olarak, çevrimiçi içerik platformunun tavsiye sistemi, benzer algoritmalarda kullanılan içerik temelli sistemlerden hibrit bir yapıya geçerek, kullanıcıların içerikleri ne zaman durdurup, ne zaman beklemeye aldığını ya da geriye sardığını, hangi gün, hangi lokasyon ve cihazdan içeriği tükettiğine kadar birçok farklı faktörü ele alan bir matris üzerinden işlemlerini sağlamıştır (Hallinan ve Striphas, 2016, s. 128). Dahası, mevcut kullanıcı tutumlarını inceleyerek, “*binge-watching*” olarak adlandırılan art arda izleme pratiği yaygın hale getirme kararı alınmıştır. Bu bağlamda Hallinan ve Striphas’ın (2016) çalışması araştırma algoritmaya dair alınan kararların, tavsiyelerin üretimi ve algoritmik kültürün oluşturulmasındaki payını gösterir şekilde toplumsal sonuçlarının olduğunu göstermesi açısından önemli bir noktaya dikkat çekmektedir.

Hallinan ve Striphas’ın, “algoritmik kimlik” konusundan sonra “algoritmik kültür” kavramını problematize ederek çevrimiçi içerik platformu tavsiye algoritmalarının oluşturduğu kategorize etme ve kompartımanlara ayırma yaklaşımı, daha sonra “algoritmik izleyiciler” (*algorithmic audience*) tartışmasıyla devam etmiştir (Burroughs, 2019). Çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritması, içerik temelli tavsiye algoritmalarından farklılaştığı noktada, kullanıcılarının daha farklı bilgilerini toplayabilir, işleyebilir ve tavsiyeye çevirebilir hale gelmiş, büyük veriden yararlanan tercihler sadece tavsiye algoritmalarını değil, aynı zamanda içerik üretim süreçleri ve konularını da etkiler hale gelmiştir (Burroughs, 2019, s. 9). Bunun yanı sıra, “algoritmik izleyicilerin” algoritmadan beklentileri söylemsel olarak şekillendirilmekte, tercihler, film kategorileri, beğenilerin tümünün algoritmanın birer sonucu olarak ortaya çıktığı bilgisi yayılmaktadır. Buna karşın çevrimiçi içerik platformunun algoritması, bir içerik durdurulduğunda, geri sarıldığında veya yeniden izlenmeye başlandığında “olay” olarak bunu kaydetmekte ve izleyici etkileşimi için bir gösterge olarak işlemektedir (Burroughs, 2019, s. 11). Dolayısıyla Burroughs’un analizinden anlaşıldığı üzere, çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmasının nihai amacı, izleyicinin tercihlerinin birden fazla boyutunu değerlendirmeye katarak, mikro düzeyde izleyicilerini ve izleyicilerin

olarak Cheney-Lippold, kullanıcıların kategorize edilerek internet ortamında şekillenen tahakküm ilişkilerinin birer nesnesi haline geldiğini ve algoritmik kimliğin kurulduğunu belirtmektedir.

beğenilerini “bilmek” ve “bildiğini görünür kılmak” olmaktadır. İlgili içerik platformunun algoritmasına ve tavsiye sistemine duyduğu güven, diğerlerinden majör farkını oluşturmaktadır.

Netflix’in baş içerik sorumlusu Ted Sarandos, tüm bu verilerin Netflix'in çok “hedeflenebilir bir izleyici kitlesine” sahip olduğu anlamına geldiğini söyledi. Geleneksel yayın ağlarının veya kablo şirketlerinin aksine, Netflix'in, izleyicilerin neyi isteyip neyi istemediğini öğrenmek için içeriği (vahşi doğaya) ortaya bırakmak zorunluluğu yoktur. Onlar zaten bildiklerine inanıyorlardı.

(Leonard akt. Burroughs, 2019, s. 11)

Burroughs gibi çevrimiçi içerik platformlarıyla yaygınlaşmaya başlayan kültür temelli iktidar meselelerini sorunsallaştıran araştırmalar son dönemde bu alanda üretilen eserlerin çoğunluğunu oluşturmaktadır (Fin, 2017; Gaw, 2021; Lotz, 2021; Morris, 2015; Pajkovic, 2022). Örneğin, Lotz (2021) çevrimiçi içerik platformlarının kültürel iktidarın gözlemleneceği birden fazla alanın ortaya çıkmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. Diğer yandan Gaw (2021) ise çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmasının kültürel beğenilerin inşasındaki yerini araştırmıştır. Gaw araştırmasının sonucunda, bu algoritmaların, toplumsal kontrolün araçlarını yeniden inşa ederek kültürel süreçler içinde işler hale geldiği savını sunmaktadır (2021, s. 17). ÇİP’in algoritmaları, beğenilerin oluşumunda bir ‘toplumsal vakum’ olarak işlemekte ve beğenilerin niceliklerine, kullanıcıların segmentasyonuna ve içeriğin mikro-etiketlere göre oluşturulmasına yönelik işletilmektedir (2021, s. 13). Tavsiye sistemlerinin çevrimiçi içerik platformlarında nasıl çalıştığını, neye hizmet ettiklerini, film ve televizyon kültürüne etkilerini algoritmik kültür çerçevesinde şekillenen söylemlere odaklanan Pajkovic (2022), film ve televizyon endüstrisine dair beğenilerin doğasıyla ilgilenmiştir. COVID-19 pandemisinin çevrimiçi içerik platformlarına ilginin artmasına neden olduğunu belirten Pajkovic’e göre, ticari ve ekonomik yaklaşımlar bu platformların mantığına içkindir. Beğeniler ve otantik beğenilerin şekillenmesi daha çok içerik tüketimi, daha çok sayıda kullanıcı edinimi ve kullanıcı angajmanının daha uzun süreler boyunca sağlanmasıyla ilişkilendirilmektedir (2022, s. 231).

Bu noktada, çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmalarının planlanan şekilde çalışmasını sağlayan, sürekli girdiler sağlayan izleyici tercih, tutum ve eylemleri incelenmiştir. Ancak madalyonun diğer yüzü olan izleyicilerin – tavsiye algoritmalarının kullanıcılarının, bu algoritmaların nasıl çalıştığına dair algıları ve tavsiyelerle ilgili düşüncelerine dair neler bilinmektedir? Bu sorunun yanıtını Verale ve Kaun, 2019 yılında yayınladıkları kullanıcı-odaklı yaklaşımı odağına alan “Netflix deneyimi” adlı çalışmada vermeye çalışmıştır. Araştırmacılar, bu çevrimiçi içerik platformu kullanıcılarının kullanım alışkanlıklarını ve tavsiye algoritmasına dair algılarını anlamlandırmak üzere Singapur’daki toplam sekiz platform kullanıcısıyla derinlemesine görüşme gerçekleştirmiştir (Verale ve Kaun, 2019, s. 203). Yaşları 25 ile 35 arasında değişen araştırma katılımcılarının, teknolojik becerileri üst düzey, ÇİP’i ise haftada en az üç gün kullanmalarıyla sık kullanan bir profile sahip olduğu anlaşılmaktadır. Genellikle evde, tek başına ya da partneriyle birlikte içerik tüketen katılımcılar, bunu bir iş sonrası boş zaman aktivitesi olarak tanımlamaktadır (Verale ve Kaun, 2019, s. 204). Bu bağlamda araştırmanın üç ana bulgusu değerlendirilmelidir. Birincisi, söz konusu ÇİP’in arayüz tasarımının küratörlüğünü kendi tavsiye ettiği içerikleri ön plana çıkaracak şekilde yaptığının farkında olan kullanıcılar, içerikleri aramaya yönlendiren bir tasarımdansa tavsiyelerin açıkça gösterildiği listelere dayalı bir tasarımla karşılaşmayı, algoritmanın bir dayatmasından ziyade içerik platformunun sunduğu bir değer olarak algılamaktadır (Verale ve Kaun, 2019, s. 205). İkincisi, algoritmanın yardımıyla kişiselleştirilmiş tavsiyelere ulaşmanın mümkün olduğu platformda, toplumsal, politik ve medyatik etiketler ile adlandırılarak mikro listeler altında toplanan içerikler kullanıcıların dikkatini çekmekte ve çoğunlukla bu listeler içerisinde bulunan tavsiyelerden birine karar vermekte zaman harcamaktadırlar. Üçüncü olarak, kadın ve erkek fark etmeksizin katılımcıların hepsinin kendilerine ait hesaplarının olduğu, aynı üyelik altında birden fazla hesap olsa dahi başkasının hesabına girmekten imtina ettikleri ve ÇİP’in tavsiye sunma mantığını öğrenmeye ve tercihlerini öğretmeye zaman harcadığı anlaşılmıştır. Bu araştırma, kullanıcıların ÇİP’in algoritmalarının nasıl çalıştığına dair bir fikirleri olduğunu ve algoritmadan kaliteli zaman geçirmek, içerikleri sosyal ortamlarında tartışmak ve önemli buldukları içerikleri izlemek için faydalanmak istemelerini sonucuna varmaktadır (Verale ve Kaun, 2019, s. 210).

Latin Amerika’da yürüten Siles, Espinoza-Rojas ve Tristan (2019) tarafından yürütülen benzer bir araştırma, platform ile kullanıcıları arasındaki ilişkiyi, algoritmik tavsiyelerin kültürel kodlara nasıl eklemelendiği, gündelik hayatın mekânsal ve ruhsal süreçlerinde ortaya çıkan ritüellere, tavsiyeye direnme ve özel alanda tüketilen içeriğin kamusal bir mesele haline gelmesi çerçevesinde şekillenen araştırma bulguları açısından zengin bir analiz sunmaktadır. Bireylerin ÇİP’i nasıl gündelik hayatlarının bir parçası haline getirdikleri ve bunun karşılığında algoritmaları vasıtasıyla ÇİP’in bireyleri kullanıcıları olarak “ideal müşterilere” dönüştürdüğü konusunu sorunsallaştıran çalışma, algoritmayla içerik tüketimine dair birçok bilgiyi paylaştığını düşünen kullanıcılarının karşılığında ÇİP’in, onu daha iyi tanınmasını beklediğin ortaya çıkarmıştır (Siles, Espinoza-Rojas ve Tristan, 2019, s. 17). Dolayısıyla, sunulan tavsiyenin tercihlerine ve “kendine” uygun olmadığını değerlendiren birey, tavsiyeye direnerek yanıt vermektedir. Dahası, bireysel olarak kullanım ile kolektif kullanım zamanlarında tüketilen içeriklerin ayırımından ve kimin hesabından bu içeriğin tüketileceğine karar verilmesine kadar belirli ritüeller oluşmuştur.

Türkiye bağlamındaki alan yazında, özellikle 2019 yılı sonrasında iletişim araştırmalarından televizyon ve medya araştırmalarına kadar birçok bilim dalı açısından ilgi gören bir konu haline gelen çevrimiçi içerik platformlarından Netflix üzerine yazılmış birçok makale bulunmaktadır. Bu doktora tezinin odağı açısından özellikle beş çalışmadan bahsedilecektir (Birincioğlu ve Baloğlu, 2021; Can, Koçer ve Hekimoğlu Toprak, 2021; Çamur ve Zinderen, 2021; Gümüş, 2021). Birincisi, Vitri nel tarafından 2018 yılında hazırlanan konferans bildirisi dir. Vitri nel, bir üyelik temelli anlık video (SVOD) platformu olarak Netflix’in Türkiye’de korsan film indirme ve yerel beğenilerin domine ettiği bir pazara girişini incelemektedir. Yerel beğenilere hitap edecek içeriklerin üretilmesinin Türkiye’deki izleyici kitlesinin ihtiyaçlarını göz önüne aldığını gösterirken, yerel içerik yayıncılarıyla bir rekabete girmeyi tercih etmediği anlaşılmaktadır (Vitri nel, 2018, s. 2011). Her ne kadar Vitri nel’in araştırması oldukça tüketici ve pazarlama odaklı olsa da, bu araştırmanın kapsamında da yer alan katılımcıların Türkiye’deki içerik kütüphanesine erişiminin olduğu değerlendirildiğinde, platformun coğrafi ve kültürel faktörlere göre hareket etmesi önemli bir bilgi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Vitri nel’in bulguları dolaylı olarak tavsiye algoritmalarının coğrafyaya özel bazı faktörlere bağımlı

olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda iki soru ortaya çıkmaktadır. Birincisi, “kara kutu” olarak adlandırılan platformun algoritmasında coğrafi konum ile birlikte hangi kültürel girdiler bulunmaktadır? Bu platformun algoritmasının kısıtları, içerik kütüphanesi ve kullanıcıları bağlamında nasıl şekillenmektedir? sorusudur. Ancak her iki sorunun yanıtı, söz konusu çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmalarının nasıl çalıştığı üzerine teknik bir araştırma gerektirmektedir ve böylesi bir teknik araştırma bu doktora tezinin kapsamına girmemektedir. Fakat bu doktora tezi açısından önemli olan sorular şunlar olmaktadır: Türkiye’deki çevrimiçi içerik platformu kullanıcılarının deneyimleri coğrafi konum ve kültürel faktörlerin tavsiye algoritmasına etkileri bağlamında nasıl şekillenmektedir? Kendilik teknolojileri bağlamında bu etkiler nasıl değerlendirilebilir?

2021 yılında Türkiye’deki Netflix kullanıcılarının bu platformu kullarımlarına yönelik bir araştırma gerçekleştiren Can, Koçer ve Hekimoğlu Toprak, Netflix’in kolay ulaşılan, internet erişiminde bir sıkıntı yaşanmadan izlenebilen, herhangi bir içeriğin dilendiğinde istediği yerden devam edilerek tüketilebildiği, farklı birçok cihazdan ulaşılabilen ve zengin bir içerik kütüphanesine sahip bir platform olduğunu tespit etmiştir. Birinciöğlu ve Baloğlu (2021) ise Weber’in sosyal statü ve Bourdieu’nün sınıf habitusu kavramsal çerçevesinden Netflix’te içerik tüketiminin kültürel oluşumlara etkisini incelemiştir. Sonuç olarak içeriğin tüketildiği platform ile statü kaygısının arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bu platformda yer alan içeriklere erişimin olumlandığı ve kültürel sermayeyle ilişkilendirildiği de anlaşılmaktadır. Ayrıca araştırmanın dikkat çekici başka bir bulgusunun olarak; Netflix içerik platformunun kullanıcısı olmanın, sosyal statü ile kültürel sermayenin kültürel beğeniler üzerinden ilişkilendirildiği başka bir boyutuna dikkat çekmesidir. Çevrimiçi içerik platformlarının kültürel boyunu inceleyen her iki çalışmada da algoritmaya değinen beyanlara yer verilmiş olsa da tavsiye algoritmalarının nasıl çalıştığı ve kullanıcılar tarafından nasıl deneyimlendiğine dair derinlemesine bir analiz yapılmamıştır. Tavsiye algoritmalarından bağımsız olarak değerlendirilen söz konusu içerik platformunun kullanıcı-algoritma ilişkiselliğinin kendiliğe dönüşümü noktasında anlamlandırılması yine bu araştırma açısından sorunsallaştırılması önemli olacaktır.

Gümüş'ün yine 2021 yılında yayınlanan araştırması, Netflix çevrimiçi içerik platformunun COVID-19 pandemisi sebebiyle yaşanan kapatılma döneminde sosyal medya üzerindeki etkileşimdeki yerini incelenmeye alması açısından önemli bir araştırma sorusuna sahip olduğu düşünülmektedir. Gümüş, Twitter'da bu dönemde paylaşılan metin içerikleri, #netflix, #Corona ve #evdekal etiketleri kapsamında daraltarak metin çözümlemesi yapmıştır (2021, s. 103). Ayrıca paylaşılan bu tweet'lere gelen beğeniler, yorumlar ve retweet (yeniden paylaşım) sayıları da analize dahil edilmiştir. Toplam 1286 tweet'in kümülatif olarak neredeyse 6000 olan bir beğeni, yorum ve retweet'in oluşturulmasını sağlamıştır (Gümüş, 2021, s. 104). İçerik analizine göre ise ağırlıklı izlenen içeriklere ilişkin yorumların yer aldığı, sonrasında ise içerik önerisinin paylaşıldığı bulgulanmıştır. Niceliksel bir değerlendirme yapmaktan kaçınarak Gümüş'ün araştırma bulgularının, çevrimiçi içerik platformlarda tüketilen içeriklerin nasıl bir diyalog alanını oluşturduğu sorusunu doğurduğu söylenebilir. Her ne kadar Gümüş'ün çalışması kısmi olarak bu sorunun tartışmasına olanak sağlayacak izlere yer verse de, paylaşım yapmayı tercih eden kullanıcıların deneyimlerinin derinlemesine analizine olanak sağlayacak gelecek çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Kendiliğin deneyiminde yer alan öteki, ötekiyle iletişim boyutları bağlamında değerlendirildiğinde bu etkileşimin, Seneca'daki üstadın tecrübe aktarımları çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ayrıca bir soru işareti oluşturmaktadır.

2.3. KENDİLİK TEKNOLOJİLERİ OLARAK ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMU VE TAVSİYE ALGORİTMALARI

2.3.1. Çevrimiçi İçerik Platformu: Tarihi Bir Kopuş ve Söylemsel Oluşum Alanı

Uzun süren bir beklemeden sonra 2019 yılının Kasım ayında '*Irishman (İrlandalı)*' filmi bir çevrimiçi içerik platformunda yayınlanmasının ardından internette ve sosyal medya kanallarında çok çeşitli paylaşımlar, farklı birçok içerik formatında, insanların sohbetlerinde rastlanır bir konu başlığı olarak gündelik hayata nüfuz etmiştir. Sadece *Irishman* kelimesinin zikredilmesiyle başlayan diyaloglar içinde konuşulacak, tartışılacak, gösterilecek kısacası paylaşılacak çok konu var gibidir. Peki *Irishman* ile

ilgili gündelik hayatlarda konuşulacak, internette paylaşım yapılacak ya da dijital içerik üretilmesini sağlayacak özel şey nedir? Robert de Niro'nun özel çekim teknolojisi kullanılarak geliştirilmiş hali midir, yoksa plastik makyaj ile yaşlandırılmış hali midir? Biraz yaşlanmış olsalar da mafya filmlerinin uzun yıllar içinde kült oyuncularına haline dönüşmüş olan Robert de Niro, Al Pacino ve Joe Pesci'nin bir araya gelmesi midir, yoksa hiçbir prodüksiyon şirketinin bu oyunculara rağmen üç saati geçen uzunlukta bir senaryonun çekimini üstlenmeyip, çevrimiçi içerik platformunun bu filmi finanse etmesi midir? Peki, *Irishman* tüm bu özelliklerinden dolayı mı yayınlandığı ilk yedi günde dünya genelinde 26 milyon ÇİP üyesi tarafından izlenmiştir? ÇİP kullanıcısı olmayanlar tüm bu paylaşım dünyasının içinde nerede konumlanmıştır? Film izleyen ÇİP kullanıcıları filmi neden izlemişler ve bu paylaşım dünyası içinde kendilerini nasıl konumlandırmışlardır? Öncelikle bu soruların neden anlamlı olduğu sorusuna cevap vermek anlamlı olacaktır.

Söz konusu çevrimiçi içerik platformu¹⁴, her ne kadar bir içerik platformu olarak konumlanıyor olsa da, kurulduğu tarihten itibaren iki yıllık süre içinde üyelik temelli bir sisteme geçmiş ve aylık ücrete tabi bir film sağlayıcısı olarak yeni bir medya seçeneğini sunmuştur. 1997 yılından 2005 yılına kadar sabit film kataloğuna bağlı bir platform olarak ilerlemiş, 2007 yılında şekil değiştirerek internet temelli içerik izlemeyi mümkün kılmıştır. ÇİP'in programlı bir yayın akışına sahip televizyon izleme pratiğini internete taşıyarak, ÇİP ile özdeşleşen '*binge-watching*' (art arda kesintisiz izleme) pratiğini tanıtmalarının Foucaultcu anlamda tarihsel bir kopuşu beraberinde getirmekte olduğu düşünülebilir mi?

Bir yandan bir araç olarak televizyondan bilgisayar ve telefon araçlarına ve ekranlarına geçiş gerçekleşmekte iken, diğer yandan televizyon yayıncılığının önceden belirlenmiş repertuarı üzerinden binlerce kanal ve eşzamanlı ilerleyen programlar arasından birini seçmek üzere bireyin kısmi anlamda tercihi bırakılmış pratiklerinden, aynı programın

¹⁴ Bu araştırma tezi boyunca spesifik olarak çevrimiçi içerik platformlarının marka isimleri; alanyazında yer alan araştırmalarda bu isimler açık bir şekilde kullanılıyorsa bu kaynaklara bulunan atıflarda, internet gibi açık kaynaklarda yer alan haber, makale veya raporlara ait bilgilerin paylaşıldığı bölümlerde ve benzeri açık kaynaklara bulunan atıflarda kullanılmıştır. Burada belirtilen konu başlıkları dışında marka isimlerine yer vermeden, bu sistemleri tanımlamak üzere "çevrimiçi içerik platformu" anahtar kelimesi kullanılmıştır.

birçok bölümünün art arda izlenebileceği ve tercih edilecek programın, bireyin bir önceki dizi ya da film tercihi, beğenisi ve benzeri çeşitli girdileri üzerinden algoritma tarafından sunulmasına doğru başka bir geçiş olmaktadır. O zaman Kuhncu bir yaklaşımla tarihsel akışta gerçekleşen bir kopuştan bahsedilebilir mi? Ancak bu bir kopuş ise, bu kopuş sadece televizyon izleme araçlarının ve alışkanlıklarının değiştiği savını öne sürmekle kalmamakta, daha da ötesinde Foucaultcu bir söylem alanı oluşturduğunu da önermektedir. Dolayısıyla çevrimiçi içerik platformu, söylemsel oluşumlarda bir kopuşun – epistemik bir kırılma - meydana geldiği yeni bir değerler sistemi oluşturmaktadır.

Bir söylemsel oluşum “düzenli bir sosyal düşünce gövdesi” olarak başka söylemler arasındaki ilişkiler, teknikler, sosyal gruplar ve hatta kurumlar arasındaki heterojen ilişkiler bütününde oluşum içindedir. Foucault’ya göre söylemsel oluşumlar, söz eylemlerin (*speech acts*) işlediği bir alanın koşullarını ifade etmektedir. Ancak söylemsel oluşumlar tematik birleşimler ve kavramlar sistemlerine gönderme yapmamaktadır (Wodak akt. Semerci ve Erdoğan, 2013, s. 148). Aksine ifadelerin düzenlendiği bir sistem olarak kabul edilmelidir (Dreyfus ve Rabinow, 1982). Dahası, söylem; toplumsal, teknik, kurumsal ve ekonomik faktörler üzerinden eylemlerin gerçekleştiği “bir dilsel faaliyet alanı” vermektedir (Wodak akt. Semerci ve Erdoğan, 2013, s. 148). Dolayısıyla söz eylemler, ilişkili oldukları söylemsel üretim alanının dışında çalışmamaktadır. Çevrimiçi içerik platformunun beraberinde getirdiği tüm pratikler ile söz eylemlerin işlerlik kazanacağı bir dil ve faaliyet alanı oluşturduğu söylenebilir. Foucault’nun da belirttiği üzere “birey sözcüğü, ancak bir dizi iktidar ilişkisinin, hakikat oyununun, hükmetme tekniklerinin ve kendilik teknolojisinin iç içe geçtiği bir söylem alanında anlam kazanabilir” (akt. Tekelioğlu, 1999, s. 53). Nitekim çevrimiçi içerik platformu; bir dil, bir metin olarak sadece okunması mümkün olan bir alan değil, aynı zamanda kendiliğin deneyimlendiği bir söylem alanı oluşturmaktadır. Aslında tüm bu söylem alanı içinde *Irishman* bir metafor olarak, sadece kendiliğin deneyiminin bir parçası olarak çevrimiçi içerik platformunun dilsel faaliyet alanı içinde bir göstergeden ibarettir. Ancak, *Irishman* metaforu özneler-arasıdır ve kolektif pratiğin bir göstergesidir. Dolayısıyla bir kendine eğilme pratiği olarak değerlendirilebilir.

2.3.2. Kendilik teknolojileri olarak tavsiye algoritmaları

Bu bölümün başında teorik arka planı detaylıca aktarılan Foucault'nun kendilik teknolojileri kavramı alan yazında, Web 2.0 olarak adlandırılan internetin dijital toplumun önemli bir parçası haline gelmesiyle birlikte oluşan toplumsal pratikleri açıklamak adına bir kavramsal çerçeve olarak kullanılmıştır. Turkle için (1995, s. 85) dijital teknolojiler postmodern kendilikler hakkında düşünmek için “üzerine-düşünme-imkanı-veren-nesnelere” olarak tek bir kendilik yerine çoklu kendiliklerin (Bauman, 2004, s. 15) keşfedilmesini mümkün kılmaktadır. Kendiliğin dijital teknolojileri, bireyin çevrimdışıdaki sınırlarının ötesinde deneyimler ve çoklu kimlikler edinmesine olanak sağlamaktadır (Turkle, 1995).

Hernandez-Ramirez'in (2017) savunduğu üzere kendilik teknolojileri, dijitalleşmenin ve bilişim ve iletişim teknolojilerinin insanların bedenlerini, zihinlerini ve kendilik algılarını dönüştürmeleri için nasıl yeni alanlar açtığını göstermek açısından değerlidir. Daha önce ifade edildiği üzere Foucault'nun 1982 yılında Vermont Üniversitesi'ndeki seminerinde sorduğu antikçağdan günümüze kadar gelişmiş olan bazı etik kendilik teknikleriyle kendiliklerin nasıl kurulduğu sorusu, bu kurulumun ve dönüştürmenin hangi amaçla gerçekleştirildiği, nasıl gerçekleştirildiği ve yönetimsellik sorgulamalarıyla devam etmiştir (Foucault, 2014, s. 80, 106). Foucault, bu teknolojileri ve amaçlarını, bireyler üzerinde hareket eden ve kontrol eden araçlar olarak bireysel tahakküm biçimleri olarak tanımlamaktadır (Hernandez-Ramirez, 2017b, s. 47). Bu teknolojiler bireyin üzerinde onun bedenine yönelen, onu kuşatan ve içinden geçen birer iktidar mekanizmasıdır. İktidarın içinden geçme pratiği böylece, aklın ve ruhun kendi kendini kontrol etmesinin devreye girmesini sağlamaktadır (Tekelioğlu, 1999, s. 46).

Foucault'nun kendilik teknoloji kavramı üzerine analiz yapmaya devam eden ve teknoloji alanında gerçekleşen gelişmeler kapsamında değerlendirmeler yapan araştırmacılar, bu kavramın günümüz yansımalarını farklı perspektiflerden ele almaktadır. Floridi (2014) bilişim ve iletişim teknolojilerinin kendiliklerin maruz kaldığı en güçlü teknolojiler olduğunu öne sürerken; Bakardjieva ve Gaden (2011) bir araç olarak internetin kendiliğin oluşumunda farklı birçok kaynağa erişimi mümkün kıldığına dikkat çekmektedir. Dahası

Bakardjieva ve Gaden, Foucault'nun tanımladığı üç teknolojinin¹⁵, dijital toplumda Web 2.0 teknolojileri aracılığıyla uygulandığını ve kendilik inşasında etkili olduklarını savunmaktadır (2011, s. 406). Örneğin, işaret sistemlerine dayalı teknolojiler kitle iletişim araçlarının yaydıkları kültür endüstrisinin söylemlerine içkin olduğu gibi; üretim teknolojileri de ağ toplumunun (Castells, 1996) üretim yapısına içkindir ve “ücretsiz emek” tartışmasını (Terranova, 2004) beraberinde getirmektedir. Bakardjieva ve Gaden'e göre, iktidarın kendilik üzerinde kurduğu tahakküm, Foucaultcu bir bakışla kendilik teknolojilerine içkin olan bir “otoriter öteki” kavramına götürebilir. Kendilik teknolojileri her zaman iktidar ile iç içedir, ancak bu iktidar farklı kaynaklara ve biçimlere sahip olabilmektedir (Bakardjieva ve Gaden, 2011, s. 408). Web 2.0'nun kullanıcıları bu alandaki pratiklerini sürdürdükçe ve tecrübe kazandıkça, bu teknolojilerin kendilik ilgisi için kullanımına yönelik becerilerini artırmaktadırlar (Bakardjieva ve Gaden, 2011, s. 411). Web 2.0 ile mümkün olan ve giderek yaygınlaşan sosyal medya, kişiler arası etkileşimi artırdığı gibi, bugün algoritmayla insan-teknoloji etkileşiminden doğan ilişkiselliğin aynı şekilde kendilik ilgisinin alanı haline gelmesini sağlayabilir.

Bu iktidar ilişkileri özellikle dijitalleşmenin en görünür olduğu diğer alanlardan biri olan çevrimiçi oyunlar çerçevesinde Grimes ve Feenberg (2009) tarafından incelenmiştir. Çevrimdışı dünyada gayet esnek, yapılandırılmamış ve kendiliğinden gerçekleşen oyunların doğası çevrimiçi olmasıyla birlikte koyu kural ve kriterlerin bulunduğu, ölçümleme sisteminin oyuncuların ve izleyicilerin deneyimlerini kontrol ettiği bir düzleme taşınmasına neden olmuştur (Grimes ve Feenberg, 2009, s. 108). Böylece çevrimiçi dünyanın bir uzantısı haline gelen oyun, “boş zamanın teknik aracısı” olarak ticarileşmiş ve rasyonelleştirilmiştir. Burada her ne kadar Grimes ve Feenberg'in başkasının uyguladığı iktidar ve yasaya atıfta bulunduğu anlaşılrsa da, Foucault'nun da değindiği üzere kendilik tekniklerinde kendiliğin üzerinde dönüştürme amacıyla uygulanan bir tahakküm söz konusudur. Bu tahakküm kendinin kendiliği üzerinde etik çerçevesinde uygulanmasını esas almaktadır. Yine de Grimes ve Feenberg'in tasvir ettiği

¹⁵ Kendilik teknolojilerinin dört tipine dair detaylı açıklama için bkz. “2.2.2.1. *Hakikat oyunları, özne ve hakikat*”.

çevrimiçilik ve boş zamanın aracı haline dönüşüm, deneyimin olduğu, belki de kendilik deneyiminin oluşacağı bir tartışma alanının açıldığına işaret etmektedir.

Kendilik teknolojileri olarak tavsiye sistemlerinin incelemeye alındığı önemli çalışmalardan biri, hatta ilki denebilecek çalışma Karakayali, Kostem ve Galip tarafından 2018 yılında yayınlanmıştır. Kullanıcıların dinlediği müzikler üzerinden bir değerlendirme yapılarak müzik tavsiyelerinin sunulduğu, aynı zamanda kullanıcıların yorum yazabildiği, başkalarıyla yorumlaşabildiği bir web sitesi üzerinde yürütülen araştırma, bu platformun kullanıcıların kendilik ilgisi pratiklerini uyguladıkları bir ortam, tavsiye algoritmasıyla girdikleri etkileşim sonucu kendini dönüştürme eylemine olanak sağlayan bir kendilik teknolojisi alanı olma sorusunu merkezine almıştır. Bu açıdan söz konusu çalışma, yaygın olarak kendilik teknolojilerinin işlediği bir alan olarak değerlendirilen sosyal medya üzerinde yapılan çalışmalardan oldukça farklı bir yaklaşım benimsemektedir (Abbas ve Dervin, 2009; Aycok; 1195; Bakardiyeva ve Gaden, 2012; Siles, 2012). Nitekim araştırmanın sonuçlarının oldukça dikkat çekici olduğu söylenebilir. “Müzik beğenisi” kavramı açısından bu platformun kullanıcılarının platform üzerinde bıraktığı yorumların derinlemesine içerik analiziyle elde edilen bulgular, kullanıcıların tavsiye sisteminin yardımıyla sadece ne dinledikleri konusunda değil, müzikle ilgili tutumlarında da bir değişikliğe gittiklerini göstermektedir (2018, s. 7). Dahası, kullanıcıların yorumlar üzerinden kurduğu iletişimin değil, işbirlikçi algoritmanın zengin bir kullanıcı havuzundan yararlanarak sunduğu tavsiyelerin değerlendirildiği ortaya çıkmıştır. Zira “müzik beğenisi” kapsamında tavsiye ve tavsiye sistemiyle etkileşim, diğer kullanıcılarla etkileşimden daha öncelikli olmaktadır (Karakayali, Kostem ve Galip, 2018, s. 9). Diğer yandan, sistem ile etkileşim, tavsiyenin oluşmasını sağlayacak olan veri aktarımı bağlamında gerçekleşmektedir. “Scrobbling” olarak adlandırılan süreç, kullanıcıların dinledikleri müziklere dair verilerin söz konusu web sitesine aktarılmasını ve kullandıkları müzik sisteminde yansımalarını takip etmeleri şeklinde ilerlemektedir. Bu süreçte bir hata olduğunda “kendini tamamlanmamış hissetme” olarak tasvir edilen durumda, sistemdeki kütüphanenin güncelliğinin ve içeriğinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır (Karakayali, Kostem ve Galip, 2018, s. 11). Bu noktada Karakayali, Kostem ve Galip’in sistemin kullandığı müzik kütüphanesinin kullanıcılar için “müziğin aynası” görevini gördüğü tespiti, tavsiye

algoritmasının yansımalarının bulunduğu kütüphane sadece kullanıcılarının beğenilerinin ne olduğunu değil, aynı zamanda neleri barındırabileceğine dair ‘olasılıkları’ da barındırmaktadır (2018, s. 12). Nitekim, bu platformun kullanıcıları yeni tavsiyeleri takip ederek müzik beğenisi üzerinde dönüştürme eylemleri gerçekleştirmek ve yeni bir biçime ulaştırmak için motive edilmiş olur (Karakayali, Kostem ve Galip, 2018, s. 12). Böylece müzik dinlemek kullanıcılar için keyifli zaman geçirme aktivitesi olmaktan öte, hatta onun yerine, belirli kurallar çerçevesinde üzerinde işlemler uygulayarak – tavsiye algoritmayla karşılıklı etkileşim içinde – dönüştürülmesi gereken bir kendilik unsuru haline gelmektedir. Derinlemesine içerik analizi bulgularından hareketle ulaşılan sonuçlar, tavsiye algoritmalarının “bir tahakküm aracı” olarak bireylerin üzerinde güç unsuru oluşturmasından ziyade bireylerin kendilikleri üzerinde değişim ve dönüşüm amaçlı modifikasyonlar yapmasını teşvik eden bir role sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın sonunda Karakayali, Kostem ve Galip’in de vurguladığı üzere kullanıcılar tarafından tavsiye algoritmalarının nasıl deneyimlendiği konusu gelecek araştırmalar için irdelenecek bir soru olarak açıkta kalmaktadır (2018, s. 19).

III. BÖLÜM

METODOLOJİ

Bu tez kapsamında yürütülen çalışmalar ikinci bölümde detaylı olarak yer verilen kendilik teknolojileri kavramsallaştırmasının, tavsiye algoritmaları alan yazının ve çevrimiçi içerik platformunun özelliklerinin bir bileşimi olarak yürütülmüştür. Dolayısıyla bu tezin metodolojisi bu kavramların operasyonelleştirilmesiyle ortaya çıkan araştırma soruları ışığında tasarlanan bir araştırmaya dayanmaktadır. Bu kapsamda bu bölümde; öncelikle araştırma sorularının ne olduğu ve nasıl bir irdeleme sonucunda ortaya çıktığı, sonrasında ise çevrimiçi içerik platformunu araştırmanın sahası olarak tanımlayarak, hangi katılımcı kitlesiyle, hangi teknikler ışığında bir araştırma tasarlandığı ve nitel araştırmaların geçerlik ve güvenilirliği açısından merkezi bir konuma sahip bu araştırmanın tematik analizine dair detaylı açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. KAVRAMLARIN OPERASYONELLEŞTİRMESİ

Bu doktora tezi araştırması, tavsiye sistemlerinin kendilik teknolojileri olarak nasıl işlediğinin çevrimiçi içerik platformu örneği üzerinden anlamlandırılmasını kapsamaktadır. Operasyonelleştirme, araştırmayı inceleyen herkesin aynı kavramlara dair aynı zihinsel haritalara sahip olmasını ve aynı anlamları çıkarmasını sağlamak amacıyla yürütülen bir süreç olmakla birlikte, nihai amacı bir kavramın nasıl kavramsallaştırıldığına dair detaylı bilgi verilmesidir (Berg, 2001, s. 26). Operasyonelleştirme sırasında oluşturulan tanımlar ise kavramın ölçümlenebilir empirik bir varlığının olmasını sağlamakta ve araştırma boyunca kullanılan kavramların neleri ifade ettiği konusuna açıklık getirmeyi amaçlamaktadır (Frankfort-Nachmias & Nachmias, akt. Berg, 2001, s. 26). Nitel araştırmalarda kavramın o çalışmada nasıl tanımlandığı ve incelemeye alındığını göstermek amaçlı operasyonelleştirme yapılmaktadır (Berg, 2001, s. 26).

Bu tez kapsamında ele alınan kendilik teknolojileri kapsamındaki kavramlar, tavsiye algoritmaları ve çevrimiçi içerik platformunun ilişkisi kurularak bir operasyonelleştirme çalışması yapılmıştır. Bu bağlamda etik, kendine eğilme ve özneleşme kavramları

Foucaultcu açıklamalarına ek olarak, tavsiye algoritmaları ve çevrimiçi içerik platformunun özellikleriyle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Bu ilişkilendirme sonucunda araştırma tasarımını da şekillendiren birinci araştırma sorusu ortaya çıkmıştır. Daha sonra tavsiye algoritmalarının özellikleri ‘kişiselleştirme’ kapsamında açıklanarak, Foucaultcu anlamda bir iktidar ile ilişkisi üzerinden kurulmuş ve *episteme theorike* ve *episteme pratike* kavramlarıyla ilişkilendirilerek ‘algoritmanın bilgisi’ olarak tanımlanan kavram çerçevesinde sorunsallaştırmanın sonucunda ortaya çıkan ikinci araştırma sorusuna yer verilmiştir. Son olarak, kendilik deneyimi kavramının çevrimiçi içerik platformunun özellikleri üzerinden nasıl ortaya çıktığı sorusu, üçüncü araştırma sorusu olarak verilmiştir.

3.1.1. Etik, Kendine Eğilme ve Özneleştirme

Foucault’nun kendilik kaygısı kavramına içkin bir etik tutum söz konusudur. Foucault’nun kendilik kaygısı kavramı, kişinin “kendini kendi araçlarıyla sürekli inşa çabası, kendisiyle sürekli didişen bir ilgisi” olarak da tanımlanabilir (Tekelioğlu, 1999, s. 49). Dolayısıyla kendilik teknolojileri, etik olarak kendinin oluşumunda bireylerin kendilik kaygısı gütmeleri, kendiliğiyle ilgilenmesini, “öz-disipliner bir uğraş” içinde nasıl düşündüklerini, yaşadıklarını ve davrandıklarını değiştirmeyi uğraş edinmelerini, yani *askesis* pratikleri uygulamaları gerektiğine dikkat çekmektedir.

Buna göre Foucault’nun kendilik teknolojileri ile etiği doğrudan birbiriyle ilişkili olarak ele aldığı söylenebilir (Gödelek, 2011). Etik, Foucault’ya göre “bir pratik ve *ethos* - bir varlık tarzı”dır (2014, s. 273). Dahası, etik bireylerin nasıl dönüştüğü ve kendilikleri üzerinde belirli bir mükemmelliğe ulaşana kadar nasıl işlemler yaptığıdır (Foucault, 1997, s. 177). Dolayısıyla, tavsiye algoritmaları göz önüne alındığında belirli seçimler silsilesi sonucunda ve her bir iterasyonda birey, kendi kendini algoritma üzerinden inşa etmekte ve yeniden şekillendirmektedir. Çevrimiçi içerik platformundaki bir içeriğin seçimi belirli bir ahlaki eylemi temsil ederken, belirli bir algoritma yani ahlaki kurallar çerçevesinde şekillenen tavsiye listeleri ise etiğin yansıması olarak değerlendirilebilir. Bireyin kendi kendisiyle ilişkisinin ve kendi üzerindeki modifikasyonlarının tavsiye listesi üzerinde yansıma bulması mümkündür. İnsanın belirli bir varoluş kaygısıyla

kendiliği üzerinde çalışması olarak kendilik teknolojileri, aetik pratikleri içermektedir (Işık, 2014, s. 101). Dolayısıyla kendine eğilme - bir *askesis'in* - yani bireyin kendini değiştirmek üzere kendi üzerinde uyguladığı pratikler olarak tavsiye sistemleri üzerinden vücut bulduğu söylenebilir. Zira, tavsiye sistemleri birey tarafından sağlanan girdiler ile şekillenirken, algoritmanın gizli doğası üzerinden birey üzerinde bir iktidar oluşturmaktadır. Ancak bu iktidar algoritma tarafından dışsal bir güç olarak oluşturulmaz, bizzat bireyin kendisi tarafından kendiliği üzerinde uyguladığı işlemler, Foucaultcu ifadeyle *paraskeue*'lerdir.

Ancak *askesis* ile hakikate erişebilecek olan özne, iktidar-bilgi ilişkilerinin tam da ortasında durmaktadır. Foucault'ya göre özne, iktidar-bilgi arasındaki bu karşılıklı ilişkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzdendir ki, iktidar-bilgi sistemini çözümlmek, öznenin arkeolojisini yapmak anlamına gelmektedir. İktidar, öznelere tarafından uygulanmayıp, iktidar özneler üretmektedir. İktidar, bireyleri yaratmakta olup, merkezlidir (Çelebi, 2013, s. 513).

Dolayısıyla Foucaultcu bir yaklaşımla çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmaları ele alındığında *Irishman* metaforunda da anlatılmak istendiği üzere, bir söylemsel hakimiyet alanının oluştuğu ve kendine eğilmenin özneler-arası ve kolektif pratik alanı olarak işleyerek anlam kazandığı değerlendirilebilir. Tavsiye sistemlerinin kendilik teknolojileri olarak öznenin oluşumuna ve kendiliğin deneyimine potansiyel alanlar açıp açmadığı ise yapılacak derinlemesine görüşmeler üzerinden bireylerin anlam dünyalarının keşfiyle ancak anlamlandırılabilir.

Arnold (2016), Rouvroy'un 'veri davranışçılığı (data behaviourism)' ve Cheney-Lippold'un 'algoritmik kimlik (*algorithmic identity*)' kavramları bir çevrimiçi içerik platformu olarak Netflix'in kullanıcıları ve içerikleri arasındaki etkileşimi üzerinden açıklanmaktadır. Arnold, Netflix'in yapay zeka ile çalışan ve kişiselleştirilmiş tavsiyeler sunan algoritmalarının, kullanıcılarının birer fail olarak değerlendirildiğinde üzerinde bir düzenleyici güç olarak etkili olduğunu ileri sürmüştür. Netflix, tavsiye algoritmasının kullanıcıların tercih ve beğenilerini daha iyi anlayarak tavsiye sunmaya, yani kişiselleştirmeye "neyi ne zaman istersen (*what you want, when you want it*)" mottosuyla

öncelik verdiğini öne sürse de, Arnold'a göre 'kişisiz', 'bireyselleştirilmiş ve özerk' bir kitle yaratmaktadır (2016, s. 2). Ona göre bu düzenleyici güç, toplanan verilerin analiz ve sentezinden üretilen bilgiden meydana gelmektedir ki bunu Rouvroy'un 'algoritmik iktidarı' kavramı oldukça iyi açıklamaktadır. Algoritmik iktidarda, tavsiye sistemleri bir kurallar bütünü oluşturarak düzenleyici bir güç haline gelmektedir. Özne ise bunu ihlal etmeyi ya da uyumlu olmayı seçebilir. Bu iktidar, "[B]una karşılık, algoritmik iktidarın formu, belirli şeyleri yapma veya yapmama yeteneklerini içerir. Hedefi - öngörü ve önlenmeye itiraz ettiği gibi - bir beden ne yapabileceğinin 'formülünün koşullu şeklidir'" (Arnold, 2016, s. 26). Arnold'a göre belirli şeyleri yapma ve yapmama becerileri bu iktidar biçimine içkindir (2016, s.26). Böylece olayları aktarma, yorum yapma ve değerlendirme yükümlülüğü failerin üzerinden alınmış olmaktadır. Bu noktada algoritmanın beslediği veri, kendisi bilginin kaynağı ve üreticisi haline gelmektedir. Veri, algoritma üzerinden konuşmakta – yani tavsiyeyi üreterek iktidarın bir biçimi olarak aktarılmaktadır (Arnold, 2016, s. 37). Bununla beraber, algoritmik determinizm ve algoritmik kimlik ilişkisellik barındırmaktadır. Profillere bölünen kullanıcıların sağladığı veriler bir yana, bu verilerin algoritmaya sunulduğu sırasında şekillenen karşılıklı etkileşim ile tavsiye oluşmaktadır (Arnold, 2016, s. 46).

Arnold'un argümanı tavsiye algoritmalarının tahakküm potansiyelini güçlü bir şekilde resmetmektedir. Ancak böylelikle, bireylerin algoritmaların birer öznesi olabilmeleri birlikte onunla beraber öznellik kazanma potansiyelini de göz ardı ettiği söylenebilir. Siles ve arkadaşlarının¹⁶ da ifade ettiği üzere, algoritmik tavsiye sistemlerinin oluşumu öznelliğinin ve hatta kültürün yeniden tanımlanması için koşullar oluşturmaktadır (2019, s. 1). Her ne kadar bu algoritmaların çeşitli firmalar tarafından veri toplama ve pazarlama amacıyla kullanıldığı varsayımı akademik çevrelerce kabul ediyor olsa da, bu sistemlere konu olan, bu sistemlerin öznesi olan kullanıcıların nasıl bir etkileşim içinde olduğunu anlamlandırmak önemlidir (Siles ve ark., 2019, s. 2). Siles ve arkadaşlarının, algoritmik

¹⁶ Siles, Espinoza-Orjas, Narajo ve Tristan'ın 2019 yılında yayımlanan makalesi, medya teknolojilerinin gündelik hayata etkilerini ifade eden '*mutual domestication*' kavramının algoritmik tavsiye sistemleri üzerinden nasıl gerçekleştiğini Kosta Rika'daki bir çevrimiçi içerik platformu kullanıcılarıyla yaptıkları araştırma kapsamında inceler. Yürüttükleri çalışmanın amacı, algoritmalar ve tüketim kültürü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

tavsiyelerin kullanıcıları kolonize ederek ‘ideal müşterilere’ dönüştürmeye hizmet ettiği savı bu çalışma kapsamının dışında kalan, hatta yer yer ters düşen bir değerlendirme sunsa da çevrimiçi içerik platformu kullanıcılarının kişiselleştirme, ritüelleştirme, direnç gösterme ve dönüştürme/ dönüşüm pratiklerine dair bulgularının ‘kendine eğilme’ açısından tekrar incelenmek üzere değerli bulgular oluşturduğu söylenebilir. Benzer şekilde Verale ve Kaun, Netflix deneyimini inceledikleri çalışmalarında çeşitli teknolojik yeniliklerin kullanıcılar tarafından beklenmedik şekillerde yorumlanabileceğini vurgulamıştır (2019, s. 197). Dahası, onlar da çevrimiçi içerik platformu kullanıcılarına ‘pasif veri sağlayıcıları’ olarak yaklaşmak yerine kullanıcı perspektifinden bakmak ve kültürel oluşumların ‘eş-yaratıcıları’ olarak irdelenmek gerekliliğinin altını çizmişlerdir (2019, s. 198).

Foucault için öznellik, bireylerin kendilikle ilişkilerini kurma hallerinde değişikliğe gitmesidir. Öznellik bir yaratıcı eylem olarak düşünülmelidir (Foucault, 2017, 2019a, 2019b). Kendilik, üzerinde çalışılması gereken ve hiçbir zaman tamamlanamayacak bir iş ise (Gödelek, 2011), tavsiye sistemlerinin işlemlerini sağlayan algoritmalar birey üzerinde birer tahakküm aracı olarak mı işlemektedir yoksa bireylerin kendi kendilerine kendilikleri üzerinde modifikasyon yapmalarına sağlayacak bir *askesis* olarak mı işlemektedir? Algoritmanın iktidarın bir uygulanma biçimi olduğu kabul edilse de, Foucaultcu bir değerlendirme aynı zamanda özgürlüğün bir uygulama alanı olarak yorumlanmasına olanak sağlayabilir. Çünkü kendine eğilme, her iktidar ilişkisinde bulunan ‘direnme’ potansiyelini de barındırmaktadır (Hülür, 2009, s. 461). Dolayısıyla, Foucaultcu kendine eğilme, hangi hakikat oyunlarına ve kendilik teknolojilerine maruz kalacağını seçme kararını alabilen bir öznenin inşası sürecine işaret eder (Frank ve Jones, 2003, s. 183). Birey, özneleştirme pratikleri ile kendisini özneye dönüştürür, dolayısıyla özneleştirme pratikleri bir özneleşme biçimidir (Elliot ve Turner, 2001, s.180). Foucault’nun da belirttiği üzere birey ancak hakikat oyunlarına maruz kalarak özne olabilir, kendilik teknolojileriyle kendilik üzerinde kurulan iktidarın dışında bir alanda ne özne ne de doğruluk yer almaktadır (Frank ve Jones, 2003, s. 183).

Dolayısıyla etik, kendine eğilme ve özneleştirme kavramları aşağıdaki ana araştırma sorusu ve alt araştırma soruları üzerinden incelenecektir:

Dijital toplumun bir parçası olarak çevrimiçi içerik platformu, bireyin özneliğini, özgürlük alanı sağlayarak geliştirir ve gücün/ bilginin biçimlendirmesine karşı bir alan sağlar mı?

- *Birey çevrimiçi içerik platformunu nasıl tanımlar?*
- *Nasıl deneyimler?*
- *Tavsiyelere ve tavsiye listelerinden yararlanma süreci nasıl şekillenir?*
- *Tavsiye algoritmaları ve birey arasındaki tahakküm ilişkisi nasıl şekillenir, nerede nasıl birbiri yerine geçer?*
- *Bireyin çevrimiçi içerik platformu tercihleri üzerinde sosyal ilişkilerinin etkisi nedir?*
- *Çevrimiçi içerik platformu ve sosyal ilişkileri kendiliği üzerinde nasıl bir işleme sürecine etki eder?*

3.1.2. Tavsiye Algoritmaları: Tavsiye Listeleri, Kişiselleştirme ve İktidar

Bir algoritma, girdi olarak bir değerler kümesi üzerinde yapılan işlemlerin çıktısı olarak yine bir değerler kümesi sunan bir dizi matematiksel hesaplamalardan oluşmaktadır. Seaver'a göre algoritmalar girdileri çıktılara dönüştüren bilgisayar gibi işleyen hesaplama teknolojileri olarak değerlendirilebilir (2014, s. 1). Çıktı olarak tanımlanan değer ya da değerler kümesi, tavsiye algoritmalarında tavsiyenin kendisi ya da tavsiye kümesi, yani tavsiye listesi olmaktadır. Çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmalarının nasıl çalıştığı ise – hangi girdileri, hangi ağırlıkta hesaba katarak tavsiye ürettiği - bir kara kutu¹⁷ (Alvarado, 2019; Beer, 2013; Cheney-Lippold, 2011; Gaw, 2021; Gillette, 2014; Mittelstadt ve ark., 2016; Kant, 2016; Langenkamp, 2017; Lee ve Larsen, 2019; Padjovic, 2021; Pasquale, 2015; Seaver, 2017; Striphas, 2015; Striphas ve Hallinan, 2016) olarak

¹⁷ Pasquale tarafından sunulan 'kara kutu' kavramı, insanların hayatlarının birden fazla alanına temas eden verileri toplayarak işleyen şirketlerin, gizlice oluşturduğu belirli hesaplama yöntemlerine göre işleyen algoritmaları vasıtasıyla insanları etiketleyerek hayatlarına sirayet etmesini sorunsallaştırmaktadır. Çevrimiçi içerik platformunun algoritmalarının hesaplama yöntemlerinin (veri setleri ve ağırlıkları gibi) bilgileri açık bir şekilde paylaşmaması nedeniyle alan yazında birçok araştırmada bu ÇİP ve algoritmalarına 'kara kutu' olarak atıfta bulunulmuştur.

tanımlanmasını beraberinde getirirse de, algoritmanın matematiksel ya da teknolojik olarak nasıl çalıştığından bağımsız olarak sadece yaptığı içerik tercihlerine göre işlediğini bilen bireyin kendi kendiliği üzerinde uyguladığı bir iktidardan söz edebilir mi? Foucault'ya göre kendilik kaygısı, kendini bilmenin ötesinde belirli davranış ve kuralların “hem hakikat hem buyruk olan ilkelerin bilgisidir” (Foucault, 2017, s. 227). Bu hakikatlere sahip olan birey, kendi için kaygı duyar ve kendi üzerinde buna göre ya da buna karşın işlemler uygular (Foucault, 2017, s.227). Algoritmaya dair bilgi (*episteme theoretike*) tavsiyenin oluşması ve bireyin algoritma üzerinde hakimiyet kurma ya da algoritmayı manipüle etme çabası kendi kendiliği üzerinde uğraşması olarak anlamlandırılabilir. Tavsiye algoritmaları üzerinde uğraş (*episteme pratike*) tavsiyenin kabulü ya da reddi üzerinden gerçekleşebilir. Buna göre algoritmaya karşı bireyin iki yaklaşımı olduğu söylenebilir; birincisi kendisiyle özdeşleştirme ve kişiselleştirme, ikincisi ise karşı gelme, tavsiyeye direnmedir.

Seaver'ın da ifade ettiği üzere algoritmalar vasıtasıyla kişiselleştirme, sistem içindeki tüm etkileşimlerin hesaba katılmasıyla ortaya çıkmaktadır (2014, s. 5). Bu durum çevrimiçi içerik platformlarındaki tavsiye algoritmaları için de geçerli olmaktadır. Netflix'in “her şey tavsiyedir (*everything is recommendation*)” ana yaklaşımı, sadece yapılan içerik tavsiyelerinin değil aynı zamanda bu içeriklerin bulunduğu mikro-etiketlere¹⁸ sahip tavsiye listelerinin de kişilerin bireysel kullanımına göre farklılaşarak kişiselleştirilmesini amaçlamaktadır (Finn, 2017, s. 95). Çevrimiçi içerik platformu tarafından da belirtildiği üzere “Netflix'in [ABD'de] 33 milyon farklı sürümü veya her bireyin tüketmesi için benzersiz şekilde uyarlanmış bir sistemi” bulunmaktadır (Finn, 2017, s. 95). Siles ve arkadaşlarına göre kişiselleştirme, Netflix ve kullanıcıları arasında bir ilişki kurulmakta ve kullanıcılar profillerini kişiliklerinin birer yansıması olarak algılamaktadır (2019, s. 5-6). Tavsiye listeleri ise bu ilişkinin kurulmasında önemli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁸ Mikro-etiketler (*micro-tags*), bir çevrimiçi içerik platformunun kullandığı listelerin isimlendirmelerine işaret eder. Bu etiketler, alışıldık müzik türlerinden biraz daha spesifik (*genre*) kullanıcının tercihlerine göre algoritmanın beslediği listelerin isimleridir.

Bireyin kendi kendiliği üzerindeki uğraşı, kendine eğilme pratikleri olarak tavsiye algoritmaları üzerinden tavsiyenin kabul edilmesinde olduğu gibi tavsiyenin reddinde de görülebilir – bunlar bir nevi “direniş ritüelleri” olmaktadır (Tekelioğlu, 1999, s. 49). Birey, algoritmanın ne kadar farkındadır? Algoritmayı manipüle etme çabaları ne kadar görünürdür? Bireyin reddetme pratikleri nelerdir? Çevrimiçi içerik platformunda nasıl ortaya çıkar? Bu pratiklere dair alınan eylemler de kendine eğilme pratikleri olarak değerlendirilebilir mi?

Çevrimiçi içerik platformu kullanıcılarıyla gerçekleştirilen araştırmalarda, bireylerin platform hesaplarında yer alan içeriklerde kendiliklerinin yansımalarını göremediklerinde ya da tavsiye algoritması tarafından sunulan içeriklerin onları yansıtmadığını hissettiklerinde algoritmanın çeşitli yönlerini eleştirmeye yöneldikleri tespit edilmiştir (Siles ve arkadaşları, 2019; Verale & Kaun, 2019). Eleştirinin ortaya çıkma nedenleri araştırmaların bulgularına göre şekillense de, bu çalışma açısından Foucault'nun bireyin kendi için kaygı duyduğu ve bunun için belirli eylemlere başvurduğu savının geçerli olduğunu gösterir niteliktedir.

Dolayısıyla, bu tez kapsamında incelecek ikinci araştırma sorusu aşağıdaki gibidir:

Tavsiye algoritması, bizi seyrederek ve seçim kararlarını da birey adına alarak özneyi, çoğunluğun bir parçası haline getirir mi: tekleştirir/ nesneleştirir mi?

3.1.3. Deneyim ve Kendiliğin İnşası

Kendine ilgi gösterme, özneler-arası işleyen kolektif nitelikte pratikler, yani bir deneyim biçimidir (Tirkkonen, 2018, s.156). Kendine ilgi gösterme, bir kendilik teknolojisi olarak bu deneyimi irdeleyen ve dönüştüren bir tekniktir (Tirkkonen, 2018, s.156-7). Dolayısıyla “toplumsal bir varoluş hali olarak *her zaman başkalarınca görülebilir, özel bir yolla beliren bir toplumsal davranışı*” oluşturmaktadır (Tekelioğlu, 1999, s. 48).

Sanna Tirkkonen (2018), *Experience in Michel Foucault's Philosophy* adlı doktora tezinin ikinci bölümünde Foucault'nun çalışmalarının ‘kendiliğin deneyimi’ bağlamında nasıl anlaşılabilceğini, deneyim kavramının kendilik üzerinden nasıl şekillendiğini

tartışmıştır. Tirkkonen'e göre *kendiliğin deneyimi*; öznelerin, kendilerini ahlaki özneler olarak değerlendirdikleri etik değerlere atıfta bulunur. Buna göre Foucault, insanların hayatlarına etki etmek, gözden geçirmek ve düzenlemek adına kendi davranışları üzerinde modifikasyonlar yaptıkları söylemsel oluşumlara gönderme yapmaktadır. Etik, Foucault için öznelerin kendileriyle oluşturdukları ilişki türleri ve süreçlerini ifade ederken, ahlaki belirli davranış kodlarını, yasaklarını ve değerler sistemlerini içerir. Diğer yandan Foucault, kendine eğilme kavramına, deneyimi irdeleme ve dönüştürme tekniği olarak yer verir.

Foucaultcu kendiliğin deneyimi, çevrimiçi içerik platformu kullanım alışkanlıklarında tavsiye algoritmalarının tuttuğu merkezîyet ile yakından ilişkilidir. Steiner (2014), ABD'de yürüttüğü araştırmasında aralıksız izleme (*binge-watching*) pratiğinin kullanıcılar ve Netflix ilişkisindeki kültürel boyutunu incelemiştir. Steiner'ın çalışmasına göre Netflix kullanıcıları için Netflix'teki bir içeriği izlemek genelde tek başına yapılan bir aktivitedir. Eşleri veya partnerleriyle hesabını paylaşan ya da arada beraber film izleyen kullanıcılar olsa da algoritmanın tercihlere göre şekillendiğini bilmek, kendi tavsiye listelerinin bozulmaması adına bu aktiviteyi kendilerine özel tutmalarını da beraberinde getirmiştir (Steiner, 2014, s. 377). Benzer şekilde Verala ve Kaun, bir hesabı paylaşan eşler arasında dahi kullanıcıların kimin hesabı olduğuna dikkat ettiğini ve kullanımlarını buna göre kısıtladıklarını (örn. “*My List*” listesine beğenilen filmler kaydedilebiliyor) tespit etmiştir (2019, s. 207). Kendilik pratikleri Tekelioğlu'nun (1999) vurguladığı üzere, kişinin hakikate erişmek için kendini başkalarından ayırmak ve farklılaştırmak üzere gerçekleştirdiği *askesis* pratikler olarak kendisiyle baş başa kaldığı yerlerdir. Dolayısıyla üçüncü araştırma sorusu bu noktada ortaya çıkmaktadır:

Dijital toplumun bir parçası olarak çevrimiçi içerik platformunun kendilik üzerindeki etkisi nedir?

3.2. ARAŞTIRMA TASARIMI

3.2.1. Araştırma Sahası Olarak Çevrimiçi İçerik Platformu

Çevrimiçi içerik platformlarının ilki 1997 yılında çevrimiçi film kiralama platformu olarak piyasa sunulmuştur. İki yıl içerisinde üyelik temelli bir sisteme geçmiş ve aylık bir ücrete tabi bir film kataloğu sunarak üyelerinde hızlıca bir artış olmuştur. 2002 yılında 857 bin kullanıcıya sahip olan platform 2015 yılı itibariyle 40 ayrı ülkede 38 milyon kullanıcıya ulaşmıştır. 2007 yılı itibariyle bir film indirme platformu olmaktan çıkarak internetten film ve dizi izlemeyi mümkün kılmıştır. 2011 yılında birçok ülkeye yayılan bu çevrimiçi içerik platformu, kendi orijinal dizi yapımlarını da geliştirmeye başlamıştır. Bu süre içerisinde kendi iletişim ürünlerini ortaya koymuş ve özellikle birçok yeni içerik türü (*genre*) ve nişi (*niche*) oluşturmuştur (Vielen, 2018).

Bu platform, kullanıcıları hakkında büyük miktarda veri toplamasına imkân sağlayan çevrimiçi içerik sağlama iş modeli ile öne çıkmıştır (Morgan, 2019). Ayrıca bu platformda, ilk etapta kullanıcılar izledikleri filmler ve televizyon şovları/dizileri için bir ve beş arasında bir değer olan bir derecelendirme/puanlama yapabilirken, daha sonra bu özellik kaldırılmıştır. Markanın CEO'su Reed Hastings bu kararı almalarının arkasındaki tespiti şu şekilde açıklar:

Herkes 'Schindler'in Listesi'ni beş yıldızla derecelendirir ve sonra Adam Sandler'in 'The Do-over' [filmini] üç yıldız olarak derecelendirir. Ama aslında, ne izlediklerine baktığımızda, her zaman Adam Sandler'dır. Dolayısıyla, kalite hakkında metabilişsellığe sahip olduğumuzda ve derecelendirdiğimizde olan şey budur, bu bir tür özlemsel kendiliğimizdir (*aspirational-self*).

(Hastings, 2018)

Ancak bu platform, kullanıcılarına “ruh hallerine göre” içerikleri kolay bulmasını sağlamak adına çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmaları açısından önemli olan içerik puanlama sistemini kullanmamaktadır (Hallinan ve Striphos, 2016, s. 120). Onun yerine, kullanıcıların haftanın hangi gününde, günün hangi saatinde, hangi tür içerikleri izlediğini; izlerken nerede durduğunu, hangi sahnede platformu terk ettiğini takip etmektedir. Ayrıca hangi tür içeriklerin, hangi oyuncuların ve konularda film ya da

dizilerin tercih edildiğini mikro-etiketler altında toplamakta ve kullanıcılarına buna göre tavsiyeler sunmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak, kullanıcıların kendileri hakkında sağlanan istatistikler; cinsiyet, yaş, şovlar ve sıraya koydukları filmler vb. veriler de bu platformun veri setinde toplanmaktadır (Gover, 2014). Yapay zekâ destekli algoritması ile bu çevrimiçi içerik platformu, her kullanıcının tercihlerine, izleme geçmişine, derecelendirme ve demografik özelliklerine göre kişiselleştirdiği tavsiyeleri sunmaktadır (Morgan, 2019).

Bu çalışma kapsamında çevrimiçi içerik platformu terimi; sahayı tanımlamak, katılımcılarla ortak bir dil kullanmak ve empati kurarak deneyimlerini anlamlandırmak amacıyla kullanılmıştır. Çevrimiçi içerik platformu, kendiliğin inşasının bir parçası olarak bu araştırmanın kapsamında değerlendirilmektedir. İçerik platformlarının farklı tavsiye algoritmaları kullanmaları ayırt edici bir özellik olduğu için, bu araştırma kapsamına ilk açılan çevrimiçi içerik platformu dahil edilmiştir. Söz konusu dijital platform, kendiliğin inşası ve kendilik teknolojileri ile ilişkisi bağlamında kapsama dahil edilmiştir. Çevrimiçi içerik platformunun bire bir incelemesi yapılmamış, platform üzerinde başka herhangi bir araştırma yapılması söz konusu olmamıştır. Çevrimiçi içerik platformları, dijital toplumun beraberinde getirdiği makro düzeyde gelişen teknolojik gelişmelerin mikro düzeyde yansımaları olarak, yani dijital toplumun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada dijital toplumun bu parçasının bireyler tarafından -mikro düzeyde - nasıl deneyimlendiğine ve kendilik teknolojileri olarak işlediğine dair sosyolojik bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.3. Araştırmacının Rolü ve Etik

Bu tez kapsamında araştırmacı, 2019 yılından itibaren bir çevrimiçi içerik platformu kullanıcısı olarak bu sistemleri deneyimlemiştir. Doktora tez konusu belirlenmeden önce çevrimiçi içerik platformu kullanıcısı olmayan araştırmacının henüz kullanıcı değilken mevcut kullanıcıları gözlemleme ve üye olduktan sonra deneyimlerini takip etme imkânı olmuştur. Ayrıca araştırmacının herhangi bir sosyal medya profili bu zamana denk bulunmamıştır. Ancak araştırma itibarıyla araştırmacı, çevrimiçi içerik platformlarını

bilen bir aktör/birey olarak konumlanmıştır. Araştırmacının bu rolünün, özellikle derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirilmesi sırasında katılımcının platformu bilen biriyle konuştuğunu hissetmeleri açısından önemli olduğu değerlendirilmiştir.

Ayrıca bu araştırmanın bireylerin deneyimleri gibi kişisel verilerinin toplanması üzerinden şekillenecek olması çeşitli etik kaygıların oluşmasına neden olabilir. Kişisel verilerin toplanması, araştırmaya dahil olan bireylerin mahremiyetine yönelik bir tehdit olarak algılanabilir. Bu kaygının önüne geçilmesi amacıyla katılımcıların haklarını açıklayan bir bilgilendirilmiş onam formu hazırlanmıştır (bknz. EK-3.). Araştırmacı tarafından tüm bilgilerin gizli tutulacağı ve paylaşımların anonim yapılacağı formda belirtilmiştir. Ek olarak, araştırmacı bilgileri forma eklenmiş, katılımcıların araştırmacıya araştırmayla ilgili herhangi bir soruları olması durumunda ulaşabilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca görüşmenin başında katılımcılardan, görüşmelerin deşifresi ve analizi sürecinde kullanılmak üzere bir rumuz seçmeleri istenmiştir. Katılımcılar görüşmenin başlangıcında görüşmenin herhangi bir anında kendilerini rahat hissetmemeleri halinde görüşmeyi bitirebilecekleri konusunda sözlü olarak bilgilendirilmiştir. Tüm bunlara ek olarak, EK-3'te yer alan bilgilendirilmiş onam formunda çalışmanın amacı ve tez başlığının yanı sıra katılımcılara araştırmanın amacı sözlü olarak görüşmenin başında aktarılmıştır.

Araştırmada etik, veri toplama teknikleri açısından birçok farklı konuda özen gösterilmesini gerektirmektedir. Plummer nitel çalışmalarda etik yedi konun; fikri mülkiyet, bilgilendirilmiş onam, geri çekilme hakkı, kasıtsız aldatma, tasvirin doğruluğu, gizlilik ve finansal kazanç önemli olduğunu söylemiştir (akt. Iacono ve Brown, 2015, s. 8-9). Bu yedi etik konudan özellikle üçü konusunda; fikri mülkiyet, bilgilendirilmiş onam ve gizlilik - araştırmada elde edilen verilerin çevrimiçi bulut teknolojisinde tutulmasının mahremiyet açısından güvenliğinin sağlanması yarattığı etik endişelerle birlikte bu endişelerin nasıl giderileceği tartışmaya açık bir konu olmaktadır (Buchanan ve Zimmer, 2012).

Iacono ve Brown (2015) videokonferans tekniğinin kullanıldığı araştırmalarda araştırmacı ve katılımcının fiziksel olarak yan yana gelememesinden ötürü hazırlanan

katılımcı onam formlarının dijital olarak paylaşılması ve onaylanabilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Buna göre Hacettepe Üniversitesi etik kurul izni gereği hazırlanan EK-3'teki bilgilendirilmiş onam formu, görüşme öncesinde katılımcıların e-postalarına gönderilmiştir. Formun ilk kısmında görüşme süresiyle birlikte ses kaydının alınacağı bilgisi ve görüşme sonrasında katılımcıya teşekkür etmek adına yapılacak bağışın miktarı ve tercihinin göre belirlenecek derneklerin isimleri bulunmaktadır. İkinci kısmında ise katılımcının görüşmenin herhangi bir anında görüşmeyi durdurma ya da ayrılma hakkının olduğu, verilen kişisel bilgilerin gizli tutulacağı, akademik amaçlı yayınlarda anonim olarak paylaşılacağına ve araştırmacının iletişim bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca katılımcının neye onay verdiğinin açık bir şekilde ifade edilmesi adına aşağıdaki metin eklenmiştir:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Yukarıdaki bölümün altında 'Evet' ve 'Hayır' kutucukları dijital ortamda işaretlenebilir şekilde yerleştirilmiştir ve bu form .docx ve .pdf olmak üzere iki formatta gönderilmiştir. Böylece bazı katılımcılar.pdf formatında belgeyi çıktı alıp imzaladıktan sonra fotoğrafını çekerek, bazıları ise doğrudan .docx formatında belgedeki bölümlerini doldurmuş ve 'Evet' kutusunu işaretlemiş şekilde belgeyi araştırmacıya tekrar göndermiştir. Formu onaylamadan görüşmeye gelen katılımcılara ise hatırlatma yapılmış, ek olarak görüşme başında katılımcının paylaştığı tüm bilgilerin sadece araştırma kapsamında kullanılacağı, katılımcının seçeceği bir rumuz altında verilerin paylaşılacağı ve görüşmenin herhangi bir anında görüşmeyi durdurulabileceği bilgileri tekrar paylaşıldıktan sonra ses kaydı başlatıldığında sesli onay alınmıştır.

3.2.4. Araştırma Soruları ve Derinlemesine Görüşme Soruları

Bir araştırma yapılmadan önce araştırma sorularıyla bağlantılı bir metodoloji seçimi önemli olmaktadır (Merriam, 2013, s. 1). Bir önceki bölümde detaylı olarak tartışılan araştırma sorularından yola çıkılarak toplam 35 derinlemesine görüşme sorusu hazırlanmıştır. Görüşme soruları yarı-yapılandırılmış olarak görüşmeler öncesinde oluşturulmuştur. EK-4'te yer alan Araştırma-Görüşme Soruları Matrisi'nde görüleceği üzere tüm yarı-yapılandırılmış görüşme soruları, operasyonelleştirilen kavramlardan yola çıkarak ortaya çıkan araştırma sorularıyla ilişkili bir şekilde tasarlanmıştır. Bu bağlamda birinci araştırma sorusuna ilişkin 11 soru, ikinci araştırma sorusuna ilişkin 12 soru, üçüncü araştırma sorusuna ilişkin ise 12 soru hazırlanmıştır. Bunlara ek olarak her görüşmenin başında katılımcıların demografik bilgilerine, çalışma durumuna, kendine zaman ayırdığında yaptığı aktivitelere, sosyal çevresiyle yaptığı faaliyetlere ve genel olarak çevrimiçi içerik platformlarından hangilerini neden tercih ettiğine yönelik hem katılımcıları daha iyi tanımak hem de görüşme başlangıcında ortama ısınmalarını sağlamak amacıyla altı giriş sorusu yöneltmiştir. Derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmeden önce üç adet pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Buna göre ek soru ihtiyacı olmadığı tespit edilmiştir¹⁹. Derinlemesine görüşme sorularında yer alan ve bu araştırmaya konu olan söz konusu çevrimiçi içerik platformunun ismi Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu tarafından talep edilen düzeltme neticesinde tüm sorulardan ve metinlerden çıkarılarak yerine “çevrimiçi içerik platformu” ibaresi yerleştirilmiştir. Bu şekilde EK-2'de bulunan E-35853172-300-00001522527 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

¹⁹ Ancak görüşme sırasında katılımcının takıldığı ya da sorunun tekrar edilmesini talep ettiği durumlarda ek soru ya da sorunun yeniden formüle edilerek sorulması durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu görüşmenin doğal akışını etkilememek adına araştırmacının uyguladığı bir teknik olmuştur. Görüşme içerisinde doğan ek sorular [...] içerisinde görüşme çözümleme sırasında belirtilmiştir.

3.2.5. Araştırmanın Katılımcıları

Bu tez çalışmasında İstanbul’da yaşayan toplam 18 katılımcı ile videokonferans yapılmıştır. Türkiye’de en yaygın kullanılan çevrimiçi içerik platformlarından birini kullananların cinsiyet dağılımı değerlendirildiğinde eşit sayıda cinsiyette katılımcıyla görüşülmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında ilk katılımcılara araştırmacının yakın çevresinden erişilmiş ve sonrasında ‘kartopu tekniği’ (Browne, 2005; Skeggs, Thumim ve Wood, 2008) ile katılımcı havuzu genişletilmiştir.

Bu araştırmanın katılımcılarının Türkiye’de en yaygın bilinen çevrimiçi içerik platformunu kullanması bir önkoşul olarak belirlenmiştir. Kullanım süresine göre bir ayrıma gidilmemiştir. Her ne kadar kullanım süresine göre kullanıcı hesapları şekilleniyor, sisteme dair kullanım becerileri gelişiyor ise de burada amaç, katılımcıların kullanım becerilerinin seviyesinin ölçülmesinden ziyade anlam dünyalarının nasıl şekillendiğinin anlaşılması üzerine bir araştırma yürütmek olmuştur.

Çevrimiçi içerik platformlarına dair literatür incelendiğinde dünyada en yaygın kullanılan içerik platformu üzerine çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalar – katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik olarak profillerinin kadın ve erkek olarak eşit dağıldığını²⁰, milenyum kuşağına ait bireyler (25 – 40 yaş) arasında, üniversite mezunu, hizmet sektöründe çalışan ve dijital kullanım becerileri orta-üst düzey bireyler olduğunu göstermektedir (Steiner, 2017; Elnahla, 2019; Siles, Espinoza-Rojas, Naranjo ve Tristan, 2019; Varela ve Kaun, 2019). Türkiye’de bu kullanıcılar ile ilgili resmi bir araştırma yapılmamış olsa da 2019 yılında ilgili marka tarafından yapılan açıklamaya göre 1,5 milyon kullanıcıya sahip olduğu, 2020 yılında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi nedeniyle karantina sürecine girilmesiyle birlikte kullanıcı sayısının 1,67 milyona çıktığı paylaşılmıştır (Medyabar, 2020; Webrazzi, 2019). Ayrıca Kimolo AI tarafından 4 Haziran 2018 – 4 Eylül 2018 tarihleri arasında 10.000 kullanıcıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye’deki

²⁰ İncelenen araştırmalarda LBTİ+ bireylerin katılımına dair bir bilgi paylaşılmamıştır.

kullanıcıların demografik dağılımı şu şekildedir: %38 kadın, %62 erkek; erkeklerin %55'i, kadınların %56'sı ise 24-35 yaş aralığındadır. Literatürde daha önce yapılan araştırmalar ve Türkiye'deki kullanıcılara dair genel bir bakış, bu araştırma kapsamına dahil edilecek katılımcıların 25-45 yaş aralığında, en az Lisans mezunu, hizmet sektöründe çalışan, dijital becerileri orta-üst düzey olan erkek ve kadın kullanıcılar olmasının uygun olacağı kanısını güçlendirmiştir.

Doktora tezi araştırması kapsamında Tablo-1'de verildiği gibi; İstanbul'da yaşayan 25-40 yaş aralığında, lisans ve lisan üstü eğitime sahip, çalışan ve orta-üst düzey sosyo-ekonomik düzeyde 9 erkek ve 9 kadın olmak üzere toplam 18 katılımcı ile videokonferans gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 78 dakika sürmüştür ve ek görüşme sorularına ihtiyaç olmamıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Genel Demografik Bilgileri

	Katılımcılar	
Yaş	24-40	
Cinsiyet	Kadın 9	Erkek 9
Eğitim seviyesi	Lisans 11	Lisans üstü 7
Çalışma durumu	Çalışıyor 18	Çalışmıyor 0
Medeni durum	Evli / Partneri var 14	Bekar / Partneri yok 4
Sosyo-ekonomik düzey	Orta-üst 18	
Üye olunan ÇİP sayısı (medyan)	3	
Videokonferans yapılan katılımcı sayısı	18	

Bu araştırma kapsamında derinlemesine görüşme yapılan bireylerin profil bilgileri ise Tablo 2'de detaylı olarak verilmiştir. Katılımcıların deneyimlerinin daha iyi anlamlandırılması adına katılımcıların tanınmasının yararlı olacağı değerlendirilmiştir. Katılımcılarla yapılan videokonferansın başında kendilerinden bir rumuz seçmeleri istenmiştir. Kimi katılımcılar görüşmenin sonunda rumuzlarını belirtmiştir. Buna göre bazı rumuzların ÇİP'te bulunan, ilgi alanına giren ya da görüşme sırasında bahsettiği bir

içeriğin isminden geldiği anlaşılmıştır. Sırasıyla Crown, Gossip Girl, Star Trek, Reacher ve Kaptankirk isimleri ÇİP’te yer alan dizi ve film ya da karakter isimleri olmaktadır. Bir katılımcı ise rumuzunu direkt bir çevrimiçi içerik platformu üzerinden seçmiştir. Genel olarak Tablo 2’de de verildiği üzere, katılımcı kitlesi 24-40 yaş arasında, evli ya da bekar kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Birden fazla ÇİP’e üye olan katılımcıların üye oldukları platformlar; Netflix, Amazon Prime, Mubi, Exxen, BluTV ve Gain olmaktadır. Her ne kadar içinde bulunan içeriklerin yapısı gereği diğerlerinden ayrışsa da, Youtube’ta ücretli üyeliği olan bazı katılımcılar, bu platformu da bir içerik platformu olarak tanımlamıştır. Eğitim geçmişlerinin oldukça farklı olduğu anlaşılan katılımcıların boş zamanlarında ya da ‘kendilerine zaman ayırmak’ istediklerinde yaptıkları faaliyetler, COVID-19 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır. COVID-19 nedeniyle uygulanan sokağa çıkma yasakları döneminde gerçekleştirilen görüşmelerin bu bağlamda kapatmalardan kısmi olarak etkilendiği varsayılabılır. Bu nedenle katılımcıların boş zaman aktivitelerinde nelere yer verdiklerine dair bilgiler detaylı olarak Tablo 2’de verilmiştir. Dördüncü, beşinci ve altıncı bölümde verilen alıntıları anlamlandırmak açısından bu tabloda yer alan bilgilerin bilhassa önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Detaylı Profil Bilgileri

Katılımcı No	Katılımcı Rumuzu	Katılımcının Profili
1	Bakkal	30 yaşında, erkek. Otomasyon mühendisliği, Yüksek Lisans mezunu. Evli, eşiyle yaşıyor. Bir firmada iş geliştirme müdürü olarak çalışıyor. Bir ÇİP'i uzun süredir kullanıyor.
2	Crown	32 yaşında, kadın. Siyasal bilimler ve uluslararası ilişkiler, Yüksek Lisans mezunu. Bekar / partneri yok, tek yaşıyor. Bir firmada proje yöneticisi olarak çalışıyor. İstanbul'da yaşıyor. Boş zamanlarında farklı içerikler (podcast) dinliyor ve çevrimiçi içerik platformundan film ya da dizi izliyor. Kendi ÇİP hesabı var.
3	Gossipgirl	26 yaşında, kadın. Sosyoloji mezunu. Bekar / partneri yok. İstanbul'da yaşıyor. Bir firmada araştırmacı olarak çalışıyor. Kendine zaman ayırmak istediğinde spor yapıyor. Ancak daha çok arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi, bir şeyler tasarlamayı ve Youtube videosu çekmeyi seviyor. ÇİP'i arkadaşının hesabındaki kendi profilinden içerik tüketiyor.
4	Miço	37 yaşında, kadın. Felsefe mezunu, Yüksek Lisans yapıyor. Bekar / partneri yok, tek yaşıyor. Bir firmada dijital yazar olarak çalışıyor. İstanbul'da yaşıyor. 2015-6 yılından beri ÇİP kullanıyor. Üç ayrı ÇİP üyelikliği de bulunuyor. Annesiyle ortak hesabı var. İki yıldır spor ve beslenme ile ilgili bir kültür inşa etmeye çalışıyor. Aile hesabı içinde kendi profili var.
5	Özgür	28 yaşında, kadın. Psikolojik rehberlik ve danışmanlık mezunu. Bekar/ partneri var, partneriyle yaşıyor. Bir firmada araştırmacı olarak çalışıyor. İstanbul'da yaşıyor. Kendine zaman ayırmak istediğinde video izliyor, kitap okuyor ve Bilişsel Davranış Terapi (BDT) alanında yapılan akademik çalışmalarını takip ediyor. Sosyal medyadan uzaklaşmaya çalışıyor. 2016'dan beri ÇİP kullanıcısı. Toplamda dört çevrimiçi içerik platformunu kullanıyor. Kendi ÇİP hesabı var. Eşinin ise aile hesabı içinde ayrı kendi profili var.
6	Savaş	40 yaşında, erkek. Matematik mühendisliği mezunu. Evli, bir çocuğu var. Bir firmada tasarımcı olarak çalışıyor. ÇİP'i uzun zamandır kullanıyor, eşi ve kızıyla bir hesap altında farklı profilleri var.

Tablo 2. Katılımcıların Detaylı Profil Bilgileri (Devamı)

7	Startrek	34 yaşında, erkek. Elektrik-Elektronik ve İşletme yüksek lisans mezunu. Kendine zaman ayırdığında gitar çalmaya, kitap okumaya ve yürüyüş yapmaya özen gösteriyor. Üç ayrı platformu kullanıyor. Arkadaşlarıyla bir araya gelip ÇİP izliyorlar. Aile hesabı içinde kendi profili var.
8	Sunayakın	24 yaşında, erkek. Reklamcılık, tasarım ve pazarlama mezunu. Bekar, kız arkadaşı var ve ailesiyle yaşıyor. Bir firmada tasarımcı olarak çalışıyor. Kız arkadaşıyla paylaştığı bir ÇİP hesabı var. Boş zamanlarında kitap okumayı ve arkadaşlarıyla müzik yapmayı seviyor.
9	Tapir	32 yaşında, erkek. Genetik mühendisliği mezunu. Evli, partneriyle yaşıyor. Bir firmada yazar olarak çalışıyor. Kendine vakit ayırmak istediğinde arkadaşlarıyla müzik yapmaya, senaryo yazmaya ve kitap okumaya çalışıyor. 2015'ten beri ÇİP kullanıyor. Bir aile hesabında kardeşinin, ebeveynlerinin ve eşinin ebeveynlerinin kullandığı profilleri bulunuyor.
10	Reacher	36 yaşında, erkek. Yüksek lisans mezunu. Evli, partneriyle yaşıyor. Bir firmada pazarlama ve reklam üzerine çalışıyor. Ayrıca yemek tarifleri paylaştığı, profesyonel olarak yürüttüğü bir YouTube kanalı var. Kendine zaman ayırmak istediğinde günlük rutininin bir parçası olarak özellikle akşam saatlerinde çevrimiçi içerik platformlarında dizi ya da film izliyor. Üç platforma üyeliği var. Eşiyle aynı hesabı kullanıyorlar.
11	Delidumrul	32 yaşında, erkek. Felsefe mezunu. Bekar / partneri var, tek yaşıyor. Bir firmada dijital yazar olarak çalışıyor. İstanbul'da yaşıyor. Bir ÇİP'te kendi üyeliği var, diğer iki ÇİP'i arkadaşının hesabından kullanıyor. Kendine zaman ayırdığında genelde dijital oyun oynuyor ya da çevrimiçi içerik platformundan birbirinden farklı dallarda içerikleri tüketiyor. Kendi hesabı var.

Tablo 2. Katılımcıların Detaylı Profil Bilgileri (Tablonun Sonu)

12	Kaptankirk	36 yaşında, erkek. Bilgisayar teknolojileri ve programlama mezunu. Evli, eşiyle yaşıyor. Bir firmada dijital tasarımcı alıyor. İstanbul'da yaşıyor. 2016'dan beri ÇİP'i kullanıyor. Eşinin ayrı ÇİP hesabı var. Aynı zamanda eşinin başka bir marka ÇİP hesabı var, ortak kullanıyorlar. Kendine zaman ayırmak istediğinde müzik dinliyor, elektro gitar çalıyor ve fantastik kurgu edebiyat takip ediyor.
13	Mavi	32 yaşında, erkek. Sosyal hizmetler mezunu. Nişanlı, tek yaşıyor. Akademisyen olarak çalışıyor. Mersin'de yaşıyor. 2018'den beri ÇİP'i kullanıyor. Başka ÇİP üyelikleri de var. Dört arkadaş ortak hesap içinde kendi profilleri var. Sahilde yürüyüş yaparken müzik dinliyor ve ÇİP'ten içerik izliyor.
14	Ekin	24 yaşında, kadın. Üniversite mezunu. Kendi tanımıyla henüz kariyerinin başında ve 'leisure time' ile iş hayatını ayırtmak konusunda zorlandığı bir dönemde. Metin ve görsel birçok içerik tükettiği oluyor. Kendine zaman ayırmakta zorlandığı için "leisure yapayım da bir şey izleyeyim" (Ekin, 24, K) yapamadığını ifade ediyor. Erkek arkadaşının hesabı ve kendi hesabı ayrı. Bu aralar hesabını annesi ve babasıyla da paylaşıyor.
15	Cocos	29 yaşında, kadın. Endüstriyel tasarım mezunu, yüksek lisans yapıyor. Evli, eşiyle birlikte yaşıyor. Bir firmada stratejist olarak çalışıyor. İstanbul'dan Berlin'e taşınalı dört gün olmuş. Olabildiğince gezmeyi, dizi ve film izlemeyi seviyor. Kendini iyi bir sosyal medya kullanıcısı olarak tanımlıyor. Sanat ve Avrupa filmleri olduğu gibi, mobil cihazlardan tüketebileceği kısa zamanlı içerikleri de tercih ediyor. Eşinin ayrı bir ÇİP hesabı var.
16	Netflixboy34	32 yaşında, erkek. Finans ve pazarlama mezunu. Partneri var, tek yaşıyor. Bir firmada veri uzmanı olarak çalışıyor. İstanbul'da yaşıyor. 2020'nin başından beri ÇİP kullanıyor. Başka bir ÇİP'te üyeliği var. Boş zamanlarında arkadaş grubuyla müzik yapıyor, Rus klasiklerini okuyor ve yazılım öğreniyor. Kız arkadaşının ayrı hesabı var.
17	Mor	28 yaşında, kadın. Psikoloji mezunu. Bekar, tek yaşıyor. Bir firmada belgesel alanında çalışıyor. Dört platformda üyelikleri var. Kendine zaman ayırmak istediğinde festival filmleri izliyor.
18	Kedi	27 yaşında, kadın. Hukuk mezunu. Nişanlı, ev arkadaşıyla yaşıyor. Kısa bir işsizlik süresi sonrasında bir bankada yeni çalışmaya başlamış. İki ÇİP kullanıyor. Kendine zaman ayırmak istediğinde bir içerik izliyor.

3.2.6. Araştırma Tekniği Olarak Videokonferans

DeMarris derinlemesine görüşmeleri, araştırma kapsamına yönelik hazırlanan belirli sorular çerçevesinde görüşmeci ve katılımcının birlikte geçirdiği bir konuşma süreci olarak betimlemektedir (akt. Merriam, 2013, s. 85). Benzer şekilde Patton'a göre derinlemesine görüşmeler; araştırmacının gözlemlene imkanı olmayan, katılımcıların kendi anlam dünyalarında gizli duygularına, düşüncelerine ve özgün bakış açılarına ulaşmasına olanak sağlamaktadır (akt. Santana vd., 2021, s. 341).

2020 yılının başında COVID-19 pandemisi nedeniyle birçok ülkede karantina ilan edilmiş; tüm toplu faaliyetler, başta eğitim, çalışma ve benzeri faaliyetler olmak üzere evlerden yürütülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda çevrimiçi görüntülü iletişim platformları, yüz yüze gerçekleştirilmesi gereken tüm faaliyetler için önemli bir konuma yerleşmiştir. Söz konusu platformların kullanımı böylece yaygın hale gelmiştir. 2020-2021 yılları arasında pandemi kaynaklı olarak önce toplu mekanlara giriş, daha sonra sokağa çıkma yasakları uygulanmıştır. 'Sosyal mesafe' kavramı, kişiler arası fiziksel temasın belirli bir fiziki mesafeyle birlikte düşürülmesi olarak tanımlanarak kullanılan bir terim haline gelmiştir. 2021 yılı boyunca belirli zaman aralıklarıyla sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte bu kapanmalar ve sosyal mesafe kuralının uygulamaları devam etmiştir.

McLuhan'ın vurguladığı üzere "araç mesajdır"; dijital ortama taşınan bireysel ve kolektif etkileşimler de çeşitli bağlamlarda yeniden üretilmekte ya da şekil değiştirmektedir. Nitekim COVID-19 pandemisi nedeniyle uygulanan toplu faaliyet ve sokağa çıkma yasakları, eğitimden çalışmaya kadar gündelik faaliyetlerin çevrimiçi ortama taşınmasını gerektirmiştir. 23 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de açıklanan ilk COVID-19 vakası sonrasında farklı zaman periyotlarında kısıtlamalar uygulanmış, özellikle 2021 yılının başında akşam saatleri ve hafta sonları olmak üzere; Mayıs ayında ise on günlük bir kapatılma olmuştur. Bu kısıtlamalar fiziksel yüz yüze etkileşimde kopmalar meydana getirmiştir. Böylesi bir ortamda doktora tezinin saha araştırması kapsamında yapılacak derinlemesine görüşmelerde videokonferans tekniğinden yararlanılması değerlendirilmiştir. Katılımcılara, pandemi nedeniyle uygulanan sokağa çıkma saatleri

dışında yüz yüze görüşme seçeneği sunulmuş olmasına rağmen hiçbir katılımcı bu seçeneğini seçmemiştir. Bunun iki nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi, görüşmelerin gerçekleştirildiği tüm katılımcılar çalışmaktadır (bknz. Tablo 1). Üstelik bu katılımcılar çalışma faaliyetlerini kısmi ve zamana göre değişken olsa da ağırlıklı olarak evlerinden gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle, çalışma saatleri sonrasının sokağa çıkma yasağı saatlerine²¹ denk gelmesi, çevrimiçi görüşme tercih sebebi olmuş olabilir. İkincisi, katılımcılar uzaktan çalışma faaliyetlerini (toplantı ve benzeri) çevrimiçi iletişim araçlarıyla gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Watson ve arkadaşlarının (2020) tespit ettiği aksine, videokonferans bu araştırmanın katılımcıları tarafından bir zorunluluk veya ihtiyaçtan doğan iletişim şekli olarak değil, ‘ana iletişim şekli’ olarak kabul görmüştür. Katılımcılar, görüşme sırasında geçmişe ve geçmiş iletişim şekillerine atıfta bulunmamış, her biri kişisel bilgisayarından görüşme ortamına bağlanmıştır. Görüşme sırasında ise çevrimiçi içerik hesaplarına dair soruları yanıtlarken hatırlamak istedikleri konular olduğunda bilgisayarlarından kolayca bu platforma erişim sağlayabilmişlerdir.

Dexter’a göre derinlemesine görüşmedeki etkileşimin niteliği; görüşmecinin yeteneğinin yanı sıra, kişilik özellikleri, katılımcının tutumu ve problemin özellikle önemli şahsiyetler tarafından tanımı olmak üzere üç ana değişkene göre belirlenmektedir (akt. Merriam, 2013, s. 104). Dexter’ın kriterleri göz önüne alındığında bu çalışmada; yürütülen videokonferans görüşmeleri araştırmacının bir videokonferans aracı kullanarak uzaktan görüşme yürütme deneyiminin, katılımcıların videokonferans yapma alışkanlıklarının ve çevrimiçi içerik platformu üzerinden deneyimledikleri tavsiye algoritmalarına dair düşüncelerinin görüşme sırasındaki etkileşimin niteliğini belirlediği söylenebilir. Yüz yüze derinlemesine görüşmenin önemli fırsatlarından biri, araştırmacı tarafından aktif bir şekilde sözel olmayan işaretlerle ilgili gözlemlerin yapılarak not tutmak suretiyle kayıt altına alınabilmesidir. Araştırmacı ve katılımcının aynı ortamda bulunması, görüşmenin herhangi bir anında gerçekleşen sessizlik, dikkat dağılması ve benzeri durumların

²¹ Türkiye’de sokağa çıkma yasağı, 2021 yılında Ocak ve Mayıs ayları arasında farklı saat aralıklarıyla uygulanmıştır. Bu saat aralıkları söz konusu aylar içinde, 19:00-05:00, 21:00-05:00 ve tüm gün olarak değişiklik göstermiştir.

nedenlerinin araştırmacı tarafından gözlemlenmesine, gerektiği noktalarda katılımcıya sözel ya da sözsüz ipuçlarıyla destek olmasına imkân sağlamaktadır. Videokonferans tekniğine dair alan yazındaki birçok araştırma, sözsüz ipuçlarının videokonferans görüşmesi sırasında daha gözlemlenebilir olmasının, telefon veya e-posta üzerinden yapılan veri toplama tekniklerine nazaran videokonferans tekniğinin yüz yüze görüşmelere en yakın alternatifini sunduğu sonucuna varmıştır (Archibald ve ark., 2019; Deakin ve Wakefield, 2014; Edwards ve Holland, 2020; Hesse-Biber ve Griffin, 2013; Iacono ve Brown, 2015; Jenner ve Myers, 2019; Johnson, 2019; Sedgwick, 2009; Seitz, 2016). Nitekim bu doktora araştırmasına katılan tüm katılımcıların görüşme sırasında bilgisayarlarının kamera ve mikrofonlarının açık olduğu, kamera açısının ise katılımcıların başlarından bel hizalarına kadar gösterecek şekilde ayarlandığı gözlemlenmiştir. Görüşme sırasında katılımcılar yüz yüze görüşmelerden farksız olarak jest, mimik ve vücut hareketlerini sınırlamamış, bakışlarını ise genel olarak ekrana çevirerek oturur şekilde katılım sağlamıştır. Görüşmeler sırasında bilgisayar destekli bir uygulamadan yararlanılarak ses kaydı tutulmuş, araştırmacı tarafından sözsüz ipuçlarına dair ek notlar alınmıştır. Görüşme öncesinde paylaşılan bilgilendirilmiş onam formunda ve görüşme başlangıcında kayıt başlatılmadan önce olmak üzere katılımcılar ses kaydı alınacağıyla ilgili bilgilendirilmiş ve onayları alınmıştır.

Deakin ve Wakefield (2014) çevrimiçi görüşmelerde katılımcı ile araştırmacı arasındaki güvenin kurulmasının kritik olduğunu savunmaktadır. Doktora araştırmasında çevrimiçi iletişim platformundan yararlanan araştırmacılar, güven ortamını sağlayabilmek için bu sistemler üzerinden yapılacak görüşmelerin öncesinde katılımcılarla e-posta alişverişi yaparak, katılımcı adaylarının sorularını önden almayı ve araştırmacıları tanıma imkânı sunmayı önermektedir (2014, s. 610). Bu doktora araştırmasında ise katılımcılar kartopu tekniğiyle yani araştırmacının yakın çevresinden başlayarak belirlenmiştir. Bu nedenle katılım takvimini belirlemek ve katılımcıların sorularını almak için yapılan ilk görüşmeler de asıl görüşmelerin gerçekteştirileceği Google Meets platformu üzerinden yapılan videokonferans ile yapılmıştır.

Bu araştırmada videokonferans tekniği ‘Google Meets’²² adlı çevrimiçi iletişim platformu kullanılarak uygulanmıştır. Araştırmacı tarafından görüşme linkinin bulunduğu takvim daveti ve onam formu katılımcıların e-posta adreslerine gönderilmiştir. Her bir katılımcıya özel bir takvim daveti ve görüşme linki oluşturulmuştur. Birçok çevrimiçi içerik platformu arasından Google Meets’in seçilmesinin ana nedenleri; üyelik oluşturma, satın alma, kurulum yapma gibi ön hazırlıkların olmaması, ücretsiz bir hizmet olması, tek kullanımlık bir görüşme linki oluşturması, görüşme sırasında süre sınırının olmaması ve kayıt alındığında arabirimde kayıt alındığına dair bir ibareye yer vermesi olarak sıralanabilir.

Araştırmanın katılımcılarının bilişim ve iletişim teknolojilerine yönelik erişimi yüksek ve (dijital) kullanım becerileri üst düzeydedir. Katılımcıların bu tür teknolojik araçlara, kullanım becerilerine ve yüksek hızda internete erişiminin olması, yeterli erişimi olmayan katılımcıların bulunduğu araştırmalarda teknik aksaklıklar nedeniyle oluşacak kopmaların vereceği duygusal zarara dair endişeleri bertaraf etmektedir (Archibald ve ark., 2019; Deakin ve Wakefield, 2013; Jenner ve Myers, 2018; Sullivan, 2012; Tuttas, 2015; Weller, 2017).

Tablo 3’te yer verilen bilgilere göre, katılımcılardan deneyimlerinin bu çalışmada anonim olarak aktarılabilmesi adına bir rumuz seçmeleri istenmiştir. Katılımcılardan yedisinin çevrimiçi içerik platformunda yakın zamanda ya da sürekli izledikleri bir içeriğin ismini seçtikleri anlaşılmaktadır. Halbuki katılımcılardan bu yönde bir rumuz seçmeleri beklenmemiştir. Rumuz tercihlerinin nedeniyle ilgili katılımcılara bir soru yöneltilmediğinden, araştırmaya katkısı açısından bir değerlendirme yapılamamaktadır. Ancak bu katılımcılar çevrimiçi hesaplarını düşünürken ya da deneyimlerini aktarırken akıllarına gelen bir içeriği ismini rumuz olarak belirledikleri bilinmektedir. Videokonferans görüşmeleri en fazla 102 dakika, en az ise 30 dakika sürmüştür. Jenner ve Myers, Skype adlı çevrimiçi iletişim platformu üzerinden gerçekleştirdikleri

²² Google, Erişim: <https://apps.google.com/meet/>
 Google, Erişim: <https://support.google.com/a/answer/7582940>

araştırmanın sonucunda, yüz yüze görüşmelere göre videokonferans oturumlarının daha kısa sürede tamamlanmadığını ve bu görüşmelerin iptalinin ya da ertelenmesinin de daha kolay gerçekleştirildiğini aktarmıştır (2019, s. 175). Oysa bu araştırmada, Google Meets üzerinden gerçekleştirilen görüşmeler ortalama olarak 78 dakika ve kesintisiz sürmüştür. Katılımcılardan hiçbiri görüşmeyi erteleme ya da iptal etme talebinde bulunmamış, tüm katılımcılar görüşmeye tam zamanında katılmıştır. Tüm görüşmeler, katılımcıların kişisel bilgisayarlarından görüşme ortamına bağlanmasıyla gerçekleşmiştir. Yalnızca bir katılımcı, görüşmenin başında yaşadığı mikrofon arızası nedeniyle akıllı telefonundan görüntülü olarak görüşmeyi gerçekleştirmiştir. Görüşmelerin hiçbir anında bağlantıda yavaşlama, kopma ya da görüntü ve ses senkronizasyonunda bozukluk gibi sorunlar yaşanmamıştır. Seitz, internet hızında ve bağlantısında kalitenin düşmesinin, araştırmacı ve katılımcı arasında kurulan güven zeminini olumsuz etkileyeceğini savunmaktadır (2016, s. 230). Seidman'a göre ise araştırmacı ile katılımcı arasındaki iletişim, araştırmacının doğru soruları sorarak verileri gün yüzüne çıkarabilmesi için güvene dayalı olmalıdır (akt. Merriam, 2013, s.105). Buna göre, görüşmelerin herhangi bir anında veya sonunda katılımcılardan görüşme yapılan cihaza dair bir sorun ya da bozuk görüşme kalitesiyle ilgili bir geri bildirim alınmamıştır. Ortalama görüşme süresinin de 78 dakika olduğu göz önüne alındığında, katılımcıların araştırmacıyla güven zemininde iletişim kurduğu söylenebilir.

Yine Tablo-3'e göre, tüm katılımcılarla yapılan görüşmeler Google Meets çevrimiçi iletişim hizmeti kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde daha önce de belirtildiği üzere platforma erişim üyelik ve benzeri ön koşullar gerektirmektedir. Videokonferans tekniğinin, yüz yüze görüşme dışında diğer derinlemesine veri toplama tekniklerine kıyasla (telefon, e-posta, chat vb.) sunduğu en önemli fırsat görüntülü iletişim kurma ortamıdır. Bu nedenle alan yazında birçok araştırmada yüz yüze derinlemesine görüşme tekniğine en yakın teknik olarak ele alınmaktadır. Videokonferans tekniğinin bilgisayarlar aracılığıyla uygulanması, görüşme sırasında araştırmacı tarafından tutulan notların ve ses kaydının dijital kayıt altına alınmasını ve saklanmasını sağlamaktadır. Alınan dijital kayıtların yazılı metne dönüştürülmesi adına çevrimiçi bir hizmet olan 'Voicedocs' kullanılmıştır. Görüşmelerin tümü araştırmacı tarafından kontrol edilerek ve yazılı ortama aktarımın üzerinden geçilmiştir. Google Meets, görüşmenin ses ve

görüntüyle birlikte kaydının oluşturmasına imkan vermektedir. Ancak bu araştırma sırasında kullanıcıların sürekli kayıt altında olduklarını görmelerinin yaratacağı olası olumsuz etkilerden ve araştırma açısından mühim bir önemi bulunmadığından görüntü kaydı alınmamıştır. Ses kaydı ise Google Meets üzerinden değil, Quicktime adlı programın ses kayıt alma özelliğinden yararlanılarak tutulmuş ve bu kayıtlar araştırmacının bilgisayarına kaydedilmiştir. Böylece Plummer'ın da değindiği gizlilik ilkesi göz önüne alınmış, katılımcıların kimliklerini gizleme haklarının korunması hedeflenmiştir (akt. Iacono ve Brown, 2015, s. 4-5).

Tablo 3'te katılımcıların çoğunluğunun birden fazla çevrimiçi içerik platformuna (ÇİP) üye olduğu görülmektedir. Her ne kadar bu tezin kapsamı alan yazında da birçok araştırmaya konu olan²³ spesifik bir çevrimiçi içerik platformuyla ilgili olsa da, katılımcılar görüşmeleri sırasında farklı çevrimiçi içerik platformlarını farklı amaçlarla kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu amaçlar; tavsiye algoritmasının çalışma mantığına dair kanaat, içerik kütüphanesinin genişliği, yer alan içeriklerin türleri (*genre*) olmak üzere çeşitlenmektedir. McLuhan'ın araç mesajdır mesajına tekrar atıfta bulunarak, katılımcıların hangi cihazlardan bu platformlara erişim sağladıklarının algoritmayla karşılıklı etkileşimlerinde önemli olduğu söylenebilir. Birçok veri analizi sistemi²⁴, bir ürün ya da hizmetin kullanıcılarının hangi cihazlardan erişim sağladığının bilgisini vermektedir. Bu bağlamda, katılımcıların hangi cihazları içerik tüketimlerinde kullandıkları görüntü kalitesinden sistemin hangi özelliklerinden yararlanacaklarına kadar deneyimi etkileyen birçok faktörü beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda katılımcıların özellikle akıllı televizyonlarında yüklü uygulamalardan bu platformlara erişmeyi tercih ettiği, bazı durumlarda dizüstü bilgisayarlarını (*Dizüstü bilg.*) kullandıkları ve eğer bir yerden başka bir yere yolculuk ediyorsa akıllı telefonlarından yararlandıkları anlaşılmıştır.

²³ İlk ÇİP üzerine yazılan araştırma makaleleri için bkz. Gaw, 2021; Hallinan ve Strihas 2016; Padjokovic, 2021; Siles, Espinoza-Rojas ve Tristan, 2019; Steiner ve Xu, 2019; Verale ve Kaun, 2019.

²⁴ Google Analytics bir veri analiz sistemidir. Detaylı bilgi için bkz. <https://analytics.google.com/analytics/web/provision/#/provision> (Son erişim tarihi: 27 Mart 2022).

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Videokonferans Tekniğine Dair Katılımcı Bilgileri

	Katılımcılar								
	K 1	K 2	K 3	K 4	K 5	K 6	K 7	K 8	K 9
Rumuzu	Bakkal	Crown	Gossip Girl	Miço	Özgür	Savaş	Star Trek	Sunay Akın	Tapir
Videokonferans süresi	102 dk.	65 dk.	67 dk.	107 dk.	66 dk.	45 dk.	52 dk.	88 dk.	78 dk.
Videokonferans aracı	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.
Videokonferans yapılan hizmet	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets
Videokonferansa zamanında geldi	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Üye ÇİP'lerin sayısı	2	1	1	4	4	1	3	2	1
ÇİP araçları	TV	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	TV, Dizüstü bilg.	TV	TV, Dizüstü bilg.	Telefonu, Dizüstü bilg.	TV

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Videokonferans Tekniğine Dair Katılımcı Bilgileri (Devamı)

	Katılımcılar								
	K 11	K 12	K 13	K 14	K 15	K 16	K 17	K 18	K10
Rumuzu	Reacher	Delidumrul	Kaptankirk	Mavi	Ekin	Cocos	Netflixboy34	Mor	Kedi
Videokonferans süresi	50 dk.	65 dk.	67 dk.	107 dk.	66 dk.	45 dk.	110 dk.	88 dk.	50 dk
Videokonferans aracı	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	Akıllı telefon
Videokonferans yapılan hizmet	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets	Google Meets
Videokonferansa zamanında geldi	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Üye ÇİP'lerin sayısı	3	4	3	3	4	4	3	2	4
ÇİP araçları	TV	TV, Dizüstü bilg.	TV, Dizüstü bilg.	TV, Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.	TV, Dizüstü bilg., Akıllı telefon	TV, Dizüstü bilg.	Akıllı telefon, Dizüstü bilg.	Dizüstü bilg.

Bilginin asıl kaynağı katılımcı ile araştırması arasında iş birliği sonucu ortaya çıkarılan anlamdan gelmektedir (Tekin, 2006, s. 108). İkili iş birliği sonucu ortak inşa edilen söz konusu anlamların daha sonra derinlemesine analizi yapılarak ayrıntılarda gizli olarak var olanın gün yüzüne çıkarılması gerekir. Dolayısıyla araştırmacı sadece iyi bir dinleyici olmakla kalmamalı, bütün samimiyetiyle katılımcıyı anlamının onun için önemli olduğunu ona hissettirmelidir (Tekin, 2006, s. 108). İki taraf arasında kurulan bu samimiyet, katılımcının anlam dünyasını kendi ifadeleriyle aktarmasını mümkün kılarak elde edilen verinin zenginliğini artırmaktadır. Bazı araştırmacılar videokonferans tekniğiyle gerçekleştirilen görüşmelerde ortak bir ortamın paylaşılmaması sebebiyle fiziksel bir yakınlığın olmamasının, ayrı mekanlarda olan araştırmacı ve katılımcı arasındaki aktarımın duygusal olarak azalacağını ve dolayısıyla bu durumun, sözel aktarımın içeriğinin zenginliğini de etkileyeceğini öne sürmüştür (Adams-Hutcheson ve Longhust, 2017; Seitz, 2016; Weller, 2017). Bu araştırmada görüşme boyunca bu bağlamda gözlem yapılmıştır. Katılımcıların görüşme boyunca göz teması kurmak amaçlı bilgisayar ekranına baktığı, (muhtemelen) araştırmacının ekrandaki görüntüsüyle görsel temas kurduğu, kişisel deneyimlerini detaylı olarak aktarmaktan kaçınmadığı not edilmiştir. Bölümün başında bahsedilen COVID-19 pandemisi nedeniyle uygulanan kapatma ve sokağa çıkma yasakları ayrı yerlerde yaşayan aile, arkadaş ve sosyal çevreyle gerçekleştirilen toplanmaların bu platformlar üzerinden yapılmasını beraberinde getirmiştir (Watson ve ark., 2020). Videokonferans tekniğiyle yüz yüze görüşme tekniği arasındaki farkın, iletişimin bu ve benzeri nedenlerle dijital biçimlerinin yaygınlaşmasıyla özellikle toplumun dijital kullanım becerileri yüksek olan kesimi için giderek kapandığı söylenebilir²⁵.

Tablo-3'te verilen bilgilere ek olarak katılımcıların tümünün kapanma dönemlerinde ve sonrasında evden çalıştığını, çevrimiçi iletişimi platformları üzerinden bire bir görüşme ya da çok katılımcılı toplantılara katılmaya alışkın oldukları gözlemlenmiştir. Böylece bu doktora tezinin araştırması kapsamında yürütülen videokonferans görüşmelerinin doğal akışında ilerlemesi mümkün olmuştur. Ayrıca katılımcıların çalışma alanı olarak evleri

²⁵ Kasapoğlu ve Akbal 2020'de Türkiye bağlamında gerçekleştirdikleri çalışmalarında, sosyo-ekonomik düzeyi orta-üst olan kesimlerin dijital beceri seviyesinin de benzer bir seviyede olduğunu ifade etmiştir.

içinde veya başka bir yerde kendilerine özel bir alan oluşturdukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların genel kullanım alanları yerine, ofis ya da çalışma odası gibi resmi bir ortamdaki videokonferansa katılması tercih edilmelidir. Bu çalışma kapsamında edinilen dikkat çekici bir bulgu, videokonferans sırasında katılımcıların büyük bir kısmının özel alanlarında (çalışma odası, kendi odası vb.) bulunması olmuştur. Bir katılımcının evinin paylaşımlı bir odasında olduğu görüşme sonuna doğru partneriyle kurduğu iletişim ile anlaşılmıştır. Diğer bir katılımcı ise görüşme sırasında COVID-19 teşhisi konulan biriyle temas halinde olduğu için kendini babasına ait bir ofiste karantinaya aldığını, görüşmeye oradan katıldığını ifade etmiştir. Bu çalışmada videokonferans ile görüşme esnasında tüm katılımcılar kendilerine ait alanlarda, rahatsız edilmeden ve başka biriyle etkileşime geçmeden görüşmeye katılmıştır. Çoğu araştırmacı tarafından, katılımcıların kendilerine ait alanlardan görüşmeye katılmasının, araştırmacı ve katılımcı arasındaki güvenin oluşturulması adına da olumlu etkisi olduğu ifade edilmiştir (Deakin ve Wakefield, 2014; DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006; Hanna, 2012). Ayrıca katılımcılar kendi ortamlarını görüşme sırasında afişe etmek konusunda endişe yaşamamış, arka planlarını bulanıklaştırmaya²⁶ ihtiyaç duymamıştır.

3.2.7. Araştırmanın Tematik Analizi

Nowell, Norris, White ve Moules'ın (2017) vurguladığı üzere akademik çalışmalarda nitel yaklaşımların giderek yaygınlaşması, nitel araştırmacıların; titiz kayıt tutma, sistematik veri analizi ve tutarlı ve ikna edici analiz metotlarıyla birlikte araştırmanın güvenilirliği konusunda bir soru işareti yaratmamak adına oldukça sıkı çalışmasını da beraberinde getirmiştir. Nitel araştırmalarda güvenilirlik, ikna edici savların insanların eylemlerinin detaylı bir betimlemesinin tutarlı bir şekilde aktarılması ile mümkün olmaktadır (Firestone akt. Merriam, 2013, s. 200, 212). Güvenilirlik aynı zamanda ses kayıtlarının titiz şekilde deşifre edilerek ve kodlanarak analiz edilmesiyle sağlanmaktadır

²⁶ Google Meets çevrimiçi hizmeti görüşme sırasında kamera açık konumda iken kişinin arka planını bulanıklaştırarak gizlemesini mümkün kılmaktadır. Bu özelliğin kişi tarafından tercihen aktif hale getirilmesi gerekmektedir.

(Creswell, 2013, s. 252-53). Bilhassa tematik analiz güvenilirliğin sağlanması adına nitel çalışmalarda kullanılan önemli bir araçtır.

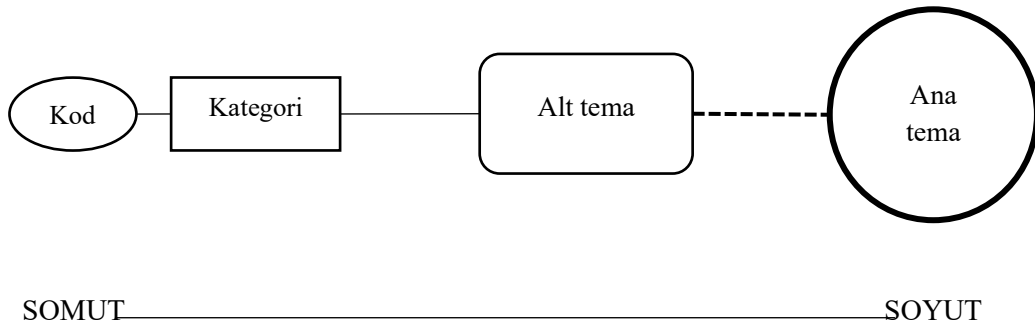
Norris ve arkadaşlarının (2017) değindiği üzere nitel araştırmalarda güvenilirlik hususi bir meseledir. Bir araştırmanın güvenilirliği, araştırma sırasında toplanan verilerle ulaşılan sonuçların ne kadar tutarlı olduğuna göre belirlenir (Merriam, 2013, s. 212). Bu kavramı ilk olarak Lincoln ve Guba (1985) tanımlamıştır; onlara göre güvenilirlik ve tutarlılık yan yana anlamlı olan kavramlardır. Bu noktada, sadece araştırmayı yürüten ve analiz eden araştırmacının veriler ile sonuçları arasında bir tutarlılığı sağlaması yeterli değildir. Tüm bulguları inceleyen herhangi bir araştırmacının da benzer anlamlara ulaşması, araştırmanın tutarlı ve güvenilir olduğunu belirleyen bir kriterdir. Dolayısıyla bir araştırmanın güvenilirliğini belirleyen nitelik, aynı bulguların toplanması değil, aynı bulgulardan benzer çıkarımların yapılmasıdır (Merriam, 2013, s. 212).

Merriam'ın açıkça ifade ettiği üzere nitel araştırmalarda esas olan, çoğunluğun ne düşündüğünün bulunması yerine, eldeki konu hakkında ya da çerçevesinde dikkatli ve titiz bir biçimde özgün olanın derinlemesine anlaşılmasıdır (2013, s. 215). Güvenilirlik ve tutarlılık gibi nakledilebilirlik de nitel araştırmalarda sağlanması gereken bir başka kriterdir. Nakledilebilirlik kısaca, zengin ve yoğun bir şekilde bağlamıyla birlikte araştırmanın bulgularının aktarılmasıdır. Araştırma bulgularına dair tüm etmenlerin; araştırma ortamından katılımcıların özelliklerine kadar görüşmelerin gerçekleştirilme koşulları, araştırma notları ve diğer doküman ve kanıtlarla çeşitlendirilerek ve detaylı bir şekilde tanımlanarak okuyuculara doğru ve tutarlı bir aktarımı yapılması hedeflenmelidir. Bilgilerin detaylı ve derinlemesine analizi olduğu gibi bağlamın çerçevesinin oldukça net bir şekilde çizilerek tanımlanması da nakledilebilirliğin sağlanması adına kullanılan bir yöntemdir. Örneklem seçiminin araştırmacı tarafından bilinçli olarak önceden tanımlı kriterlere sıkıca bağlı ve özenle yapılması bu yöntemde bir örnek oluşturabilir. Bu özenli seçimin altında araştırmacının “kullanıcıların kendi durumları ile karşılaştırmalara yapmalarına zemin hazırlamak için ele aldığı program, olay veya bireyin aynı ayardaki ya da kendi sınıfındaki diğerlerinin nasıl bir tipik temsilcisi olduğunu” aktarmak yatmaktadır (Merriam, 2013, s. 219-220).

Son olarak nitel araştırmalar açısından geçerlik kriteri önemlidir. Geerlikte ise nitel çalışmaların paradigmasına göre farklı kriterler ortaya çıkmıştır. Angen'e göre yorumlayıcı araştırma bağlamında geçerlik, etik ve anlamın geçerliği kapsamında tanımlanmaktadır (akt. Creswell, 2013, s. 245).

Braun ve Clarke (2006) tematik analizin, nitel araştırmaların analizinde kullanılan temel bir metot olduğunu ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara gizlenmiş belirli örüntülerin tespit edilmesi, analizi ve raporlanması açısından oldukça heyecan verici bir metot olduğunu ileri sürmektedir. Onların da ifade ettiği üzere bir tema; araştırma problemi ile ilişkili olarak verilerin analizi ve veriler arası ilişkilerin tespit edilerek ortaya çıkarılan örüntülere atfedilen anlamı barındırmalıdır. Bir temanın boyutunun ne kadar olabileceği sorusu araştırmacıya bağlıdır. Araştırmacının belirlediği ereve doğrultusunda tema ve kodlar tanımlanmaktadır. Dolayısıyla temanın ne olduğuna dair tanımlı kriterler bulunmamakla birlikte önemli olan araştırma sorusuyla ilintili olarak neyi tanımladığıdır. Bunu bir esneklik olarak tanımlayan Braun ve Clarke'a göre tematik analiz araştırmacıların birçok farklı metottan yararlanarak tema belirlemelerine olanak sağlamaktadır (2006, s. 83). Böylece inşacı bir perspektifle gizli temaların gün yüzüne çıkarılması ve verilerin detaylı bir analizi ile zengin bir tasvir mümkün olmaktadır (Braun ve Clarke, 2006, s. 83, 85). Biraz daha genel bir kapsama sahip temalar ise verilerin analizi sırasında yapılan kodlama süreci sonunda ortaya çıkmaktadır (Miles ve Huberman, ak. Braun ve Clarke, 2006, s. 88). Kodlama, veri-temelli ve kuram-temelli olarak iki şekilde uygulanmaktadır. Bir kod ise genelde bir kelimedenden kısa bir parça oluşturan birden fazla kelimenin sembolik bir anlamı barındıracak şekilde bir araya gelmesine kadar bir kelime topluluğundan oluşabilir. Kodlar arasında bağlantıların kurulabilmesi temaların oluşması açısından önemlidir (Saldanza, 2012, s. 3, 8).

Şekil 1. Somut Kodlardan Soyut Temalara İlişkiler

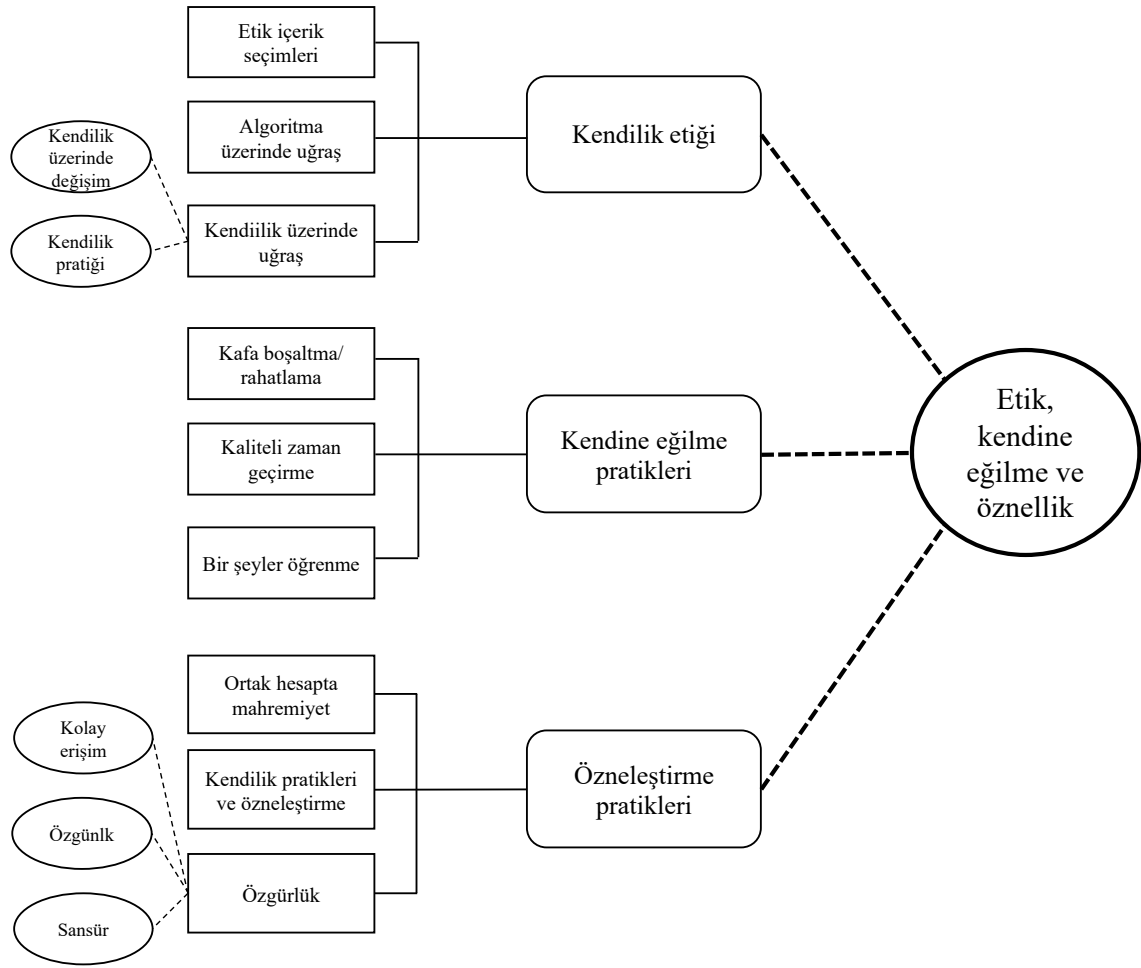

Bu bağlamda bu tez kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler Şekil 1’de resmedildiği üzere, araştırma sorularını oluşturan ve operasyonelleştirilmiş kavramlarla ilişkili bir şekilde üretilen kodlardan ilerlenerek oluşturulan kategoriler, birden fazla kategorinin bir araya gelerek oluşturduğu alt temalardan hareketle bir ana temaya ulaşılacak şekilde analiz edilmiştir.

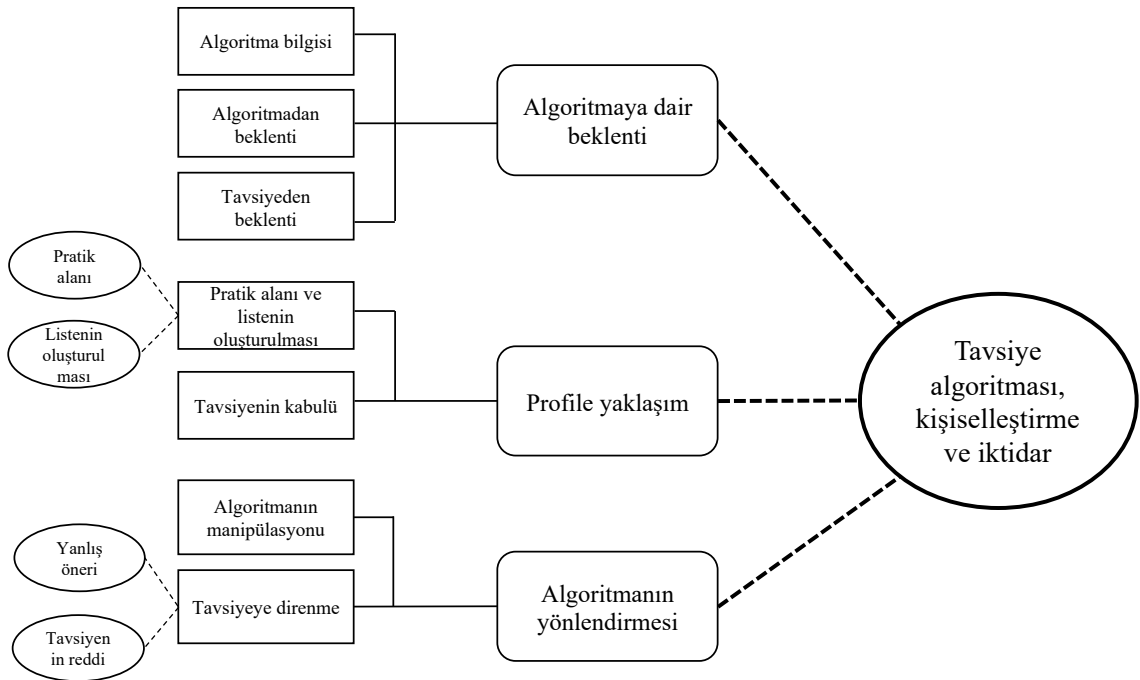
Buna göre Şekil 2’de verilen birinci tema “Etik, kendine eğilme ve öznellik” üç ayrı alt temadan oluşmaktadır. Bu üç ayrı tema sırasıyla üçer kategoriden oluşmaktadır. Kategoriler, katılımcıların beyanlarında bahsettikleri meseleleri araştırma sorusu çerçevesinde ele alınan kavramlar üzerinden şekillenmiştir. Örneğin, Foucaultcu etik (*ethos*) kavramının açıklaması operasyonelleştirme sırasında yapılmış, analiz sırasında ise katılımcıların çevrimiçi içerik platformu üzerinden ilgili görüşme sorusuna verdikleri yanıtlar “etik içerik seçimleri” olarak kodlanmıştır. Her bir kod ve kategori alt temaların oluşturduğu alt başlıklar altında, ana tema kapsamında ele alınan bu tezin devamındaki bölümlerde detaylı olarak betimlenmiş ve tartışılmıştır.

Buna göre Şekil 3 ve Şekil 4’te ise sırasıyla ikinci tema “Tavsiye algoritması, kişiselleştirme ve iktidar” ve üçüncü tema “Deneyim ve kendiliğin inşası” verilmiştir. Her bir tema sırasıyla üç ve iki ayrı alt temadan oluşmaktadır. Bu alt temaları oluşturan kategoriler detaylı olarak Şekil 3 ve Şekil 4’te verilmiştir.

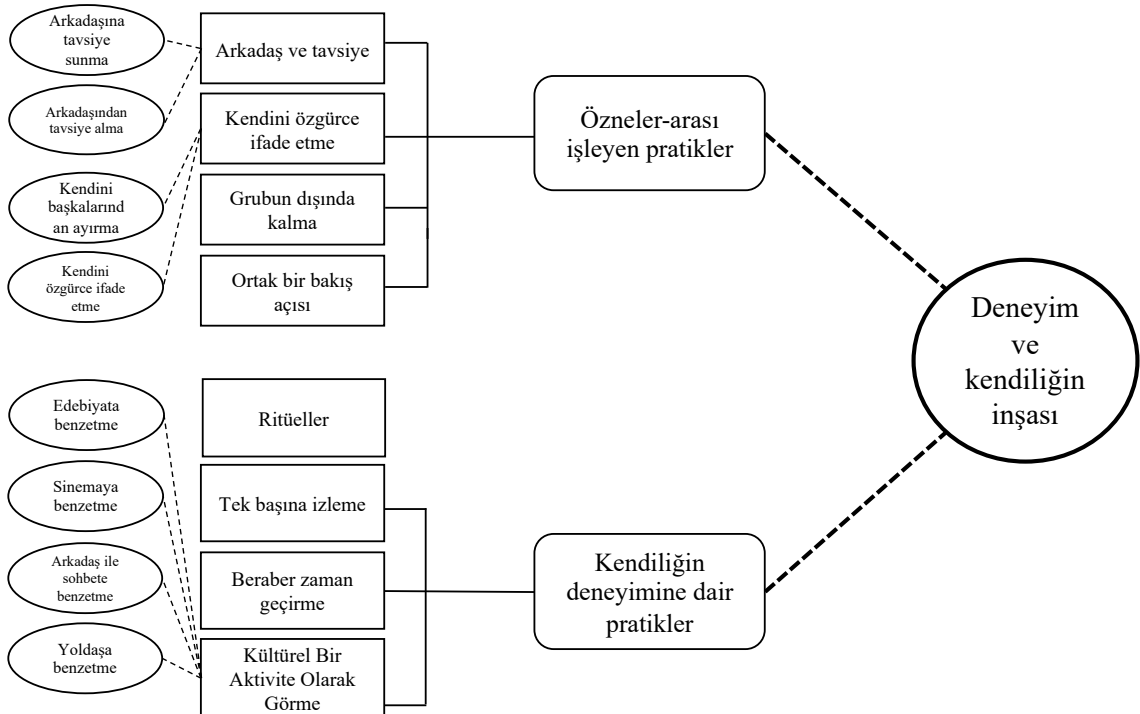
Şekil 2. Doktora Tezi Araştırması Kodları ve Temaları – Birinci Tema

Şekil 3. Doktora Tezi Araştırması Kodları ve Temaları – İkinci Tema

Şekil 4. Doktora Tezi Araştırması Kodları ve Temaları – Üçüncü Tema

IV. BÖLÜM

ETİK, KENDİNE EĞİLME VE ÖZNEELLİK

Foucault'ya göre kendiliğin şekillendirilmesi ve yeniden inşa edilmesi süreci öznenin oluşum sürecine içkindir (2019b , s.7). Birey, özne konumunu edinebilmek adına kendiliğiyle ilişki kurmalı ve hakikate erişmelidir (Foucault, 2019a, s. 112). Bireyin kendiliği üzerinde uygulaması gereken bir dizi modifikasyon olmadan hakikate erişmesi mümkün değildir (Foucault, 2019, s. 163). Sonuçta, Foucault'ya göre “bir insan kendisini bir özneye dönüştürür” (Foucault, 2019b, s. 8). Tarihsel olarak inşa edilen bir öznellik söz konusudur (Kelly, 2013, s. 513). Öznenin kendisini bedenden ayrı bir ontolojik gerçeklik olarak oluşturması sonucunda oluşan öznellik, kendilik pratiklerinin aracılığıyla biçimlendirilen bir çıktı olmaktadır (Kelly, 2013, s. 513). Bu tez kapsamında incelenen çevrimiçi içerik platformu kapsamında yürütülen derinlemesine görüşmelerde bireylerin kendiliklerini çevrimiçi içerik platformu ve film ve dizi benzeri içeriklerle nasıl ilişkilendirdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla asıl soru, bu platformların birer parçası olan bireylere söz konusu ÇİP'in öznelliklerini kuracakları bir pratik alanı sağlayarak kendiliklerini geliştirilmelerini ve biçimlendirmelerini sağlayıp sağlamadığıdır. Bunun yorumlanabilmesi için öncelikle bu tez kapsamında ‘etik içerik seçimleri’ olarak adlandırılan kendilik etiğinin nasıl oluştuğu, çeşitli tekrarlar biçimleriyle nasıl içselleştirildiği ve nasıl kendiliği hedef alan uygulamalara dönüştüğü incelenmiştir. Daha sonra kendine eğilme pratiklerinin nasıl oluştuğu, ÇİP'teki içerik tüketiminin hangi amaçlarla gerçekleştirildiği ve bireylerin platform ile ilgili deneyimlerine dikkat çekilmiştir. Son olarak, ÇİP'teki hesap, profil ve tavsiye algoritmasının bireysel ve ortak deneyimi, mahremiyetin oluşması ve özgürlük alanlarının tanımlaması tartışılmıştır.

4.1. KENDİLİK ETİĞİNİN OLUŞMASI: “BENİM ALGORİTMAMIN İÇERİSİNE GİRMESİN”

Foucault'ya göre yaşama sanatlarının deneyimine ulaşabilmek için üç ana ilişkiyi kuracak süreçlerden geçmek gerekmektedir; birincisi başkalarıyla ilişkiler, ikincisi hakikatle ilişki ve kendilikle kurulan ilişkidir (2017, s. 31). Başkalarıyla kurulan ilişkiler vasıtasıyla

yaşam sanatlarının bilgisi öğrenilmektedir. Nitekim yaşam sanatları usta-çırak ilişkisiyle öğrenilen ve aktarılan tutum oluşturma biçimleridir (Foucault, 2017, s. 32). Dolayısıyla yaşam sanatları bireyin tek başına öğrenebileceği bir meziyet değildir ve ötekiyle kurulan iktidar ilişkisi olmadan, ötekinin öğretiminden geçmeden birey bu süreci içselleştirememektedir (Foucault, 2017, s. 32). Birey, bu öğretimi içselleştirebilmesi için mutlaka tekrarlar yapmalı, ruhsal egzersizler gerçekleştirmelidir ki bu ikinci ilişkiyi, yani hakikatle kurulan ilişkiyi barındırmaktadır. Öğrenim yoluyla geçilen yolda (*mathesis*), hakikate erişmek adına tefekkür (*melete*) bir dizi deneme, denetleme ve inceleme ve benzeri modifikasyondan geçerek bireyin kendilikle kurduğu ilişkiyi (*askesis*) kendiliğini hedef alarak gerçekleştirir (Foucault, 2017, s.32). Buna göre Foucaultcu bir bakışla yapılan derinlemesine görüşmeler incelediğinde bireylerin ÇİP ve ÇİP’te bulunan içerikleri birer tavsiye olarak görmesini ve almasını sağlayan bir dizi eylemde bulunduğu anlaşılmıştır. İlk olarak, tavsiye listelerinden oluşan ÇİP’in, film ve dizi seçimlerine dair başkalarından alınan tavsiyeler üzerinden bireylerin kendi kuralları çerçevesinde bir uygulama alanı oluşturduğu söylenebilir. Bu bulgu çerçevesinde, “etik içerik seçimleri” başlığı altında, başkalarıyla kurulan ilişki başka bireylerle kurulan ve algoritma ile kurulan usta-çırak ilişkisine kırılarak, katılımcılar tarafındaki deneyimi açısından irdelenmiştir. İkinci olarak, bireyin tercihlerine dair ve kabul ettiği tavsiyelere dair bir dizi eylemi, bu eylemlerin etik içerik seçimleriyle uyumlu bir şekilde algoritma tarafından işlenerek doğru tavsiyelerle sonuçlanması için algoritmaya kurduğu ilişkisi “algoritma üzerinde uğraş” başlığı altında incelenmiştir. Son olarak aetik pratikler, yani ‘kendilik üzerinde uğraş’ için gerçekleştirilen ve kendiliği hedef alan uygulamalar incelenmiştir.

4.1.1. Etik İçerik Seçimleri

Kendini bilmek ve kendine eğilme konusunda belirgin bir ayırım yapan Foucault için, her ne kadar zaman içinde *kendini bil!* öğretisi öne çıkmış olsa da ruhun eğitilerek tekrar ve tekrar gözden geçirilmesi sonucunda özne olarak bireylerin kendiliklerini yeniden kurması ve sürekli şekillendirmesi önemlidir (Foucault, 2017). Dolayısıyla kendini bilmekle kalmayan birey, sürekli kendiliğiyle didişen bir tutum içinde kendiliği üzerine kurduğu iktidar ile sorgulama ve uygulama faaliyetlerini sürdürmektedir. Foucault’nun kendilik teknolojileri olarak atıfta bulunduğu bu uygulamalar, bireyin kendiliği üzerinde

kendi kurduğu iktidarın biçimleridir ve bireyi kontrol etmeyi amaçlamaktadır (Foucault, akt. Hernandez-Ramirez, 2017b, s. 47). Bu iktidar bir mekanizma olarak bireyin üzerinde kendiliğine yönelmekte ve onu kuşatarak çalışmaktadır. Tekelioğlu'nun bireylerin "içinden geçen" bir iktidar olarak tanımladığı bu teknolojiler, ruhun kendi kendisini kontrol etmesiyle birlikte gerçekleşmektedir (Tekelioğlu, 1999, s. 46). Kendini biçimlendirme teknikleri olarak tanımlanacak bu iktidar, etik seçimler üzerinden uygulanmaktadır. Dolayısıyla bu etik seçimler, kendilik etiğini oluşturmanın fırsatlarını arayan bireyler için ahlaki oluşturan değerler sisteminden beslenmektedir. Yapılan derinlemesine görüşmelerden anlaşılmaktadır ki, kendilik etiğinin oluşması, *mathesis* üzerinden – başkalarının tavsiyelerini almak üzerinden ve kendi tercihlerinin oluşturduğu değerler sisteminden yararlanma – içerik ahlaki üzerinden olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir.

Başkalarının tavsiyelerini almak, ÇİP'i ziyaret etme yollarından ilkinin oluşturmaktadır ve birçok farklı ziyaret nedeniyle eş seviyede öne çıkmaktadır. Birçok katılımcı ÇİP'i 'kendilerine zaman ayırmak' istediklerinde ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir²⁷. Katılımcıların beyanlarından 2020 yılında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi süresince uygulanan kapatmalar nedeniyle evde geçirilen zamanın artmasının etkisinin oldukça yüksek olduğu anlaşılrsa da, daha önce de bir şeyler izlemenin farklı amaçlarla kendilerine 'iyi' geldiğini söyleyen katılımcılar olmuştur. Bununla birlikte ÇİP'te içerik tüketmek, kendi kendine yapılan ya da evi paylaştığı biriyle yapılan bir aktiviteye dönüşmüştür. Bu aktivitenin deneyimi ve kendilikle ilişkisi sonraki bölümlerde ele alınacaktır. Bu noktada önemli olan içerik tüketmenin bireysel bir aktiviteye dönüşmesi sürecinde tavsiyenin alınmasında sadece algoritma ile ilişki üzerinden kurulmamasıdır. Her ne kadar pandemi nedeniyle yüz yüze faaliyetlerin sıklığı azalmış olsa da, bireyler arasında ÇİP'te tüketilen içerikler bağlamında kurulan diyaloglar devam etmiştir. Öyle ki, arkadaşından, iş arkadaşından, sosyal medyadan ya da internetteki forumlardan tavsiye almak daha da yaygınlaşan bir aktivite olmuştur. Ancak başka birinin tavsiyesi, bireyin o kişiyle kurduğu ilişkiye göre alınmaktadır. Bu demektir ki, başkalarıyla ilişkilerde tavsiyenin bir öğreti

²⁷ Bknz. Tablo-2.

gibi usta-çırak ilişkisi kurularak aktarılabilmesi için tavsiyeyi ileten kişinin birey tarafından usta konumunda kabul edilmesi gerekmektedir. Miço uzun bir şekilde başka birinden aldığı tavsiyede tavsiyeyi aldığı kişinin beğenilerinin kendi beğenileriyle eşdeğer olduğunu, o kişinin film ya da diziye yaklaşımına ve ‘kendi kişisel deneyimiyle nasıl harmanlağı’na göre oluşan bir güven çerçevesinde şekillendiğini aktarmaktadır. Türk bir yapım üzerinden durumu örneklendiren Miço, işyerinde olduğu anlaşılan ‘işverenin’ bireysel politik görüşünü kendi görüşüyle örtüştürmese de ilgili Türk yapımı hakkında onun tavsiyesini aldığını ve sonucunda kendiliğiyle nasıl örtüştürdüğü tavsiyenin doğruluğuna değinerek tasdiklemektedir. ÇİP’in kendi yapımı olan bir içerik üzerinde kurulan diyalog, usta-çırak ilişkisinde bir öğreti olarak bireye böylece aktarılmış, birey tarafından ise uygulaması yapılarak kendilik üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuş ve birey tarafından etik içerik seçimleri filtresinden geçirilerek değerlendirme sonuçlanmıştır. Bu örnekte Miço için etik içerik seçimlerinin de politik görüş ve duruşu; içeriklerle ötekinin kurduğu ilişkinin kendiliğiyle kurduğu ilişkiye benzerliği üzerinden şekillendiği söylenebilir.

Tabii ki yani yakın çevremde özellikle bu anlamda az çok işte sohbetim olmuşsa ve benim kişisel beğenilerimle ölçülmüşse - hatta bir şey bile etkili yani -tavsiye yapan kişinin izlediği bir film ya da dizi ya da bir içeriğe ya da görsel bir içeriğe nasıl yaklaştığı, onu nasıl işlediği, oradaki mesajları nasıl işlediği falan bile önemli açıkçası. Aklına güvendiğimde bir - aslında o akla güvenme vurgusu - biraz orayla ilgili. Yani ne kadar kaliteli bir iş tavsiye ettiği değil, tavsiye ettiği şeyle kendisinin kurduğu ilişki aslında benim için daha önemli. [Biraz açabilir misin? Kendisiyle kurduğu ilişkiyle tam olarak neyi kast ediyorsun?] Yani [...] çok geniş kitlelere ulaşmış bir iş olmayabilir belki tavsiye ettiği şey, ama [...] o filmin verdiği mesajları nasıl işlediği, nasıl yorumladığı nerelerle ilişkisini kurduğu yani kendi kişisel deneyimiyle nasıl harmanladığı. Aslında oradaki mesajları. Biraz hani onun üzerine sohbet edebilen bir insan olduğunda bu tavsiyeyi yapan, o zaman daha çok ilgimi çekiyor. Daha merak ediyorum çünkü hani o öyle yorumlamış, ben nasıl ilişki kuracağım o içeriklerle mesela? Sonuçta ‘Bir Başkadır’ bu anlamda benim için öne çıkan bir iş. İlk patronumdan duymuştum. Bir de böyle neden etkilendiğini anlatırken - şimdi kendisini kişisel olarak da tanıyorum - sonuçta politik alt metinleri olan bir iş, bu Bir Başkadır. Kendisinin işte politik duruşunu biliyorum. Yakın bir çizgide değilim politik anlamda, kendisine çok uzak da değilim ama yine de aynı noktada değilim. Aslında ‘Bir Başkadır’ onun politik görüşünü olduğu gibi [almadan] - tabii ben ‘Bir Başkadır’ı izlemeye başlarken bu bilgiyi bu farklılıkla izlemeye başladım ama sonrasında fark ettim: ‘Bir Başkadır’ Türkiye’deki pek çok politik duruşa eşit mesafede bir şeyler söyleyen bir iş. Benim yorumum [bu]. Bu eşit mesafeden bir şeyler söylüyor. Dolayısıyla bana bu işi tavsiye eden kişinin tavsiye ederken yaptığı yorumları, işi izledikten sonra da böyle düşünüp keyif [alması] bana da çok keyif verdi. O mesafeden o mesajları almak bana çok keyif verdi. Onun da benzer bir şey hissetmiş olması, kendisiyle benim aslında sosyal anlamda kurduğum iletişimin

sağlamasını yaptığı bir araç aslında. Yani okey bu insan benim hayatımda böyle bir yerde. Ben onu bir yere konumlamıştım. Sonra böyle bir zemin üzerinden sağlamasını yapıyorum. Doğru yere konumlanmışım. Sağlamasını yapıyorum aslında. (Miço, 37, K)

Benzer şekilde Gossipgirl de beğenilerine güvendiği kişilerin tavsiyelerini dikkate aldığını, eğer o içeriği izlemediyse ve bir şekilde algoritma tarafından da önerildiyse o zaman bu tavsiyeyi kabul ettiğini ifade etmektedir. ÇİP'in algoritmasından ziyade bu noktada 'kültürel anlamda güvenilir' olarak tanımladığı kişiyi usta konumuna koyduğu anlaşılmaktadır.

Mesela buluştuğumuzda toplantı için orada Yakup Bey sormuştu Gossipgirl sen de izledin mi diye. Ben de şey demiştim: "Ya ben bu aralar hiç izleyemiyorum dizi falan" demiştim. Sonra girdim Netflix'e onun reklamı gördüm. Dedim ki izleyeyim bakayım nasıl olmuş falan dedim ve öyle izledim. Birinden duymam yani o birinden duyma şeyi etkili oluyor bence. Birisinden duyduğum - hani biri derken kimden duyduğunu da etkili oluyor tabii. [Nasıl birinden duymam gerekiyor mesela?] Tercihlerine güvendiğim ve bence kültürel anlamda böyle daha 'reliable' (güvenilir) ve hani "okey bu insan böyle hani iyi şeylerden hoşlanıyordur" dediğim insanların beğendiği şeyleri ben de beğenebilirim belki diye düşünüyorum. Hani ben öyle olduğum için değil belki ama, onun tercihlerine güvenip aslında bakıyorum. Hiç beğenmediğim de oluyor bu arada. "Çok kötü ya!" dediğim şeyler de oluyor ama şans veriyorum diyeyim. (Gossipgirl, 26, K)

Diğer yandan Sunayakın başkalarından aldığı tavsiyelerin olabileceğine değinmektedir. Ancak bu tavsiyeleri aldığı kişilerin direkt tanıdığı kişiler olmayabileceğine de dikkat çekmektedir. Sunayakın, internette 'Ekşisözlük' gibi anonim, bireyler tarafından oluşturulan bir internet topluluğu içerisinde metin içeriklerin yayınladığı sosyal platformda paylaşılan ÇİP içerik listelerinden yararlandığını söylemektedir. Ancak Sunayakın Miço'dan farklı olarak bireysel bakış açılarına odaklanmadan, tavsiye edilen içeriklerin konularına göre tavsiyeleri değerlendirdiğini aktarmaktadır. Bu platformlarda filmlere verilen puanların yüksek olması, ön izlemenin ilgisini çekmesi ve önem verdiği bir yönetmenin filmi olması gibi tanımladığı kriterler, etik içerik seçimlerini özetler niteliktedir.

Değişken olabiliyor. Herhangi birinin yazdığı öneri listesi de olabiliyor veya işte şu türdeki en iyi diziler de olabiliyor. Ben şeyi falan çok fazla okuyorum: ekşi şeyleri çok okurum. Severim oradaki içerikleri. Orada da o tarz listeler oluyor. Oradan bakıyorum. Onun haricinde işte tabii ki eş dost çevre tavsiyesi 'a bunu çok iyi, kesin

başla' falan denen şeyleri genelde göz ardı etmiyorum. [Orada kimin söylediğinin senin için bir önemi var mı yoksa söylenmiş olması yeterli mi?] Ya bu sadece bir içerik tavsiyesinden ziyade genel bir bakış açısı ... Konu ilgi çekici ise yani nasıl anlattığı daha önemli. Ona bakmaya çalışıyorum daha çok. Ama tabii şimdi Alien diye film var mesela biliyorsundur hani yani biri gelip şey diye anlatsa aslında film o ya abi uzay gemisi içinde yaratık var diye anlatsa izleme isteği muhtemelen doğmaz, ama işte insanı çeken: (yönetmen) Ridley Scott olunca farklı bir boyuta geldiği için. O yüzden konu ilgimi çekmede bir bakıyorum yani genelde işte trailer (ön izleme) fikir verici oluyor zaten. Ama o trailer'ı (ön izleme) çok beğenip işte başlayıp birinci bölümü zor bitirdiğimde çok fazla içerik oldu. Yani bunlar kötü manasında değil yani bir kısmı böyle 8- 9 imdb puanları olan şeyler olmakla beraber benim yakalayamadığım veya beni yakalayamayan bazı noktalar oluyor galiba. (Sunayakın, 24, E)

Sunayakın gibi sosyal medyada yer alan anonim platformlardan yararlanan Özgür, Miço ve Gossipgirl gibi beğenilerine güvendiği bireylerin tavsiyelerini de aldığını söylemektedir. Bu noktada 'beğenilere güvenin' etik içerik seçimine katkıda bulunan bir ahlaki kriteri temsil ettiği söylenebilir. ÇİP ortamında bulunan içeriklerin, bireyin kendiliğiyle ilişkilendirebildiği ötekileri 'usta' konumuna koyması bu 'beğenisine güven' kriteri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Özgür'ün iş arkadaşlarından bahsederken 'kaliteli insanlar ... ucuz içerikler tükettiklerini düşünmüyorum... belirli bir süzgeçten geçiriyorlar genelde' beyanı tam da usta konumunun tanımını nasıl yaptığını gösterir niteliktedir. Ancak burada ustanın iktidarından söz edilemez. Zira usta, bireyin içerik tercihleri üzerinde bir tahakküme sahip olmamaktadır. Etik içerik seçimlerine göre kabul edilen tavsiye, kendilik etiği süzgecinden geçirilmektedir. Özgür için etik içerik seçimleri şiddet, kan ve benzeri öğelerin bulunmaması iken, Sunayakın için yönetmen veya ön izlemenin ilgi çekiciliği olabilmektedir.

Yine öneriler önemli oluyor. Mesela işte Youtube'da takip ettiğim birkaç kanal var. Onlarda yorumlamalar oluyor. O diziyle ya da filmle ilgili onlara bakıp aslında oradan duymuş olabilirim, bir arkadaşımın duymuş olabilirim ya da çok fazla reklama maruz kalmış olabilirim. Bunlar genelde etkili oluyor. [ÇİP'i] Bir arkadaşımın önerisi ile denemiştik. ... Şöyle 'Bir dizi izledim çok iyi. Bak mutlaka' demişti. Ben de konusunu merak ettim sonra konusuna baktım, ilgi çekici olabilir bir ilk bölümüne bakayım dedim öyle girmiştim. ... Yani kimden [öneri] aldığım önemli yani iş arkadaşlarım bağlamında çok oluyor aslında çünkü iş arkadaşlarım genelde kaliteli insanlar gerçekten buna inanarak söylüyorum ve böyle şey çok ucuz içerikler tükettiklerini düşünmüyorum. Belirli bir süzgeçten geçiriyorlar genelde. Onu da paylaşıyorlar zaten. O yüzden biraz güveniyorum aslında nasıl bir süzgeçten geçtiğini bildiğim için. Ama tabii ki de kişiden kişiye değiştiği için beğeniler de belli bir kalitede olsa da benim ilgimi çekmeyen bir konu olabilir. Atıyorum işte Game of Thrones milyonlarca izlendi, üzerine konuşuldu, tartışmalar döndü vesaire. Ama hiç bana göre bir içerik değildi. O yüzden hiç yani birkaç kere ilk bölümünü izlemeye

teşebbüs edip, hiçbir zaman ilk bölümü bitiremediğim bir içeriktir benim için. Orada da şey kriteri var burada onu paylaşmadım, şiddet içeren dizi filmler çok ilgimi çekmiyor. Hatta böyle tahammülde zorlanıyorum. Özellikle kan vesaire varsa çok hoşlanmıyorum. O da bir kriter.(Özgür, 28, K)

Mor da , onu tanıdığını düşündüğü bir arkadaşının içerik tavsiyesini, ÇİP'in tavsiye listelerinde rastlamasıyla birlikte değerlendirdiğini, ilk tavsiyeden sonra ise algoritmanın yardımıyla benzer içerikleri tüketmeye başladığını belirtmektedir. Dolayısıyla 'beğenisine güven', 'onu tanıması' kriteriyle birleşerek sonrasında 'algoritmanın tavsiyelerine güven' ile şekillenerek birey kendilik etiğine uygun içerik seçimler yapmaya çalışmaktadır.

Bir tane arkadaşım - zaten çok fazla ilgileniyordu bunlarla sürekli söylüyordu: 'Siz de izleyin, siz de izleyin' diye bize böyle uzun zamandır bunları zaten öneriyordu. Ben de birkaç ay önce kardeşimle otururken bir tanesini yine Netflix'in önerdiği ve en çok öne çıkanlardan bir tanesini denk gelip izlemeye başladım. Zaten onu izleyince yine algoritma bana bir sürü önermeye başladı. Sonra ben arkadaşşımdan hani hangilerini izleyeyim diye sorduktan sonra ondan destek alıyorum. O bana şunu izle, bunu izle diyor. Zaten beni tanıdığı için onları takip ediyorum. (Mor, 28, K)

Bir de kendi hesabım olmadan önce arkadaşın hesabıyla bağlandığımda mesela babasının izlediği şeyler benim kendi hesabımda çıkıyordu. Neden? Çünkü o da onun yaptığı tüketime göre belli bir seçki de verilmiş. Dolayısıyla ona da şaşırtıyordum, oradan bakıp film dizi beğenip kendi tarafımda da izlediğimi bilirim yani. [Bunun yararlı olduğunu düşünüyor musun? Başkasında görüp görmenin takip etmenin.] Yani şöyle çok beğendiğin ya da tam senin istediğin bir şeyse yararı olabiliyor. Ama şöyle bir şey de var yani herkesin de hesabının paylaşımlı olması gerekiyor mu açıkçası ondan da emin değilim yani. İlla bunu birinden görme gibi düşünmemek lazım. Konuşurken de zaten bu ortaya çıkıyor ya. (Crown, 32, K)

Netflixboy34 ise kız arkadaşının önerisiyle başladığı bir içeriğin, kendilik etiğiyle uyduğu andan itibaren ilgili içeriğin ilgisini çekmeye başladığını ve üzerinde düşünmeye başladığını aktarmaktadır.

Netflix'te o film çıktı: bu Amerika'nın şeyini yapıyor neydi? Çok popüler oldu. Bir arada trending (öne çıkan) oldu da, Amerika'daki durumu yeni jenerasyon ve eski jenerasyon şu anki durumunu ve popüler kültürü eleştiren bir şey var. Bir göktaş geliyor, bir meteor geliyor, dünyaya şey yapacak gerçi hatırlayamadım o filmi 'Yukarı bak' mıydı? 'Aşağı bak' mıydı? Öyle bir şeydi herhalde. 'Don't look up' – 'Yukarı bakma' adını hatırladım şimdi. Netflix filmiydi yanlış hatırlamıyorsam. Onu da rastgele ben değil kız arkadaşım keşfetmişti. Gel beraber izleyelim dedi, izledik. Orada ben çocuğa odaklandım. Çocuk vardı yine filmin yarısından sonra çıkıyor. Bir anda filme karşı olan bakışım değişti ama çünkü film şey yine en başa

getireceğim, filmi baştan izlemeye başladığım zaman zaten filmin sonuna kadar ne olacağını tahmin etmiştim. Jenerik kalmıştı benim için. Orada bir eleştiri yapacak; güzel eleştiri yapıyor ama bildiğim konulardan zaten. Bunu günlük hayatın içerisinde sürekli yakınıyorum yaşlı insanlar gibi böyle huysuz amcalar gibi onu filme dönüştürmüşler tahmin ettim zaten nelerden bahsedilecek. Çok da düz bir şekilde yapmışlar. Hiç arkasında şey yapamıyorum, o yüzden film bana çok bana böyle bir çarpıcı gelmemişti. Ama çocuğu görünce mesela hoşuma gitti. Netflix içerisinde bulunuyor o film. Ama dışarıda bir filmde oyuncu nedeniyle tavsiye ettim onu. Sonrasında burada gördüm, dışarıda bir yerde birisi 'Don't look up' diye bir film vardı derse orada mesela konuşurum ne bağlamda konuşurum bu oyuncu bağlamında konuşurum mesela. (Netflixboy34, 32, E)

Görülmektedir ki; bireylerin ötekinin tavsiyelerini hem başkaları hem de algoritma olmak üzere alarak etik seçimleri, kendilik etiğini oluşturmanın fırsatlarını arayan bireyler için ahlaki oluşturan değerler sisteminden beslenmektedir. Yapılan derinlemesine görüşmelerden anlaşılmaktadır ki, kendilik etiğinin oluşması, *mathesis* üzerinden – başkalarının tavsiyelerini almak üzerinden ve kendi tercihlerinin oluşturduğu değerler sisteminden yararlanma ile gerçekleşmektedir. Etik içerik seçimleri, sadece kendiyle ilgili olanın kabulü ve ilgili olmayanın dışlanması üzerinden değil, kendiliğini geliştirmek üzere kendiliği üzerinde özenle çalışma üzerinden de şekillenmektedir. Etik içerik seçimleri, ÇİP'te tavsiye edilen içeriğin kabulünün kendiliğiyle ilişkisi bağlamında etik bir mesele haline getirmektedir. Çoruh ve Uluoğlu'nun (2018) da savunduğu üzere farklı öznelliklerin geliştirilmesi adına yapma ve davranma biçimlerine içkin hale gelen pratiklere karşı eleştirilen bir hassasiyetin geliştirilmesi, kendilik pratiklerini yönlendiren değerler sistemi ile ilişkili (- öznenin varoluşuna ilişkin) olmaktadır (2018, s. 185). Tam da bu noktada başkalarıyla ve algoritmayla kurulan *mathesis*'i, etik içerik seçimleriyle ilişkili olarak, onlar tarafından şekillendirilen ve uygulanan kendilik pratikleriyle özneleştirmeye kapı araladığı söylenebilir. Nitekim, özne ve hakikat arasındaki ilişki bu teknikler ile kurulmaktadır (Paras, 2006, s. 169). Sonuç olarak etik içerik seçimlerinin, bireylerin ÇİP'te kendilikleriyle ve kendilikleri üzerinde kurdukları *ethos* – değerler sistemini oluşturduğu söylenebilir. Bu tezin devamında etik içerik seçimlerine, bireyin ÇİP üzerinde kendiliğine dair oluşturmuş olduğu *ethos* bağlamında atıfta bulunulacaktır.

4.1.2. Algoritma Üzerinde Uğraş

Kendilikle kurulan ilişki, Foucault'ya göre “kendim için ne yapmalıyım (?)” ve “kendim üzerinde nasıl bir çalışma sürdürmeliyim (?)” sorularıyla sorunsallaştırılan bir kendinin yönetimi - yönetimsellik meselesidir (2017, s. 257, s. 258). Yönetimsellik kendilik teknolojilerinin merkezinde olan bir meseledir (Foucault, 2019b, s. 29). Kendiliği üzerinde sürekli belirli modifikasyonlar gerçekleştiren bireyler, kendilikleri üzerinde tahakkümü *melete* – bir dizi deneme, denetleme, değiştirme ve dönüştürme faaliyetleri, vasıtasıyla kurmaktadır. Öğretinin; dinleme, not alma ve tekrar etme pratikleriyle pekiştirilmesini ve sonucunda içselleştirilmesi hedeflenmektedir (Foucault, 2017, s. 33). İçe dönüşü gerektiren *melete*, gerçekleşmesi olası olayların önceden belirli egzersizlerle üzerinden geçerek zihinsel olarak hazırlanmayı kapsayan eylemleri oluşturmaktadır. *Mathesis*'te öznenin nesnel bilgisi olarak ortaya çıkan etik içerik seçimleri, ÇİP'in sağladığı bazı özelliklerden yararlanarak gelecekte gelebilecek tavsiyelerin öngörülerek denetlenmesi ve değiştirilmesini içeren bir dizi eylemi içermektedir. *Melete*, bireyler tarafından ÇİP üzerindeki tavsiye listelerinin denetlenmesinde – rafine liste oluşturma -, algoritmayı besleyecek aktivitelerin yapılmasında – algoritmayı kurma - ve algoritmaya başkalarının tercihlerinin etki etmesinin önlenmesinde gözlemlenebilir olmaktadır. Bu tür eylemler bir hazırlık ve kontrol bütününden oluşmaktadır ve etik içerik seçimlerine göre şekillenmektedir.

Bu hazırlığın ilk biçimi rafine liste oluşturmak üzerinden ortaya çıkmaktadır. Kaptankirk, ÇİP'in derin bir listeleme sayfasına bir şekilde ulaşmış olmasını anlatırken, ÇİP'in bunu açık bir şekilde göstermediğini, normalde tavsiye listelerinden oluşan bir yapıya sahip olduğunu ancak o ulaştığı liste içerisinde kendi etik içerik seçimleri bağlamında tercihler yapabilecek bir dizi faaliyetinden bahsetmektedir. Algoritmanın onu daha iyi tanıması üzerine odaklanarak, etik içerik seçimlerine yönelik girdilerde bulunması *melete* bağlamında bir hazırlık olarak nitelendirilebilir. Bu hazırlığı yaptığını ise Kaptankirk ‘televizyon karşısına geçip bugün ne izlese dediğimiz zaman düzgün bir liste ile karşılaşayım ve hemen aradığımı bulup izlemeye başlayayım’ şeklinde ifade etmektedir. Söz konusu ÇİP'teki listeye daha önce izlediği içerikleri eleyerek, ‘mutlaka izlemek

istediği' içerikleri koyduğunu söyleyen Kaptankirk'in beyanından etik içerik seçimlerine ne kadar bağlı ilerlediği anlaşılabilir.

Netflix'te yanlış hatırlamıyorsam tek bir liste oluşturabiliyoruz. Liste yani 'Watchlist' başka işte şunu izle, bunu izle gibi anime listem, işte bilim kurgu listem gibi böyle listeleri yapamıyoruz. Sanırım tek bir liste var. Benim listem tam böyle bir bilim kurgu işte fantastik edebiyat hobiye hobi deep (derinlemesine) baksan zaten karakter analizi yapabileceğin bir liste. İçerik listemin içerisinde şeyler de var: izlemeyi düşündüğüm yeni anime yapımları falan da var, izlemeyi düşündüğüm eski anime yapımları da var, izleyemediğim dolayısıyla keşke böyle çok uzun böyle tatillerim olsa da otursam Netflix'teki listemin başından böyle A'dan başlasam böyle aşağı doğru gitsem. Çünkü ben oraya böyle şeyleri atmıyorum, yani 'Bunu da bir gün izleriz' artısına basmıyorum. Mutlaka izlemeyi düşündüğüm şeyleri atıyorum. Oraya şüphede kaldıklarımı hiç eklemiyorum bilerek ki o listeye girdiğim zaman temiz bir liste göreyim. İşte arkadaşlarımla veya eşimle beraber bilgisayar karşısına geçip televizyon karşısına geçip 'Bugün ne izlese?' dediğimiz zaman düzgün bir liste ile karşılaşayım ve hemen aradığımı bulup izlemeye başlayayım. Dolayısıyla olabildiğince orayı güncel tutmaya çalışıyorum ve temiz tutmaya çalışıyorum. Yoksa zaten her aklıma geleni oraya eklesem bu sefer hep aynı şey olacak yine aradığımı bulamayacağım, yine böyle çok büyük bir kalabalık bir kütüphane içerisinde kendimi dolaşırken bulacağım. Dolayısıyla orası böyle çok süzülmüş, çok böyle şey rafine bir liste gibi kafamda konumlandırıyorum diyebilirim aslında orayı. (Kaptankirk, 36, E)

Sembolik bir anlam yüklenen liste, Karakayali, Kostem ve Galip'in 'müzikal ayna' (2018, s. 12) olarak tanımladığı kütüphaneye benzer şekilde bireyler için içlerine döndükleri bir 'an' ve kendiliklerinin bir içerik aynası olarak inşa edilmektedir. Benzer şekilde gelecekte bu listeye girildiğinde ve algoritmanın ürettiği tavsiyelerde de etik içerik seçimlerinin birer yansımasının belirmesi beklenmektedir. Aşağıda bireylerin etik içerik seçimleri doğrultusunda listeleri nasıl içselleştirdiklerine dair örnekler verilmiştir:

Dolayısıyla olabildiğince orayı güncel tutmaya çalışıyorum ve temiz tutmaya çalışıyorum. Yoksa zaten her aklıma geleni oraya eklesem bu sefer hep aynı şey olacak yine aradığımı bulamayacağım. Yine böyle çok büyük bir kalabalık bir kütüphane içerisinde kendimi dolaşırken bulacağım dolayısıyla orası böyle çok süzülmüş çok böyle şey rafine bir liste gibi kafamda konumlandırıyorum diyebilirim aslında orayı. (Kaptankirk, 36, E)

Netflix'in derin bir sayfası varmış. Listeleme varmış. Kategoriler haricinde normal hiçbir kategorinin altında görüntülenmiyor o filmler, diziler. Bir şekilde listeye ulaştım. Baya sayfalar dolusu liste. O liste içerisinde tek tek bakmaya başladım. Hangilerini daha öncesinde izlemişim, şunları ben beğenmişim [diyorsam] hemen like (beğeni) atıyorum. İzlemiyorum ama. Like attım (beğeni butonuna basmak) ki oradaki algoritması beni daha iyi tanısin ve bana göre içerikler önersin, mailime gelen şeyden senin için bak şöyle yeni dizi geliyor, buna bakmak ister misin, ben öyle güzel dikkatimi çeksin diye. Çünkü dediğim gibi Netflix'e yönelik benim bir

alışkanlığım yok yani düzenli olarak bir rutinim yok diyeyim. Rutinim olmadığı için Netflix'in beni çağırmasını bekliyorum diyebilirim. Bak güzel bir şey geldi tam senlik şu anda gel izle. Yani bunun her zaman olması gerekmiyor arada sırada çıksa yeterli benim için. (Netflixboy34, 32, E)

Ya sinir bozuyor derken ya böyle çok fazla seçenek var. Arasından seçmek zaten zor oluyor. Bir de çok böyle bilmiyorum değişti mi çokta sık kurcalamıyorum ama, mesela atıyorum birkaç tane örnek olarak söylüyorum, Türk filmini işte eksilediysem (beğenmediysem) mesela bir daha bana onu çıkarmamasını istiyorum ama onları da çıkarıyor gibi mesela. (Startrek, 34, E)

Listede gerçekleştirilen hazırlığın yanı sıra, algoritmanın hazırlanması da diğer bir *melete* olarak ortaya çıkmaktadır. 'Algoritmaya emek harcama' ya da 'algoritmayı eğitme' olarak nitelendirilen bu süreç, bireylerin kendilikleriyle ilişkili olarak tanımladıkları içeriklere erişim için yapılması gerekli bir iş olarak tanımlanmaktadır. Etik içerik seçimleri dışına çıktıkları her 'an'ın kendilikleriyle çeliştikleri, dolayısıyla algoritmanın üreteceği tavsiyeleri etkilediklerini düşündükleri için listenin oluşturulmasına benzer bir şekilde algoritmanın da oluşturulması – 'kurulması' gerekmektedir. Kimine göre kütüphanenin büyüklüğü ve sahip olduğu çeşitlilikten, kimine göre ise içerik kalitesindeki çeşitlilikten ötürü etik içerik seçimlerine uygun tavsiyelerin üretilmesi için algoritmaya doğru girdilerin yapıldığı bir hazırlık evresi vardır. Buna göre sadece ÇİP'teki değil, tavsiye algoritmalarının deneyimlendiği tüm diğer platformlardaki deneyimlerde bu hazırlığın neler içermesi gerektirdiğini tanımlamaktadır. Aşağıda verilen örneklerde yer verildiği üzere; Miço algoritmanın bozulmamasını önemseydiğini, benzer şekilde Ekin izlediği içeriklerin iz olduğunu ve geçmişinden silmesi gerektiğini söylerken kendilik etiğiyle çelişmemek üzere hangi hazırlıkları yapmaları gerektiğini tarif etmektedir.

Ya şey şöyle Netflix'te çok fazla trash (çöp) şey de var. Youtube'da da öyle. Yani kirli içerik bence. Bunun nedeni de işte hedef kitlelerinin çok geniş olması. Çok fazla içeriği basmak istemeleri. İşte mainstream'e (genel kitleye) hitap etmeleri biraz böyle. Gerçekten kaliteli bir şey izlediğim de onun iş gücü bana kalıyor. Youtube'da da Netflix'te de. Hem algoritma'yı bayağı emekle kurmam gerekiyor ya da gerçekten benim aramam gerekiyor işte Google'lamam (Google adlı arama motorunda arama yapmam) gerekiyor. [Youtube ve Netflix'te Algoritma'yı kurmam lazım dedin. Bu ne demek?] Şöyle bazen çok kötü şeyler izliyorum. Yani itiraf edeceğim. Bence herkes izliyor. Bir ihtiyaç da bir yerde. Onu silmezsem geçmişinden bütün algoritmam o izlediğim iğrenç şeylere göre bana önerilenler [oluyor]. O iz yani. Atıyorum takip ettiğim kanallar var Youtube'da. Gerçekten iyi şeyler. Onları görmek hoşuma gidiyor feed'imde. Hatırlatıyor. Ama bazen hiç böyle çok kötü şeyler izliyorum. 2 saat boyunca bütün o ana sayfam ve işte harbi bir videodan sonra önerilen şey değişiyor. O zaman da bütün emeğim boşa gitmiş oluyor. Çünkü o hep beni loop'a

(döngüye) sokmak istiyor, hep o kötü şeylere sokmak istiyor. Doğal olarak sanki onu izlemek istiyormuş gibi. (Ekin, 24, K)

Tam şey düşünüyordum mesela. Az önce şeyden bahsettim ya mesela Netflix'teki algoritmayı önemsiyorum. Algoritmanın bozulmamasına [çalışıyorum] ama o şey Netflix daha yoğun kullandığım bir platform çünkü bir şeyler izlemek için [...] 'Top 10 Türkiye' [listesi] çok öne çıkıyor, takip etmiyorum aslında ama görüyorum. yani diğer seçimlerin arasında ayrışıyor. E mesela orada görüp hani neymiş bu deyip tıklayıp sonra 10 ve 15'nci dakikada off deyip kapattığım ve hala bak bunu izlemedin ya da devam etmek ister misin, başladın ama bitirmedin diye önüme çıkan sinir oldum a izlemiyorum demek... Yani şey imkanı var mı onu da bilmiyorum ama yok herhalde. Şu ana kadar keşfederdim diye düşünüyorum. Tamam abi bunu bana gösterme ilgilenmiyorum seçeneği verse keşke. (Miço, 37, K)

Kaptankirk ise hazırlığın aynı zamanda bir denetleme gerektirdiğini, algoritmanın yanlış önerilerini gördüğünde yanlış bir öneri olduğuna dair girdi sağlayarak 'algoritmayı eğiterek' *ethos*'a uygunluğun bir kontrolünü gerçekleştirmektedir. 'Tavsiye algoritmasının sahiplenmesi' egzersizi olarak tanımlanabilecek *melete*, "bu hakikatin zihne, ihtiyaç olur olmaz hatırlanacak şekilde [...] el altında tutulup dolayısıyla hemen bir eylem ilkesi yapacak şekilde nakşedilmesini sağlamaktır" (Foucault, 2019a, s. 298-9).

Bunu bir daha benim karşıma çıkartma diye ben oradaki algoritmayı eğitmeye çalışıyorum kendi çapımda. Her seferinde benim önüme bir şey çıkartıyorsa yani böyle es geçmiyorum. Abi bunu bir daha benim karşıma çıkarma diye direkt onu böyle dislike (beğenmeme) ediyorum ki onunla benzer şeyleri. Dolayısıyla bana hizmet eden Netflix algoritmasını da aslında kendi çabalarımınla biraz böyle eğitmeye çalışıyorum diyebilirim. Aramızda böyle bir ilişki var. (Kaptankirk, 36, E)

Burada amaç "bir özneleştirme deneyi yapmaktır" (Foucault, 2019a, s. 299). Ayrıca Foucault'nun etik öz kavramına değinen Karakayali, Kostem ve Galip, müzik zevkini oluşturmak isteyen kullanıcıların etik öze üzerinden kendiliklerine eğildikleri ve üzerinden çalışmaları gerektiğini hissettikleri alanlarla platform üzerinde oluşturdukları profil arasında bir bağ kurduklarını ve bu profilin 'arzu edilen biçimde' olması için gerektiğinde profillerini silip yenisini açtıklarını tespit etmiştir (2018, s. 12). ÇİP üzerinde ise 'arzu edilen biçim' algoritmanın etik içerik seçimleri doğrultusunda 'kurulduktan' sonra denetlenmesi ve korunmasını sağlamaktan geçmektedir. Eğer ÇİP başka biriyle paylaşımlı, eşle birlikte zaman geçirme aktivitesi için ortak seçim ile kullanılıyorsa ya da aynı hesap altında birden fazla profil varsa 'algoritmanın karışması' kendilikle ilişkilendirilerek bireylerin endişelenmesine yol açar hale gelmektedir. Algoritmanın

bozulması – Cocos’un ifadesiyle ‘karışması’, ‘kendi düzeninde devam etme’yi engelleyici ‘can sıkıcı’ bir durum olarak görülmektedir.

O spesifik şeyleri kendi hesabından izlediği için öyle şeyleri hiç karışmıyor. Allah'tan algoritmamız karışmıyor. O yüzden sıkıntı yaşamıyoruz. [Algoritmanın karışması senin için ne ifade ediyor?] Benim çok canımı sıkacak bir konu olabilir O. Yani benim için önemli bir şey. Youtube'da da bu çok önemli. Netflix'te de önemli Yani dediğim çünkü bana önerdiği şeyleri seviyorum oradan pıt pıt devam ediyorum. O yüzden değişirse ise canım sıkılır, tadım kaçır. [Biraz o şeyi açabilir misin? Canım sıkılır tadım kaçır dediğin şeyi] Yani sonuçta ben orada bir emek sarfetmişim. zaten beni tanımış hesabıma. beni biraz tanımış neyi sevip sevmeyeceğimi biliyor. Yani onun bozulması tamam hani eşinin seçeceği şeyler çok inanılmaz. Böyle hardcore işte araba videoları olur işte animeler olur onlarda böyle bir tanesini geldi mi ardi ardına. işte bir sürü geliyor falan. böyle virüs gibi yani. Onu ayıklamam tekrardan düzene sokma çok beni zorlar tahminen .O yüzden istemem yani karışın kendi düzenimde devam edeyim. Bana önerdiği şeylere okeyim çünkü bunun gibi başka kullandığın şeyler var. (Cocos, 29, K)

Nitekim Delidumrul’da özellikle içeriklere kaldığı yerden devam etmesini sağlayan ‘Keep Watching’ (İzlemeye Devam Et) başlıklı listesinin bozulması üzerinden örnek verdiği ‘algoritmanın bozulması’ meselesini, başkasının izlediği bir şey ile kendi izlediklerinin karışmaması gerektiği üzerinden anlatmaktadır. ‘Herkesin zevki farklı’ ifadesiyle ise etik içerik seçimlerine atıfta bulunduğu gibi ‘arzu edilen biçim’ ve bu biçimlerin nasıl bozulacağını da iletmektedir.

Yani çünkü şey benim izlediklerim onun izledikleri benim izlediklerime karışıyor bilmem ne oluyor yani aç kendi kullanıcı bir tane mesela Netflix'te olsa aç kendine kullanıcı oradan izle yani benimkinden niye izliyorsun. [Onun içeriklerinin seninkilere karışması neden önemli?] Yani herkesin zevki keyfi farklı oluyor. Dolayısıyla ya bir de şey oluyor mesela daha çok mesafe keep watching'de ya benim izlediklerim arkaya düşüyor bu sefer ben bulamıyorum. Kendi izlediğim hangisiydi, ne izlediğimi unutuyorum falan böyle. Yaşlılıktan galiba ama ne izlediğim ne izlediğimi unuttuğum oluyor bu arada gerçekten bilmiyorum senin başına geliyorum mu da bazen öyle şeye dönüp bakıyorum . Netflix'te hani bu keep watching kısmına dönüp bakıyorum a ne izlemişim ama dur bakalım izlemeye devam edeyim diye. Onlarla karışmasını istemezdim. (Delidumrul, 32, E)

Keza Netflixboy34 de kız arkadaşıyla ortak bir film ya da dizi izleyecekleri zaman kendi hesabını kullanmayacağını belirtmektedir. Ortak seçimleri sonucu tüketecekleri içeriğin ‘algoritmasını içerisine gireceğini’ belirten Netflixboy34 için bu durum, daha önce

hazırlığını yaptığı tüm düzenin bozulması anlamına gelmektedir ki, ‘kirlilik’ kelimesiyle buraya işaret etmektedir.

[Kendi hesabından açar mısın onun istediği içerikleri?] Hayır. [Neden?] Benim algoritmamın içerisine girmesin benim account’um örnek olarak o filmleri seviyormuşum gibi davranmasın Netflix. O Netflix’le olan benim aramda olan bir şey allahla benim aramda derler ya o da Netflix ile benim aramda olan bir şey oraya bir şey dahil etmek istemiyorum açıkçası benim preference’larımaya yönelik olarak kirlilik oluşturmak istemiyorum. Kirlilik dedim ya şu an da var ya tam ayrılma şeyi ne denir. (Netflixboy34, 32, E)

4.1.3. Kendiliği üzerinde uğraş

Daha önce ustayla kurulan ilişki ve kendine dönme sonrasında *askesis* - kendiliğini nasıl oluşturduğu ve yaşadığı üzerine bir dizi modifikasyon ile uygulanan öz disiplin ortaya çıkmaktadır (Foucault, 2019a). Antik dönemde özne olmak amacıyla kendiliğiyle, dönüşümünü tamamlamış, kendine muktedir olan, mutlu olan bir ilişki kurulmaktadır (Foucault, 2019, s. 269). Zira kendilik teknolojileri bireylere belli becerilerin kazandırılması konusuna odaklanır ve bu beceriler bireyler tarafından kendilikleri üzerinde kurdukları disiplinler tahakküm ile uygulanan eğitim süreçleridir (Bakardjieva ve Gaden, 2011). Antik çağda insanların yönetilmesinin bir öncülü olarak kabul edilen kendinin yönetilmesi olgusu, günümüzde ‘zevklerin yönetilmesi’ üzerinden şekillenmektedir denebilir. Bu noktada bireylerin söz konusu ÇİP ile tanışmasının ve ÇİP’in algoritmasıyla tanışmasının iki farklı ‘an’ olduğu söylenebilir. Tavsiyenin ÇİP’in dışında alınmasıyla birlikte platformun ziyaret edilmesi, bireyin tavsiye edilen içeriği tavsiye listelerinin içinde araması, bulması ve tüketmesi sonrasında algoritmaya ilk girdiyi sağlamasıyla birlikte başlamaktadır. Miço’nun ÇİP’i ilk kullandığı zamanı tarif ettiği gibi: ‘Netflix o anlamda benim hayatıma giren ilk platform hem hani kullanım pratiğim yok’ (Miço). İkinci ‘an’ın ise algoritmayla tanışmak olduğu “sonra böyle yavaş yavaş işte kendim hani keşfedip bir şeyler izlemeye başladım” beyanından anlaşılmaktadır. Tavsiye listelerinin Miço tarafından sağlanan verilerin bir türlü işlenmesiyle kendine uygun içeriklerin tavsiye olarak üretildiğinin fark edilmesi, algoritmayla tanıştıktan sonra ÇİP’te kendi ‘içerik zevkine’ uygun içerikleri tüketerek kendine eğilmenin de başladığı ‘an’ olarak görülebilir.

Netflix'i ilk kullanmaya başladığımdan başladığım günden bu bugüne şey evet şeyi çok bilmiyordum çünkü Netflix'te tam olarak hani o yelpazeyi çok bilmediğim için sadece birilerinden duyduğum şeyleri girip izliyordum. Böyle çok hani bana ne sunuyor Netflix tam olarak onları e yani hem bir aslında şey galiba Netflix o anlamda benim hayatıma giren ilk platform hem hani kullanım pratiğim yok. Ben hani şey değilim, ne bulabileceğine dair bir fikrim yok. Çok böyle zamanda ayırmamıştım böyle hep birilerinden duyduğum bir şeyleri eğer Netflix'te varsa gidip bakayım diye izliyordum sonra böyle yavaş yavaş işte kendim hani keşfedip bir şeyler izlemeye başladım. Özellikler hani şeyleri görünce oralara çok tutuldum. Uzun bir süre nordik yapımlar dizi de olsun, şey de olsun – film de olsun nordic yapım epeyce tükettim diyebilirim. (Miço, 37, K)

...kimleri izleyip çok sevdim diye ya mesela Bojack Horseman çok sevdim. içlerinden bir tanesi Netflix'in ve izlerken kendimle ilgi çok sıklıkla düşündüm onu izlerken. (Tapir, 32, E)

İlgili ÇİP'in bir yapımı olsun ya da olmasın, tüketilen içeriklerin bireyler üzerindeki etkisi algoritmanın beslendiği bilgiler olduğu sürece ve algoritma da içerik-tabanlı filtreleme üzerinden işliyorsa, bu konunun sadece bireylerin 'içerik zevkleri'yle ilgili bir mesele olduğunu söylemek yetersiz kalacaktır. Bireyler tabii ki ilgili ÇİP'in kütüphanesinde sergilenmeyen film ve dizileri beğenebilir ya da tüketebilir. Bu tezin konusu ÇİP'in 'içerik zevklerini' nasıl şekillendirdiği değildir. Burada asıl soru, içerik-tabanlı filtreleme yönteminden de yararlanan algoritmaların kendilik teknolojileri olarak nasıl çalıştığı olmaktadır. Dolayısıyla ÇİP'te tüketilen her bir içerik algoritmaya sağlanan bir girdi ve sonucunda üretilen bir tavsiye ile ilişkilidir. Bu bağlamda ÇİP 'zevklerin' nasıl şekillendiğinin bir yansımasının profil üzerinde görülebileceği, takip edilebileceği ve bu profilin kabulü ya da reddi üzerinden yeniden şekillendirilebileceği bir alan oluşturmaktadır. Nitekim kendilik üzerinde uğraş, bir içeriğin tüketilmesi sırasında 'kendilikle ilgili sorgulama yapmak' şeklinde ortaya çıkabilir. Bir katılımcı, kendisini ve aile bağlarını sorguladığı dizi olan ve aynı zamanda rumuzunu oluşturan 'Crown'ın kendisinde yarattığı etkiyi bu çerçevede aktarmaktadır. Kendiliğini, ailesinin ve kendisinin sosyal, politik ve hatta dini pozisyonlarını ele alarak geçmişte yaptıkları üzerinden eleştirerek ele aldığını anlatan Crown'ın, bu eleştiri pratiklerini diğer içerik seçimlerine de yansıttığı verdiği diğer içerik örneklerinden de anlaşılmaktadır.

Ya şöyle ya bu 'Crown' da olabilir, 'Bir Başkadır' da olabilir yani. İzlediğim; son zamanlarda izlediğim birçok şey de olabilir aslında. Yani şu an benim halihazırda olan bir hayatım var. Ben sonuçta işte benim bir ailem var, işte geldiğim yer belli işte ama mesela kendinin bir yere ait olmadığını görme işte kendini bir şeylerden

uzaklaştırma ama hala oraya ait olduğunu bilip bir şeyleri bekleme işte. Ne bileyim böyle şey gibi koyuyorsa gerçekten film (ya da) dizi, o senaryoyu sen oynuyorsun aslında. Böyle gözümün önünden geçiyor 'sen de n'apmışsın vakti zamanında?'. Bu her şeyde olmuyor. Her bölümde her sahnede olmuyor. Ama belli noktalarda oralara temas ettiğini düşünüyorum açıkçası. Dizideki Crown'daki o bağlarda da şeyi ben görmüştüm. Yani o çocuklar nasıl büyüyor, neye göre büyütülüyor ne gibi kuralları var, yani benzer format bende de vardı. Tamam öyle bir şeyim yoktu ama oradaki gibi bir yapımız çok fazla yok, ama e yani bende hemen hemen aynı yapıdan geldiğimi düşündüm açıkçası. Ben bazen ona şakayla karışık takılıyorum kendime ama derinlerde bir yerde şey yaptığı etki ettiği bir nokta vardı aslında. O yüzden bence o kısma takıldım orada zaten başka şeyler var. Başka mesela sosyolojik olaylar, siyasi olaylar var. Sonuçta siyaset bilimi okudum. Onları konumlandığı başka boyutlar var. (Crown, 32, K)

Benzer şekilde içerik tüketirken kendiliğiyle ilgili yaptığı sorgulamayı aktaran Netflixboy34, hayatında bazı öğretileri kalıcı olarak kendiliğine katmak amacıyla yaptığı *melete*'lere değinirken, sonrasında *askesis* olarak nasıl izlediği içeriklerden yararlandığını, bu içerikler üzerinden kendiliği üzerinde neleri, nasıl değiştirmeye çalıştığını aktarmaktadır. Daha önce ÇİP üzerinde tüketilmeyen içeriklerin bu platformda yer almaya başlamasıyla birlikte 'kendilikle ilgili sorgulama' pratiğinin de bu alana taşınmasına, algoritmaya bir veri kaynağı olarak sunulmasına imkan sağlamıştır. Ancak *askesis* için sadece sorgulama yeterli değildir. Tam da bu noktada Netflixboy34, kendiliği üzerinde yaptığı değişiklikleri 'kendiliğinde ulaşmak istediği yere ulaşılmasını' sağlayacak hangi eylemleri yaptığını anlatarak aktarmaktadır. Örneğin Netflixboy34, kendisini 'mekanik ve duygusuz' olarak tanımladığı bir dönemde toplumsal ilişkilerini düzenleyebilmek adına, kendi tabiriyle 'sisteme adapte olabilmek için' bir film den öğrendiklerini nasıl pratiğe döktüğünü ve defalarca tekrar ettiğini (*melete*) anlatmaktadır. Kendi *askesis*'ini ise şu şekilde ifade etmektedir: "...sadece o bilginin bende durması yetmiyor. [...] benzer şekilde işte bu yüzden içerikler ... güzelmiş diye duyguda kalmıyor yani. Pratikte de benim için fayda ifade etmesi gerekiyor belki de gerçekten de o yüzden dikkatli izliyorum. Başta sona kadar buradan ben bir şey çıkartabilecek miyim diye"

Şey var işte; mesela 'Kızıl Uçurum' diye film var. Mesela üçleme bayılırım o filme. Ben onu yaklaşık yani 20 senedir - (yok 20 senedir değil yok 10 yaşından beri değil ya) 14 yaşından beri diyeyim yani 16 senedir 17 seneden beri dönem dönem tekrar açıp açıp izlerim ve her izlediğimde farklı bir şey veriyor. ... bak burada şöyle bir şey var, öğretisi var, bu öğretisi benim hayatımda şöyle şeylere karşılık geliyor, ben bunu burada yapamamışım ya da şurada şunu yapmışım diyorum ya da bunu böyle yapabilmişim mesela diyorum. O yüzden hep yansıtma yaptığım noktalar var belli yerlerde. ... Mekanik duygusuz bir geçmişim var benim. O duyguyu içeri sokabilmek

için, bazı sosyal alışkanlıkları edinebilmek için, yani sisteme adapte olabilmek için duygusal bağlamda dışarıdan birçok yerden destek aldığım nokta oldu ve bu desteklerim tabii aktif destekler. Karşıdaki bir şeyin bana aktif olarak verdiği pasif destekleri ben aktif olarak aldım. Bunlardan bir tanesi mesela şey, her ne kadar komik gelse de şey var 'Bay Hitch' bilir misin bilmiyorum. Will Smith'in oynadığı 'Aşk Doktoru' diye bir film vardır. Mesela orda ilişkiler bağlamında nasıl davranmana bazı şeyler vardır. Nüanslar vardır. Nüansların arkasında güzel şeyler var. Neydi karşıdaki insana iyi hissettirmeye yönelik olarak bazı gerçekten çalışan şeyler var ve ben bunları şey yapmadım ha tamam bunlar çalışıyor mu acaba deyip gördüğüm şeyi de; bu dilde de oldu benim İngilizce de böyle öğrendim, gitarı da böyle öğrendim. Yeni bir kelime öğrendiğim zaman bunu yapıyorum ve aynı şekilde de burada da aynı şeyi yaptım. Yeni bir şey öğrendim çalışıyor mu hemen bir bakayım. Tekrarımı birkaç defa yapayım yaptıktan sonrasında öğrenmeye başlıyorum onun ne anlama geldiğini yani sadece o bilginin bende durması yetmiyor. Benzer şekilde işte bu yüzden içeriklere baktığım zaman sadece şeyde kalmıyorum, izlemiş olmakla kalmıyorum, güzelmiş! - duyguda kalmıyor yani. Pratikte de benim için fayda ifade etmesi gerekiyor. Belki de gerçekten de o yüzden dikkatli izliyorum baştan sona kadar buradan ben bir şey çıkartabilecek miyim diye. (Netflixboy34, 32, E)

Öyle ki, daha önce bahsedildiği üzere bu ÇİP'in yapımı içerikler olsun veya olmasın (ki hem Crown hem de Gossipgirl'ün atıfta bulunduğu içerikler ÇİP'in stüdyo yapımıdır) içeriklerin ÇİP üzerinde tüketilmesi, 'kendilikle ilgili sorgulama' pratiğinin ve 'kendiliğinde ulaşmak istediği yere ulaşılmasını' sağlayan bir pratik alanı haline dönüşmesine imkan sunmaktadır. Gossipgirl de çalışma hayatında yaptığı değişikliği ÇİP'te tükettiği bir içerik üzerinden aktarmaktadır.

E ya şöyle bir şey olmuştu. 'Abstract' i ilk izlediğine mesela işte 2017 mi ne 2018 miydi? Şey oldu böyle a dizayn (tasarım) üzerine ya tamamen, ya keşke işte mimar olsaymışım falan tiplerine girdim. Ya işte keşke böyle işler yapsaydım, hani belki o düşüncelerin falan şekillendirmiş olabilir. Çünkü insanlara tavsiye ediyordum sürekli böyle. Belki benim bilinçaltımda etkili olmuş olabilir diye düşünüyorum çünkü böyle bir sürekli problem çözme bizde sosyolojide sen de şeysinden fark ediyorsundur, sürekli problem konuşuyorsun. Hiçbir çözüm yok yani. Kimse nasıl çözeceğimi konuşmuyor. Sürekli problem yani konuşuyoruz. [İstanbul] Bilgi'de [Üniversitesi] bilmiyorum biraz daha, şeydi öyle political science (siyasal bilimler) ve hani sosyoloji karışımıydı. Ben gerçekten bunalıma girecektim. Gerçekten Kürt sorunu, Ermeni sorunu, hep sorun konuşuyoruz. Ne yapacağız ama hiçbir çözüm yok. Bunu falan düşünüyordum. Hani dizayn da (tasarım da) aslında çözüm odaklı bir alan. Direkt hani tam problem var vesaire bir sürü şey ki dizaynda hatta eksik olduğu alanda, bence problemi anlamak (ve) problem konusunda derinleşmek -ben de problemlerin derinleşmesinden sıkıldığım için - artık böyle çözüm noktasına yönelmemde bence hani 'Abstract' etkili olmuş olabilir diye düşünüyorum. (Gossipgirl, 26, K)

Kendilik üzerinde uğraş, bireylerin *ethos* üzerinde çalışarak bir *askesis* oluşturma çabalarında ortaya çıkmaktadır. Kendilik üzerinde uğraş, her bireyin doğal olarak gerçekleştirdiği ya da sosyalizasyon süreçlerine içkin ve kısacası ‘verilmiş’ bir süreç değildir. Özne, kartezyen anda kendini bil! (*gnothi sautoun*) buyruğuna göre kendini bilerek ya da bilmek üzere değil, kendine eğil! (*epistemelesthai sautou*) prensibiyle hareket eden hakikate erişmek için kendisine yönelik bakışımı kendine çevirerek bir takım egzersizlerle kendiliğini dönüştürme çabası içindedir (Foucault, 2019a, s. 8-30). Dijital toplumda ise kendi deneyimleri ve kendi içsel standartları ve kuralları hakkında düşünen bireyler, bunu spesifik müzik, film, dizi ya da kısa video gibi içeriklerde ve dijital platformlarda gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda Reacher, Miço ve Startrek’in detaylı anlatımı aşağıdaki gibidir:

[Kendim hakkında düşündüğüm] Olabiliyor yani ben çünkü şeyi severim genelde, hani bir tane bir şeyler öğrenmeyi yani o heves bende hep vardır. Yani birisinin söylediği bir cümleden de bir şey alabilirim. İzlediğim bir filmde de bir şey alabilirim. Biraz şeyle de alakalı yani, hani hep biraz daha iyi olma hani şey derler ya işte hani ‘düñkü halinden ben bugün daha iyi olmaya çalış!’. O her zaman mümkün olan bir şey değil. E ama o bir reflektir bende genel olarak. Bir şey okuyayım bir şey öğreneyim izlediğimden bir şey alayım, atıyorum işte Socrates programını izliyorum demiştim mesela. Yani futbol izlemiyorum ben mesela çok uzun zamandır maç izlemiyorum ama orada işte Mehmet Demirkol’la Kaan Kural daha üst bir seviyeden sohbet ediyor. Orada yaptıkları bir yorumdan veya işte orada Mehmet Demirkol’un düşünce biçiminden de hhh bak böyle yaklaşıyor bir konuya diye mesela bir şey alabiliyorum. Dolayısıyla evet aslında tükettiğim her şey iyi bir nevi bir süzgeçten geçirip doğru mu yanlış mı? Veya işte ben de mi ben de böyle düşünebilir miyim veya işte bunu bir yerde kullanabilir miyim? gibi. Hani pasif izliyor gibi belki gözükssem de aslı daha aktif tüketiyorum. (Reacher, 36, E)

Sinema kültürümü geliştirmek zenginleşmekle ilgili bir şeyim var kişisel olarak. Buna da zaman ayırmak istiyorum ama mesela nereden başlayacağım hani işte bununla ilgili belli kitaplar mı okumalıyım, hangi internette tam olarak hangi mecra beni doğru yönlendirebilir mesela ona yanıt Mubi. İki senedir bunun farkındayım fakat gerçekten zihinsel olarak buna sağlıklı zaman ayırabileceğimi düşündüğüm zaman bunu hayatıma alayım, çünkü hani sonra para ödeyeceğim onun üyeliğini ve hani aylarca hiç tek bir film bile izlemediğim bir düz olmasın mümkünse o işte. Ne almak istediğimi daha iyi tanımlayabildiğim bir noktada üye olayım. (Miço, 37, K)

Netflix’te mesela hiç olmadı ama konuyu dağıtmakta istemem ama Youtube içerikleri tüketirken şey oluyor. Mesela dediğim gibi daha sevdiğim şeyleri yapmak için ilk aklıma gelen mesela bir snowboard ile ilgili video tüketirken genelde işte yapmak istediğim hareketlerle ilgili bir şeyler izliyorum, o anda mesela tabii ki de kendimi yerine koyuyorum. Hatta ben kafamda görselleştirmenin işte gittiğinde hareketi yapmayı kolaylaştırdığını düşünüyorum. Biraz da böyle özellikle yapıyorum falan böyle bir fikir değişimi anlamında değil ama ben öyle yapardım böyle yapardım gibi... (Startrek, 34, E)

Foucault'ya göre kendilik kaygısı (*epimeleia heautou*), "[k]endine dair, başkalarına dair, dünyaya dair bir tutumdur", "aynı zamanda belli bir dikkat, bakış biçimidir" (2019a, s. 14). Kendilik kaygısında bireyin bakışını kendiliğine – yani içine - içsel standartlarına doğru yöneltmesi gerekmektedir (2019a, s. 15). Bu bağlamda Mavi, ÇİP'te tükettiği içerikler sonucunda kendisini Yahudilik, tarihteki diğer olaylar, doğa, beslenme ve çevrecilik ile alakalı birçok konuda sorgulamış, *melete* doğrultusunda gelecekte yapmamak üzere aldığı kararları paylaşmaktadır:

Mesela 'Unorthodox'u izledikten sonra daha böyle bir yahudiliğe yönelik daha bir semai dinlere yönelik daha derin bir okuma yaptım. Hani biraz daha bir şeyler karıştırdım. 'The Queen Gambit'ten sonra daha mesela böyle bir tarih merakım oldu. Hani 'a bu neymiş' diye dizide gördüğüm bir şey üzerine bir isim, bir eser, bir olay üzerine bir Google araması yaptım hani ama vegan olma ya da şey olma konusunda şey yapmadı. Ama bunu söyleyebilirim sanırım 'Unorthodox'tan sonra yani çocuk sahibi olur muyum bilmiyorum ama olursam ya hiçbir şekilde bu aman toplum ne der şeyiyle onu muhatap etmeyeceğime karar aldım. Bu arada tekrar izlemediyseniz tekrar özür diliyorum sağlam spoiler (ipucu) vermiş oldum kusura bakmayın. Mesela ben o konuda çok duyarlıydım, plastik mümkün mertebe kullanmıyordum. Yemeksepeti'nden sipariş ettiğimde o kutucuğu seçiyordum çevreci olsun diye. Kâle almıyor insan. Okulda geri dönüşüm kutusuna gidip inanın bir kat aşağı inip, kağıt çöpiye çöpümü atıp, bir kat yukarı çıkıyordum ama o temizlik görevlisi hepsini birbirine karıştırınca kan beynime sırıyordu. Ya da işte hani bu tarz mesela F1 [Formula 1] daha çevreci olsun ilgi alanım olduğu için konuşuyorum. Neymiş daha sürdürülebilir E10 yakıtlarına geçelim bir şey yapalım edelim iyide o F1 pistinde yarışan 24 tane 20 tane aracın 3 gün boyunca yaktığı yakıtla bir pilot yarış pilotu özel jetiyle oraya geliyor aynı yakıtı harcıyor e neye bu kadar çevreci olma oyunu hani bu iklim duyarlılığına karşı çok hassasım [...] esas amacım çevreci olmak ekonomik şeyde var tabi daha geri planda ama bu toplumda bu neoliberal sistemde mümkün olmadığını düşünüyorum. (Mavi, 32, E)

Bu içsel standartlara yönelik sorgulama aynı zamanda içerik tercihlerine de yansımaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, ÇİP'te tüketilen ilk içeriklerden sonra algoritmanın deneyimlenmesi gerçekleşmekte ve *askesis* algoritmanın benzer içeriklere dair tavsiyeleri üzerinden ilerlemektedir. Cocos izlediği içeriklerle ilgili nasıl daha fazla içerik tüketmeye başladığını ve toplumsal gruplara dair farkındalığının artarak bakış açını değiştirdiğini, bunu daha fazla bu konularla ilgili içerik tüketimi üzerinden örneklediğini anlatmaktadır:

Şeylere çok fazla düştüm mesela, o kadar hiçbir kültürüm yoktu ona dair - mesela işte bu Amerika'daki işte şov dünyasına dair. Öyle hiç öyle bir kültürüm yoktu. Oturayım gerçekten, yani pandemide en çok yaptığım şey gerçekten 'Rupaul' izlemek olduğu için ve oradan kaynaklı işte 'drag' dünyasına falan girdiğim için onlar bende hiç yoktu. Bir de böyle şey de güzel bir farkındalık da artıyor gerçekten.

Hani belgesel izlediğinde oradaki mesela 'Game Changer' gibi böyle belgeseller var. Veganlıkla ilgili seni böyle dünyadaki önemli şeylere karşı farkındalığını arttıran içerikler ve senin farkındalığın artıyor. [...] Yani şöyle ben dediğim gibi yeme içme tarafında daha çok aslında beni etkileyen şeyler oldu. Bunu çevremde de çok duyuyordum zaten. İşte Netflix'te şu belgeseli izledim. Bir daha asla endüstriyel bir gıda kullanmayacağım. Bende biraz oldu çok hani hayatıma entegre edemedim ama en azından bir noktada hayatımda işte vegan olmak istiyorum düşüncesi geldi mesela. Ya da jargon olarak da işte LGBTQ community'sine karşı daha hassas, daha onların düşünce yapısına anlayacak şeyler [...] yani onları daha iyi anlıyorum şu anda (Cocos, 29, K).

4.2. KENDİNE EĞİLME PRATİKLERİNİN OLUŞMASI: "MUTLU ETMEK GİBİ BİR TASASI VAR"

Verale ve Kaun'a göre tavsiye sistemlerinin nasıl çalışma mantığının farkında olan kullanıcılar, bundan yararlanarak kaliteli zaman geçirmek için olduğu gibi, ilgilerini çeken ve kendileri için uygun olduğunu düşündükleri içerikleri tüketmeye çalışmaktadır (2019, s. 210). Her ne kadar eleştirel bir bakış açısıyla kullanıcıların yabancılaştığını ve 'sahte boş zaman aktivitesi' geçirdiklerinin farkın olmamaların yol açtığı söylenebilir de (Verale ve Kaun, 2019, s. 210), kullanıcıların neler hissettiğini ve ÇİP'teki içerik tüketiminin hangi amaçlarla gerçekleştirdiklerinin anlaşılması da önemlidir. Nitekim bu araştırmada da katılımcıların ÇİP'te içerik tüketme alışkanlıklarını farklı platformlarda farklı şekillerde deneyimledikleri, her birine ayrı bir anlam atfettikleri ve son olarak kendilik pratikleri çerçevesinde farklı değerlendirdikleri anlaşılmaktadır.

4.2.1. Ruh Sağlığına İyi Gelme, Kafa Boşaltma

Bu araştırmanın katılımcılarının hepsi çalışmaktadır. Özellikle araştırmanın COVID-19 nedeniyle uygulanan karantina zamanında yapıldığı düşünüldüğünde, bireylerin daha önce deneyimlemediği toplumsal bir ortam içinde yeni pratiklerin oluştuğu, eskilerinin yerine başka pratiklerin geçtiği bir dönem olduğu söylenebilir. Bireylere sorulan 'kendine zaman ayırmak' istediğinde neler yaptığına dair soruya verilen yanıtlarda genelde 'pandemiden önce' ve 'pandemiden sonra' ayrımının yapılmıştır.

Dolayısıyla pandemiyle beraber bıçak gibi kesilen bir sosyal hayat var burada. Kesilmekten kastım belki başkası bunu köpürterek anlatır ama yani Whatsapp'tan (çevrimiçi yazışma uygulaması)yazıyoruz arada Facetime (görüntülü konuşma)

yapıyoruz. Tabii ki baki kaldı. İnsanlarla temasım devam ediyor. Fakat ben işi biraz ciddiyet ve planlı şeyler konuşabilme üzerinden okumaya çalışıyorum. Öyle değerlendiriyorum. O eksende çok büyük bir darbe aldım. Net insanlarla ister istemez iki boyutlu bir temas kurmaya başladım ekranlar üzerinden. Eşim içi nde aynı şekilde. (Bakkal, 30, E)

Koronayla birlikte tabii ki daha çok evde olduğumuz için Netflix kullanımım mesela özellikle çok arttı. Kendime zaman ayırdığımda da ya kitap okuyorum evde vakit geçirirken ya da ben de işte dijital platformlardan bir şeyler izliyorum. Dijital platformlarda da en çok izlediğim şey Netflix, çünkü zaten televizyonlarda da app'i (uygulaması) olduğu için en basit olarak açıp böyle. İzleyebileceğim şey Netflix olduğu için oradan bir şeyler izliyorum. Yani kullanımında büyük ihtimalle çok fazla artmıştır, çünkü pandemiden önce de sürekli dışarı çıkıyor buluşuyorduk. Mesela şimdi o karantina dönemlerinde falan özellikle bir yere çıkamayınca, bir şey yapamayınca art arda böyle sezon bitirmeler dizi bitirmeler evde o yüzden artmıştır (Mor, 28, K)

Buna göre ÇİP'te içerik tüketilmesi gün sonunda ya da hafta sonlarında 'kafa boşaltma' aktivitesi olarak tanımlanmıştır. Örneğin Gossipgirl, pandemi sonrasında daha sık çevrimiçi içerik platformunu ziyaret etmesini 'kafasını dağıtması gerekliliği' yaşadığı anlarla açıklamaktadır. Arkadaşının hesabı içinde bulunan bir profilini özellikle son dönemde yayınlanan mini dizileri izlemek için kullandığını, daha önce benzer bir diziyi uzun süre takip ettiğini ve ancak yakın zamanda tüketiminin ise (pandemi ile bağlantılı olarak) 'kendine iyi geldiğini' fark ettiğini belirtmektedir.

[Pandemiyle birlikte daha çok] ...Netflix kullanıyorum. Netflix'i çok sık kullanmıyordum ve böyle biraz kafamı dağıtmam gerektiğine karar verdiğim için kendi hesabım da değil, burada arkadaşımın hesabı ama benim kendi ismim var orada. Bir iki, üç hafta önce falan şeyi izledim: Neydi? Satranç oynayan kızın ismi neydi? Dizi. [Queens Gambit mi?] Aynen evet. En son onu izledim. Sonra böyle saçma sapan diziler de izledim. 'Emily in Paris'i izledim. Aramızda kalacak diye söylüyorum bunları eskiden şey izlerdim HIMYM ('How I Met Your Mother') izlerdim onu arada yine izliyordum yani ama mesela en son Eylül'de izlemiştim. HIMYM izlemiştim. Ondan beri bu geçtiğimiz iki hafta önce sanırım o zamana kadar hiç izlemedim Netflix. Ama izlemenin ruh sağlığına iyi geldiğini fark ettim. (Gossipgirl, 26, K)

Benzer şekilde bir bankada avukat olarak çalışan Kedi de dinlenmeye ihtiyaç duyduğunda 'kafasını boşaltacak' içeriklerin, zamanını vererek tüketeceği içeriklerden farklılaştığına değinmektedir. Benzer şekilde bir sonraki alıntıda sunulduğu üzere Mavi de 'kafasını boşaltacak' içerikleri tarif etmektedir. Ancak biraz daha öteye giderek ÇİP'in

tavsiyelerinin de ihtiyaçlarıyla örtüştüğünü ve tavsiye üzerinden ilerlediğini de eklemektedir.

Şöyle mesela çalışırken daha sakin bir şeyler izleme veya dinleme ihtiyacı duyuyorum, ya da yemek yaparken daha kafamı boşaltabilecek bir şeyler daha boş içerikler izleyebiliyorum. Böyle farklılaşabilir ya da bir şey izleyeceksem boş zamanımı ona vereceksem de daha ciddi, böyle konusu. Belki biraz daha ağır olan bir şeyleri izliyorum bu şekilde değişebiliyor. (Kedi, 27, K)

Genelde kafam doluyorsa boşaltmak istiyorsam daha çok komedi ya da aksiyon filmleri seviyorum. Vurdulu kırdılı şeyleri seviyorum. Bazı dizileri tekrar izliyorum mesela. 'Breaking Bad' izliyordum en son. Tekrar tekrar izlediğimde oluyor ve genelde önerileri açıyorum. Öneriler genelde isabetli oluyor. (Mavi, 32, E)

Reacher ise bu tezin araştırma sahasını oluşturan ÇİP'e 'kafa boşaltma' aktivitesinin alanı olarak yaklaşarak, tam da bu niyetle içerik platformunu ziyaret ettiğini, ruh haline göre hangi platformda içerik tüketeceğini belirlediğini anlatmaktadır.

...benim her zaman Mubi izleyecek kafam olmuyor yani art house film belli mod'larda güzel ama belli mod'larda ne biliyim. Ben işte Netflix'ten bir tane böyle, Hani böyle çok süper de değil, şey de değil, ne bileyim yüzde seksen falan reyting almış, böyle yani hem kalitelimsi hem de çok yormayacak bir şey mesela bir film açayım izleyeyim diyorum. (Reacher, 36, E)

ÇİP'te içerik tüketiminin pandemiden ve çalışma durumundan bağımsızlaşarak, 'kafayı boşaltma' aktivitesinin 'iyi hissetme' ve 'mutlu olma' ile ilişkilendirildiği bir boyutunun da olduğu Startrek'in paylaşımından anlaşılmaktadır. İzlediği bir dizideki karaktere (Cam) atıfta bulunan Startrek, kendiliğine yönelik gerçekleştirdiği uygulamalardan birinde psikolojisine yönelerek 'kendini iyileştirme' pratiği olarak ÇİP'te içerik tüketmeye yönelmiştir.

A bak mesela bundan yıllar önce şey biraz daha psikolojim bozuk olduğu zamanlarda, depresyonda biraz olduğum zamanlarda böyle bazı dizileri izleyemediğimi hatırlıyorum. İşte o da şey gibi işte 'Cam' deyince aklıma geldi. 'Keşke benim de böyle bu ortamım olsaydı. Ama yok.' gibi böyle bir etkisi olduğunu hatırlıyorum. [...] O şey kafamı boşaltmam gereken çok mutlu olmadığım zamanlardaydı. (Startrek, 34, E)

Kaptankirk ise 'kafayı boşaltma' aktivitesinin kültürel sermayeye dokunan bir boyutunun olduğunu dile getirmektedir. ÇİP'te içerik tüketmenin bir muadili olarak kitap

okuyacağını ifade ederken, içerik izliyor olmasının da bir boş aktivite olmadığını kendilik pratikleriyle ilişkisini kurarak aktarmaktadır.

Netflix biraz daha böyle işte rahatlama, biraz böyle kafayı boşaltma farklı dünyalara, işte böyle o sırada da zamanı boş geçirmeyip böyle besleme aracı gibi aslında düşünebiliriz bir nevi. Hani o zaman Netflix izlemiyor olsam muhtemelen kitap okuyor olacaktım. Kitap okumuyorum, ben açıyorum oradan tüketmek istediğim bir eser tüketiyorum ki, zamanımın çok değerli olduğunun farkındayım. Açıp ne bileyim Show TV’de ‘Çukur’ izleyecek zamanım yok benim. Ne bileyim açıp ne bileyim Türk filmi herhangi bir Türk yapımına sürekli böyle zamanımı ayıracak zamanım yok. Dolayısıyla olabildiğince bu zamanı kaliteli eserler ve besle değerlendirmeye çalışıyorum. (Kaptankirk, 36, E)

Miço ise henüz kafasını boşaltmak için ÇİP’te geçirdiği zamanı, kendiliğine odaklanarak değiştirmek istediğine dikkat çekmektedir. Pandemi koşullarıyla birlikte içerik tüketimini artırmak istediğini ancak bunu dizi üzerinden değil, daha fazla film izleyerek yapmak istediğini anlatmaktadır. Bir cihaz olarak televizyona sahip olmadığını ve büyük bir kütüphanesi olduğunu ifade ederken Miço’nun kültürel sermayesine odaklanan bir yaklaşım geliştirdiği anlaşılmaktadır. Kendiliğinde olmak istediği yere ulaşmak adına *askesis*’ini tanımlarken, kitap okumak ile film izlemeyi tarif etmekte ve ‘ideal Miço’ya ulaşmak için planını paylaşmaktadır.

Evet şu anda mesela bu kış için pandemi koşullarıyla da ilgili olarak bu kış için şöyle bir gündemim var: işte yakında televizyonu falan hani zaten TV yayını yoktu. 2-3 yıldır cihaz olarak da televizyonu hayatımdan çıkardım. Salonumda sadece kütüphanem var. Bu kış için şunu hayal ediyorum hani kafamı boşaltmak istediğimde ben film izleyeyim, dizi değil, ve kitap okuyayım. Çünkü güzel bir kütüphanem var ve kütüphanemdeki kitapların muhtemelen yarısını okumuşumdur. Yarısı neyi bekliyor? Bunu yapmak istiyorum. Bu kış ve mümkünse bundan sonraki kışlarda. (Miço, 37, K)

Kültürlü boş zamanı gerçekleştirme pratiği, Foucault’ya kendilik pratiklerinin koşulsuzluk ilkesi gereğince herkesçe uygulanabilir olmasından ziyade toplumsal statüye bağlı pratikler olduğunu gösterir niteliktedir (2019a, s.110).

4.2.2. Kaliteli / Keyifli Zaman Geçirme

Diğer yandan alan yazında ÇİP ile ilgili yer alan birçok araştırmada tespit edildiği üzere ÇİP’te içerik tüketme bireysel olabileceği gibi eş ya da arkadaşlarla zaman geçirmek için yapılan ortak aktivitelerden biri de olmaktadır. Cocos, ‘kaliteli’ içeriği tanımlarken oyunculukları, karakterleri ve senaryoları üzerinden anlatırken aslında başka bir dijital platformda bu ihtiyacının karşılandığını da dile getirmektedir. Ancak evli olan Cocos, eşiyle ortak bir aktivite gerçekleştirmek istediğinde ‘kaliteli bir zaman’ geçirmek adına ilgili içerik platformunu ‘beraber zaman geçirme ortamı’ olarak kullandığına değinmektedir.

Yani güzel bir film izlemek, güzel bir oyunculuk görmek, en azından karakter yoğunluğu görmek istediğimde oradaki senaryolar, oradaki filmler bana daha uygun aslında ama bir iş çıkışı eşimle zaman geçireceğim, akşam yemek yerken işte bira içerken bir şey izleyeceğiz, zaman geçirmemiz gereken bir noktada ikimiz de Netflix’ten bir şey açalım, işte şöyle bir şey varmış, oturup izleyelim diyoruz yani. (Cocos, 29, K)

Miço ise bekar ve tek başına yaşayan bir kadın olarak hafta sonu öncesinde kendine ayırdığı zamanda izlediği diziler olduğunu, kendine ayırdığı zaman kapsamında ÇİP’te içerik tüketimini tarif etmektedir. Son zamanlarda yüksek lisans eğitimine zaman ayırması sebebiyle bu rutinin kesintiye uğradığını belirtmektedir. Dolayısıyla keyifli bir aktivite olmakla birlikte ÇİP’te içerik tüketimi bir ‘rutin’ olarak da tanımlanmaktadır.

Netflix ya da benzeri bir dijital platformda bir dizi izlemeye hafta sonları işte belli bir zamanı ayırıyordum o dizileri takip etmeye, ya da işte film izlemek yine hafta sonu hani özellikle cuma akşamları bazen hani film izleme duygusu daha öne çıkabiliyor. Böyle keyifli bir şeyle aktiviteyle haftayı kapatayım öne çıkabiliyor ama yine bu okulla birlikte son bir yıldır aslında hani pandeminin başlangıcına denk geliyor - son bir yıldır çok film dizi izleyemedim, zaman ayıramadım ama izlediklerim var. Fakat bu kadar şey sistematik ayıramadım zaman öyle diyeyim. Ama izlediğim bazı filmler diziler var. (Miço, 37, K)

4.2.3. Öğrenmeye Çalışma

ÇİP’te tüketilen içerikler sayesinde bir konu hakkında bilgi edinen katılımcılar, başka platformlara konuyu taşıyarak, bu platformlar aracılığıyla araştırmaktadır. Örneğin Ekin,

ilgisini çeken bir dizi izledikten sonra ilgisini çeken bir konu varsa dijital video yayın platformunda araştırma yaptığını dile getirmektedir.

...Mesela [Netflix'te] bir şey izliyorum bir dizi, sonrasında oradaki işte bu magazinel bir şey de olabilir, onun arkasını araştırmak için onunla ilgili şeyler izliyorum. İşte Youtube'da ya da işte bir şey izliyorum yine diyelim ki anlamadım ya da oradaki şeyleri yeteri kadar anlamadığımı düşünüyorum onun geyik muhabbetlerini dinlemeyi seviyorum gibi şeyler olabiliyor...İşte daha şey gerçekten onun bir aktif bir etkinlik olması. Çünkü çok sık yaptığım bir şey değil. Gerçekten bir şey izlemek istiyorsan onun gerçekten sansürsüz işte yönetmene de saygı gösterdiğim, çalışanlarına saygı gösterdiğim bir şekilde ulaşabileceğim bir şekilde izliyorum işte Netflix'te. Bazen yapıyorum bunu, bakıyorum işte yorumlara vs. işte çok politik olarak da şeyler olabiliyor. (Ekin, 24, K)

Algoritma tarafından önerilen içeriklerin olduğu gibi ÇİP kullanıcıları tarafından alınmadığı, etik içerik seçimlerinin bir nevi süzgecinden geçirildiği paylaşılmıştır. Reacher'ın vurguladığı gibi ÇİP'te ya da benzeri başka bir platformda tüketilen içeriğin seçiminde 'bir şeyler öğrenmek' de katılımcılar için bir kriter olabilmektedir. Bu öğrenimler hem araştırarak hem de kendilikle ilgili uygulanan egzersizlere (*melete*) konu edilerek gerçekleşmektedir.

Olabiliyor yani ben çünkü şeyi severim genelde hani bir tane bir şeyler öğrenmeyi yani o heves bende hep vardır. Yani birisinin söylediği bir cümleden de bir şey alabilirim. İzlediğim bir filmde de bir şey alabilirim. [...] Dolayısıyla evet aslında tükettiğim her şey iyi bir nevi bir süzgeçten geçirip doğru mu yanlış mı? Veya işte ben de mi ben de böyle düşünebilir miyim veya işte bunu bir yerde kullanabilir miyim? gibi. Hani pasif izliyor gibi belki gözükssem de aslı daha aktif tüketiyorum. (Reacher, 36, E)

ÇİP'te bulunan farklı içeriklerin orijinal dil seçenekleriyle birlikte sunulması ise Netflixboy34 için içeriği doğru duygu ve deneyimleri yaşayarak özümsemesi açısından bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar bu içeriklerin bazılarını daha önce başka platformlarda tüketmiş olsa da, ÇİP'in sunduğu özellikler; görüntü kalitesi, dil seçenekleri, altyazı seçenekleri gibi, içeriğin izleyiciye aktarmayı amaçladığı hisleri, bir film festivalindeymiş gibi aktarmasını sağlamaktadır. Bu noktada Reacher'ın bahsettiği 'bir şeyler öğrenmek' olgusuna duygular da dahil edilmektedir.

Aynen işte geliyor yani böyle yemek yerken izlediğim şeyleri Netflix'ten izlemiyordum eskiden ama yabancı dizileri vesair şeyleri işte o dediğim korsan

platformdan izliyordum. Yemek yerken izlediğim zamanlar oluyordu. Üniversitedeyken kulağına takılıyor bir dil öğrenmeye başlıyorsun, bir kültür öğrenmeye başlıyorsun, dili anlamasan bile bir şey söylüyor anlamıyorsun ama ses tonu ve kullandığı belli bir şey var. Structure (yapı) var. O structure'ı da artık o kadar deneyimlemişsin ki hangi durumlarda o şey kullanıyor öğrendiğin için 'Tamam ben burada bu adamın dediğini anlıyorum.' diyorsun. Burada bunu soruyor, burada bunu hissediyor, burada buna itiraz ediyor, diyor anlıyorsun. Sadece duygu değil, neyi de yani objeyi de anlayabiliyorsun. Bu bağlamda hani Netflix'in şeyini çok seviyorum, o noktada dil opsiyonlarını sunması. Yani korsan filmi izlerken en büyük dezavantajım şeydi, yani korsan platformdan izlerken bunu şeyini bulamıyor olmamdı, 720pixel'den ben dublaj asla izlemem dedim. Ya o yüzden altyazılı bulmam gerekiyor. Orijinal alt yazılı bulmam lazım, onu da bulamıyordum. Şimdi Netflix'te şu opsiyon var: İngilizce altyazıyı İngilizce izleyebiliyorsun, Japonca dinleyip İngilizce altyazı, Japonca dinleyip Türkçe altyazı, Japonca dinleyip hiç altyazı koyma, nasıl yaparsan yap. Ya da ne bileyim işte Çince izle başka bir şekilde izle, Almanca bil Almanca izle, Fransızca izle. Fransızların soğukluğunu hisset yani. Cannes film festivalindeki iğrenç filmlerin ne kadar soğuk gıcık olduğunu anla. (Netflixboy34, 32, K)

Son olarak, 'bir şeyler öğrenmek', etik içerik seçimlerine uygun olmayan içeriklerin tercih edilmesi sonrasında içeriğin konusunun, senaryosunun ya da oyunculuklarının eleştirilmesi üzerinden gerçekleşmektedir.

Netflix'in ya ... yani mesela 'Emily in Paris'i izlemeye devam etmemin tek sebebi sürekli eleştirmem ve sürekli bir yanlış bulup kritik aslında yani eleştirmek için izledim. Ya ne kadar Amerikan perspektifi işte bu ne kadar bu ne kadar mantıksız hani bitmedi ki onun hakkında yazılar da karşılaştım ... falan sanırım kız işte marketing okumuş, Amerika'da ve Fransız marketing firmasında çalışmaya gidiyor, transfer oluyor Amerikan perspektifini götürmek için ve orada da hiç kabul görmüyor. Orada çalışan Fransızlar tarafından başta ve gerçekten böyle çok mantıklı şekilde eleştiriliyor. O Amerikan perspektifi onun bununla ilgili yazılarda okudum Atlantik Daily'de hani Amerika, Amerikan perspektifinin aslında bir yalan olduğundan falan bahsediyordu yazı hani gerçek hayatla çok örtüşmediğinde ve Amerika'nın aslında kendini bir marketing olarak kendini satmasından bahsediyordu böyle hani onun üzerine böyle gerçekten eleştirel ve mantıklı yazılar görünce de hoşuma gitti. İyi yapmışım izleyip dedim. (Gossipgirl, 26, K)

4.3. ÖZNELEŞTİRME PRATİKLERİNİN OLUŞMASI: "EN ÇOK HOŞUMA GİDEN YOLU ÖZGÜR OLMAM, İSTEDİĞİMİ İZLEYEBİLME"

Foucault'ya göre öznenin inşası, kendine eğilme ile hangi kendilik teknolojilerine tabi olacağını seçme kararını alabilmesiyle mümkün olmaktadır (Frank ve Jones, 2003, s. 183). Bir özneleşme biçimi olarak özneleştirme pratikleri, bireyin kendilik teknolojileri vasıtasıyla kendiliği üzerinde kurduğu tahakküm sonucunda hakikate erişmesine yönelik kendilik üzerinde uğraş pratikleridir.

4.3.1. Ortak Hesapta Mahremiyet

Şimdiye kadar yapılan görüşme analizleri kapsamında bireylerin cinsiyet ya da yaşları gibi demografik özellikleriyle ilişkili herhangi bir ayrıma rastlanmazken, özellikle ortak bir faaliyette kimin ÇİP hesabından içerik izleneceği konusu incelemeye alındığında önemli bir cinsiyet farkına dayalı tespitite bulunulmuştur. Buna göre, eşler bir içerik tüketmek için bir araya geldiğinde eğer her iki tarafında ayrı profilleri varsa kadın katılımcıların profillerini paylaşmakta daha istekli olmaları veya bazen herhangi bir açıklaması olmadan onların profillerinden içeriği tüketildiği anlaşılmaktadır.

Yok yani zaten şöyle benim hesabımdan genelde izliyoruz her şeyi. Ortak onlar şeyi o kendi hesabından sadece böyle izlediği birkaç anime var onları izliyor ama ben onun hesabına girmedim hiç şimdiye kadar. Bilmiyorum ne izliyor yani annemlerin ki ne hiç girmedim biraz çekiniyorum sonuçta bir şeyi izlemişler bir yerde kalmışlar onların şeyini bozmak istemiyorum düzenini... O spesifik şeyleri kendi hesabından izlediği için öyle şeyleri hiç karışmıyor. Allah'tan algoritmamız karışmıyor. O yüzden sıkıntı yaşamıyoruz. (Cocos, 29, K)

[Peki hesabını başkalarıyla paylaşıyor musun?] E şöyle bir aile hesabı var aslında orada hepimizin ayrı hesapları var. [Erkek arkadaşınla paylaşıyor musunuz?] Paylaşmak derken onun kendi bir hesabı var. Benim ayrı bir hesabım var. O farklı şey izlemek isterse oradan izliyor ama oturup birlikte bir şey izleyeceksek de benim hesabımdan izliyoruz. (Özgür, 28, K)

Bir hesap içerisinde iki tane account'umuz (hesabımız) var. İki tane farklı kullanıcı profili var. Onun profili farklı, benim profilim farklı. En büyük farklardan bir tanesi mesela o Türkçe izlemeyi tercih ediyor, ben İngilizce izlemeyi tercih ediyorum. Onun önerilen şeyleri genellikle böyle hep Türk filmleri şey filmleri olurken, benim yabancı içerikli filmler oluyor genellikle... Gibi bazı böyle temel farklılıklar var. Onun listesi ayrı benim ayrı benim favori listelerimiz ayrı. Bu şekilde. [Peki o senin

hesabına girer mi?] Yok hiç benim hesabıma girmez tam tersine beraber bir şey izleyeceksek hep onun hesabından bir şey izleriz genellikle. (Netflixboy34, 32, K)

Bu bulgu genellenebilir olmadığı gibi, bazı erkek katılımcıların da eşlerinin mahremiyete özen göstererek hesabına girmediği anlaşılmaktadır.

[Eşinin senin hesabından bir şey izlemesinden rahatsız olur musun?] Hiç olmam hiç olmam yani eşim özelinde hiç rahatsız olmam. [Sen eşinin hesabından bir şey izlemek istediğinde rahatsız olur musun ya da çekinir misin kendi hesabını açmamış olmaktan] Hiç onun hesabına böyle bir girmedim bilmiyorum yani. [Neden girmedin sence?] Aynı içerikler zaten bende de var. Birebir aynı içerikler sonuçta. O yüzden bir şey izlemek istiyorsam bulurum. (Savaş, 40, E, 40, E)

ÇİP'teki listelerin ve içeriklerin nasıl mahrem olarak algılandığı, mahremiyetin katılımcılar tarafından nasıl tanımlandığı ise ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konu olmaktadır. Gossipgirl, 20'li yaşlarının sonunda bir kadın olarak, aynı hesabı paylaştığı arkadaşlarının ÇİP profilini 'açıp bakılmaması gereken bir alan' olarak tanımlamaktadır. Bu dijital ortamdaki mahremiyet anlayışının yeni oturmaya başladığını ifade eden katılımcı, kendisinin hesabına da girilmemesi gerektiğini, bunu kendini rahatsız edeceğini söylemektedir.

[Hesabının etkileniyor olması ya da birinin senin hesabına görüyor olması fikri seni rahatsız eder mi?] Netflix'te mi? Ya izinsiz girmesi ve bakması böyle bir tık rahatsız edici aslında ama ya aslında girmemesi gerekir yani girmemesi gerekir girmememiz gerektiğini düşünüyorum. Hani şey bir şey bu açtım baktım şunu izlemesin o falan ama hani yapmaması gereken bir şey o yüzden bakmaması gereken bir şey yani bu hani belki okey bu da komik olabilir ama hani yapmaması gereken bi demin düşündüm mesela neden girmemişim falan diye. Çünkü girmemem gerekiyor falan diye düşündüğüm için muhtemelen ama bu yeni gelişen bir şey sanırım eskiden. Çünkü biz böyle alıp telefonunu, mesajlarına falan bakıyorduk. Arkadaşlarımızın şu an yani öyle bir şey hani bu anormal falan bir şey yani bu fotoğraflarına falan girip bakıyorduk bayağı serbest takılıyormuşuz onu fark ettim şu an mesela birbirimizin telefonlarına böyle elimize alıp kurcalamıyorum bile bu yeni privacy (mahremiyet) bence çok böyle yeni yeni oturmaya başlayan bir şey. Bizim kültürümüzde belki böyledir bilmiyorum oturmaya başladı yani bence. (Gossipgirl, 26, K)

Benzer şekilde 20'li yaşlarının sonunda bir erkek olan Mavi de ÇİP'i 'mahrem' bir alan olarak tanımlamaktadır. Paylaşılan hesabın içinde verdiği 'kardeş' örneğinde olduğu gibi ayrı bir profil açabileceğini ancak kendi kişisel profiline almayacağını ifade etmektedir. Bu noktada ilginç bir konu bir hesap altında birden fazla profilin oluşturulabilmesidir.

Aynı kullanıcı adı ve şifre ile ulaşılan hesaba giriş yaptıktan sonra bu profillere erişimde bir kısıt bulunmamaktadır. Anca yine de katılımcılar, profillerine girilip bakılmayacağı konusunda hesabı paylaştıkları kişilere karşı bir güven bağı geliştirmiştir. İster güven bağı geliştirdikleri kişilerle bir hesabı paylaşıyor olunsun, ister tam tersi hesap paylaşıldığı için bu güven bağı kurulmuş olsun (ki Mavi'nin verdiği örneklerden ilki olduğu anlaşılmaktadır); güven bağının kurulduğu kişilerin profillerine girmeyeceğine dair bir kanaat oluşmuş durumdadır.

Yani mahrem bir alan olarak görüyorum ama mesela kardeşim üniversite sınavına hazırlanıyor bazen şey diyor abi bir girebilir miyim çok bunaldım. Mesela bir günlüğüne veriyorum ama şey olsa uzun süreli kullanacak olsa kardeşim sana yeni bir hesap açayım sen oradan takip et demeyi tercih ederim çünkü daha kişisel bir alan olarak görmek herhalde kullanıcı adı ve şifreyle girdiğim için bir de şey var bu hesabı kullandığım 4 kişinin de gerçekten ne ben profiline giriyorum ne de onlar giriyor yani böyle saygılı olduklarını da bildiğim için emin olduğum için rahatsız olmuyorum ama hadi bir başkasının bakması etmesi benim izleme geçmişimi görmesi mesela 'Sex Education'u izlediğimde eskiden bir tedirginlik yaratmıştı millet yani biri görse sapık mı der ne der falan o konuda bir kaygım oluyor ama çözüm bulamadığım zamanda paylaştığım oluyor. Yalnız şey vermiyorum Whatsapp'tan hani yazar ya birisi Netflix var mı acil hani bu günlük falan o tarz insanları geçiştiriyorum ama kardeşime mesela bir iki gün veriyorum çünkü mesela ona onu üye etsem ders çalışma şeyi aksayacak ergen olduğu için bunu dengeli yürütemeyecek e izlemek istediği bir şey de var o mecburiyetten bir çözüm benim bulabildiğim. Ama bir örneğin bölümden bir arkadaşım istediği zaman bende de yok deyip geçiyorum. (Mavi, 32, E)

Yani bir bedava bir servis ya şimdi o yüzden hani kendime bir iki tane yani daha ne bileyim işte bir özelim gibi böyle daha ne münasebet falan derdim yani şey yani zaten şeyde de yani biri biriyle bir hesap paylaştığımda birden çok insanın kullanma özelliği yoksa orada kullanmamayı tercih edebilirim. Paylaşmayabilirim. Yani çünkü şey benim izlediklerim onun izledikleri benim izlediklerime karışıyor bilmem ne oluyor yani aç kendi kullanıcı bir tane mesela Netflix de olsa aç kendine kullanıcı oradan izle yani benimkinden niye izliyorsun. (Delidumrul, 32, E)

Benzer bir durum Kaptankirk için de geçerli olmaktadır. Bu bölümün başında verilen örneklerde olduğu gibi eşiyile aynı hesap altında farklı profil kullanıyor olsalar bile, farklı olarak her ikisinin de kendi listeleri üzerinden takip ettikleri içerikler olduğunu ifade etmeleri olmuştur. Yine aile üyelerinin de bulunduğu hesapta, mahremiyetin öne çıkan bir konu olduğu ve hesabın paylaşımcıları tarafından mahremiyete gösterilen hassasiyetin yüksek olduğuna dair güvenin oluştuğu görülmektedir.

Biz aynı hesaptan girip farklı kullanıcı profillerini kullanıyoruz. Eşim benim hesabıma girip bir şey izlemez, çünkü izlediğin şeyi devam ettirme isteği söz konusu dizilerde. Şimdi mesela 'Seinfeld'i izliyor. E bizim beraber de izlediğimiz de oluyor ama o sürekli beni beklemiyor tabii, o açıp mesela kendisi işte öğlen bir şey atıştırırken ya da işte ben burada çalışırken toplantı yaparken içeride şimdi dersi bittikten sonra ara ara dizi izliyor. Dolayısıyla o devam ettirdiği için dizileri, daha benden daha tutarlı bir şekilde ilerlediği için, o kendi hesabını kullanıyor. Ben de aynı şekilde kendi sevdiğim şeyleri izlerken kaldığım yerden devam edebilmek için kendi profilimden giriyorum. A iki tane kız kardeşim var. Antalya'da bir tanesi özel sektörde çalışıyor, parfümeri sektöründe çalışıyor, 30 yaşında. 19 yaşında bir diğeri de. Üniversiteye hazırlanıyor şimdi. Onların ikisinin de ayrı hesabı var. Annemin de ayrı hesabı var. Toplam beş kişi kullanıyoruz. Hepimizin ayrı profilleri, ayrı izleme şeyleri gündemleri, ayrı takip ettiğimiz şeyler var. Kimse kimseninkine girip de kurcalamıyor yani. (Kaptankirk, 36, E)

4.3.2. Kendilik Pratikleri ve Özne(leş)tirme

ÇİP'te dizi veya film izlemek, yukarıda detaylıca anlatılan aktiviteleri kapsarken, kendilikle de ilişkinin kurulduğu bir platform haline geldiği anlaşılmaktadır. Kendini tanımanın alanı olan ve henüz bireyin kendisinde olmayan kültürel sermayeyi artırmak üzere uygulanan kendine eğilme pratikleri, Hülür'e göre her iktidar ilişkisinde bulunan direnme, algoritmanın iktidarında da görülebilmektedir (2009, s.461). Buna göre bir yanda ÇİP'i kendine eğilme pratiklerinin uygulama sahasına haline getiren bireyler varken, diğer yanda ÇİP'i kendiliğinin farklı boyutlarına sirayet etmek için kullanırken algoritmanın kişiselleştirilmiş önerilerine direnerek farklı bir platformda kültürel açıdan ulaşmak istenen 'ideal' noktaya gelmeye çalışanlar da bulunmaktadır. Aşağıda örnek olarak verilen Startrek, Crown, Mavi ve Reacher'ın beyanları, etik içerik seçimlerinin uygulama alanı , dolayısıyla kendilik pratiklerinin uygulama alanı olarak ÇİP'teki deneyimlerini aktarmaktadır.

Yani sevdiğin aslında kendini tanımış olmak ve keyif sağlayan şeyleri daha net bir şekilde tahmin edilebilir olmak olarak tanımlayabilirim diye düşünüyorum. Az önce dediğim gibi işte ne bileyim ajan filmleri mutlaka izlemeye çalışırım iyi yapım varsa. Psikoloji ile ilgili şeyleri severim. Mesela Netflix'in önerdiği ... 'Mindhunter' diye bir şey vardı dizi o hoşuma gitmişti bayağı. Dediğim gibi çok dağulmayayım da spesifik böyle topikler hani aklımda var...Psikoloji severim, ajan falan vesaire gibi. O konuda kaç kişi yani öyle bir ortak yani kümemiz vardır kaç kişiyle kesişiyoruzdur bilmiyorum tabii ne kadar özgündür ama kendi açısından neyi sevdiğimi biliyorum en azından. (Startrek, 34, E)

Kendi hesabımla giriyorum, ne yaptığımı biliyorum ve sadece bana ait ve kimse de şey yapmıyor ... Yani Netflix'in ben başta açıkçası deneme sürecine de girdim.

Özellikle ki izlemiş olmama rağmen Netflix'ten bir şeyler izlemiş olmama rağmen ben bunun bir deneme sürecine de girmek istiyorum dedim. Gerçekten o kafada mı hani o zamanlar birileriyle bir şeyler izlediğim için çok fazla onu düşünmemiştim. Maksat birileriyle vakit geçirmektir, onun dışında sohbet etmektir vesaire. Ama kendim bir başıma bir şeyler tüketeceğim için o platformun bana ne sağlayacağını da görmek istedim. O yüzden o dönem öncesinde biraz takip ettim Netflix'i ne yapıyorsa bana ne sunuyor? Ben benim rutinimde ne kadar yer alıyor? Ben gerçekten burada vakit geçiriyor muyum vs. Öyle devam ettirdim aslında üyeliğimi. (Crown, 32, K)

Evet çok klasik gelebilir mesela Unorthodox'da yapmıştım. Unorthodox niye beni çok etkiledi sanırım Berlin'de geçtiği ya yine spoiler oldu izlemediysen kusura bakma. Berlin'e kaçmıştı çok kapalı bir toplumdun ya aslında bende Erasmus yapmıştım Berlin'de ve bitirdikten sonra hani sosyal çalışmacı olarak akademik olarak değil tabii 2 3 tane iş teklifi almıştım çünkü orada bu sosyal hizmetin sorunu alanına giren çok fazla Türkiyeli bir nüfus var ve onlarla ilgilenmesi gereken birileri var Almanya'da da bu alanda açık var ailem izin vermediği için gidememişim. Orada o kız kaçtığı için şunu düşündüm maruz kaldığı tahakkümü kırıp gidebildi kendi yaşamak istediği kimliği yaşama imkânı oldu. Zorla evlendirilmek istediği kişiyle evlenmedi. Hani böyle acaba ben yapabilir miydim? Ben niye yapmadım ben niye hani bunu yaşamadım üzerine mesela o mini dizi sanırım Netflix te beni en çok etkileyen mini dizidir ya da en çok belki de en çok etkileyen içeriktir. Hani o konuda çok düşünmüştüm. Kendimle çok kıyaslamıştım. Böyle 4 5 bölümlük bir diziydi 4 5 bölümlük diziyi belki 40 bölümlük süre kadar düşündüğüm oldu. Ya çünkü insanın zincirlerini kırması ve o hapsedildiği mağaradan kaçmasını ve imkansızlıklara rağmen bunu yapmasını beğendim ben zamanında yapamamıştım toydum 22 23 yaşındaydım annem yok sütümü helal etmem falan filan bu klasik bizim geleneksel aile mesela şimdiki aklım olsa yapmazdım. Şimdi yine gitme imkanım var ama bu ÖYP kadromdan ötürü beni buraya bağlayan 5 6 yıllık zorunlu hizmeti var eşimin işinin orada bir geçerliliği yok nişanlığın ondan ötürü de mecbur buradayım artık. O beni çok etkilemişti. (Mavi, 32, E)

Bana da şey ilginç geliyor mesela ya bir de iş biraz mesleki şeyler olduğu için benim için algıda seçicilik, oradaki mesela tag yapısı yani işte. Güçlü erkek karakter işte bilmem ne ha yani nasıl onu sınıflandığı ile ilgili onları açık bir şekilde gösteriyorlar. Bazı ekranlarda o da enteresan geliyor mesela. Hani normalde düşünmeyeceğin etiketler veya kategoriler buna göre demek ki öneriyor. Bazı şeyleri düşünüyorsun. (Reacher, 36, E)

Reacher tam da yukarıda bahsedilen ayırım noktasında yer alarak, kültürel sermayesinin geliştirilmesi, farklı kültüre dair bilgi dağarcığını artıracak farklı bir platform olduğundan bahsetmektedir. Dünya sineması açısından zengin bir kütüphaneye sahip olduğu anlaşılan bu platformda tavsiye algoritmalarından ziyade Ekin'in tarifinden anlaşılacağı üzere 'editör' olarak adlandırılan kişilerin oluşturduğu belirli bir yönetmen, kategori ve benzeri ana başlıklar altında film önerileri sunulmaktadır.

Yani a şeyi ben seviyorum aslında. Yani çok uzun yıllar önce de mesela işte film festivali geldiğinde hani on filme gitmiyordum ama seçim seçip mümkünse böyle iki tane üç tane şeyi izlemeye çalışıyordum. Çünkü, yani dünya bizim görebildiğimizden çok daha geniş, çok farklı coğrafyalar kültürler, insanlar dolayısıyla yani sürekli şöyle gitmek (var) bayağı bir şey, çok şeyi kaçıırıyorsun dolayısıyla özellikle böyle farklı bir coğrafyanın film işte atıyorum, Kırgızistan filmi olsun, işte ne bileyim Romen filmi, Arjantin filmi olsun sana daha çok şey katıyor. Dolayısıyla o yani benim için farklı olayım şeyiyle yaklaşımı değil ama yani farklı bir şey göreyim. Hani ben de belki farklı bir fikir açacak bir pencere açacak kafamda. O açıdan mesela ya Mubi'yi de sevmemin nedenlerinden biri o işte bir Lübnan filmi izledik mesela geçenlerde. Yani hem oradaki kültürü merak ediyorsun hani bakalım bu insanlar böyle bir şey yaşadığında neler oluyor veya işte gitmiştik gezmiştik orada bir güzel hatıralarımız var tekrardan oraya bir bakış atabilmek gibi. Yani daha hakikaten böyle taze bir şey sunuyor sana perspektif sunuyor. Yani şey gibi ne bileyim hep aynı yemeği yememek gibi bir şey aslında farklı bir lezzet farklı sende bir şeyler sansasyonlar yaratabiliyor. O açıdan seviyorum yani daha farklı özgün şeyleri içeriklerin. (Reacher, 36, E)

...ama Mubi daha editoryel işte oradaki ayrımlar da yani işte bu kategorilerin ayrımı da ona göre yapıldığı için işte Tarantino haftası gibi şeyler oluyor. Ya da böyle işte bir genre da belirli yönetmenlerin işte ya da belirli işte temadaki filmler oluyor. O da böyle bana şey geliyor. Nasıl diyeyim buradaki kültürel şeyimi artırıyorum hmmm evet bu burada şuan iyi bir şey alacağım çöpte çıkabilir tabii ki oradaki editörlerin zevki ama biliyorum ki Netflix'ten çok daha belirli kriterlerden sonra konulmuş bir şey yani işte Netflix'in de şeydi ya mottosu işte uyumak bizim en büyük rakibi uyku bizim en büyük rakibimiz gibi yani hiç öyle tasası yok, güzel bir şey icat etmek gibi mutlu etmek gibi bir tasası var. O yüzden o bana daha şey güvenli alan geliyor. (Ekin, 24, K)

Dolayısıyla bu tezin konusunu oluşturan algoritmalarla işleyen ÇİP, algoritmanın çalışma mantığı göz önüne alındığında da anlaşılır olduğu üzere bireyler için kendiliklerini yaşayabilecekleri bir pratik alanı sunarken, kendiliğin ulaşması hedeflenen 'ideal' konumuna getirecek farklı bir platformdan yararlanılmaktadır. Miço'nun ifade ettiği üzere sadece bu platforma üye olmak ve bu platformda içerik tüketmenin kendisi, bir kendiliğin denetlendiğine dair bir gösterge olmaktadır. Direnme tam da bu noktada ortaya çıkmakta, mesele Miço'nun da ifade ettiği üzere tavsiye algoritmasına değil ya da ÇİP'e değil, onun temsiliyetlerine karşın gerçekleşmektedir. Ne de olsa "[D]ünya sinemasından haberdar olmak. Bu mesela işte o ideal Miço ile ilgili bir şey söylüyor ama Netflix üyesi olmak, kullanıcısı olmak ideal Miço ile ilgili bir şey söylemiyor ya da Miço ile ilgili yani bir şey söylemiyor."

...bugün mesela Mubi'yle mesela iki yıldır falan farkında olduğumu bir platform ama hani şeyin farkındayız sadece film var orada içerik olarak ve böyle biraz da şey gerçekten keyif alacağıma eminim yani Mubi içerisinde tüketmek fakat buna hani

mesela Netflix ya da Blu TV gibi yaklaşıyorum Mubi gerçekten şey. Benim ideal Miço konseptimin bir parçası olabilir. Mubi'ye üye olmak Mubi'de içerik tüketmek. Öyle bir çizgisi var Mubi'nin...Dediğim gibi daha Mubi izlemeye başlamadım bugün böyle üyelik oluşturdum ama şey atıyorum bu Agnes Varda diye bir işte Fransız yönetmen var işte önemli kadın yönetmen mesela onun filmografisine baktım. Onu izlemek istiyorum. Öncelikle ona bir bakmak istiyorum. E çünkü şey aslında sosyal anlamda e bir şeyi var yani o bir etiket tamam mı ? Dünya sinemasından haberdar olmak. Bu mesela işte o ideal Miço ile ilgili bir şey söylüyor ama Netflix üyesi olmak, kullanıcısı olmak ideal Miço ile ilgili bir şey söylemiyor ya da Miço ile ilgili yani bir şey söylemiyor. (Miço, 37, K)

4.3.3. Özgürlük –Özgünlük

Öznenin kurulma süreci olarak özneleştirme, öznenin bir nevi nesneleştirilmesi, bireyin kendine uzaktan bakarak, üzerine düşünmesi ve çeşitli müdahalelerle olmak istediği yere ulaştırması olarak yorumlanabilir (Foucault, 2014, s. 225). Bu noktada etik, özgürlüğün bir "düşünülerek hayata geçirilmesi" iken, kendilik kaygısı etrafında şekillenmektedir (Foucault, 2014, s. 226). Ancak özgürlük ulaşılan ya da bir şekilde bireyin kendini çeşitli tahakküm ilişkilerinden kurtarmasıyla erişilen merteye değil; uygulanarak, denenerek, alıştırmaya yapılarak, etik olarak bireyin kendine ve diğerlerine odaklanmasıyla erişilebilmektedir. Foucault için özgürlük, bireylerin değerler sistemine atıfta bulunmaktadır (Foucault, 2014, s. 228). Foucault'ya göre özgürlük pratikleri, bireyin kendi *ethos*'unu sorunsallaştırarak; tutumunu şekillendirmesi, hayatında görünür olan davranış biçimlerinin üzerine eğilerek çeşitli uygulamalar yapması olmaktadır. Kendiliği üzerinde ürettiği değerler sistemi üzerinden; denetleyen, kontrol eden ve yeni sistemler üreten bir özne oluşturma çabası ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak birey kendi ve kendiliği üzerinde sürekli bir şekilde değerler sistemini üreten, onu gözetim işlemleri – biçimlendirmeler yapma halinde bulunur. Özneleştirme olarak özgürlük pratikleri adına birey, bir dizi işlemi uygulamalı ve hazırlık yapmalıdır.

Buna göre katılımcıların bir kısmının ÇİP'in ve tavsiyelerinin bir özgürlük alanı sağladığını düşündükleri anlaşılmaktadır. Dahası, özgürlük alanını tanımlarken kendilik ve algoritmanın tahakkümünden farklı biçimlerde bahsetmektedirler. Örneğin, ilk grup ÇİP'in kesinlikle bir özgürlük alanı sağladığını, etik içerik seçimlerinin uygulamasının yapılabildiği bir alan olmasından ötürü düşünmektedir. Kedi rumuzlu katılımcı, algoritma

tarafından önerilen içerikleri seçmek zorunda hissetmediğini, bir tür ‘dayatmaya’ maruz kalmadığını iletmektedir.

[Peki senin seçim kararlarında çevrimiçi içerik platformu sana özgürlük alanı sağlıyor mu sence?] Evet kesinlikle sağlıyor. Çünkü daha öncede dediğim gibi çok fazla içerik olduğu için ve ben seçemediğim için her sayfaya bir şekilde giriyorum. Aşağıya kadar iniyorum, konulara bakıyorum. O yüzden çok da sürekli benim önüme bunu çıkarıyor diye ben bunu izliyorum şu an diyemiyorum yani (Kedi, 27, K)

Savaş ise çok sayıda içeriğin önerilmesinde kendine uygun tavsiyelerin bulunmamasının algoritmanın tavsiyeleri manipüle ettiği sorusu yarattığını ifade etmektedir. Ancak bu içerikleri tüketmek zorunda olmaması, aradığını bulmasına yardımcı olacak yolların da platform üzerinde tanımlanmış olmasını (arama özelliği gibi) kendi etik içerik seçimlerine uygun tercihlerde bulunmasını sağlayacak imkanlar olarak görmektedir.

Yo özgürlük alanı sağlıyor. Çünkü çok fazla içerik sunuyor kısıtladığı nokta işte az önce bahsettiğim önüme bir ara çok fazla artık öne çıkartmak istediği içerik nedir onu çıkartması beni rahatsız ediyordu zaten o manada kısıtlıyor ama onun dışında zaten aradığımı eğer bulabiliyorsam özgürlük sağlamış oluyor. (Savaş, 40, E)

Miço, içinde bulunduğu platformun belirli bir veri seti üzerinden işleyen ve kendisine dair verinin toplanarak işlendiğini bilse de ne kadar bu verilerin kullanıldığına dair bir bilgisinin olmadığını paylaşmakla birlikte, bunun kabulüyle bu platformda yer aldığını ve düşüncelerinin şekillendirilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Ancak bu evrenin bir parçası olarak bireysel düzlemde sistemin nasıl çalıştığına dair farkındalığın geliştirilmesinin ve birey tarafından sistemin kısıtlarının bilinmesinin, ÇİP ve içerik ile kurulan ilişkide özgürlük pratikleri için kapı araladığını ifade etmektedir.

Benim internet ortamına bıraktığım tüm dijital ayak izlerinin toplamı aslında evet öyle bir potansiyeli var. Bu bugün kullanıyor mu kullanılmıyor mu bunla net bir bilginiz yok. Ama çok mümkün olduğunu biliyoruz. Yani benim o data üzerinden yönelik düşüncelerimin şekillendirilmesi yönetilmesi belli otoriteler tarafından çok mümkün teknik olarak bunun mümkün olduğunu biliyoruz ama bunun o context'in ya da o evrenin dışında bir yaşamın da mümkün olmadığını düşünüyorum ben bugün çünkü şey tabii şey mümkün bütün bu araçlarla bütün bu teknolojiyle ilişkini sıfırlayıp, yani bambaşka bir hayat kurabilirsin. Ben o değilim. Ben o insan değilim. Dolayısıyla zaten belli bir kabul ile bu evrenin bir parçasıyım. Yani mesele uzun [...]

Netflix, aslında her ne kadar bir sistem olarak sunduğu yapı çok hani sınırlılığını hissettirse de benim o içerikle kurduğum ilişkide tabii dediğim gibi bu bireysel farklılıkla ilgili bir şey ama o içerikle kurduğum ilişkide özgürüm. (Miço, 37, K)

Ekin ise ‘kendini gerçekleştirme’ amaçlı içerik tüketiminin yaşa bağlı olarak azaldığını, bakış açısını değiştirdiğini, izlediği içeriklerin ‘kalitesiyle’ alakalı olmadığına dair farkındalık geliştirdiğinden bahsetmektedir. Bu noktada ‘yaşın’ bir kriter olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Ya aslında eskiden böyle eskiden 5 yıl belki lisedeyken kesinlikle alternatif bir şeyler izleyip dinlemektir. Ama sonra bunun aslında yani self actualization’ımla alakalı pek olmayan alakalı tabii ki ne izlediğin ne okuduğun ama çok da alakalı olmadığını o trash şeylerin de ya da işte neyin özgün olup olmamasının aslında tabii ki zevkler seni belirleyen şeyler ama onunla bağlantılı bakmıyorum artık dünyaya birazcık daha böyle bakış perspektifi gibi. [...] şu an birazcık da hayatın ele alma şey tarzı ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Yani o kurguyla yoksa şey artık böyle tüketilen içerik alınan meta ve işte dinlenen şeyden daha farklı bir alanda gidiyor özgünlük. Bir daha sezgisel şey tüketilen değil. (Ekin, 24, K)

Crown, diğerlerinden farklı olarak izlediği içeriklerle ilgili etrafında konuşulmasının onu kısıtlayan ya da o içeriği tüketmek üzere bir tahakküm aracı olarak çalışmadığını, aksine kendini ve düşüncelerini ifade etmek açısından fırsat alanları oluşturan bir imkan sağladığına değinmektedir. Dahası, kendiliği hakkında düşünme imkanı sunan ÇİP’in, hayatlara etki eden alanları olduğunu ve bu bağlamda tartışma ortamı sağladığını iletmektedir. Crown’un ÇİP’i ‘herkesin hayatından bir şeyler bulabildiği’ bir alan olarak içerik platformu üzerinden diyalogların kurması ve kendi özgür iradesini koruduğu bir pratik alanı olarak gördüğü söylenebilir.

Yapıyorum ya koruduğumu düşünüyorum yani çünkü dediğim gibi ben ne izliyorsan onunla ilgili konuşuyorum. Dolayısıyla illa biri bana bir şeyleri dayatıyor diye izlemiyorum. Dolayısıyla o izlediğim şeyde ki düşüncem tartıştığım kişi veya kişilerle aynı olmak zorunda da değil. Dolayısıyla o bağlamda beni beni şahsen kısıtlamıyor diye düşündüm. Aksine kendimi daha iyi ifade edebileceğim ortamlar yarattığını düşünüyorum. Oradan başka tartışma ortamına gidebiliyor hani. İzlediğim bir şeyle ilgili bir şey konuşurken aslında onun sosyal hayatımızda nereye denk geldiğini, bizim hayatımıza etki ettiği alanları ya da bir başka bağlamı tartışabilme imkanı yarattığını düşünüyorum belli noktalarda mesela en son bir başkadır bunun bir yansıması olabilir bunu hem iş arkadaşlarımın ortamında hem de kendi yakın arkadaş çevremde tartıştığımız da bu alanı mesela çok güzel sağlıyor çok da hoşuna gitti yani işte karakterler bağlamında bir şeyler konuşuyor olmak. Onlar üzerinden şakalar yapmak, kendi arkadaşlarım üzerind sen şusun sen şu’sun diye işte

etiketlemeler yapmak onun üzerinden tartışmak ve böyle bir bakışı sağlıyor yani herkese hayatından bir şeyler bulabiliyor aslında. Dolayısıyla e o anlamda özgürlüğümü şey yapmıyorum yani. Özgür irademi koruduğumu düşünüyorum illa işte diyelim ki X kişisi böyle düşündü ben de onun gibi düşünmeliyim gibi düşünüyorum. Açıkçası bende öyle olmuyor onu söyleyeyim. (Crown, 32, K)

Genel akım medyanın giderek politik olarak kısıtlandığına değinen Mavi ise bu içerik platformunun bu kısıtlamalardan bir kaçış imkanı sunduğuna dikkat çekmektedir. Farklı cinsiyet tanımları ve cinsel yönelimlerin temsiliyetine dair bir sansür uygulanmadan toplumsal kapsayıcılığın ve çeşitliliğin benimsenmesine olanak sağlayan içeriklere erişimi mümkün kılan bu platformun aynı zamanda toplumsal etkilerinin olduğuna dair düşüncelerini de "yeni nesilin bunları kanıksadığını ve bunlara yönelik farkındalığını arttığını düşünüyorum" diye ekleyerek paylaşmaktadır. Nitekim ÇİP'in ve bu kapsamda özgürlüğün 'insan hakları', 'temsiliyet meseleleri' ve 'toplumsallaşma' ile ilişkisinin kurulduğu söylenebilir.

... Bazı kanalların farklı partiler tarafından markaja alındığının ve medyanın bağımsız olmadığını düşünüyorum. Bu, dünya genelinde de tartışılan bir şey ama işte Netflix bana en azından onlardan kurtulma imkânı tanıyor. İstedığimi izleme imkânı sağlıyor. Mesela ben cinsel yönelimimi hetero olarak tanımlıyorum ama homofobik bir insan değilim. Bir dizide bir gay, lezbiyen ya da trans bir karakter görmek beni rahatsız ve etmiyor ve bunun toplum tarafından kabullenmesi gerektiğini düşünüyorum. Ama mesela Netflix'te bunu görünce insan yeni nesilin bunları kanıksadığını ve bunlara yönelik farkındalığını arttığını düşünüyorum ya bu bakımdan işlevsel buluyorum. Bu özgürlük o yani onların bana göstermek zorunda olduğu içeriğin dışına çıkıp kendi değerlerime insan haklarına falan daha uygun içerikleri görme imkanına sahip olmak benim için çok güzel. (Mavi, 32, E)

Etik içerik seçimleriyle algoritmayı eğitmeye çalıştığını ifade eden Kaptankirk ise, beklentisinin tam da bu ethos çerçevesinde tavsiyelerin üretilmesi olduğunu "algoritmayı kendi başıma terbiye etmiyorum hani tokatlıyorum ya algoritmayı" ifadesiyle oldukça açık bir şekilde ifade etmektedir. Onun bakış açısıyla, kendilik ethos'una uygun içeriklerin tavsiye edilmemesinin algoritmanın bir hatası olarak değerlendirilebilir. ÇİP'in amacının bireyleri kısıtlamak olmadığını düşündüğünü ve eğer belirli içerikler tavsiye edilmiyorsa içerik kütüphanesinde bulunmadığı için olabileceğini de eklemektedir. Dahası, Kaptankirk'ün algoritmanın manipülatif yönün olabileceğinin farkındalığı ile 'algoritmanın amacının' dayatma olmadığını eklemesi, özgürlük

pratiklerinin tavsiye algoritmaları açısından deneyimlerine dair bir bakış açısı sağladığı söylenebilir.

... Dolayısıyla hani bir algoritma neden önemli işte algoritma bu yüzden önemli . Oradaki atıyorum korku filmleri içerisinde de muhakkak ki korku filmleri içerisinde bana göre sıralama yapıyordur diye ben düşünüyorum. Çünkü Netflix yani bunları yapmıyorsa onun hatası her bir kategorinin içerisinde de benim izleyebileceğim sıraya göre muhtemelen orada bir sıralama yapıyordur. Dolayısıyla ben burada o algoritmayı kendi başıma terbiye etmiyorum hani tokatlıyorum ya algoritmayı. Bu yüzden bak ben bunu seviyorum, bak ben bunu sevmiyorum, bunu sakın bir daha karşıma çıkarma bu Reality Show çıkarma karşıma fantastik mi evet ben bunu beğendim izlerim işte gidip bu tür böyle şeyleri yapmaya çalışıyorum. Netflix'in bizim ülkemizde Amerika'daki kütüphanesinden daha kısıtlı bir kütüphaneyi bize açtığını biliyorum ben o bir takım lisans şeylerinden prosedürlerinden dolayı olabilir oradaki şeyi bilmiyorum gerekçeyi bilmiyorum bizde daha kısıtlı bir kütüphane olsa da Netflix'in ben içine bir şey girip de aramaya başladığımda bana göstermediği gizli bir şeyler olduğunu ben düşünmüyorum. Muhakkak ki zaten Netflix bana bir şeyler izletmeye çalışıyordur diye düşünüyorum ben . Benim tercihlerime göre sürekli benim gözüme gözüme bir şeyler sokmaya çalışıyordur diye düşünüyorum. ... Dolayısıyla ararsan eğer Netflix'in kütüphanesinde varsa o kendine uygun bir şeyler bulabileceğini ben düşünüyorum ama ya bizi kısıtlandığını da düşünmüyorum sadece lisanslamalar dolayısıyla bu kadar kısıtlı bir içeriklerinin olduğunu düşünüyorum onun haricinde bizi beni bir şekilde kısıtladığını düşünmüyorum. Zaten Netflix'in amacının da bu olmadığını düşünüyorum ben. (Kaptankirk, 36, E)

Ancak her katılımcının Kaptankirk gibi ÇİP'in ve algoritmanın amacını etik içerik seçimlerine hitaben iyiye yormadığı söylenebilir. Sunayakın, Kaptankirk'ün algoritmalara dair olumlu bakış açısına karşın eleştirel bir tutum sergileyerek, algoritmaların manipülatif olduğunu ve bunun kısıtlayıcı etkilerinin olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada 'algoritmanın manipülatif kısıtlayıcı etkisi'nden bahsedilebilir.

[Peki sadece Netflix sana seçimlerinde bir özgürlük alanı mı sağlıyor? Yoksa senin seçimlerini mi kısıtlıyor?] Çok sevdiğim bir soru ya genel olarak bu dijitalleşmeyle ilgili. Ya tabii belli oranda bence kısıtlıyor. Hani ya özellikli ya şu manipülatif bir şey direkt yani o bahsettim ya bunu bir video içeriğinde görmüştüm farklı Youtube da sanırım izlemiştim. daha fazla araştırmadım ya doğruluğu da olmayabilir de işte cover imajlarının farklılık göstermesi işte ülkeye senin daha önce izlediğin şeylere göre vesaire ya o aslından manipülatif bir şey çünkü sen orada bana işte. Yani aslında romantik komedi olan bir içeriği gerilim olarak gösteriyorsan ben işte başlığında o tarz içerikler atıyorum. Böyle bir şeyim yok ama diyelim ki nefert ediyorum aslında boşu boşuna izlemiş olacağım. Bu manipülatif bir şey o yüzden yani business driven bir karar olarak iyi bence bir yönetem iyi bir algoritma ama kullanıcı açısından tatsız. (Sunayakın, 24, E)

Mor, içerik üretimlerinin etkilenecek ÇİP'te yayınlanan içeriklerin belirli senaryolar ve oyuncular kapsamında yapıldığını, dolayısıyla tavsiyelerin de kısıtlı bir alana sıkıştığını söylemektedir.

[Özgürlükçü değil demiştin biraz önce özgürlükçü bir platform senin için neyi ifade eder?] Benim için neyi ifade eder ya tabii ki sektörde bazı kurallar var ve ona göre herkes az çok iş yapıyor. Ama ben mesela Netflix sıradaki Türkiye özelinde konuşacak olursam diğer ülkelerde nasıl iş yaptığını bilmiyorum ama Türkiye piyasasına girdi. Mesela burada iş yaptığı belli başlı insanlar oluşmaya başladı. Sonra bu insanlar ve mesela yapımcı olarak da yazar olarak da işte oyuncu olarak da aynı insanlar bütün yapımlarda karşımıza çıkmaya başladı. Dolayısıyla oradan böyle bir farklılık beklemek hani çok farklı bir şey beklemek çok zor oluyor ve kaliteyi de aynı şekilde düşürüyor. Şu ana kadar mesela zaten Netflix'te Türk yapımlar arasında böyle farklı olarak ne gördük mesela 'Bir başkadır'ı gördük galiba. Onun da şeyler az çok hani bilimkurgu denendi o denendi bu dendi böyle bizi şaşırtabilecek bir şey çıkmadı gibi geliyor bana. (Mor, 28, K)

Bakkal ise çok daha eleştirel bir pozisyon alarak ÇİP'in tavsiye algoritmalarını 'otoriter hatta totaliter' olarak tanımlamaktadır. Tavsiye sisteminin bireyin ruh haline göre izlemek istediği içerikleri önermediğini, aksine kullanıcıları manipüle ederek daha önceden belirlenmiş bir yola soktuğunu iddia etmektedir. Burada amacının kullanıcıları platformda tutmak olduğunu, bu nedenle bireysel özgürlük alanı sağlamanın tersine her ne kadar bunu iddia etse de bireyleri önceden belirlenmiş akışların bir parçası haline getirdiği tartışmalı bir konu olarak ortaya atılmaktadır.

Ben otoriter olduğumu düşünüyorum hatta totaliter olduğumu düşünüyorum. Yani expertlik adına sunduğu şey aslında öyle ya da böyle seni bir funnel'a sokmak üzerine ve bunu çok konsolide edilmiş tek bir yöntemle yapıyor. Yani ... diyor tamam yani şunlardan birini takip ettim ve bunu da takip edeyim dediğim aslında Netflix'in seni sürüklemek istediği şey. Yani şöyle bir funnel yok açıkçası öyle bir şey olmasını isterdim: "Baba, bugün modun ne? Ne konuda bir şeyler izlemek istersin?" şeklinde ilerlemek için ya 101 ötesinde dijital okuryazarlığın olmalı. Yani search'e duygu durumu ya da grid yazabilecek kapasiteden olma entellektüel açıdan ya da çok ciddi bir browse eforunu ortaya koyman gerek. Onun dışında ya yaptığı şeyin dışarıdan görünüşü bana beni olabildiğince çabuk bir şekilde bir içeri sokmak olduğunu, burada doğru olmadığını doğru demeyeyim aslında doğru çok subjektif de bilinçli olduğunu tahmin ediyorum. Dolayısıyla özgürlük bence tanımıyor, tanıdığı iddia ettiği kadar. (Bakkal, 30, E)

Son olarak Bakkal ile paralel bir yaklaşıma sahip olduğu anlaşılan Tapir'in yine Mor'un değindiği içerik kalitesinin giderek düşmesinden dem vurmakta ve 'televizyon izlemek' ile benzer bir pratiğe bireyleri yaklaştırdığına değinmektedir.

Ah hiç hiç yani tamamen insaflarına kalmıştır. insaf eder, para yatırır iyi film ektedirlerse onu izleriz. İyi diziler filmler alırlarsa streame koyarlarsa onları izleyebiliriz. Tamamen kendini kapatıp bok gibi B sınıfı bir şeyler yapmaya devam ederlerse de bir insanların anne babalarımızın jenerasyonun televizyon izleyip, elma soyup yediği saatlerde Netflix'in vasat içeriklerini tüketip elma yiyip televizyona bakarız. Aynı cihaza bakıyoruz bu arada . Televizyona sadece yayın aracının değişmesi TV izlemiyoruz yanılığı yaratıyor. (Tapir, 32, E)

Özetle, Foucault için özgürlük, bireylerin değerler sistemini sorunsallaştırarak kendiliğini denetleyen, kontrol eden ve yeni sistemler üreten bir özne oluşturma çabası olarak tanımlanabilir. İP kimi katılımcılar açısından özgürlüğü kısıtlayan bir alandan ziyade; algoritmadan beklenenin sağlandığı, etik içerik seçimlerinin işletildiği, bireysel farkındalık ile dayatmaya maruz kalınmayacak, yaş ile ilgili farkındalığın artacağı, başkalarıyla kurulan diyaloglarda zgr iradenin ifade edileceği, insan haklarıyla birlikte farklı grupların temsiliyet meselelerine değinen, manipülasyon amacı taşımayan ve algoritmadan bekleneni yerine getiren bir pratik alanı sunmaktadır. Diğer yandan, bazı katılımcılar tarafından sert bir şekilde eleştirilerek hem içerik üretimi hem de tavsiyenin üretimi açısından oldukça kısıtlayıcı ve manipülatif bir ortam sunduğu savunulmaktadır.

V. BÖLÜM

TAVSİYE ALGORİTMASI, KİŞİSELLEŞTİRME VE İKTİDAR

1990'ların başlarında ortaya çıkan tavsiye algoritmalarının ilk örneği olan işbirlikçi filtreleme (Goldberg ve ark., 1992), benzer beğenilere sahip insanların seçimler arasındaki örüntüleri tespit ederek tavsiyeler üretmeye odaklanmaktaydı. Seaver (2021) işbirlikçi filtrelemenin 'sihir' olarak tanımlandığına şahit olduğunu belirttiği eleştirel bir duruş sergilediği makalesinde sihri, teknolojik bir sistemin bireylerin hiçbir demografik bilgisine sahip olmadan insan-sistem etkileşimine dayalı kültürel yansımaları olan verileri işleyerek tavsiyeler üretmesinde gördüğü söylenebilir (2021, s. 775). Lury ve Day'ın ifade ettiği üzere işbirlikçi filtreleme algoritmaları, bireylere yer aldıkları sistem içerisinde kişiselleştirilmiş tavsiyeler vaat edilmektedir. Diğer yandan içerik-tabanlı filtreleme algoritmaları, işbirlikçi filtrelemeden farklı olarak büyük bir kullanıcı kitlesinin tercihlerinden yararlanmak yerine kullanıcılarının tercih ettikleri içeriklerin benzerlerini tavsiye olarak üreterek kişiselleştirmenin geçerliliğini artırmayı hedeflemektedir. Nitekim işbirlikçi algoritmalar tercih edenleri yani kullanıcıları merkezine alırken, içerik-tabanlı algoritmalar tercih edilen içerikleri algoritmanın merkezine almaktadır. Bu noktada bireylerin kişisel özellikleri ve ilgi alanlarına dair daha fazla veri gerekmektedir (Das ve ark., 2018; Lury ve Day, 2019). Bu nedenle ki, iki algoritmanın da sunduğu avantajlardan faydalanmak adına hibrit algoritmalar geliştirilmiştir. Bu tür tavsiye algoritmaları insan-bilgisayar sistemleri etkileşiminden elde edilen verilerden olduğu gibi, bu sistemle etkileşime geçen insanların demografiden birçok farklı alana dair verilerinden tavsiyeler üretebilmektedir. Çevrimiçi içerik platformu (ÇİP), tam da bu iki filtreleme sisteminden yararlanmak üzere tavsiye algoritmalarını geliştirmiştir. Gillespie bu veri tabanları olmadan 'anlamsız makineler' ile karşı karşıya kalınacağını ifade ederken, bir yandan da ticari kaygılarla üretilen bu algoritmaların dışlayıcı veya dahiliyetçi olsun bireyler üzerinde düzenleyici bir iktidar kuracağını savunmaktadır (2014, s. 168). Özellikle hibrit filtreleme algoritmalarının hangi veri tabanlarından yararlandığı, insan-sistem etkileşiminden hangi bilgileri topladığı ve en önemlisi belki de, tavsiye listelerini oluştururken bu verileri hangi ağırlıklarla hesapladığı şeffaf olarak paylaşılmayan bir bilgi olarak Gillespie'nin savını doğrular bir konumda durmaktadır. Hallinan ve Striphas (2016), Pasqaule'ın bu algoritmalar için kullandığı "kara kutu"

terimine dikkat çekerek, bu tezin araştırma sahasını oluşturan ÇİP'in, bireylerin ruhsal durumlarına göre - 'moduna göre' tavsiyeler üretmeyi vaat ettiğini, böylelikle "algoritmik kültür"ün oluşturulmasında da başat bir role sahip olacağını ileri sürmektedir. Bu noktada tavsiye algoritmalarının, bireylerin insan-sistem etkileşiminde bıraktığı izleri takip ettiği söylenebilir. Ancak asıl soru; bu takibin sonucunda Foucaultcu bir bakışla özneyi çoğunluğun bir parçası haline getirerek tekleştirmekte mi, yoksa kendiliğin nesnelleştirilmesi vasıtasıyla öznenin hakikate erişmesi için bir alan sağlamakta mı olduğudur. Bu bağlamda birinci bölümde derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler ışığında, Foucaultcu bir bakışla bireylerin ÇİP'in algoritmasından beklentisinin; algoritmanın nasıl çalıştığına ve tavsiyenin nasıl üretildiğine dair algoritma bilgisinden geldiği, algoritmadan ve tavsiyeden beklentisine göre ÇİP'in deneyimlendiği anlaşılmıştır. İkinci bölümde ise, katılımcıların tavsiyeyi kendiliğiyle profilleri içindeki sistem tarafından oluşturulan tavsiye listeleri ve kendi oluşturdukları liste üzerinden olmakla birlikte, algoritma tarafından geliştirilen tavsiyenin kabulüyle de özdeşleştirmekte olduğu görülmüştür. Üçüncü bölümde ise kendi kendiliği üzerinde bir dizi modifikasyon yaparak uğraşan bireylerin, algoritmanın manipülasyonu ve tavsiyeye direnmeleriyle kendiliğin pratik alanını oluşturduğuna dair bulgular paylaşılmıştır.

5.1. TAVSİYE ALGORİTMASINA DAİR BEKLENTİNİN OLUŞMASI: "BANA GERÇEKTEN İHTİYACIM [OLAN], SEVECEĞİM ŞEYİ GÖSTER"

5.1.1. Algoritma Bilgisi

Tavsiye algoritmalarını gündelik hayatlarının çevrimiçi düzlemlerinde kullanmaya alışkın olan bireyler, algoritmanın onları belirli bir biçimde yönlendirmesini beklentisine girmektedir. Satın aldıkları ürünlerden, çevrimiçi ortamda dinledikleri müziklere, sosyal medyada takip ettikleri içeriklere kadar geniş bir yelpazede tercihlerini paylaşmanın karşılığında, bu ortamlarda işleyen tavsiye algoritmalarının onların tercihlerine uygun öneriler geliştirmelidir. Bu noktada "benzer" seçeneklerin değil, "uygun" seçeneklerin sunulması, tavsiye algoritmasının nasıl çalıştığına dair geliştirilen bilgi ile şekillenmektedir. İçinde bulunduğu çevrimiçi ortamda tavsiye algoritmasının benzerleri

mi yoksa daha önce yapılmış tercihlere uygun olanları mı öne çıkarıyor önceden bireyler tarafından anlaşılmaya çalışılmaktadır. Pratik olarak deneyimlenen ve test edilen algoritmanın çalışma şekillerine göre (episteme pratike) geliştirilen tavsiye algoritmasının bilgisi (episteme theorike), bireylerin bundan sonra algoritmayla olan ilişkisini belirlemektedir. Dahası, algoritma bilgisi, tavsiyenin oluşması ve bireyin algoritma üzerinde hakimiyet kurma ya da algoritmayı manipüle etme çabasıyla birlikte, kendi kendiliği üzerinden uğraşması olarak anlamlandırılabilir.

Netflixboy34 rumuzlu çevrimiçi içerik platformu kullanıcısının değindiği üzere, öncelikle sistemin nasıl çalıştığı – tavsiye algoritmasının tavsiyeleri nasıl ürettiği, belli koşullarda bireyler tarafından denenmekte ve gözlemlenmektedir. Buna göre algoritmanın nasıl çalıştığına dair kanaat geliştirmekte ve eylemler bu kanaat ve sonrasında oluşan beklentiye göre alınmaktadır. Eğer kullanılan platforma özel tavsiye sisteminin nasıl çalıştığına dair belirli bir kanaat geliştirilemediyse, tavsiye algoritmalarıyla ilgili biriktirilen bilgi devreye girer. Netflixboy34'ün anlatımından anlaşıldığı üzere, kendisinin algoritma ona "mükemmel deneyimi" sunmak üzere var olmaktadır. Her ne kadar mükemmel deneyimin ne olduğunu tasvir etmese de, tavsiye olarak ihtiyacı olan ve seveceği bir içeriğin ona gösterilmesinin beklentisini karşılayacağını açıkça ifade etmektedir. Bu beklentisine dair verdiği detaylardan da anlaşılacağı üzere bu tavsiyelerde süreklilik arz eden ve alışkanlık yaratacak bir düzen aramamaktadır. Daha da önemlisi, sadece ihtiyacı olan içeriğin değil, ihtiyacı olan anda ya da beklemediği bir anda bu tavsiyenin karşısına çıkmasını beklemektedir. Ayrıca algoritma tarafından üretilen tavsiyenin, onun tarafında merak uyandırmasını, izleme istediği yaratmasını, hayatının tekdüzeliğinde kırılma yaratacak şekilde içeriği tüketmesine karar vermesine sağlayacak nitelikte olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bir rutin içinde tavsiyelerin oluşturulmasından çok, içerik tüketme "ihtiyacının oluşması" anlatılmaktadır. İhtiyacın oluşması ise tavsiyenin birey tarafından kabulünü ve onun bireysel kararı sonrasında eyleme dökülmesini beraberinde getirmektedir. Bireyin bu kararı almasının ise, onda merak uyandırılması ile mümkün olabileceği anlaşılmaktadır.

Şu anda tek bir ucunu görebildiğim için nasıl çalıştığına örnek olarak sistemi daha henüz analiz edemedim, yani denedim ama yeterli veri yok benim elimde, senaryo yok, o senaryoları karşılaştırabileceğim bir durum da olmuştu ama "bak, şurada şu

olmuş” diye karşılaştırabileceğim bir şey yok. [...] ben kullanıcıyım beni uğraştırma noktası var ya, biz de yapıyoruz aslında sektör içerisinde, arkayüzde çalışan şeyler var biliyorum, bir sürü şeyler çalışıyor ama bana mükemmel bir deneyim sunduktan sonrası (onlar benim için) umurumda değil. Yani bana gerçekten ihtiyacım [olan] seveceğim şeyi göster, beğenmiyorsam bile göster. Belli noktalarda beğenip beğenmeyeceğime ben karar vereyim. Ama sade bir şekilde göster, çok düşündürme, çok sık yapma, bunu belli aralıklarla yap. Bu aralıklar illa şey olması geremiyor, periyodik olması gerekmiyor. Her 7 günde bir her 3 günde bir olması gerekmiyor. Birisi 7 günde, bir birisi 5 iken zamanı geldiği zaman söyle. Ben hani şeye beklemeyim, yani şaşırt sürpriz olsun benim için, şaşırtıcı bir şey olsun. Bir an ihtiyaç yaratsın, bana hhh böyle bir şey geliyor, izleyeyim ya ben bunu.” diyeyim. Normalde yoksa bile her 7 günde bir gelece,k o yüzden bakayım. “Bu hafta var mıymış, ha tamam o zaman bu hafta varmış izleyeyim” değil, her Cumartesi izliyorum değil, yani o ana bakayım, günümün içerisine renk katsın. Benim monotonluğumu bozsun zaten monoton yaşıyoruz hayatı o monotonluğu bozsun istiyorum. (Netflixboy34, 32, K)

İşbirlikçi ve içerik-tabanlı sistemlerin birleşimine sahip olduğu bilinen, ayrıca yapay zeka tarafından desteklenen, bu araştırmanın da araştırma sahasını oluşturan söz konusu çevrimiçi içerik platformunun hibrit tavsiye sistemine dair bilginin, bu sistemle etkileşim içinde olan bireyler tarafından farklı şekilde yorumlandığı anlaşılmaktadır. Kategori bazlı ilerleyen içerik-tabanlı tavsiye sistemleri üzerinden olduğu gibi, benzer içerikleri tüketen benzer kullanıcıların tercihlerine göre tavsiyeler üreten işbirlikçi tavsiye sistemlerine dair teknik bilgi platformun kullanıcılarında olmasa dahi, gözlemlerinden yola çıkarak bir kanaate sahip oldukları söylenebilir. Cocos, platformda izlediği içeriklerin kategorilerine göre ona daha çok içerik önerildiğini ifade ederken; Mavi, önerilerin beğenileriyle ilişkili olduğuna değinmektedir. Cocos belgesel gibi içeriğin kategorisine odaklı bir şekilde algoritmanın çalıştığını iddia etmektedir. Mavi’ye göre ise kendisinin genelde beş ve altı bölümden oluşan kısa dizileri tercih etmesinin, algoritmanın onun beğenilerini içerik tipi bağlamında da değerlendirdiğini ve tavsiye ürettiğini söylemektedir. Bu savını da, mini dizi izledikten sonra daha çok mini dizi önerilmesine dair gözlemiyle desteklemektedir.

Kategori bazlı olduğunu düşünüyorum. Ben belgesele girdim. Belgeselin içerisinde atıyorum işte veganlıkla ilgili bir şey izledim. Onun altında bana direkt yiyecek içecek belgeseli özelinde kategori bazlı şeyler sunuyor. Ben de onlardan tıklayarak devam ediyorum genellikle. (Cocos, 29, K)

Sanırım bir algoritması benim en çok neyi izlediğime ne tür izlediğime - ya şöyle ne tür izlediğime neyi daha çok izlediğimi yerli yabancı falan takip edip, o türe daha önceki beğenilerime göre falan öneriler sunuyor. Bu arada demeyi unuttum mini dizileri çok seviyorum. Unorthoth ya da Nasıl yapılır? Falan böyle 20 dk lık 5 6 bölümlü o tarz mini dizileri çok seviyorum. Mesela bir iki defa onu izledikten sonra

Unorthodox u yine böyle kısa böyle mini diziler önerdi. İki tane daha izledim de hatırlamadım şimdi adlarını. Bu arada mesela her şeyine hakimim ama ismini hatırlama konusunda zorluk çekiyorum. (Mavi, 32, E)

Bu çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmalarının nasıl çalıştığı ilgili şirket tarafından hibrit sistem olarak tanımlanmakta (bkz. Gover, 2014), ancak açık kaynak olarak sunulmamaktadır. Bu durum alan yazında da bu algoritmaların “kara kutu” olarak tanımlanmasına neden olmuştur (Pasquale, 2015). Ancak çevrimiçi içerik platformunun tavsiye algoritmalarının matematiksel ya da teknolojik olarak nasıl çalıştığından bağımsız olarak sadece yaptığı içerik tercihlerine göre işlediğini bilen bireyin, kendi kendiliği üzerinde neyi sevip neyi sevmediği konusunda etik seçimlerine sadık kalarak bir iktidar uyguladığı söylenebilir.

Buna göre, Reacher’ın her ne kadar paylaşımlı bir hesabı kullansa da, algoritmanın ona uygun tavsiyeler ürettiğini söylemesi algoritmaya dair bilgisiyle ilişkilidir. Reacher’ın profili derinlemesine görüşme sırasında belirttiği üzere ailesiyle paylaştığı ortak hesabı içinde yer almaktadır. Söz konusu çevrimiçi içerik platformu kuralları çerçevesinde aile hesabı içinde en fazla beş profil bulunabilmektedir. Dolayısıyla, kullanıcı adı ve şifresiyle girilen hesap içinde bulunan profillere, bu hesaba erişimi olan herkes erişebilmektedir²⁸. Aynı hesap içinde Reacher’ın kardeşinin de bir profili bulunmaktadır. Çevrimiçi algoritmasının önerilerini Cocos’un gözlemine benzer şekilde izlediği içeriklerin kategorilerine göre oluşturduğunu söyleyen Reacher, kendi profilini eşiyile birlikte kullanmasından kaynaklanan bir çeşitliliğin ortaya çıktığını gözlemlemiştir. Reacher, eşinin tercihlerine göre çıkan önerileri ayırt edebildiğini, dolayısıyla algoritmanın doğru şekilde tavsiye ürettiğini, farklı tavsiyelerin tamamen çoklu kullanım nedeniyle ortaya çıkmış olmasıyla açıklamaktadır. Burada algoritmayı etkileyen kendisinin ve eşinin tercihleri olduğu varsayılmaktadır. Algoritmanın sadece içerik-tabanlı değil, işbirlikçi sistem ve yapay zeka ile çalıştığına dair bilgisinin olduğu ayrıca anlaşılmaktadır. Bu

²⁸ Bu konu ayrıca *ortak hesapta mahremiyet* koduyla ilişkilidir ve ilgili bölümde irdelenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. “4.3.1. Ortak Hesapta Mahremiyet”.

nedenle Reacher, kendi profilinin sadece kendi tercihlerinin etki etmesiyle değişmesinden öte algoritmanın sürekli kendini geliştirmesinin etkileriyle de değiştiğini varsaymaktadır.

E bazılarını şunu izlediğiniz için diye öneriyor. O ya çok net dolayısıyla niye onun önerdiği e şey durumu da var. Bizde biraz aynı hesabı hem ben hem eşim kullandığı için biraz böyle o öneriler, hibritleşebiliyor. Atıyorum, [eşim] Emily in Paris izlediği için çok böyle benim için çok alakasız bir şey önerebiliyor gibi. [...] Yani benim gibi tabi milyonlarca insanın tercihleri ile şekillenen, kendini geliştiren bir zekadan bahsediyoruz orada. Dolayısıyla, evet, yani kendi başına küçük de olsa benim kardeşlerimin de bir şeyi oluyordur. Katkısı oluyordur diye tahmin ediyorum. [...] Ay acaba benim önerilerim çok mu etkileniyor bundan falan gibi bir durum da olmuyor zaten. Ben daha çok içerik tüketiyorum sanırım. Dolayısıyla, yine ağırlıklı olarak bana uygun şeyler öneriyor. (Reacher, 36, E)

Genel olarak tavsiye algoritmalarının nasıl çalıştığına dair gözlem yapan bir diğer çevrimiçi içerik platformu kullanıcısı olarak Delidumrul da birçok katılımcı gibi algoritmaların içerik kategorilerine baktığı konusunda fikir sahibi olmaktadır. Yine Reacher'a benzer olarak, aynı içeriği tüketen kullanıcıların tercihlerinin birbirini etkilediğini düşünmektedir. Delidumrul aynı zamanda bu kullanıcıların tercihlerinin kategorilere göre şekilleneceğini, dolayısıyla bu iki kriterin zaten birbiriyle ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla algoritma ağırlıklı olarak içerik kategorilerine göre tavsiye üretmektedir. Delidumrul, Reacher'a göre kişisel bir deneyimine referansla algoritma bilgisinden bahsetmemektedir. Ancak katılımcıların, derinlemesine görüşme sırasında isteğe bağlı olarak platform profillerine bakabilecekleri bilinmektedir. Nitekim Delidumrul da kendi profilinde yer tavsiye listelerindeki içeriklere bakarak bu değerlendirmeyi yaptığına dair görüşme notu alınmıştır. Delidumrul, popüler olduğunu düşündüğü içerikleri de profilinde gördükten sonra algoritmanın hesaba kattığı kriterlere popülariteyi eklemiştir. Diğer katılımcılar gibi Delidumrul'un da eylemleri doğrultusunda profilinde gözlemlendiği tavsiyelerden yola çıkarak algoritmanın nasıl çalıştığına dair bir kanaat geliştirdiği söylenebilir.

Yani şey, kategorilere bakıyor. Muhtemelen birkaç kriteri var. Muhtemelen bir kategorilere bakıyor; hangi kategori altında kategorilenmiş, ikincisi, muhtemelen bunu izleyenler başka neler izledi diye okuyor. Ama orada işte şöyle bir reg oluyor zaten sen kategoriye göre grupluyorsun, onu izleyenler muhtemelen ona benzer şeyler izliyor oluyor falan gibi. Yani öyle. Bu ikisi şimdilik aklıma geliyor. Başka... Ya bir de, işte popülaritedir muhtemelen üç tane şeyi vardır. (Delidumrul, 32, E)

Ancak her katılımcının algoritmanın nasıl çalıştığıyla ve tavsiye sunduğuyla ilgili aynı derecede kanaat sahibi olduğu varsayımında bulunmak yanıltıcı olacaktır. Tavsiye algoritmasının nasıl çalıştığına dair bir kanaat geliştirmekte zorlandığını ifade eden Özgür, özellikle daha önceki tercihlerine benzer içeriklerin algoritma tarafından önerilmesini anlamlandıramadığını da paylaşmaktadır. Her ne kadar algoritmanın önerileri neye göre yaptığını anlamadığını beyan etse de, bu noktada aşağıda yer verilen alıntıdan daha önceki içerik tercihlerine göre tavsiye önerildiğine dair bir kanaate sahip olduğu anlaşılabilir. Zira daha önce tercih ettiği Türk yapımı filmler gibi yine Türk yapımı başka filmlerin önerildiğini söylemektedir. O zaman önerileri neye göre yaptığını bilmediğini retorik olarak söylediği, aslında önerileri kendisinin içerik tercihleriyle, yani *askesis*'iyle uyuşmadığını ve algoritmanın onun içerik tercihlerini doğru yorumlayıp yanıt vermediğini düşündüğü sonucuna varılabilir. Nitekim, bir içeriği yönetmeni ya da konusu nedeniyle seçmiş olabileceğinin algoritma tarafından anlaşılmasına değinmesi (anlaşılması gerektiğini de ima ettiği söylenebilir ki bu algoritmadan beklentiye şekillendirmektedir), bu yorumu doğrular nitelikte kabul edilebilir. Benzer şekilde algoritma tarafından içeriğin türüne göre yapılan tavsiyeleri “tuhaf” olarak nitelendirmesi de algoritmaya dair bilgiye sahip olduğu, algoritmanın beklentisini karşılamaması nedeniyle eleştirdiği argümanını kuvvetlendirmektedir.

Bunlarla ilgili çok bir şey bilmiyorum. Yani önerileri neye göre yapıyor. Yani şöyle şeyler oluyor yanlışlıklar oluyor mesela bir Türk filmi izliyorsun aslında türü ve konusu açısından çok farklı ama onu izlediğinde işte Recep İvedik önerisi de verebiliyor sana falan... Böyle biraz tuhaf o açıdan.[Neden tuhaf ne hissediyorsun?] Çünkü sadece Türk dizisi ya da filmi olduğu için bana ee başka bir Türk dizi ve filmi önermesi biraz tuhaf geliyor. Çünkü onun Türk dizisi ya da filmi olduğu için değil konusu ve yönetmeninden dolayı izlemiş olabilirim. O yüzden tuhaf geliyor. (Özgür, 28, K)

Siles ve arkadaşlarının 2019 yılındaki araştırmalarında tespit ettiği üzere bireylerin platform hesaplarında yer alan içeriklerde kendiliklerinin yansımalarını görememesi ya da tavsiyelerin onları yansıtmadığını hissetmesi algoritmanın çeşitli yönlerini eleştirmeye yönelmeleriyle sonuçlanmıştır. Benzer bir eğilimi Verale ve Kaun (2019) da gözlemlemiştir. Özgür ve Cocos'un eleştirileri değerlendirildiğinde, Foucaultcu anlamda bireyin kendi için kaygı duyduğu ve bunun için belirli eylemlere başvurduğu söylenebilir.

Çevrimiçi içerik platformunun algoritmasının içeriklerin kategorilerine, sürelerine ya da tiplerine göre bir filtreleme yaparak öneri sunduğu bilgisi yaygın olsa da, farklı faktörlerin etkili olduğunu düşünen katılımcılar da olmuştur. Kaptankirk, çevrimiçi içerik platformunda bulunan geniş içerik yelpazesinin algoritma sayesinde daraltılması gerektiğini ve bunu da rastgele yapmadığının altını çizmektedir. İzleme istatistikleri ve yaşanan coğrafi bölgenin de algoritmanın ürettiği tavsiyeler açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Algoritmadan beklentisinin bu bağlamda olumlu şekillendiğini ve karşılandığı da anlaşılmaktadır. İlgili ÇİP'in liste oluşturma özelliğini aktif olarak kullandığını, bu listeye eklediği tercihlerinin tavsiye algoritmasını beslediğini düşündüğü de ifadelerinden çıkarılabilir. Buna göre Netflixboy34'ün dile getirdiği tavsiyenin merak uyandırıcı olması durumuna Kaptankirk de değinmektedir.

Kütüphane çok büyük olunca insan önüne birtakım öneriler gelinmesini istiyor. Bu random seçilmiş dahi olsa bu random listenin içerisinde ne var diye insan böyle bir göz atmak isteyebiliyor. Ki random değil, muhakkak ki birtakım izleme istatistiklerine göre, belki işte yaşıma göre, belki yaşadığım bölgeye göre, belki izleme şeylerime istatistiklerime - zaten vardır o -işte, belki oluşturduğum listelere göre muhakkak bu yapılan bu aktivitelerin bu işte bir tık film profilinin buna bir etkisi vardır diye düşünüyorum. Dolayısıyla bu öneriler benim her zaman dikkatimi geçiyor. Benim dikkatimi çekiyor, belki başkasının dikkatini çekmiyor olabilir. Dediğim gibi ben böyle listeler yapmayı seven birisi olduğum için bunu tabi bir çeşit bir liste olarak görüyorum. Tamam bana yapılmış bir liste olabilir ama benim adıma başkasına oluşturulabilir bir liste, bu merak uyandırıcı bir şey. (Kaptankirk, 36, E)

5.1.2. Algoritmadan Beklenen

Bir önceki bölümde de defaten yer verildiği üzere çevrimiçi içerik platformunun algoritmasının nasıl çalıştığının bilgisi nasıl çalışması gerektiğine dair beklentiyi de şekillendirmektedir. Tavsiye algoritmasının nasıl çalıştığının bilgisine sahip olan (olduğuna olumlu ya da olumsuz kanaat getiren) bireyler, algoritmanın tavsiyelerini mutlak doğru olarak ele almamakta, içerik seçimine dair etikleri çerçevesinde değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirme sonucunda tavsiyenin kabulü ya da reddi gerçekleşebilir. Ancak tavsiyenin kabulü de reddi de algoritmadan beklentiye sahip olunan bilgi çerçevesinde etki etmektedir. Netflixboy34, algoritmanın tüketilen her içeriği onun tercihi olarak hesaba katmasını beklemekte olduğunu daha önce ifade etmiştir. Bu bağlamda, kendisi dışında başka birinin onun profilinde bir içerik

tüketmesinin, algoritma tarafından alınacağı ve bundan sonra tavsiyelerini buna göre üreteceği beklentisini karşılamak üzere içerik üreteceğini varsaymaktadır. Kendisiyle çevrimiçi içerik platformu arasında oldukça mahrem bir ilişki olduğunu tasvir etmekte ve başka birinin müdahalesinin onun tercihleri açısından bir ‘kirlilik’ yaratacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla algoritma artık kendisinin ‘gerçek’ tercihlerini bilemeyecektir.

Benim algoritmamın içerisine girmesin benim account’um örnek olarak o filmleri seviyormuşum gibi davranmasın Netflix. O Netflix’le olan benim aramda olan bir şey Allah’la benim aramda derler ya o da Netflix ile benim aramda olan bir şey oraya bir şey dahil etmek istemiyorum açıkçası benim preference’larımaya yönelik olarak kirlilik oluşturmak istemiyorum. Kirlilik dedim ya şu an da var ya tam ayrıлма şeyi ne denir. (Netflixboy34, 32, K)

Seaver’ın da ifade ettiği üzere algoritmadan beklenti platformun kişiselleştirilmesidir (2014, s. 5). Çevrimiçi içerik platformu ve kullanıcıları arasında bir ilişki kurulmasını sağlayan kişiselleştirme, Siles ve arkadaşlarına göre kullanıcıların profillerini kişiliklerinin birer yansıması olarak algılamasını beraberinde getirmektedir (2019, s. 5-6). Netflixboy34’ün profili, içerik tercihleri ve tavsiyeler arasında kurduğu bağlantı, ÇİP’i kişiselleştirilmiş tavsiyelerin yer aldığı bir alan olarak gördüğünü resmetmektedir. Dolayısıyla algoritmadan beklentisi de kişiselleştirilmiş tavsiyeleri oluşturmasıdır. Profiline başka biri tarafından yapılacak müdahalenin kendi emeğine zarar vereceğini ima ettiği söylenebilir. Kendiliğiyle ilişkili olmayan izlerin bu platformda yer almasını, bu nedenle ‘kirlilik’ olarak tanımladığı düşünülebilir. Ancak bu konuya Gossipgirl biraz daha farklı bir şekilde ‘algoritmanın çok sayıda tavsiye sunması’ üzerinden değinmektedir. Dahası, algoritmadan beklentisinin sayıca fazla değil, zevklerine ve tercihlerine daha uygun az sayıda tavsiye beklediğini belirtmektedir. ÇİP’in geniş kütüphanesi içerisinde kendine uygun içerikleri aramak zorunda kalmamak ve birçok içerik tipi içerisinde algoritmanın ona uygun olanları bularak az sayıda da olsa önüne getirmesini beklemek ana ihtiyacı tanımlamaktadır. Ancak algoritmaya yüklenen misyon sadece az sayıda ve geçerli öneriler getirmesiyle sınırlı kalmamaktadır. Gossipgirl’ün ifade ettiği ‘anlama’ misyonu da ortaya çıkmaktadır. Algoritmanın kişiselleştirilmiş tavsiyeler sunmasını ‘onu anlamak’ olarak tanımlayan Gossipgirl, bu beklentisini müzik platformunun sağladığını, ona sunduğu haftalık olarak yenilenen listesindeki tavsiyelerin onun beklentisini karşıladığını düşündüğünü iletmektedir. Hatta bu listeye ilgili

çevresindeki insanların görüşlerinin tam tersi yönde olumsuz olduğuna dair bilgisi olsa bile kendi kendiliğinin etiği üzerinden bir değerlendirme yaptığını da tavsiyenin kabulüne dair beyanıyla vurgulamaktadır.

Netflix önerisinde ne olmasını bekliyorum: Mesela böyle zibilyon tane şey göstermesin. On tane şey göstermesin ama üç tane şey göstereceğin de onlar gerçekten hoşuma gidecek olan şeyler olsun gibi bir şey bekliyorum sanırım. Çok fazla seçenek var çünkü. Ve gerçekten beni anlamasını bekliyorum. Hani beni uğraştırmamasını istiyorum hani böyle bir insanın beni anlamasını beklediğim gibi Netflix'in de beni anlamasını bekliyorum sanırım şu an onu fark ettim böyle.

[Bunu karşılayan bir araç var mı şu an ya da bir mecra var mı?] Spotify var. Gerçekten bilgilerim her zaman olmasa da çoğu zaman 'haftalık keşfet'lerim üst üste bayağı güzel çıkıyor. Hani çok insan da bu böyle değil sanırım, çünkü 'haftalık keşfet'im çok kötü falan filan deyip duruyor bazı insanlar ama benimkiler güzel çıkıyor. (Gossipgirl, 26, K)

Her katılımcının çevrimiçi içerik platformunun sunduğu dizi ve film içeriklerine dair ilgisinin benzer seviyede olmadığı kabul edilmelidir. Ancak bu bölümün başında da belirtildiği üzere tavsiye algoritmalarıyla ilgili beklentiler başka alanlarda işletilen algoritmalara göre de şekillenmektedir. Nitekim, Gossipgirl'ün yorumundan anlaşıldığı üzere benzer tavsiye algoritmalarına sahip platformlar, sundukları içerik tipleri, bu içerikler için ayrılan sürelerin, koşulların birbirinden oldukça farklı olmasına rağmen tavsiyeleri bağlamında karşılaştırmaya tabi tutulmaktadır. Bu platformların kişisel alan olarak tanımlanıp mahrem alan olarak paylaşımına kapatılmasının algoritmadan beklentinin karşılanmasıyla birlikte gerçekleştiği söylenebilir. Gossipgirl de bu konuya değinmekteydi, ancak aynı müzik platformu ve aynı liste üzerinden benzetme yapan Özgür, algoritma tarafından sunulan tavsiyelerde tutarlılığının çok önemli olduğuna, beğenisine uygun ancak önceliklerle benzer olmayan yeni müziklerin önerilmesine ve aynen Netflixboy34 ve Gossipgirl'ün ifade ettiği üzere 'merak uyandırıcı' olmasına dikkat çekmektedir. Böylece ÇİP'in kişiselleştirme konusunda eksikliğini vurgulamakta ve bu nedenle başka birinin ÇİP profiline girmesine izin vermesinin olası olduğunu ancak müzik platformuna 'algoritmasını değiştireceği' için girmesine izin vermeyeceğini söylemektedir. Teknolojik olarak gerçekleştirilen hesaplamalar sonucu ortaya çıkması hedeflenen, oldukça teknolojik bir konu olan kişiselleştirmenin, tavsiyenin kabulü ile bireyler tarafından kişisel alanların oluşmasına zemin oluşturduğu iddia edilebilir.

Tabii ki de eşime sınırsız bir şey var, giriş izni var ama herhangi biri de mesela yeğenim gelip benim hesabımdan izlese izlemek istediği şeyi ya sen neden benim hesabıma gidiyorsun ki kendi hesabına git demem mesela. Ona git demem izlesin çok da önemli değil. Spotify’da yaparım mesela bunu. Çünkü algoritması daha iyi çalışıyor. O öneriler ‘discovery weekly’ mükemmel bir şey bence. Çünkü çok tutarlı şeyler öneriler sunuyor. Bu kadar teknik bilgim olmamasına rağmen şeyi anlayabiliyorum, yani hoşlandığım bir şarkıya yakın ya da o tonda müzikleri dinleyebiliyorum ve bu benim hayatımı çok kolaylaştırıyor mesela çünkü işte sürekli aynı şarkıları dinlemekten hoşlanmayan bir insanım. Yeni şarkılar dinlemek çok hoşuma gidiyor falan. O yüzden discovery weekly diye öyle açık Pazartesi günü “aa neler varmış, aaa ne güzel şarkıymış” diye takıldığım, işte döndürdüğüm, başka şarkılar aradığım falan dönemler oluyor. O yüzden mesela Spotify da bunu söylerim çünkü algoritmayı değiştirir. O da çok hoşuma gitmez ama Netflix’te çok daha önemli değil. (Özgür, 28, K)

Diğer yandan tavsiye algoritması tek başına çalışan bir mekanizma değildir. Bir veya birden fazla girdinin çeşitli şekillerde işlenmesi sonrasında bir sonuç olarak tavsiye ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda algoritma bilgisine sahip bireyler, tavsiyenin kişiselleştirilebilmesi için algoritmaya veri sağlaması gerektiği bilincine sahiptir. Derinlemesine görüşme sırasında Ekin bu süreçte ‘algoritmayı kurmak için emek harcamak’ gerektiğine dikkat çekmektedir. Etik seçimlerinin dışına çıktığı anda algoritmanın kendiliğine uygun tavsiyeleri oluşturmaktan uzaklaşacağını ve bu etik dışı seçimlerini “kötü” olarak tanımlarken, bir yandan da tercihlerinin etkilerinin farkındalığı ile (ki “iz” kelimesini bu bağlamda kullanmıştır) anlatmaktadır. Algoritmadan beklentisine uygun hareket ettiğini düşündüğü tavsiye sistemlerini bozmak konusunda diğer katılımcılar kadar hassas bir şekilde konuya yaklaşmakta ve “emeğim boşa gitmiş oluyor” olarak durumu özetlemektedir. Bu noktada emek *paraskeue* olarak ortaya çıkmakta, dahası tüm *askesis* pratikler çerçevesinde çekilen çilenin boşa gideceğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, algoritmadan beklentinin karşılandığı platformlarda kendiliğe dair etik değerler sisteminin korunması, yani tavsiye algoritmasına etik kurallar dışındaki herhangi bir girdinin sokulmamasına özen gösterilmektedir. Bunu sağlamayan algoritmaların olduğu platformların farklı misyonlara sahip olabileceği söylenebilir. O zaman bir tek kendilik üzerinden uğraş platformu yoktur, birden fazla kendiliğin parçalarını taşıyan ya da taşınan platform olması mümkündür. Bu noktada kendine eğilme ve kendilik pratiklerinin uygulandığı platformlar “ulaşılmak istenen kendiliğin platformları” olarak karşımıza çıkabilir.

Youtube'da da Netflix'te de hem algoritmayı bayağı emekle kurmam gerekiyor ya da gerçekten benim aramam gerekiyor işte google'lamam gerekiyor [...] [Youtube ve Netflix'te algoritmayı kurmam lazım dedim. Bu ne demek?]Şöyle bazen çok kötü şeyler izliyorum. Yani itiraf edeceğim. Bence herkes izliyor. Bir ihtiyaç da bir yerde. Onu silmezsem geçmişinde bütün algoritmam o izlediğim iğrenç şeylere göre bana önerilenler [sunar] O iz yani. [...] 2 saat boyunca bütün o ana sayfan ve işte harbi bir videodan sonra önerilen şey değişiyor. O zaman da bütün emeğim boşa gitmiş oluyor. Çünkü o hep beni loop'a sokmak istiyor, hep o kötü şeylere sokmak istiyor doğal olarak sanki onu izlemek istiyormuş gibi. [...] Hani e Spotify da dinlemem orada temiz kalsın orası Youtube'dan açıyım onu silebilirim gibi bir şey.[Neden Spotify'dan dinlemezsin?] İşte orada da aynı şey bu arada kesinlikle biri beni şey yapar değil hatta geçen gün [arkadaşım] konuşmuştuk. Ben onu böyle Spotify'dan eklediğim için çok panik oldu, ben çünkü hiç o kafada değilim ama şey oradaki haftalık keşfim ve işte yine bir şey eklediğinde altında çıkan tüm müzikler değiştiği için bir kere bir şey de dinlemek istediğim için sadece tüm aslında müzik zevkim ya da içerik zevkimi bozmak istemiyorum gibi bir şeyim var. Şekilcilik ya şekilcilik de olabilir yeri geldiğinde onu görmek istemek kendime yakıştırmıyor da olabilir. (Ekin, 24, K)

Ekin, diğer katılımcılardan farklı olarak tavsiyenin bir de sosyal boyutuna değinmektedir. Ekin, sosyal etkileşime açık bir platformda arkadaşını takip etmesinin arkadaşında yarattığı endişeden bahsetmektedir. Bu, algoritmanın başkalarının tercihlerinden etkilenmesine dair kaygıya ve etik seçimlerin başkalarına görünür olmasıyla birlikte mahrem alandan çıkmasına nedeniyle oluşan bir endişedir. Dolayısıyla, algoritmadan beklentinin karşılanması, kişiselleştirme ve tavsiyenin kabulüyle ortaya çıkan kendilik kaygısı tavsiye algoritmasının işlediği çevrimiçi içerik platformlarında da görünür olmaktadır.

Kişiselleştirmenin yansımalarını ÇİP profillerinde gözlemleyebilen katılımcıların, kullandıkları platformun algoritmasına karşı daha olumlu bir tutum içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Cocos, “customized” kelimesini kullanarak teknolojik olarak kişiselleştirme özelliğini açıklamaya çalışmaktadır. Algoritmanın ona geçmişteki seçimlerini, tamamlamadığı içerikleri ve ona özel kolaylıklar sunduğunu da vurgulamaktadır. Algoritmadan beklentisinin belirli işlemler ve uygulamalar sonrasında tavsiyeleri “yeni film ve dizi” olarak getirmesi olduğu anlaşılmaktadır. Kendini yenilikçi biri olarak tanımlarken aslında algoritmanın sunduğu tavsiyelerin kabulüne de değinmektedir. Her ne kadar matematiksel olarak algoritmanın nasıl çalıştığına dair bir analiz sunmasa da Cocos'un, dijital kullanıcı deneyiminin iyileştirilmesi amacıyla tasarımcı ve yazılımcılar tarafından gerçekleştirilen, farklı iki alternatif arayüzün

kullanıcıların belirli bir kısmına gösterilmesini sonrasında başta belirlenen ölçütlere göre başarılı olan seçeneğin tüm kullanıcıların kullanımına açılması adına yapılan A-B testlerinden bahsetmesi bu alanda araştırma yaptığını gösterir niteliktedir. Dolayısıyla algoritmanın bilgisinin algoritmadan beklentiye şekillendirdiği bir kez daha savunulabilir. Algoritmadan beklenti ise kişiselleştirmenin bireyleri tatmin etmesiyle birlikte, kendiliğiyle özdeşleştirilerek kendilik kaygısının uygulama alanı haline dönüşmesine olanak sağlamaktadır.

Ya [Netflix'in] bir kere kullanımı çok kolay yani biraz teknoloji kısmına girmem gerekiyor çünkü çok hızlı. Takılmıyor. Direkt açıp tüketebiliyorum. Kaldığım yerden devam edebiliyorum. Ne izlediysen görebiliyorum benim için ya böyle customized bir şey sunuyor. Orada tekrar tekrar ben ne izlemiştim diye dönüp bakmama gerek olmuyor. Zaten hani nerede olduğumu bana bazen gösteriyor. Onun dışında yani yenilikçi olduğunu söyleyebilirim. Belli bir algoritması var; en çok ne tutulur biliyor ve algoritmaya göre yeni filmleri dizileri getiriyor. Şeyini de seviyorum: böyle güzel a-b testler yapıyor sana. Onları da seviyorum. Oradan direkt ilgimi çekiyorsa tıklayıp ana sayfadan izleyebiliyorum. Yani aslında şeyini seviyorum, arayüzünü, bayağı seviyorum. Beni uğraştırmıyor. Gerçekten bir de customized olması hoşuma gidiyor. Yani bana özel bir şeyleri sunuyor. Önerilenler kısmı güzel oradan devam edebiliyorum. (Cocos, 29, K)

Böylece ÇİP'ler de dahil tavsiye algoritmalarıyla beslenen tüm platformlarda algoritmanın bilgisine sahip bireyler tarafından algoritmadan beklentinin 'kişiselleştirme' olarak özetlendiği söylenebilir. Crown, algoritmadan beklentisinin karşılanmadığını kişiselleştirmeden beklentisinin karşılanmamasıyla ilişkili olarak aktarmaktadır. Cocos daha önceki içerik seçimlerine göre algoritmanın tavsiyelerini sunduğunu belirtirken, bunun algoritmadan beklentisini karşılamak üzere yeterli olamayacağını; kendi profilinde tavsiye olarak görmek istediği içeriklerin karşısına çıkması gerektiğini ve bu içerikleri aramak 'zorunda kalıyorsa' kişiselleştirmenin çalışmadığı sonucuna varmaktadır. Daha önce tükettiği içeriklerin benzerleri dışında algoritmanın hangi kriterleri karşılaması gerektiği konusunda açık bir beyanda bulunmasa da kişiselleştirmenin ilk kez "algoritmanın onu tanımasıyla" mümkün olabileceğini, algoritmanın onu tanımadığına dair olumsuz değerlendirmesi üzerinden aktarmaktadır.

Yani dediğim gibi o kişiselleştirme çok yalan. Yani çok şeye inanmıyorum bir iki tane bir şey seçiyorum ona bağlı bana bir şeyler döküyor ama onları döktüğü zaman ben başka şeyler kaçıyorum aslında, onları böyle search'ten aramam gerekiyor. Sevmiyorum [...] beni kısıtlıyor, onu sevmiyorum. Dediğim gibi ben bir gün de orada

eğer görmediysem ya da gözüme çarpmadıysa, eğer ben onu arıyorsam, o beni kısıtlıyordur. Çünkü [...] benim izlediklerime göre şeyler çıkarması gerekir. Aslında kendince beni tanıdığını düşünüyor ama nedense ben beni tanıdığını düşünmüyorum fazla. (Crown, 32, K)

Benzer şekilde Delidumrul da kişiselleştirme beklentisini, algoritmanın belirli bir içerik kategorisi ve tipine göre tavsiye ürettiği bilgisinden hareketle onu sınırlandırdığını ifade ederek dile getirmektedir. Daha önce izlediği içeriklerin kategorileri ve tiplerine benzer olarak üretilen tavsiyeleri kendisine uygun olsa dahi yeterli bulmadığı “izlediğin içeriğe sıkıştırıyor” ve “güzel önerilerde bulunmuyor” ifadelerinden anlaşılabilir.

[Netflix'in sevmediğin yönleri var mı?] Ya çok Algoritma based onu sevmiyorum. [Ne demek o? Biraz açar mısın?] Yani şey ya her şey gibi. Youtube da öyle baktığımda seni bir içerik tipine sıkıştırıyor yani izlediğin içeriğe sıkıştırıyor hiç böyle güzel önerilerde bulunmuyor. Yani ya trend olan şeye ya da izlediğin şeye şey yapıyor yani hani belki algoritmasını daha genişletmesi geliştirmesi lazım bilmiyorum ama yani şuan algoritmasından memnun değilim. (Delidumrul, 32, E)

Dahası, daha önceki bölümlerde işbirlikçi, içerik-tabanlı ve hibrit tavsiye sistemlerinin birçok başka kriter olmakla birlikte temelinde tam da içeriklerin benzerlerini ve benzer içerikleri tercih etmiş kullanıcıların diğer tercihleriyle beslendiği düşünüldüğünde, bireylerin benzer içeriklerin algoritma tarafından tavsiye edilmesine gösterdiği tepkinin anlaşılması önemli olmaktadır. Bu bağlamda algoritmadan beklentinin, kişiselleştirme kavramıyla eşlenik olmasına ek olarak kişiselleştirme gibi teknolojik bir boyutu olan terime, bireyler tarafından onların geçmiş tercihlerinin bilinmesinden öte gelecek tercihlerine yönelik öngörüsünün de olması gerekliliği – yani “onları tanıması” - üzerinden samimi ve özel düzlemde kurulan karşılıklı bir ilişkinin bir tarafı rolünü atfettikleri söylenebilir.

5.1.3. Tavsiyeden Beklenen

Nitekim algoritmanın nasıl çalıştığı ve hangi kriterleri hesaba kattığına dair bir beklenti oluşmasının yanında, bireyler tekil olarak tavsiyeye karşı da bir beklentiye sahiptir. Algoritmanın iyi çalıştığını düşünseler bile, ilgilerini çektiğini düşündükleri bir tavsiyeyi kabul ettikten sonra da tatmin olmak önemli olmaktadır. Her ne kadar bunun ÇİP’in bulundurduğu yapımların kalitesine ilişkin bir konu olarak tartışılabilir bir başlık olsa da

içerik kütüphanesinin geniş olduğuna dair bireyler tarafından geliştirilen ya da dışsal faktörler aracılığıyla oluşturulan algı, doğru tavsiyenin bireyler tarafından arandığında ulaşılabilir olduğu fikrini de oluşturmaktadır. Reacher, zaten çok sayıda içeriğin bulunduğu platformda doğru tavsiyeye ulaşmak için harcadığı zamana dikkat çekmek adına tavsiye listeleri arasında ne kadar ilerlediğine atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla tekil olarak tavsiyeden beklenti, bireyin film ve dizi zevkine uygun ve fakat aynı zamanda da yenilik sunacak farklı bir içeriği de barındırmasıdır.

Yani seçenek göstermesi önemli çünkü zaten çok fazla içerik var ve hani bazen şey yorgunluğu oluyor hakikaten, artık böyle Netflix'te inmişsin 20. sıraya e böyle hala bir şey yok falan, o da bir yorgunluk dolayısıyla. Evet hani kolay benim sevebileceğim şeyleri önermesi önemli ama belki atıyorum bir tane de ya bunlar da böyle işte. Dünyanın dört bir köşesinden, hani istiyorsan bak gibi bir şey belki araya koyabilir. (Reacher, 36, E)

Bu tezin araştırma sahasını oluşturan söz konusu ÇİP'te tüm içeriklerin bulunduğu bir liste bulunmamaktadır. Bunun yerine birden fazla, farklı başlık ve etiketlere sahip gruplanmış tavsiyeleri bulunduran listelere erişim sağlanmaktadır. Bu listeler içinde tavsiyeler bir bütün şekilde de görüntülenememektedir. Dolayısıyla tavsiyenin kabulü ancak her bir tavsiyenin tekil olarak incelenmesi sürecinden geçerek mümkün olmaktadır. Aşağıda verilen soru-cevaplara dair uzun alıntı, Özgür'ün profilindeki bir listeyi incelerken yaptığı değerlendirmeyi göstermektedir. Bir listenin içindeki tavsiyeleri tarif ederken Özgür'ün anlatımından bu içeriklerin tek tek üzerinden geçtiği anlaşılmaktadır. Her bir tavsiyeyi, Foucaultcu anlamda bir etik çerçevesinde değerlendiren Özgür, kendiliği ile uyuşturmadığı tavsiyeleri, kendisine dayatılan genel kitlenin tercihleri olarak algılamaktadır. Dolayısıyla algoritmanın nasıl çalışması gerektiğine dair beklenti, tavsiyeden beklentinin karşılanması ile yakından ilişkili olmaktadır.

[Listelerle ilgili içerik, liste isimleri tamamen gördüğünde ne düşünüyorsun?] Yani farklı içerikler var. Ve seçme özgürlüğümde de var bir yandan. [Seçme özgürlüğüm var derken bu özgürlüğü nasıl tanımlarsın?] Yani mesela şu an top listesini görüyorum. Bu da işte Queen of Gambit var işte Bir Başkadır da var. Behzat Ç. de var. Walking Dead de var mesela. Bir Başkadır ve Queen of Gambit çok sevdiğim iki dizi iken Behzat Ç. ve Walking Dead hiç izlemediğim neredeyse iki diziler ve yani izlemek zorunda da değilim. Burada gördüğüm için. [Neden sana onları önerdiğini düşünüyorsun] Ya Behzat Ç. 'yi neden önerdiği ile ilgili hiç fikrim yok. Türkiye'de çok izlendiği için popüler içerikleri öneriyor. Daha çok "bak herkes bunu izliyor, sen de izle!" [Bu seni rahatsız ediyor mu?] Yoo etmiyor, şeyi düşünüyorum: demek ki

bunlara benzer başka içerikler yok ve bunu önermek zorunda Netflix . Başka bir şey olmadığı için diye düşünüyorum. [...]Hiç hani benim izlediklerim bana önerdiği için izlediklerimle tutarlı bir şeyler bekledim. Az önce bahsettiğim özellikler gibi. Öyle olmayınca ne alaka deyip böyle demek ki o kadar da iyi çalışmıyor algoritması deyip direkt standart kullanıcı davranışı [olarak görüp] vazgeçmiş olabilirim. Birkaç denemeden sonra böyle. (Özgür, 28, K)

Cocos, eşinin ve kendisinin kendilerine hesapları olduğuna değinirken, bir yandan da iki hesap arasında tavsiyelerin farklılaştığını, hatta ekranda gösterilen film afişinin bile birbirinden farklı olduğunu fark ettiklerini paylaşmaktadır. Daha önce de yer verildiği üzere algoritmayı geliştirmeye dair yapılan bir testin parçası olduğu kanısını dile getiren Cocos, bu farklılaşmanın kişiselleştirme ilişkisini kurmaktadır. Böylece tavsiyeden beklentinin sadece tavsiye edilen içeriğin kategorisi ya da tipinden oluşmadığı, tavsiyeyi destekleyen görsel öğelerle bir bütün oluşturduğu söylenebilir.

Bunu aslında bir benim account'umdan girip bir de onun, farklı film promote ediyorlar. Bana gösterdikleri şey farklı; filmin görseli farklı işte, eşimin account'unda eşimin olduğu şeye girdiğimizde ona farklı görsel gösteriyorlar. Sanırım ya bir de şeyden sanırım; ekosistemden bildiğim için o görseller üzerinden yaptıklarını biliyorum a-b testlerini. (Cocos, 29, K)

Kişiselleştirme, bireylerin geçmiş tercihlerinin benzerlerinin yansımalarıyla ve birçok katılımcının ifade ettiği üzere keşfetmeye teşvik edici tavsiyelerin birleşiminden oluşmaktadır. Ekin ve Startrek tavsiyenin, içerik keşfini sağlayan bir boyutunun olduğunu vurgulamaktadır. Kendiliğin üzerinde uğraş olarak ele alınabilecek bu tutum, tavsiyenin sadece yeni bir içeriğin keşfini değil, yeni zevklerin oluşmasını sağlaması açısından önem arz etmektedir. Ekin'in ifade ettiği üzere bireyin tavsiyeyi kabul etmesi, seçilen tavsiyenin benzerlerinin yeni tavsiyeler olarak belirlenmesini beraberinde getirmektedir. İçerik sayısının yüksek olması, bireylerin algoritmadan onlara uygun olanları kütüphaneden seçerek önüne çıkarmasını beklemelerine neden olmaktadır. Bireylerin kendilikleri üzerinde dönüştürme pratikleri, sadece beğenilerinin ne olduğuyla değil, aynı zamanda neleri barındırabileceğini de içermektedir. Tavsiyeden beklenti ise tam da bu noktada devreye girerek "keşif", yani beğenin neleri barındırabileceğine dair bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Bir iki yıl önce benim için evet şey yapıyordu, gerçekten oradan içerik keşfediyordum. Keşfedilebilirliğini baya arttıran bir şey bence öneri. Şey de iyi oluyordu gerçekten, çok fazla içerik olduğundan o kategorilere, hepsine giremiyorsun ama orada sana bir şeyler önerdiğinde orada hop ona basıyorsun sonra onun altında çıkan bir şey hep ona gidiyor. O bence benim için tüketmemi arttırmıştı. (Ekin, 24, K)

99'ı nasıl keşfettim? Sanırım o da öneriydi [...] 99'ı işte o kadar izlediysen (atıyorum) beş sezon izlediysen, zaten onu anlayıp benzer içerik sunabilir. Atıyorum ne olabilir? Netflix'te de Ofis gibi öyle bir şey sunabilir veya 99 içindeki aktörlerin işte aktrislerin yani oyuncuların başka filmlerini belki önerebilir ama genre spesifik olması benim açıkçası daha çok işime gelir. Böyle bir Interstellar izliyorsan Gravity'yi de sunsun hani o bana yeter açıkçası. (Startrek, 34, E)

Kimi içeriğin keşfi sonrasında seçilen içeriğin kategorisine göre yeni tavsiyelerin oluşmasından memnun olacağını ifade ederken, kimi katılımcılar içerik kategorisine göre geliştirilen önerilerin onların tercihlerini sınırlandıracağını düşünmektedir. Ancak etik seçimleri konusunda kararsız ya da bir değişim sürecinde olan bireylerin, tavsiyeden beklentisinin de düştüğü söylenebilir. Buna örnek olarak Crown, tavsiye algoritmasının onu tanımadığını daha önce ifade etmesine rağmen kendisinin tercihlerinin de belirli bir çerçevede şekillenmediğini "ne istediğini bilmemek" üzerinden anlatmaktadır. Ruh halinin değiştiğine ve haftanın belirli günleri içerik tüketimi yaptığının değişirken, algoritmanın bu tercihlerini öngörerek tavsiye üretmesi gerektiğini, bununla birlikte daha önceki içerik seçimlerini de hesaba katması gerektiğini söylemektedir. Dolayısıyla algoritma tarafından üretilen tavsiyelerin, hesabını ziyaret ettiği ilk anda, tavsiyeyi arama zahmeti göstermeden, 'o an'daki ruh haline göre oluşması beklenmektedir.

[Ne önermesi nasıl bir öneri yapmasını bekliyorsun çevrimiçi içerik platformundan?] Yalnız buna cevap vermem çok zor. Bilmiyorum. Çünkü bende bilmiyorum ne istediğimi bu aralar yani. Çünkü dediğim gibi kafamda karışık hani şu an böyle şey diyorum ama memnun muyum? Memnun değilim bana istediğim şeyi sunmuyor. Ama ben ne istediğimi de bilmiyorum ki. Modum değişiyor. Çünkü bir tek hafta sonu tükettiğim için bazı şeyleri böyle o anıma gelecek bir şey istiyorum muhtemelen. O yüzden şey diyorum ama genel olarak algoritmasını sevmiyorum yani başta da emindim. Nasıl şeyler bana sunması gerektiğini - ne bileyim işte Crown izledim Peaky Blinders izledim. [...] Bu bağlamda bana bir şeyler sunmasını bekliyorum ama bu bağlamda gelmiyor. Gelen şeyler genelde, bu başlarda olan şeyler ama şu an her şey var gibi önümde. Her şey var yani, sitcomlar da var, reality showlar da var, işte ödül kazanan filmler de var, dramalar da var. Ya bunların bu şekilde bölümlenmiş olması iyi bu arada. Ama ben mesela hep en üstteki (şeydeyim) seçkiyim; en son izlediğim, ona bağlı olarak yeni bir şey gelmiş mi ona bakıyorum. O beni çekiyor mu, çekmiyor mu, çekmiyor. Yine aynı şeyden devam ediyorum yani. Uzun soluklu dizileri seviyorum. (Crown, 32, K)

Böylelikle algoritmanın bilgisine sahip bireylerin, algoritmadan ve algoritmanın bir sonucu olan tavsiyeden beklentisi birbiriyle ilişkili olmakla birlikte farklı düzeylerde işlemektedir. Tavsiye algoritmalarını farklı birçok platformda deneyimleyen birey, ÇİP'in algoritmasının teknolojik olarak nasıl çalıştığına dair bilgi sahibi olsun ya da olmasın, kendisinin, ihtiyaçlarının ve beğenilerinin algoritma tarafından 'anlaşılmasını' beklemektedir. Bu tez kapsamında incelenen ÇİP'in tavsiye algoritmasının bir kara kutu gibi hangi faktörleri hesaplamaya, hangi ağırlıklarla ve sıralamayla dahil ettiği bilinmemektedir. Dolayısıyla bireylerin algoritmanın bilgisine birincil kaynaktan doğrudan ulaşması mümkün değildir. Bu durumda algoritma bilgisinin tavsiye algoritmalarına dair genel bilgidен beslenerek oluştuğu varsayılmalıdır. Bu varsayım çokça kez bireylerin beyanlarıyla doğrulanmıştır. Tavsiye algoritmalarının işlediği, içerik önerisinde bulunan müzik ve çevrimiçi paylaşımlı içerik platformlarında da algoritmanın nasıl işlediğini gözlemleyen bireylerde benzer bir işleyişin ÇİP'te olması beklentisi oluşmaktadır. Bu noktada algoritmanın kişiselleştirilmiş tavsiyeler üretmesi istenmektedir. Kişiselleştirme, algoritmayla ilgili teknolojik bir terim iken, bireyler tarafından algoritmayla kurulan samimi bir ilişkiye işaret eder hale gelmektedir. Özetle tavsiye algoritması; bireyin etik seçimlerini gözeten, aynı zamanda geçmiş tercihlerde beslenen tavsiyeleri kişiselleştirerek kendilik ile ilişkilendiren ve kendiliğini dönüştürme imkanı sunacak keşif olanaklarını üreten samimi bir ortam - kendilik kaygısının pratik alanıdır.

5.2. PROFİLİN KENDİLİKLE ÖZDEŞLEŞTİRİLMESİ: “YA ORASI BENİ YANSITİYOR”

5.2.1. Pratik Alanı ve Listenin Oluşturulması

Bireylerin kendilikleri üzerinde değişim ve dönüşüm amaçlı modifikasyonlar yapmasını teşvik eden bir unsur olarak tavsiye algoritmaları, bireyler için bir pratik alanı oluşturmaktadır. Bu tez kapsamında incelenen ÇİP'te kullanıcıların kendilerine özel sadece bir içerik listesi oluşturması mümkündür. Bir önceki bölümde de genişçe tasvir edildiği gibi bireyler tavsiye algoritmalarının işlediği platformlarda bir içerik tüketmek için zaman harcamak istememektedir. Zaman harcamak bir nevi algoritmanın doğru

çalışmadığı kanaatini doğurmaktadır. Dahası, platformu ziyaret ettiklerinde de ‘ihtiyaçları olan’, ‘modlarına uygun olan’ ya da ‘keşfettikleri’ içeriklere hızlıca erişmek esastır. ÇİP’in bir özel liste oluşturma özelliği de tam olarak bu eğilimi tespit etmiş olmalıdır ki, tüm hesaplarda ilk sırada bu liste gösterilmektedir. Tüm ÇİP kullanıcılarının hesaplarında ortak olarak sadece kendi oluşturdukları listeyi gördükleri söylenebilir. Ancak asıl yanıtlanması gereken soru, bu listenin kendilik için nasıl bir pratik alanı oluşturduğudur. Kendiliğin bir yansıması olarak bu liste; kendiliğin resmedildiği mi, üzerinde çeşitli işlemlerin uygulandığı mı yoksa sürekli içeriğinin değiştiği bir alan mıdır?

Yukarıdaki sorulara yanıt aramak üzere yapılan kod incelemelerinde pratik alanı ve liste oluşturma kodlarını birleştirilmesi kararına varılmıştır. Bu kararın nedeni, listenin genel olarak bireysel ÇİP profillerinde bireyler tarafından algoritmaya aktif olarak girdi sağlayacağı alanlardan birini oluşturmasıdır. ÇİP’in kara kutu algoritmasının, kullanıcıların bir içeriği tüketirken bıraktığı izlerden de yararlandığı bilinmektedir (Hallinan ve Striphas, 2016). Bu izler, içeriğin tipinden (film, dizi veya mini dizi) içeriğin kategorisine (korku vb.), haftanın hangi gününde günün hangi saati tüketildiğine ve hangi zamanlarda ara verildiğinden geri sarıldığına kadar çeşitlenmektedir. Örneğin Mavi, ÇİP’teki listesinden başlayarak tüm profilini, kendisinin bir parçası olarak tarif etmektedir. Kendilik eğilmek adına gerçekleştirilen tüm askesis pratiklerin izlerini barındıran profil, kendiliği tavsiyeler kadar yansıtmaktadır. Kendiliğe dair değerler sistemini apaçık görülebilir kılındığı pratik alanı profil olmaktadır. Dolayısıyla profil kendiliği yansıtmaktadır. Bundan sonra gerçekleştirilecek her eylem tavsiye algoritması üzerinden profilin, yani kendiliğin biçimlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Mavi’nin de vurguladığı üzere; izlediği, yaptığı, sevdiği, fikir sahibi olduğu ve yöneldiği her şey, yani kısacası değerler sisteminin - *ethos’unun* – oluşmasını sağlayarak donanımı oluşturan ancak sürekli tekrar yapılması gereken pratik alanı ÇİP profilidir.

Ya orası [My List] beni yansıtıyor mesela. Oraya bakan biri hangi tarihte, hangi saatte, ne kadar süre, ne izlediğimi görebiliyor. Ne yaptığımı görebiliyor. Belki ben mesela dizi izlerken gelen bir aramayı cevaplamadım, örneğin, sonrasında dedim ki çalışıyordum ya da uyuyordum görmedim, yorgundum falan. Orada işte benim izim var. Ne yaptığım, ne izlediğim, neyi seviyorum, ne hakkında fikrim var, ne yönelimim var... Hani aksiyona mı, komediye mi, işte vurdu kıldılı filmlere mi, dramaya mı...

Hani beni yansıtan bir yer orası. Sadece önerilerin de değil, benim arayarak da girip izlediğim bir şey olduğu için o mesela, benim filme sinemaya en azından ekran başında 'leisure time'da ekran başında ne yaptığıma dair kanıt sunuyor. (Mavi, 32, E)

Listenin oluşturulması ve içeriğin beğenilmesi ya da beğenilmemesi, bireylerin aktif olarak algoritmaya katkıda buldukları pratik alanları olmaktadır. Örneğin Startrek, listesine daha sonra tüketmek üzere içerik kaydettiğini ileri sürerken, diğer yandan sevdiği içeriklere beğen veya beğenme tuşlarından birine basarak tavsiye algoritmasını yönlendirebileceğini düşünmektedir. İçeriğe beğeni işaretinin bırakılması *parrhesia* olarak, algoritma üzerinde bir iktidar kurmak üzere beğeniye dair doğrunun söylenmesi – aktarılmasıdır. Karşılığında beklenti beğenin ve dolayısıyla tercihlerin hem algoritma tarafından hem de kendilik bağlamında içselleştirilmesi ve akabinde dönüştürülmesidir.

[...] listeye ekleme hani daha da sonra izlerim [diye] o özelliğini kullanıyorum. Takip edebilmek adına çok seversem like'lıyorum falan oda hani like'larsam karşımıza benzer içerikler çıkarır, umarım o kadar akıllıdır diye düşünerek. (Startrek, 34, E)

Benzer şekilde KaptanKirk de özenle içerikler seçerek listesini oluşturduğunu, bunu sadece bu ÇİP'te değil, diğer tüm algoritmik platformlarda listelerinin olduğunu ifade etmektedir. Listenin oluşturulması öncesinde her bir içeriğin ön izlemesinin yapılması, daha sonra değerlendirme kriterlerine tabi tutularak listeye eklenmesine karar verilmesi tam da etik içerik seçimlerinin ÇİP'teki listede uygulanması, dolayısıyla aetik pratiklerin alanı olarak birey tarafından şekillendirilmektedir. Öz-disipliner bir uğraş olarak gerektiren *askesis* pratikleri, saatlerce fragman izleyerek listenin oluşturulmasında yüzeye çıkmaktadır. "Kendi araçlarıyla sürekli inşa çabası" içinde kendilik kaygısı, listenin oluşturulmasına dair etik tutumu da barındırmaktadır (Tekelioğlu, 1999). Kendilik etiğini oluşturmuş birey, bu değerler sistemi kriterlerine göre bir içeriğin listeye girip girmeme kararını vermektedir. Liste, *paraskeue* olarak bireyin kendiliğinin olmasını istediği yere erişebilmesi için hazırlanmış donanımdır. Kendine eğilerek ve çaba harcayarak – zaman ve emek harcayarak – liste oluşturulmakta, başka platformlarda da oluşturulan listeler vasıtasıyla değerler sistemi sürekli tekrar edilerek 'idman' yapılmaktadır.

Şöyle, ben inanılmaz şey seven biriyim - fragman izlemeyi seven birisiyim. Ya açıp böyle, ya eşim hatta bana böyle biraz kızıyor, ya açıyorsun saatlerce bir şey izlediğin de yok açıp fragman izleyip geçiyorsun [diye], aslında ben orada kendi kafamda bir liste yapmaya çalışıyorum, bu izlenir mi izlenemez mi [diye]. Benim biraz önce ismini saydığımız bütün platformlarda bir listem var. Yani ben her yerde bir listem var. Netflix'te bir listem var, Youtube da bir listem var, Spotify da listem var, Amazon da ayrı bir liste var. Telefonda uygulamalar var. Orada böyle izlemek istediklerim şunlar falan diye listeler yapıyorum. İşte okumak istediklerim diye listelerim var, var oğlu var. Her şeyin listesini tutuyorum diye böyle. Dolayısıyla çok aktif bir şekilde, şeyde, Netflix'te bu liste özelliğini kullanıyorum. Açıyorum biraz fragman izliyorum, "evet, izleyebilirim" [dediğim ve] bilmediğim bir şeye listeme ekle diyorum. (Kaptankirk, 36, E)

Askesis pratikler Foucault'ya göre (2019a) mutlaka pratik bir bilmeye - kendinin kendiliği üzerinde egzersizin yapılmasıyla gerçekleşmektedir. Bunların, bir doktorun ya da bir müzisyenin faaliyet gösterdiği alanların kurallarını içselleştirmesini ve bu kurallar doğrultusunda hareket etmesi adına uyguladığı eylemlerden oluştuğu düşünülebilir. Tıpkı doktorun tıp alanındaki kavramsal bilgisini içselleştirmesini sağlayacak simülasyon uygulamalar gibi ÇİP'in tavsiye algoritmalarının doğru tavsiyeleri sunabilmesi adına bireylerin istekleri, beğenileri ve benzeri birçok tercihinin dair iz bırakması ve listeye etik değerler sistemi eleğinden geçirilerek eklenen içerikler ile yapılan hazırlık ve algoritmaya sunulan doğru bilgi üzerinden kurulan usta-çırak ilişkisi, *askesis*'in pratik alanı olmaktadır. Bu bölümün başında sorulan soruya, hepsi olarak yanıt verilebilir. Liste, kendiliğin bir yansıması olduğu kadar ulaşılmak istenen kendiliğin resmedildiği ve birçok içeriğin etik elekten geçerek dahil olacağı, kimilerinin çıkarılacağı, kısacası aktif bir döngünün olduğu bir kendiliğin pratik alanı olarak değerlendirilebilir.

5.2.2. Tavsiyenin Kabulü

ÇİP'teki profil ve liste etik değerler çerçevesinde oluşturulan bir kendilik pratikleri alanı olmaktadır. Bu etik değerlerin algoritma üzerinde bir uğraşı beraberinde getirdiği, aetik kendilik pratiklerinin tam da gerçekleştiği alan olarak biçimlendirme, dönüştürme ve yeniden biçimlendirmek amaçlı algoritmanın eğitilmesini kapsadığı dördüncü bölümde detaylı olarak açıklanmıştır. Ancak algoritma üzerine uğraşın tavsiye ile ilişkisi, algoritmanın bilgisinden bağımsız olarak ilerlememelidir. Tavsiyenin nasıl üretildiğine dair fikir sahibi olan bireyler, algoritma ve tavsiyeden beklentilerinin karşılanması ya da karşılanmaması doğrultusunda belirli aksiyonlar almaktadırlar. Bunlardan ilki tavsiyenin

kabulü üzerinden gerçekleşmektedir. Algoritmanın etik kendilik seçimlerine uygun tavsiyeler üretmesi, tavsiyenin birey tarafından kabulü ile sonuçlanmaktadır. Örneğin Delidumrul'un da değindiği üzere bireyin ilgi alanına yönelik bir tavsiyenin kabulü, daha önce benzer bir içeriğin tüketildiğinin birey tarafından olduğu kadar algoritma tarafından da ve hatta algoritmanın bildiğinin birey tarafından bilinmesiyle mümkün olabilir.

[...] diziyi izlerken başka bir dizi tavsiyeden sonra atlamam, e ama mesela atıyorum işte ya böyle özel ilgili ilgi alanım olabilecek, işte mesela yemekle ilgileniyorsun yemek programı önerdi atıyorum ona bakabiliyorum [...] (Delidumrul, 32, E)

Dahası, birey, ÇİP'teki bazı tavsiye listelerini direkt olarak kendisiyle özdeşleştirmese; yani kendi içerik seçimlerinden bağımsız ortaya çıkan tavsiye listeleri söz konusu olsa bile içindeki tekil tavsiyeleri etik kendilik seçimleri bağlamında kendiliğiyle özdeşleştirdiğinde tavsiyenin kabulü gerçekleşmektedir. Algoritmadan beklentinin, geçmiş içerik seçimlerini olduğu kadar içerik beğenilerini de devreye alınması gerektiğini düşünen bireyler, tavsiyenin kabulüne de buna göre karar vermektedir. Mavi'nin ÇİP profilinde yer alan "Top 10" listesi, onun da farkında olduğuna dikkat çektiği üzere onun içerik seçimlerden değil, coğrafi konumu ana kriter olarak alınan bir kitlenin seçimleri üzerinden şekillenen bir tavsiye yığınına kapsamaktadır. Her ne kadar bu tavsiyelerin üretiminde algoritmanın coğrafi konuma ağırlık verdiği varsayılsa da, tavsiyelerin kendilikle özdeşleştirilmesi gerçekleştiğinde kabulü de devamında gelmektedir.

Genelde en son izlediğim ve sevdiğim filmlere benzer içeriklere sahip filmler öneriyorlar. Türkiye'de ilk on ya da dünyada ilk onda neler var hani birazcık onlar üzerinden gittiğin için genelde onlar sanırım daha ön planda çıkıyor. Yani izlediğim şeyleri yansıtıyor. İzlemek isteyeceğim şeyleri de yansıtıyor. Sorunuzu tam olarak anladım mı bilmiyorum ama ya bu önerilerin benim izlemeyi düşünebileceğim şeyler üzerinden olduğunu düşünüyorum. (Mavi, 32, E)

Hatta Cocos, ÇİP'in Top 10 listesindeki içerikleri tüketmek için platformu ziyaret ettiğini, buradaki tavsiyelerin onun tavsiyeden beklentilerini karşıladığını, ayrıca özel bir durum olmadıkça etik seçim kriterlerine uygun bir içerik aramak durumuna kalmadığını detaylı olarak anlatırken tavsiyenin kabulünün hangi durumlarda nasıl gerçekleştiğini de tarif etmektedir. Üstelik "Top 10" gibi hiçbir kişiselleştirme unsuruna sahip olmayan bir başlıkla bir araya getirilen tavsiyelerin bireyler tarafından kabulü dikkat çekicidir. Bu

noktada bu bölümün başında yer verilen algoritmadan beklenti ve tavsiyeden beklentinin tekrar ortaya çıktığı söylenebilir. Daha önce de yer verildiği üzere bu araştırmaya konu edilen ÇİP'in arayüzünde tüm içeriklerin listelendiği bir kütüphaneye ya da tavsiye listeleri içinde bulunan tavsiyelerin topluca sergilendiği daha küçük bir kütüphaneye erişilememektedir. Tavsiye listeleri, yatay olarak konumlandırılmış bir görünüme sahip tek tek tavsiyelerin üzerinden geçilmesiyle ancak ilerletilebilen ve bir sonu olan listelerdir. Dolayısıyla bireylerin seçimlerini yaparken tek tek bu tavsiyeler üzerinden geçmesi gerekmektedir. Tekil olarak tavsiyeden beklenti karşılandığında ise tavsiyenin kabulü gerçekleşmektedir.

Eğer yeni bir içerikse bu direkt ana ekranında gördüğüm Top 10'da ne izlendi ise oradan genelde bakıyorum. Ekstra bir search'ten araştırma yapmıyorum. Direkt Top 10'daki şeyleri tüketiyorum açıkçası. Çok ekstrem durumlarda bir dizi bir yerde gördüm "ha bu Netflix'de var mı" diye bakıyorum. Ama genelde ana sayfamda gördüğüm en çok ne promote ediliyorsa o. [...] Yani izlediğim şeylere göre evet yani hoşuma giden şeyleri sunuyor bana kesinlikle. Daha önceden hani şunu izledim kötüymüş dediğim bir şey olmadı şimdiye kadar. (Cocos, 29, K)

Sadece belirli listelerin incelenmesi için ÇİP'i ziyaret etmek gerekmemektedir. ÇİP özünde, geçerli bir eposta ve kredi kartı bilgileriyle üyeliğin gerçekleştirildiği ve bir ücret karşılığında bu hizmetten faydalanılabilen bir platformdur. Şimdiye kadar hiçbir katılımcının bu hizmeti satın aldığına dair veya ücrete mukabil tavsiye sistemlerinden yararlandığına dair bir beyan da bulunmamış olması ilginçtir. Bilhassa, tavsiye algoritmasının doğru çalıştığını düşünmedikleri noktalarda, algoritmadan ve tavsiyeden beklentinin karşılanmaması satın alınan hizmetin kalitesiyle de ilişkilendirilmemiştir. Kişisel eposta ile kayıt olmak, ÇİP'in kullanıldığı cihaz dışında başka şekillerle de tavsiyelerle etkileşime geçilmesine olanak sağlamaktadır. Dahası bu cihazların özellikleri de bu etkileşimin çeşitlenmesini mümkün kılar. Bu noktada ÇİP'in ziyaret edilmesi dışında iki şekilde tavsiyeyle etkileşime geçilebilir; birincisi, kişisel epostalara gönderilen tavsiyeleri barındıran iletiler, ikincisi ise, akıllı telefona indirilen ÇİP'in dijital uygulamasındaki bildirimlerdir. Tüm cihazlarında (akıllı TV, dizüstü bilgisayar ve akıllı telefon) ÇİP'in uygulamasını kurduğunu paylaşan KaptanKirk bu bağlamlarda tavsiyelerle nasıl etkileşime geçtiğini, tavsiyeden beklentisi doğrultusunda neden tavsiyenin kabulünün gerçekleştiğini detaylı olarak aktarmaktadır. Birincisi KaptanKirk

için tavsiyenin kabulü, epostasına gönderilen tavsiye listeleri ya da tavsiyelere dair iletilerin daha önce tükettiği içeriklerin benzerlerini barındırması sebebiyle olur. İkincisi, akıllı telefona gönderilen kısa bir metin mesajının detayında verilen, yine geçmiş tercihlerinden beslenen bir tavsiye listesidir. Bu tavsiye listesinde yer alan içeriklerin, KaptanKirk'ün ÇİP'te oluşturduğu kendi listesindeki birkaç içerikle eşleşmesi tavsiyenin kabulünün anında gerçekleşmesini sağlar.

Bu konu daha iki gün önce şey Netflix'in telefona gelen bir bildiriyle fark ettim. Netflix'in ben aslında öneri sistemini beğenmiyordum, yani çok doğru çalışmadığını düşünüyordum. Ama işte düündü sanırım, yanlış hatırlamıyorsam dün, telefonuma gelen bildirimle çok doğru veriler yaptığını gördüm. Netflix'in dolayısıyla her muhtemelen şeyi değiştirdiği yani oradaki algoritmasını değiştirdiğini düşünüyorum ben. [...] Netflix'in ama dün bana gelen, muhtemelen mail de gelmiştir - aynı şekilde maile gelen, "sen bak bunları bunları bunları izlemiştin. Şunlar bu sana tavsiyem" dedikleri fit uyuyor mutlaka. "Bunlara da göz at" dediği 5-6 tane; işte bazıları anime, işte bazıları dizi, bazıları film olmak üzere böyle bir karma var. Karma bir playlist vardı. Onların hepsi de hakikaten de izlemek istediğim, hatta birkaç tanesi kendi şeyim kendi listeme eklediğim yapımlardı. Dolayısıyla oradaki sistemin bana önerdiği şeyler göz atıyorum muhakkak işte. (Kaptankirk, 36, E)

Bu noktada bu kabulün anlık olması önemlidir. Çünkü epostaya gönderilen ya da akıllı telefona gönderilen bildirimler haftanın herhangi bir günü, günün herhangi bir saatinde platformun kullanıcılarına gönderilebilir. Bir uyarıcı olarak kullanıcının dikkatini çekmek amacı güden bu bildirimler vasıtasıyla tavsiye, algoritmanın günün haftanın hangi günlerinde, günün hangi saatlerinde, hangi sürelerde içeriklerin tüketildiğini de analize dahil etmesiyle kişiselleştirilmiş hale getirilebilir. Dolayısıyla, bireyin tavsiye listesi ve tavsiyelerle karşılıklı ilişkisi sadece platformda gerçekleşmek durumunda değildir. Keza tavsiyenin kabulü de bu uygulamalar sayesinde platform dışına uzanarak pratik alanının gündelik hayatın farklı anlarına doğru genişlemesine olanak sağlamaktadır. Verale ve Kaun'un (2019) da dikkat çektiği üzere gündelik hayatın mekânsal ve ruhsal süreçlerinde ortaya çıkan ritüeller ÇİP'in ürettiği tavsiye üzerinden kendilik pratiklerinin işlenmesini de kapsamaktadır.

ÇİP'in tavsiye sistemlerinin kullanıcılarının içerikleri ne zaman durdurup, ne zaman beklemeye aldığını ya da geriye sardığını, hangi gün, hangi lokasyon ve cihazdan içeriği tükettiğine kadar birçok farklı faktörü ele alan bir matris üzerinden işlediğini analiz ettiği

bilindiğinden (Hallinan ve Striphas, 2016), epostaya gönderilen ileti ya da akıllı cihazlara yönlendirilen bildirimlerle bireyler üzerinde nasıl bir iktidar mekanizması kurduğu, irdelenmesi gereken bir konu olarak sorunsallaştırılmalıdır. Tavsiye listeleri ve tavsiyeler üzerinden algoritma bireylerin kararları üzerinde bir tahakküm aracı olarak mı işlemektedir?

5.3.TAVSİYE ALGORİTMASININ YÖNLENDİR(İL)MESİ: “TÜRKİYE’DEN OLDUĞUM İÇİN...”

5.3.1. Algoritma(nın) Manipülasyonu

Algoritmik iktidar, çevrimiçi içerik platformu tavsiye algoritmalarının oluşturduğu kategorize etme ve kompartımanlara ayırma yaklaşımı üzerinden uygulanabilir (Cheney-Lippold, 2014; Hallinan ve Striphas, 2016; Lotz, 2021). Öyle ki, Gaw’a göre bu algoritmalar vasıtasıyla toplumsal kontrolün araçları kültürel süreçler içinde yeniden inşa edilerek, beğenilerin oluşumu üzerinden işlemektedir (2021, s.13). Peki bu çevrimiçi içerik platformunu kullanan bireyler bu iktidar alanının ne kadar farkındadır? Bu iktidar bireyler tarafından nasıl deneyimlenmektedir? Bilhassa algoritma ve birey arasındaki ilişkide iktidar nasıl dağılmaktadır? Yapılan derinlemesine görüşmelerde tüm bu sorulara yanıt aranmıştır. Katılımcıların yanıtları değerlendirildiğinde algoritmanın veya algoritma tarafından üretilen tavsiyenin onların içerik tüketimi kararlarına etkisi üç şekilde oluşmaktadır. Birincisi, algoritmanın ve dolayısıyla tavsiyenin nasıl üretildiğine dair bilgiden (*episteme theorike*) hareketle birey, kendi tercihleri üzerinde bir uğraş halinde çeşitli uygulamalar yaparak, bu kendilik tekniklerini de algoritmayı ‘manipüle ederek’, yani algoritmaya sağladığı girdiler üzerinde bir uğraş halinde olarak yapmaktadır. Bu noktada, Foucaultcu anlamda birey, bu teknikleri kendiliği üzerinde, onu değiştiren, dönüştüren ve yeniden şekillendiren bir iktidar mekanizması olarak uygulamaktadır. Aklın ve ruhun kendi kendiliğini kontrol etmesini amaçlayan bireysel tahakküm biçimleri (Tekelioğlu, 1999), ÇİP’teki içeriklerin birey tarafından etik seçimler doğrultusunda incelenmesine, seçilmesine, elenmesine ve sıralanmasıyla sonuçlanmaktadır. KaptanKirk tam da bu noktada kendi tercihlerini belirleyen ‘bir küme’ olduğundan bahsetmektedir. Bu kümenin, onun tercihlerini oluşturan, etik seçim

kurallarına tabi tutularak belirli eleme süreçlerinden geçirilerek süzölmüş rafine bir içerik listesine atıfta bulunduğu anlaşılabilir. Nitekim algoritma tarafından üretilen tavsiyeler de, bu işlemlerden geçerek bu kümenin içine dahil edilmektedir.

Benim tercihlerim, ya benim tercihlerim için şeyim var, böyle bir kümem var. Netflix'in algoritması bu kümenin içerisine böyle ne kadar nüfus edebilirse, ben oradan diyorum ki; ben zaten şans vermeye çalışıyorum. Atıyorum bir fragmanı izliyorum. "Keşfet"e [listesine] bu arada keşfedebilecek bir şey olduğunu düşündüğüm noktada bir böyle belki işte 15 dakika ya da daha fazla şans verip, böyle izlemeye de, dolayısıyla Netflix'in algoritmalarına da şans veriyorum sürekli. Bu şeyden kaynaklı; işte kendi çapımda algoritmayı eğitmeye çalışmamdan kaynaklı. Dolayısıyla orada o noktada Netflix algoritması beni değiştirmiyor da ben algoritmayı değiştiriyorum diyebilirim. (Kaptankirk, 36, E)

Algoritmanın bilgisine sahip olan KaptanKirk etik içerik seçimleri doğrultusunda kendilik pratikleri olarak tavsiyelerin incelenmesi, değerlendirilmesi ve kabul edilmesi veya reddedilmesi sürecini işletmektedir. Algoritmanın manipölasyonu tersine dönerek bireyin kendiliği üzerindeki sürekli uğraşı ve çabası, bir *epimeleia heautou* – algoritmaya dair, "kendine dair, başkalarına dair, dünyaya dair bir tutumdur" (Foucault, 2019a, s. 15).

Bana önerilenlere yönelik benim tercihlerimin değişmesi ya da bana ihtiyaç yaratması bağlamında bakıyım böyle bir case im olmuş mu daha öncesinde. Eğer eski bölümleri ortaya çıkartırsa tekrardan böyle listenin içerisinde bazen eskileri listenin içerisinde onları çıkarttıysa nostalji yapıyor bana o hissiyat çıkartıyor nostalji için izliyorum ben mesela 1 aydır arka arkaya haftasonuları durduk yere Jurassic Park dörtlemesi izliyorum 1. Bölümden 1990 mıydı? sonu mıydı? 2000'in başı mıydı neydi oradan itibaren 90'ların sonu olması lazımdı herhâlde 96 galiba ilk filmi 1 den başlayıp 4 kadar sonuncusuna 5 incisi miydi sonuncusu 3,4,5 - 5 ti sonu - 5 e kadar beşleme yapıyorum böyle sürekli yapıyorum. böyle bir aydan beri nedense dinazor hastalığı oluştu neden yapıyorum önüme çıkarttı benim sürekli önüme önüme bilinçaltıma yerleşti böyle bende ihtiyaçlar altında bu ihtiyacın ama duygusal karşılığı bende nostalji seviyorum dinozorları. (Netflixboy34, 32, K)

Ancak ÇİP'in tavsiye algoritmalarıyla etkileşim içinde olan her birey için bu durum geçerli midir? Bu soru alan yazında hakim olan iktidar bakış açısının birey tarafından nasıl deneyimlendiğini de gündemine almaktadır. Kendilik teknolojilerinin tavsiye algoritmaları olarak işleyebileceğine dair alan yazında yer alan çalışmalar (Hernandez-Ramirez, 2017a, 2017b; Karakayali, Kostem ve Galip, 2018), bireylerin algoritma üzerinden kendi tercihleri üzerinde kurmaya çalıştığı bir iktidara işaret etmektedir. Katılımcılar her ne kadar tavsiye algoritmasından bazı yerlerde memnun olmadıklarını

ifade ettilerse de, tavsiyeler belirli kriterleri yerine getirdiğinde bunlardan yararlanmaktan geri durmamışlardır. Zira algoritmanın onları ‘anlayarak’ sunduğu tavsiyeleri kendilikleriyle özdeşleştirdikleri anlarda bu durum ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle algoritmanın bireysel tercihleri üzerinde etkisinin kısmi olduğunu düşünebilirler. Bu bağlamda Gossip Girl’ün algoritmanın kendi tercihlerine göre şekillendiğini düşünüyor olması, kendilik teknikleri olarak tavsiye algoritmalarından yararlanması olabilir. Etik içerik seçimlerine göre değerlendirdiği tavsiyeler, zaten karşısına çıkması gerektiğini düşündüğü içeriklerle eşleştiğinde kabul edilmektedir. Nitekim Gossip Girl de algoritmayı manipüle etmek üzere bazı teknikler uyguladığını ifade etmektedir. Gossip Girl, karşısına çıkan ‘doğru’ tavsiyeler üzerinde ÇİP’in izin verdiği kaydetme ve beğenme pratiklerinden faydalanarak, algoritmaya etki etmeye çalışmaktadır. Ancak beyanlarından, algoritmayı ne kadar manipüle edebildiği konusunda da bir soru işareti olduğu anlaşılabilir.

Şöyle biraz daha tercihlerim üzerinden yürüyor algoritma. Ben çok bir şey söylemiyorum, aslında çok seçim yapmıyorum ama tam olarak yaptığım seçimlerden sonuçta etkili oluyor. Karşıma çıkan sonuçlarda etkili oluyor ya da benim diğer platformlarda yaptığım seçimler bende ben sanki bunu sözlü olarak dile getiriyormuşum gibi bu tercihlerimi bir illüzyon yaratıyor olabilir diye düşünüyorum. Çünkü orada da aslında tamamen tercihlerimden like’larımından ve girdiğim postlardan save ettiğim postlardan mesela ilerleyen bir algoritma var ama Netflix’te sanki bu daha kısıtlı bir şeymiş gibi bana hissettiriyor. (Gossipgirl, 26, K)

Diğer yandan Miço, KaptanKirk ve Gossip Girl’e göre daha şüpheli bir bakış açısına sahiptir. Birey ve algoritma arasındaki karşılıklı ilişkide algoritmanın manipülasyonuna daha fazla maruz kaldığını düşünmektedir. “Bazen böyle bir şey izleyeyim ama ne izleyeceğime dair, ne izlemek istediğime dair bir fikrim yok” beyanından anlaşılacağı üzere, ki oldukça dikkat çekici olan, algoritma tarafından manipüle edilme kararının kendisine ait olduğuna dair açıklamasıdır. Ancak bu, etik içerik seçimlerin devreden çıkarıldığı anlamına gelmemektedir. Bilakis, Miço’nun tavsiye listelerini inceleyerek oradan bir içerik seçerek izlediğini ifade etmesi kendilik etiğinin işlediğini kanıtlar nitelikte. Dolayısıyla burada alan yazındaki algoritmik bir iktidarın işlediği konusu tartışmalı bir konu olmaktadır. Zira algoritmanın uyguladığı geleneksel anlamada bir güç unsuru olarak iktidardan ziyade, bireyin kendiliği üzerinde algoritmanın oluşturduğu tavsiye vasıtasıyla uyguladığı bir iktidardan söz edilebilir.

Netflix'in algoritmasının benim tercihlerime etkisi tabii muhakkak vardır. Yani eee çok maruz kaldığım şeyler nihayetinde. Hani görsel olarak bir noktada şey bile oluyor olabilir, yani ya tabii ki de şey değil böyle tamamen çöp değil. Bazen böyle bir şey izleyeyim ama ne izleyeceğime dair, ne izlemek istediğime dair bir fikrim yok ben hani girip böyle bir bakıp ana sayfaya hani oradan bir şeye girip izleyebiliyorum. Her zaman search'ü kullanmıyorum. Her zaman o kategoriler arasında kendim dolaşıp sonuca oradan ulaşmıyorum. Ana sayfadaki önerilere de bakıyorum. (Miço, 37, K)

Mavi, bireyin kendiliği üzerinde algoritmanın sunduğu tavsiye üzerinden uyguladığı iktidarı, platformu kendi izlemek istediği bir içerik olmadan ziyaret ettiği durumlardaki içerik seçimi üzerinden anlatmaktadır. ÇİP'te bulunan tavsiyeler; içeriğin görseli, başlığı, kısa bir açıklaması, öne çıkan bir özelliğine dair küçük bir not ve en önemlisi kullanıcının tercihleriyle ne kadar uyduğuna dair verilen bir yüzdeyle birlikte sunulmaktadır. Bu noktada Mavi, bu yüzdeye bakarak kendi tercihlerine ilgili içeriğin ne kadar uyduğunu anladığını ifade etmektedir. “Amaçsız girdiğimde...” diye başladığı cümlesinde algoritmanın onu yönlendirdiğini düşündüğünü söylerken, diğer yandan profiliyle uyuma yüzdesine bakarak içeriği tercih ettiğini de iletmektedir. Dolayısıyla etik içerik seçimleri hala devrede ve işler haldedir.

Şöyle olabilir bazen mesela amaçsız bir şekilde girdiğimde; “hmm ne bakayım ne yapıyorum? Aa bu kadar uyuyormuş işte hah bu olabilir!” diye amaçsız girdiğim zaman, o algoritmanın beni yönlendirdiğini ve beni bir şeyler izlememe yönlendirdiğini düşünüyorum. Lakin işe vurup bir şekilde girdiysem mesela işte, örneğin, - Netflix'te var mı hatırlamıyorum [ama] - Lost'un şu sezonunu ve şu bölümünü izleyeceğim ya da işte HIMYM'dan şu bölüme bakacağım işte, Barney'nin şu repliği çok güzeldi falan ya da arkadaşım şunu dedi deyip nokta atışı gireceksem etkilemiyor beni. Ama hani bakayım bir şeyler arıyorum, hadi vaktim var diyorsam beni etkiliyor yönlendiriyor. (Mavi, 32, E)

Her ne kadar bireyler algoritmanın belirli bir çalışma prensibi olduğunu bilse de, algoritma tarafından manipüle edildiklerini düşünmemektedir. Profil, algoritma ve tavsiyelerle ilgili deneyimlerini aktarırken “boş zaman”, “vaktim varsa”, “ne izleyeceğime karar vermediysem” gibi ifadeler kullanarak aslında kendilerini ‘tanındığını’ düşündükleri (- ki bunun için algoritmayı eğitme çabaları da gösterdikleri değerlendirildiğinde) algoritma tarafından manipüle edilmekten ziyade tavsiyenin kabulünün gerçekleştiği söylenebilir. Etik içerik seçimlerinin devreden kaldırılmayıp, önerilenler arasından tercih yapılırken kullanılan birçok kriterin hala geçerli olduğu,

bireylerin buna göre son kararı verdiklerinin anlaşılması, tam da kendilik tekniklerinin tavsiye algoritmaları üzerinden işlediği, ancak bu sefer bireyin kendiliğini algoritmanın manipülasyonuna bıraktığı bir pratik alanlarına işaret etmektedir. Bu noktada Reacher, algoritmayı beslediği bilgilerle algoritmanın onu manipüle edebileceğini düşünmekle beraber, zaten amacının bu olduğu, algoritmadan ‘onu tanımasını’ beklediğini, her hâlükârda algoritmanın tercihlerini etkilese bile buna maruz kalma tercihinin de kendisinde olduğunu ifade etmektedir.

Yani sistemin tahmin ettiğinden daha akıllı veya daha manipülasyona da açık olduğunu yani seni tahmin ettiğinden daha iyi tanıyor senin butonlarına sen farkında olmadan basabilecek farklı paternleri belki bulabiliyor. Takip ediyorumu da hissettiriyor ama genel olarak ben ondan çok rahatsız olan birisi değilim yani bu bence şey cin çıktı bir kere lambadan yani onun kapağını kapamaya uğraşmak biraz beyhude bir çaba yani. Tamam abi tanısın beni beni önerdin yani yeri geldiğinde küçük küçük manipüle de olabilirim Zaten günün sonunda beğenmiyorsam izlemem beğeniyorsam da iyi vakit geçiyordum izleyeyim yani yarım saat daha fazla izleyeyim. (Reacher, 36, E)

Dolayısıyla algoritmanın manipülasyonu birey tercihleri ve etik seçim ilkeleri üzerinde değil, algoritmanın oluşturduğu tavsiye listesi üzerinde gerçekleşebilmektedir. Yine Reacher’a göre, algoritmanın tavsiye listelerine uyumlu olmayan içerikleri yerleştirerek tavsiye listesini manipüle etmektedir.

Şeyi de düşünüyorum. Yani bazı şeyleri biraz Netflix'in manipüle ettiğini düşünüyorum. Yani trending now mesela ya orada trend olmasının çok mümkün olmadığı şeyler de görüyorum. Mesela atıyorum işte. Yakın zamanda a bir ünlü birisinin bir filmi gelecek mesela onun bir dizisi orada oluyor veya geldikten sonra orada oluyor. E şeyi de ya o ya da bazen düşünüyorum ya onu oraya koydukları için trend oluyor zaten. Belki aslında kendiliğinden trend olan bir şey değil. (Reacher, 36, E)

Reacher, görüşmenin devamında manipülasyonun aynı zamanda geçmiş tercihlerini bir süre sonra geri planda bırakarak güncel tercihlerini önceliklendirmesi üzerinden işlediğini de ifade etmektedir. Bu noktada, algoritmanın manipülasyonu tavsiye listesi bağlamında önemli bir konu olarak ele alınmazken konu bireyin geçmiş etik seçimleri olduğunda kendilikle ilişkilendirilerek profilde geri plana atılması üzerinden eleştirilmektedir.

... yönlendirmesi olduğunu düşünüyorum. Netflix'in tamamen izleyici Dinamikleri'nden çıkmıyor mesela. Bir de şeyi fark ediyorum yani. Mesela bir tane stand up izledin diyelim ki hemen o kişinin diğer standupları veya başka kişilerin standuplarına yakın zamandaki tercihlere de youtube'da da öyle. Mesela senin yakın zamandaki tercihlerine göre onları populete ediyor ama mesela bir süre onları izlemeyi bırakırsan geri plana atıyor görmüyorsun onları. Başka şeyler getiriyor yerine gibi. En böyle yüzeyde gözlemleyebildiğim şeyler dinamikler onlar. (Reacher, 36, E)

Cocos'un "guilty pleasure" olarak, Netflixboy34'ün ise "kaçamak" olarak tanımladığı etik içerik seçimlerine uygun olmadığı değerlendirilen, yani kendilikle teknikleriyle ilişkilendirilmeyen içeriklerin önerilmesi de StrarTrek tarafından manipülasyon olarak algılanmaktadır. Ancak ÇİP'in bulunan beğenmeme pratiğinden faydalanarak, algoritmayı eğitime çabasının olduğu da anlaşılmaktadır. "Benim için değil" özelliğini kullanarak, ilgili tavsiyenin doğru olmadığına dair algoritmaya girdi sağlayabileceğini bilen Startrek, bu içeriğin sunulmasını dahi 'dikte edici' tanımlamaktadır.

Yani bana sunulan seçenekler içerisinde evet ama dediğim gibi yani aslında birazda dayatmacı bir tarafı da yok değil yani şey Türk filmi örneği vermiştim ya bunu istemiyorum aslında defalarca da işte n'apılıyordu bir hatırlayayım. Not for me ye basmama rağmen mesela benzer içerikleri bana sunmaya devam etmesi aslında biraz böyle dikte edici yani bunu da izle. Bunu da tüket demesi. (Startrek, 34, E)

Ancak bu noktada başta bahsedilen 'kaçamak' içeriklerin tüketilmiş olmasının algoritmaya etkisi olacağına farkında olan bireyler, bu içerikleri algoritmayı etkilememek ya da ondan etkilenmemek adına kendilik pratiklerinin alanı olan ÇİP'te tüketmemeye özen göstermektedir. Örneğin Cocos, 'Mubi' adlı ÇİP'i, sinema konusunda oldukça bilgili bir editör tarafından belirlenen sanat filmlerinin içerik listeleri olarak belirli dönemlerde yayınlandığı bir yer olduğu için tercihin ettiğini belirtmiştir. seçim yapacak zamanı ya da ruhsal durumu olmadığına ise 'kalitesiz' olarak tanımladığı içerikleri izlemek için ise diğer ÇİP'teki içerikleri tükettiğini söylemektedir. Her ne kadar Cocos ilgili ÇİP'in onu etik içerik seçimlerine uygun olmayan içerikleri tüketmek konusunda manipüle ettiğini düşünse de, bu manipülasyon Reacher'ın tarif ettiği gibi tavsiyenin ya da tavsiye listesinin manipülasyonu değil, Cocos'un kendiliğiyle örtüştürmediği içeriği tüketeceği; ihtiyacı olduğu düşündüğü bir içeriğin tüketimini gerçekleştireceği, bir pratik alanı olarak ÇİP'i kullandığı söylenebilir.

[İçerik seçimlerime etkisi olduğunu] düşünüyorum. Yani daha önceden böyle çok kalitesiz bulduğum bazı Türk yapımı şeyleri ama işte yeni gelmiş bayağı da izlenmiş oturayım izleyeyim işte zaten kafam çok yoğun, çok odaklanmayacağım bir şey olsun deyip izliyorum. Yani Mubi'yi tercih etmediğim bir gün de Netflix'ten bir şeyler izliyorum nedense. (Cocos, 29, K)

Bireylerin, tavsiyeler ve tavsiye listelerini kendiliğiyle özdeşleştiremediği noktalarda algoritmanın içerik tercihlerini manipüle ettiğini düşündüğü sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla algoritmik bir iktidardan söz etmek yerine, bireyin kendiliği üzerinde algoritma ve tavsiye üzerinden uyguladığı, eşzamanlı olarak algoritma üzerinde belirli değişim ve dönüşüm amaçlı uygulamalar gerçekleştirdiği bir iktidardan söz edilebilir. Bireyler, algoritmanın tavsiyeleri karşısında tercih sahibi olmadığını düşünerek tavsiyeyi kabul etmek 'zorunda' hissetmemekte, kendilikleriyle uyuşmadığını düşündükleri her tavsiyede sistemi eğitmek üzere bir dizi pratiği uygulamaktadır. Bu durum algoritmayı manipüle etmeye çalışan bireyin kendiliği üzerinde uğraşındaki ikinci pratikte ortaya çıkmaktadır. Birincisi daha önce bulgular üzerinden tartışılan tavsiyenin kabulü iken, ikincisi tavsiyenin reddi – tavsiyeye direnme olmaktadır.

5.3.2. Tavsiyeye Direnme

Tekelioğlu'nun "direniş ritüelleri" olarak tanımladığı kendine eğilme pratikleri, bireyin kendiliği üzerinde bitemeyen bir uğraşına işaret etmektedir (1999, s. 49). Bu uğraş, algoritma üzerinde uğraş olarak; ki algoritmanın manipülasyonunda tam da böylesi bir uğraştan bahsedilmektedir, tavsiyenin kabulünde olduğu gibi tavsiyenin reddinde de ortaya çıkabilmektedir. Bu durum tavsiyeye direnme olarak nitelendirilebilir. Özellikle tavsiyenin kendileriyle ve tercihleriyle eşleşmediğini tespit ettikleri anda bireylerin algoritmaya karşı bir duruş sergilediği anlaşılmaktadır. Bu noktada algoritmanın kendilikleriyle eşleşmemesi ilk olarak, bireylerin kendiliklerinin etiketlemesine gösterdikleri tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Miço, coğrafi bölgenin algoritma için önemli bir faktör olduğunu iletmektedir. Bu gözlemini kendiliği üzerinden değerlendiren Miço, Türkiye'de öne çıkan içeriklerin sürekli ona önerilmesini "*Türkiye'den hani öne çıkarma o içeriği bana. Çünkü zaten ben o içeriklerle ilgilenmiyorum*" diyerek çok net bir şekilde tavsiyeyi reddettiğini ifade etmektedir. Dahası, algoritmanın Türkiye'de hangi

yapımlarla ilgilendiğine daha çok odaklanması gerektiğini, coğrafi konumuyla ‘etiketlenmesi’ gerektiğini vurgulamaktadır. Hesabında neden Türkiye’den içeriklerin tavsiye edildiğini ise şirketin Türkiye’de bir ofisinin açılacağını ve Türk yapımı içerikleri öne çıkarması üzerinden açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bilhassa coğrafi konum ile eşleştirilerek ‘etiketlenmeye’ gösterilen tepki, tavsiyelerin kendilikle oldukça yakın bir ilişkinin kurulduğunu gösterir niteliktedir.

Türkiye’den hani öne çıkarma o içeriği bana. Çünkü zaten ben o içeriklerle ilgilenmiyorum. Tamam Türkiye’den belli yapımları izlemişim ama onların da hani kategorik olarak bir ayırsan onları: Türkiye’den hangi yapımlarla ilgileniyor olmam ya da Türkiye’den bağlanan bir izleyici olmam kadar datayı işlediğini hissettiriyor bana yoksa tamam bu insan Türkiye’den. Ama işte totalde izlediği içeriye baktığımda işte Türk yapımları ne kadar izlemiş bir buna bak, bir de Türk yapımlardan hangi türleri izlemeyi tercih etmiş bi’ de buna bak, ona göre bir şeyler öner bana. Ama şimdi şeyi de geçenlerde okuyunca işte 2021’in ikinci yarısında Türkiye’de ofisini açacak Netflix. İşte Türkiye’den yapımlara daha çok kaynak ayrılacakmış çünkü şeyler yani burada çok ciddi bir pazar var ana pazarı değil Netflix’in ama işte burda hani şu koşullarda bir ofis açmayı gündeme alacakları kadar önemli ciddi bir pazar var. (Miço, 37, K)

Benzer şekilde Özgür de Türk filmlerinin de kategorilerinin farklı olabileceğini, içeriğin kalitesinden yönetmenine kadar birçok farklı kriterin o içeriği tercih etmesinde etmen olabileceğini ifade etmektedir. Nitekim “Recep İvedik” filmi üzerinden örnek vermesi, kendiliğini bu filmin temsil ettiklerinden kültürel olarak nasıl farklılaştırdığını resmetmektedir. Ancak aynı Miço’da olduğu gibi Crown da algoritmanın ‘etiketlerine’ Siles ve arkadaşları gibi görünür olmaya başlayan “algoritmik önyargılara” işaret etmektedir (2019, s. 13).

...bir Türk filmi izliyorsun aslında türü ve konusu açısından çok farklı ama onu izlediğinde işte Recep İvedik önerisi de verebiliyor sana falan böyle biraz tuhaf o açıdan. [Neden tuhaf ne hissediyorsun?] Çünkü sadece Türk dizisi ya da filmi olduğu için bana ee başka bir Türk dizi ve filmini önermesi biraz tuhaf geliyor. Çünkü onun Türk dizisi ya da filmi olduğu için değil konusu ve yönetmeninden dolayı izlemiş olabilirim. O yüzden tuhaf geliyor.[Seninle uyumadığını hissediyor musun]Evet özellikle Recep İvedik’in. (Özgür, 28, K)

Tavsiye direnme, ikinci olarak, bireylerin tercih etmeyeceği tavsiyelere karşın pasif bir şekilde tepki göstermesi ve seçmemesi üzerinden gerçekleşmektedir. ÇİP’te beğenilmeyen bir içerik ile ilgili bir tuşun basılmasıyla birlikte algoritmaya ilgili içeriğin

beğenilmediği konusunda geri bildirim gönderilebilecekken, bireyler bu özelliği özellikle bu durumlarda tercih etmemektedir. “[B]aşka bir şey göster yani demek ki henüz ilgilenmiyorum” diyerek algoritmanın bazı içerikleri sürekli tavsiye etmesinden duyduğu rahatsızlığı belirten Crown gibi, Netflixboy34 de uzun bir şekilde algoritmanın bazı tavsiyelerini neden reddettiğini açıklamaktadır. Hesabında uzun süre gördüğü ancak etik içerik seçimleri nedeniyle izlemeyi tercih etmediği içeriklerin bir süre sonra onun için artık ‘yeni’ konumda olmadığını, algoritmanın ise bunu tespit ederek bu önerileri kaldırması gerektiğini ifade ederken aslında Crown’ın da değindiği gibi tavsiyenin, ‘neleri izlediği’nden beslendiği gibi ‘neleri izlemeyi tercih etmediği’nden de beslenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

E section’larda sürekli aynı şeyi görmek beni sıkıyor Ya bu biraz da şeyle ilgili onların yeni içeriği sunma frekansıyla ilgili ama o section’lar birazcık daha vitrin section o yüzden vitrin tarafında sürekli yeni şeyleri göstermeye çalışıyorlar ama yenilik frekansı düşük olduğu için yeni şeyler ilk gördüğün zaman yeni kalırken bir müddet sonrasında şeye dönüşüyor ne denir eskiye dönüşüyor . Ve yeni diye ilk tarafa koydukları için araya da böyle aslında bakarsan yeninin tanımı göreceli bir tanım benim izlemediğim bir şey ilk defa karşılaştığım şey benim için yeni bunu illa şu anda yapılmış olması gerekmiyor yani şu anda çıkmış olması gerekmiyor. Fakat yeni tanım olarak bu section’ın altında hep yeni içerikleri koydukları için hep aynı şeyleri görüyorum o yüzden yeni kalmıyor. Bu benim için biraz şey oluyor yeni ne oluyor onlar için: dediğimiz en son şeyler ama hep öyle kalıyor onlar bu beni sıkıyor bu bir. (Netflixboy34, 32, K)

Üçüncü olarak direnme, bireyler algoritmanın bazı içerikleri öne çıkardığını ve birden fazla tavsiye listesinde bu içeriklere yer verdiğini tespit ettiklerinde gerçekleşmektedir. Benzer tavsiye listelerinin oluşturulması konusunda olumsuz bir kanaate sahip olmayan bireyler, içeriklerin kesiştiğini tespit ettiklerinde ise coğrafi konuma açılan içerik kütüphanesini sorgulamaya başlamaktadır. ÇİP’in kullanıma sunulduğu her ülkede içerik kütüphanesi değişmektedir. Türkiye’de de bazı içeriklerin bulunmadığını varsayan katılımcılar, aynı tavsiyenin birden fazla kere gösterilmesini bununla ilişkilendirmektedir.

... İkincisi içerik bağlamında section’lar içerisinde çok ortak kesişiyor yani 2 tane section üç tane section içerisinde aynı şeyi 2 defa görmek 3 defa görmek noktasına geliyorum aynı film 3 tane 40:16 ait 3 tane etiket aslında bakarsan. (Netflixboy34, 32, K)

Bazı içeriklerine öne çıkarılmasına benzer şekilde daha önce izlenen bir içeriğin tavsiye olarak yansıtılmasından da rahatsız olan katılımcılardan bazıları, daha önce kabul edilen bir tavsiyenin algoritma tarafından bir girdi olarak alınarak işlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Örneğin Miço, daha önce ÇİP’te izlediği bir içeriğin tekrar ona tavsiye olarak sunulmasının aslında algoritmanın iyi çalışmadığıyla ilişkilendirmektedir.

*[Peki izlediğin içerikleri böyle sana sık olarak gösterdiğinde ne düşünüyorsun]
Hayır evet ben bunu izledim neden hala bunu bana gösteriyorsun diye düşünüyorum.
Hani zaten izlemişim sen de bu bilgi var neden bana hala bunları gösteriyorsun diye düşünüyorum. Çok iyi çalışmıyor ya Netflix’in şeyi. (Miço, 37, K)*

Dördüncü olarak tavsiyeye direnme, algoritmanın kişiselleştirilmiş tavsiyeler yerine genelin verilerinden yararlanarak oluşturduğu tavsiyeleri bireylere sunduğunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle tavsiyenin kabulü ile çok benzer bir şekilde kendisiyle özdeşleşmeyen tavsiyelerin, yine kendisiyle özdeşleşmediği düşünülen tavsiye listeleri içinde sunulması, tavsiyenin reddi ile sonuçlanmaktadır. “Netflix’te popüler olması benim için önemli değil, benim yakındaki çevremdeki insanların ne izlediği benim için önemli değil” diyen Netflixboy34 ana akım tercihlerin yerine kendi seçimlerini kendisinin yaptığına işaret ederek devam ediyor: “ben bireysel, bireyci bir insanım [...] o topluma ayakta durmaktan daha çok veya toplumdan feyz almaktan daha çok kendim keşfetmeyi seviyorum”. Tavsiyenin kabulü ve tavsiyenin reddinin tam olarak aynı kaynaktan, yani kendisiyle özdeşleştirmeden çıktığı savı sunulmuştu. Ancak tavsiyenin reddinin pasif olarak bir reddinden ziyade, ona karşı geliştirilen bir direniş olduğu da atlanmamalıdır. Bu noktada Netflixboy34’ün “[...] oturduğum zaman ben zamanımı veriyorum. Zamanımı verdiğim için orada bir yatırım yapıyorum. Onun karşılığını almam lazım” beyanı bu direnişin kendine eğilme pratikleriyle, bu pratiklerin bireyselliğiyle ve ahlaki davranış kodlarını ve değer sistemleriyle, yani etik içerik seçimleriyle kurduğu ilişkisine değinmektedir. Tekelioğlu’nun da vurguladığı üzere askesis pratikler, hakikate erişmek üzere kendini başkalarından ayırmak üzere kendisiyle baş başa kaldığı alanlarda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla askesis tavsiyenin kabulünde olduğu gibi reddinde de ortaya çıkmaktadır.

...Dördüncüsü şey var neydi bu section’ların şey dediğim gibi sıralaması bağlamında bana özel değiller tekrardan onu söyleyeyim. O benim için önemli değil

Netflix'te popüler olması benim için önemli değil benim yakındaki çevremdeki insanların ne izlediği benim için önemli değil. Ben bireysel, bireyci bir insanım yani şeyden daha çok neydi o topluma ayakta durmaktan daha çok veya toplumdaki feyz almaktan daha çok kendim keşfetmeyi seviyorum kendim ... seviyorum bu benim için özel oluyor onla benim aramda oluyor özel bir şey yani bu bağlamda baktığımız zaman şeyi sevmiyorum popüler on Netflix diye ilk sırada çıkması benim hoşuma gitmiyor trend in out benim ne hoşuma gitmiyor trend in out popüler on Netflix bunları ben sevmiyorum dediğim gibi. Başka bağlamdan bahsederken de kendi hobilerim vs. bahsederken de söylemişim. mainstream benim için uygun değil. Çünkü mainstream tüketirilmesi kolaylaştırılmış ve giderek daha da kolaylaşan şeyler bu jenerasyonel bir süreç de olabilir gerçi ama yine de tüketilmesi daha da kolaylaştırılmış basitleştirilmiş şeyler oturduğum zaman ben zamanın veriyorum dedim zamanımı verdiğim için orada bir yatırım yapıyorum onun karşılığını almam lazım bu anlamda herkesin izlediği şeylere göre sıralanmasından daha çok benim beğendiklerim beğenebileceklerime göre sıralanmasını daha çok tercih ederdim açıkçası. O yüzden section sıralamasını beğenmiyorum. (Netflixboy34, 32, K)

Bir diğer örnek olarak Crown, algoritmanın başta onun tercihlerine yönelik bilgi topladığı bilgisini paylaşırken sonrasında önerilen içeriklerin kendisiyle özdeşleşmediğini de “Bu ne ya! falan dediğim de çok oldu açıkçası” beyanıyla bilhassa vurgulamaktadır.

Benim son tüketimime göre bir şeyler çıkarıyor kendince. Ama ilk mesela üye olduğunuz zaman işte belli şeyler seçtiriyor ya o bağlamda zaten bir içerik indiriyor. Onlara baktığım zaman şey diyor: “Ya bu mu ya, gerçekten seçtiğimiz şeyler göre mi? Bunları mı ben izliyorum şu an” falan dediğim kısımlar oluyor. Orada bir kafam karışıyor, bence o kısmı çok iyi çalışmıyor. Bir de artık onu zaten geçtim, artık normalde tükettiğim bazı şeyler var. O tükettiklerime göre arada da sunduğu içerikler var. Dediğim gibi işte son izlediğim filme göre diğer ödül kazanan filmleri koyuyor. Yine aynı klasmanda vesaire bunlar bazı noktalarda iyi olabiliyor ama bazı noktalarda anlam vermediğim birçok şey de oluyor. “Bu ne ya!” falan dediğim de çok oldu açıkçası. Ya o algoritmanın çok iyi çalışmadığını düşünüyorum. (Crown, 32, K)

Yine kendisiyle özdeşleştirememeye tavsiyenin kabulünde olduğu gibi algoritmanın kendi seçimlerinden beslenip beslenmediği çıkarımını yapan bireylerin görüşüne göre şekillenmektedir. Steiner (2014) ve Verala ve Kaun’un (2019) bulgularıyla eş bir şekilde, bu araştırmada da katılımcılardan bazılarının paylaşılan ortak bir hesap altında kendi profillerinin olduğu görülmüştür. Örneğin Ekin, hesabındaki tavsiyeleri incelerken, annesinin ve babasının izlemiş olabileceği içerik kategorilerini tahmin ederek tavsiye listelerini ve içindeki tavsiyeleri “[K]orkunç!” nidasıyla aktarmaktadır. Aile hesabı içinde bir profili olan Ekin, kendi listesinin anne ve babasının seçimlerinden etkilendiğini ve son seçilen içeriklerden algoritmanın etkilendiğini düşünerek eleştiride bulunuyor. “Bana hiç

hitap etmiyor. Şu an ben oradan yararlanamayacağım.” diyerek aslında kişiselleştirmenin bozulduğunu, kendisiyle özdeşleştiremediğini ve tavsiye algoritmasından ‘yararlanamayacağını’ anlatmaktadır.

Ya bence zaten var sanırım öyle bir şeyi ilgini çekebilecekler gibi bir şey var mıydı yoksa beynim mi doldurdu bir daha bakayım. Evet senin için en iyi seçimler diye en başta zaten işte izlediğin şeylere göre bir seçki oluşturuyor orda da dizi mi sadece dizi film mi onu anlamaya çalıştım. Dizi filmmiş. Korkunç! Annem izlemiş mesela ve o kadar korkunç seçki oluşturmuş ki. İşte bundan hiç hoşlanmıyorum hepsi böyle şey. Full böyle lame romantik film seçkisi yılbaşı falan aşk filmi. O yüzden şey bunun gibi şeylerden hoşlanmıyorum aslında. Bana hiç hitap etmiyor. Şu an ben oradan yararlanamayacağım. Bir de sanırım şöyle bir sistemde çalışıyor. Şunu fark ediyorum; çünkü son mesela iki, üç ya da dört şeyin neyse seçkime - oraya çok ağırlık veriyor. Çünkü babam annem çok zit şeyler izliyorlar ve ara ara orası ya çok romantik yılbaşı ya da böyle aşk filmleri ya da işte savaş işte Terminator falan gibi şeylere dönüşüyor. (Ekin, 24, K)

Özetle, kendilik pratikleri kapsamında tavsiyenin kabulünün madalyonun bir yüzünü, tavsiyeye direnmenin ise madalyonun öteki yüzünü oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda tavsiyeye direnme pratikleri ilk olarak algoritmik önyargıların etiketlemesine maruz kalındığına, ikincisi tavsiyeyi görmezden gelme pratiklerinde görünür olmaktadır. Dahası, tavsiyeye direnme algoritmanın kendilikleriyle özdeşleştirmediklerini içerikleri öne çıkarmasıyla belirgin olmaktadır. Son olarak ise tavsiye direnme, kişiselleştirilmiş tavsiyelerden uzaklaşılarak genelin tercihlerinden beslenerek üretilen tavsiyelerin ya da başkalarının tercihlerinden etkilenmiş olduğu çıkarımında bulunan tavsiyelerin reddinde ortaya çıkmaktadır.

VI. BÖLÜM

DENEYİM VE KENDİLİĞİN İNŞASI

Foucault'ya göre ancak kendilik etiğini oluşturmuş bir birey için kendiliğin deneyimi mümkün olmaktadır. Daha önce deneyim kavramına mesafeli yaklaştığı söylenebilirken, hakikat ve özne ilişkisi bağlamında deneyimin Foucault'nun (2017) anlatımlarında tekrar ortaya çıktığı görülmektedir. Doğru söyleme (*parrhesia*), hakikati tanıma ve hakikati arama gereğiyle birlikte kendiliklere dair deneyimlerin dönüştürülmesini hedeflemektedir (Foucault, 2017, s. 35). Kendiliğin hem bireysel hem de bireyler arası boyutlarını ortaya çıkaran ÇİP, tavsiye algoritmaları tarafından bireyin tercihleri sonucunda üretilen tavsiyenin sistemin dışına çıkarak başka platform kullanıcılarına aktarılması ve bireyler tarafından beraber icra edilen bir eylem haline gelmesiyle birlikte özneler arası bir pratik alanı oluşturmaktadır. Bir tavsiyenin, birey tarafından kabul edilmesinden sonra sözel olarak dile getirilerek bir başkasına tavsiye olarak sunulması, Foucault'nun başkaları üzerinde etkide bulunmak işleviyle kendilik üzerinde uygulanan bir işlem olarak tanımladığı *parrhesia* (doğru söyleme) ile şekillenmektedir. Diğer yandan, kendiliğin üzerindeki işlemler kendi başına geçirilen zamanda olduğu gibi başkalarıyla geçirilen zamanlarda da gerçekleştirilebilir. Yani kendine eğilme, kolektif pratiklerde de karşımıza çıkmaktadır.

6.1. ÖZNELER ARASI VE KOLEKTİF İŞLEYEN PRATİKLER: "DOĞRU BİR ŞEKİLDE ÖNERDİĞİM İÇİN ŞİMDİYE KADAR OLUMSUZ BİR YORUM ALMADIM"

Kendini dönüştürmek amaçlı kurulan usta-çırak ilişkisine içkin olarak ortaya çıkan kolektif pratikler, *mathesis*'te ustanın doğruyu söylediğine dair bir şüphe olmaması buyruğu, aynı zamanda ustanın doğruyu söyleme yükümlülüğüne de dikkat çekmektedir. 'Başkası üzerinde bir etkide bulunmak üzere' işleyen *parrhesia* (Foucault, 2019a, 2. 324), kendilikle ilgili olarak bir tahakküm kurmayı amaçlamaktadır. Doğruyu söyleyen konumundaki ile doğruyu söyleme pratiği arasında doğrusal bir ilişki vardır. Öyle ki doğruyu söylemenin (açık sözlü olma) amacı, doğruya maruz kalan bireyin hakikate erişerek özne olmasına katkı sağlamak olmaktadır. Nihai amaç, hakikatin diğerine

aktarımıdır (Foucault, 2019a, s. 318). Dolayısıyla, ÇİP üzerinde algoritmanın ürettiği tavsiyelerden yararlanarak kendiliği üzerinden değişmek üzere uygulamalar yapan birey ile ilişkisinde algoritma usta rolünü üstlenirken, bireyin kendiliği ile ilgili hakikate erişmesi ve özneleşmesi söz konusudur. Bu tavsiyeyi alan birey de ötekine bu tavsiyeyi aktararak usta konumuna geçmektedir. Dolayısıyla cevaplanmak istenen ilk soru: ‘arkadaşına tavsiye sunma’ özneleşmenin gerçekleştiği ‘an’ olarak kabul edilebilir mi(?) olmaktadır. Eğer söz konusu ÇİP, özneleştirme pratiklerinin bir alanı ise (ki dördüncü bölümde verilen bulgular bu savı desteklemektedir) kendini ötekine karşı özgünce ifade etmek birey için ne kadar önemlidir ve kendilik meselesidir? Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ikinci olarak bu bağlamda incelenecektir. Dahası, bu konuyla yakından alakalı bir diğer konu ise tavsiyeyi alma konumunda olduğunda bu durumun nasıl deneyimlendiğini ifade eden ‘grubun dışında kalma’ durumudur. Son olarak, ÇİP’in kolektif olarak nasıl bir ortam sağladığı katılımcıların deneyimlerine dair paylaşımları üzerinden tartışılacaktır.

6.1.1. Arkadaşına Tavsiye Sunma

ÇİP’in algoritmasının ürettiği tavsiyelerinin kaçının kabul edildiğinin ve kaçının reddedildiğinden bağımsız olarak, ÇİP’teki bir içeriğin başkasına bir öneri olarak sunulması için tek bir tavsiyenin kabul edilmesi dahi yeterli olmaktadır. Daha önceki bölümlerde ÇİP ile ilgili kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz deneyimlerini dile getiren Cocos, başkasına bir içerik tavsiyesinde bulunup bulunmadığı sorulduğunda, oldukça net bir şekilde olumlu yanıt vermiştir. Cocos’un “bir tık kendine güveniyorum” beyanından tavsiyenin verilmesinde tavsiye sunanın zevklerine uygunluğu ve tavsiye sunulmanın zevklerinin bilgisine sahip olmasına ek olarak, bir de tavsiye sunanın ‘zevklerine güven’in olması gerektiği anlaşılmaktadır. İçerik ile ilgili kendi yorumunu ‘doğru’ bir şekilde aktardığını ileten Cocos, tavsiyeyi sunduktan sonra da tavsiyeyi sunduğu kişinin geri bildirimini de almaktadır. Kısacası, algoritmanın sunduğu tavsiyenin kabulüyle kendilik üzerinde yapılan işlemler, başkasına ‘doğruyu söyleme’ ile aktarıldıktan sonra tekrar kendilik meselesi haline getirilerek sorunsallaştırılmaktadır. Olumlu ya da olumsuz sonuca göre kendilik üzerinde işlemlerin yapılmasına devam edilmesi muhtemeldir.

Kesin oldu. Yani daha dün müydü iki gün önce mi işte Ozark diye bir dizi izliyordum. Onun yeni sezonu gelmiş falan bir arkadaşına o direktten hani onu önerdim. Öneriyorum. ... Yani bir tık kendime güveniyorum. Kaliteli bir şeyin ne olup olmadığına dair en azından bir şekil kalitesizse de diyorum ki bak bu işte şu zamanlarda şu şekilde tüketilebilecek bir şeydir. Doğru bir şekilde önerdiğim için şimdiye de olumsuz bir yorum almadım. Olumlu tabii ki de geri dönüş yaptıklarında mutlu oluyorum. Hani sonuçta zamanlarını boşuna harcamışlar, benim fikrimi de düşünce de takdir etmişler, onları alıyorum orada. (Cocos, 29, K)

Cocos'un deneyimlerini doğrular nitelikte Startrek tavsiyeyi alan konumunda olarak yanıt vermektedir. Son zamanlarda kardeşinin önerisiyle üç farklı içerik tükettiğini ifade eden Startrek'in 'zevkine güven'in kaynağı olarak zevkler arasında 'benzerlik' kurduğu, kardeşini 'kendisinin kopyası' olarak yaptığı tanımda ortaya çıkmaktadır. Keza Kaptankirk de kişisel ilgili alanının babasından ona aktarıldığını anlatırken, zevklerinin benzerliğine atıfta bulunmaktadır. Açık bir şekilde ifade etmese de, babasına önerdiği içeriklerin 'zevkine güven'in benzerlik zemininde kurulduğunu kendi ifadeleriyle anlatmaktadır.

Bir Başkadır, işte Star Trek, ha Crown'un 4. sezonu gelmiş buna kardeşim önerdi diye bakıyordum mesela yararlı olurdu olur mu o bilgi bilmiyorum ama kardeşimin önerilerini dikkate alıyorum. [Var mı böyle öneri aldığın başka kişiler?] Yani spesifik olarak yok ya genelde onunla zevklerimiz çok örtüştüğü için kopyam gibi bir şey zaten. Güzeldir zevkine de güvenirim. (Startrek, 34, E)

Oluyor da... Benim aslında bu bilim kurgu edebiyatına sevdam merakım aslında birazcık babamdan geliyor. Şimdi babam çok bilim kurgu meraklısı birisidir. Dolayısıyla babamla mesela telefonda konuşurken veya Antalya'ya gittiğimde, ben Ankara'da yaşıyorum geçen haftalarda Antalya'daydım, Antalya'ya gittiğimde mesela babama işte diyorum ki 'baba bunu izle ya da bunu izleme' ya da o bir şey izlemiş oluyor diyor ki 'bak ben bunu izledim çok güzel, bunu izle' diyor. İşte son zamanlarda Kore yapımları çok şey çok yayımlanmaya başladı Netflix'te. Kore yapımlarını çok izliyor bu aralar. (Kaptankirk, 36, E)

Gossipgirl ise ilgisini çeken bir diziyi çevrimiçi haberleşme platformu üzerinden arkadaşlarına önerdiğini, daha uzmanlık alanına yönelik olduğunu düşündüğü başka bir içeriği ise spesifik olarak bir arkadaşına tavsiye ettiğini ifade etmektedir. İçeriğin bir parçasının arkadaşının ilgi alanıyla örtüşmesi, katılımcının tavsiyeyi iletmesine neden olurken, tavsiyenin karşılık bulup buladığının takibinin ise yine katılımcı tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Böylelikle tavsiyeyi iletenin tavsiyeyi alan tarafından doğruluğuna dair bir olumlama yapma ihtiyacı içinde olduğu söylenebilir.

'You'yu nasıl izlemişsem artık! İzlemeyen arkadaşlarıma ciddi Whatsapp'la (çevrimiçi haberleşme platformu) gönderdiğimi hatırlıyorum. İşte 'Abstract'i ben önermişim. Abstract belgeselini. Hatta şu an aşırı popüler oldu. Eskiden bilinmiyordu, ben herkese söylüyordum böyle çok güzel falan diye... Kişiye göre bölüm öneriyordum. ... [Peki geri bildirim aldın mı hiç?] Ya 'Abstract' hakkında aldım. Tasarımcı bir arkadaşımın almıştı. Çok güzelmiş özellikle şuralarını çok beğendim (dedi). İşte Instagram'ın sanırım product designer'ı (ürün tasarımcısı) ile ilgili bir bölümü vardı. Onu çok beğenmiş, onunla ilgili öyle konuşmuştuk. (Gossipgirl, 26, K)

Dahası, çevrimiçi mesajlaşma ortamlarında içerik önerilerinin paylaşıldığı bir kanalın bulunduğunu, oradan öneriler paylaşıldığını söyleyen Özgür, bu tavsiyeleri alan kişiler arasında bir diyalogun kurulduğuna dikkat çekmektedir. Benzer beyanı veren Crown'ın ilettiklerinden de hareketle tavsiye edilen bir içerik sonrası ilgili içerik üzerine eleştiri yapma ve tartışma yürütme imkanının olması, ÇİP'te içeriği tüketen bireylerin kendiliklerini gözden geçirme sürecine bir de 'kolektif yorumlama' pratiğini kattığı söylenebilir.

E daha önce izleyen biri varsa, a eğer işte daha en başından yeni sezonu geldiyse, onun haberi bir dönüyor. Ya da fil- dizi kanalımız var mesela. Slack (çevrimiçi haberleşme platformu) kullanıyoruz iş yerimde, orada paylaşılabilir, 'şunu izledim, çok iyi, siz de bakın' gibi öneriler olabiliyor. Çok kötü bir içerik varsa ve çok duyulduysa 'bu ya nasıl olmuş!' bu hayal kırıklığını paylaşabiliyoruz. Onun dışında sadece iş arkadaşından bahsetmiyorsak, bazen işte aynı içeriği izlediysen arkadaşlarımla oturup onun üzerine konuşabiliyoruz. Örneğin, işte e terapi sahneleri vardı en son 'Bir başkadır' (dizisinde), onun üzerine biraz konuştuk. [Ne konuştunuz çok kısa anlatabilir misin?] Yani bu verilen uzmanlıkla alakalı konuştuk. Etik olarak ne kadar doğru diye. İşte aldığı şey aslında danışmanlık değil de süpervizyon olarak geçiyor. Ama süpervizyonluk böyle mi tanımlanmalı? İşte eğer danışana karşı bir önyargısı varsa danışanını yönlendirmeli mi yönlendirmemeli mi? üzerinden aslında. Bu aralar çok böyle içeriklerde popüler olan terapi sahnelerine nasıl etkili işleniyor gibi konuşmalar dönüyor. Ya da işte şey başka bir arkadaş grubunda mesela o yönetmenin daha önceki içerikleri nasıldı, bu içeriği nasıl, neden bunu çekti ... işte Haluk Bilginer neden burada oynadı biraz magazinsel tarafı gibi konuşmalar dönüyor. (Özgür, 28, K)

Yani hiç izlemeyen bir arkadaşına şey yani her ne kadar Türkiye'de patlamış olsa da 'Bir başkadır'ı bayağı övdüm, Crown'u övdüm, Peaky Blinders'ı övdüm. Ne bileyim şeyi; bir tane izlediğim bir belgesel vardı, aslında dizi belgesel gibi bir şey vardı ki, şeyini unuttum, New York'ta yaşayan bir şeyle ilgili adını unuttum ya neydi? Böyle işte dinsel bir bağı olan bir hikaye olan mesela o dizi belgeseli izledikten sonra onu çok sevdim. Onu önerdim ki arkadaşlarım çok beğendi. Onunla ilgili belgesel izledim adını unuttum şeyin o cemiyetin adını unuttum çok ilginç, çok da severek izlediğim bir diziydi. Genelde arkadaşlarım da beğendi. (Crown, 32, K)

Miço ise yukarıda verilen beyanlarda da sıklıkla değinilen bir içeriği ÇİP'te izledikten sonra bu tartışma ortamını sosyal medyadaki profiline taşıyarak görüşlerini paylaştığını ifade etmektedir. Miço, bu eylemini tam olarak bir tavsiye sunmak olarak tanımlamasa da, diğer yandan fikirlerinin olumlu olması nedeniyle bir tavsiyede bulunduğunu düşünmektedir. Böylelikle başkalarına öneri sunmanın bire bir iletişimde olma zorunluluğunun olmadığı, sosyal medyada daha geniş bir kitleyi de içerebileceği anlaşılmaktadır. Her ne kadar ÇİP kendi içinde bir sosyal paylaşım platformu buldurmasa da, dijital toplumun birbiri içine geçmiş sistemleri bu imkanı sunmaktadır. Dolayısıyla usta anonimleşerek, doğruyu içselleştirmek üzere ona da anonim olan çıraklara hitap etmeye başlamaktadır.

Mesela Bir başkadır'ı izlediğimde Twitter'da Bir Başkadır ile ilgili bir şeyler yazdım. İş beğendiğimi bir açık eden bir şey yazdım hani bu bir recommendation (tavsiye) aslında bir yanıyla ama mesela işin kendisi yoktu o paylaşımında. Ben, 'Bir Başkadır'ın ismini geçirdim ama 'Bir başkadır' ile ilgili bir link paylaşmadım tavsiyede buldum mu e sözlü olarak yine 'Bir başkadır'ı paylaştım. (Miço, 37, K)

6.1.2. Kendini Özgünce İfade Etme

Bu noktada öncelikle yanıtlanması gereken soru, bireylerin ÇİP ile hangi bağlamlarda ilişki kurdukları meselesidir. ÇİP'te tüketilen içerikler bağlamında oluşan ve bireyler tarafından oluşturulan tartışma ortamında, bireyler kendiliklerini ne kadar deneyimleyebilmektedirler sorusu, katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında yanıtlanmaya çalışılacaktır. Dahası şu soru ortaya çıkmaktadır: kendini ötekine karşı özgün olarak ifade etmek birey için hangi biçimlerde kendilik meselesi olmaktadır?

Derinlemesine görüşme yapılan katılımcılardan Ekin, ÇİP'i uzun yıllardır kullanımın bir alışkanlık oluşturduğunu ve sistemin 'tanıdık' olmasının 'onu rahat hissettirdiğinden' bahsetmektedir. Öyle ki yeni bir platformu kullanmaya yanaşmamasının ana nedeni, o platforma 'yabancı hissetmesi' – platformun kullanım pratiklerine alışması gerektiğini vurgularken, aynı zamanda ÇİP ile kurduğu ilişkide 'tanıdık olma', 'alışık olma' meselelerinin ön planda olduğunu aktarmaktadır.

Alternatif şeyleri katmıyorum ama küçüklüğümden bu yana izlemek istediğim çoğu şeyi bulabiliyorum. Youtube rahatlığı hissettiriyor ya. Youtube'da da bir şey yazdığımda o çıkacak karşıma. Netflix'te de o his oluşuyor. O iyi bir his bence ya. Kullanmam için bir motivasyon. Bir de orada sezgisel bir kullanım oluştu bende. Navigasyon olarak ya da işte etkileşim olarak, o da beni rahat hissettiriyor. İşte Blu'da yabancı hissederken yani bir dizi-film platformu olarak ilk olarak oradaki sezgisel şeyleri ezberlememin (gerekmesi) diğer taraflarda yabancı hissetmeme neden oluyor. Bence bu güçlü bir şey beni oraya yönlendirmede. Oradaki içerikler yüzünden gidiyorum sadece. (Ekin, 24, K)

Reacher'ın beyanından söz konusu 'tanıdıklık' ve 'alışkanlık' meselelerinin farklı bireyler tarafından 'popülerlik' olarak yorumlanabileceği ve 'kendini başkalarından ayırıştırma' noktasında ÇİP ile kendilik arasında bir ilişki kurulduğu söylenebilir. Reacher'ın 'ben parçası olmaktan rahatsız olmuyorum' derken aslında kendini 'rahatsız' olan başkalarından ayırdığı anlaşılmaktadır. Bunun nedenini ise popüler içeriklerin tüketimine karşı olmaması üzerinden açıklamaktadır. Hatta bir tartışma ortamı yaratması adına faydalı olduğunu düşündüğünü ifade ederek ÇİP ve kendilik arasındaki ilişkiye 'kolektif' bir bakış açısı sunduğu söylenebilir.

Ben parçası olmaktan rahatsız olmuyorum. Çünkü farklı şeyler ya genelde az, yani rahatsız olmuyorum. Ay bu da çok konuşuldu. Hani konuşmayayım, ben farklı şeyler konuşmak istiyorum demiyorum genelde. Hani sonuçta farklı insanların farklı fikirleri de olabiliyor, onların üzerinden konuşabiliyorsun, tanışabiliyorsun ve zaten çok uzun da sürmüyor. İki hafta sonra zaten konu değişiyor. Atıyorum; o yüzden hani çok böyle tekrar eden bir şey içindeymişsin gibi de olmuyor. (Reacher, 36, E)

Benzer şekilde Gossipgirl de ÇİP'in bir 'tartışma ortamı' oluşturduğuna ve 'farklı fikir ve yaklaşımların' sunduğuna dikkat çekmektedir.

Bence tartışma ortamı açıyor. Şeyi hatırlıyorum mesela: Yani böyle işte kız arkadaşlarımla şey sosyoloji okuyan böyle kadına bakış açısı dizideki ve hani işte kadının rolünde falan perspektifine falan tartışıp böyle farklı fikirlerde olduğumuzda da ateşli tartışmalara dönüştüğü zamanlar olduğunu hatırlıyorum. Bu işte 'Emily Paris'te de mesela oldu. O keşke biri olsa da tartışsam dedim mesela. Hani bunu izlese de tartışsak keşke falan dedim. (Gossipgirl, 26, K)

Peki bu tartışma ortamı nereye kadar bireylerin kendiliklerinin biricikliğini koruyabildikleri, her görüşe açık bir ortam sunmaktadır? Bireylerin bu ortama yönelik yaklaşımları nasıl şekillenmekte ya da deneyimlenmektedir? Sırasıyla verilen bu soruların doğrudan yanıtlanması zor bir görev teşkil etse de, içerikler bağlamında

oluşturulan bu tartışma ortamında başkalarının düşüncelerini dinleyen, tavsiyeyi bu bağlamda ve etik içerik seçimlerine göre değerlendiren ve sonucunda kabul ya da reddeden bir birey olduğu söylenebilir.

Yok kaçınmıyorum, hatta çok merak ediyorum. Neden iyi bulduklarını mesela niye Netflix özelinde konuşmuyorsak Game of Thrones ile ilgili böyle ben izleyemedim falan ama neyinde mesela o cazibeyi bulduklarını çok merak ediyordum. Çünkü benim için korkunç bir içerik yani. İnsanlar birbirlerini öldürüyorlar, entrikalar falan var. Böyle çok yorucu ama merak ediyorum yani onları ne çekiyor. Ne o yüzden dinliyordum fikirlerini hı okey onlar bunu sevmiş diyordum. (Özgür, 28, K)

Bireylerin bu tartışma ortamına kendiliklerini de taşıdıkları söylenebilir. ÇİP’te bulunan ‘Crown’ adlı diziyi kendiyi oldukça özdeşleştirdiğini ifade eden, hatta rumuz olarak seçen Crown, arkadaşının tam olarak kendisiyle hangi açılardan dizi arasında bir bağ kurduğunu sorduğunu, kendisinin de aile bağları, insan ilişkileri, siyasi güçlerin değişimi ve kimliklere yansımaları bağlamında bağlantılar kurduğunu anlatmaktadır. Crown’ın anlatımından yola çıkarak, bu tartışma ortamına bireysel deneyimlerin – dolayısıyla kendilik deneyiminin taşındığı anlaşılmaktadır.

Eğer izlediğim bir şeyse asla da şey yapmam. Yani çekinmem. Ben izledim, böyle böyle düşündüm, bendeki yansıması budur gibi bir şey söylerim. Ki tartışmayı da severim. Çünkü şöyle bir şey var; bende yarattığı etkiyle karşıdakine yarattığı etki farklı olabilir her zaman. Bu benim için çok önemli. Çünkü, yani hepimiz aynı açıdan izliyoruz ama orada konumlandığımız ya da hangi açılardan neyi aldığımızı ben bilemiyorum. Mesela benim; ne bileyim işte bir arkadaşımın bir yerde şey sohbet etmiştik. ”Crown da işte en çok seni etkileyen şey neydi?” demişti. Mesela bendeki (etkisi): orada anne çocuk ilişkisiydi, her ne kadar orada hanedanlık üzerinde bir imparatorluk üzerinde bir şeyler olmuş olsa da benim için oradaki aile bağları, o insan ilişkileri ama bir başka kişiye göre aslında orada o dönemde yaşanan siyasi güçlerin nasıl el değiştirdiğini, kişiler ya siyasi güçten siyasi kimlikler arasındaki ilişkilerin o döneme ne gibi etkileri olduğu üzerine de olabilir. Dolayısıyla bu bağlamda tartışmak hoşuma gider açıkçası ve bana şey kazandırır kazandırdığına da inanıyorum. (Crown, 32, K)

Miço’nun Crown’ın değindiği bu noktadan alarak, bireyin kendiliğiyle kurduğu ilişkiye değinmesi oldukça dikkat çekicidir. Nitekim Miço, ÇİP vasıtasıyla oluşturulan diyaloglarda kendiliğini yansıtmaktan çekinmediğini, kendilik deneyimiyle ilişkili olarak aktarmaktadır. Üstelik Miço kendilik deneyimini; hem geçmişte kendilik pratiklerini nasıl gerçekleştirdiğini (‘persona yansıtmak’), hem de kendine eğilme pratiklerinin bir

sonucu olarak şimdiki zamanda nasıl gerçekleştirdiği ('bir başkasının beni nasıl gördüğüne değil benim kendimle kurduğum ilişki') üzerinden sorunsallaştırmaktadır. Dolayısıyla yukarıda daha evvel yöneltlen sorulara yanıt vermek gerekirse; kendilik deneyiminin, bu tartışma ortamlarında bireylerin kendiliklerinin biricikliğini korumak üzere kendilik üzerinde uğraşma üzerinden şekillendiği söylenebilir.

Tartışmaktan kaçınmam. Farklı özgün olmak olarak mı ifade ederim, onu bilmiyorum. Tartışmaktan kaçınmam çünkü her şey hani karşımdaki insanın fikrini düşüncesini duymayı ne kadar önemsiyorsan benim fikrimin düşüncemin duyulmasını da o kadar önemsiyorum. Tartışmaktan kaçınmam tabii şey de önemli orada yani tartışma adabıyla ne kadar paralel bir iletişim sürdürdüğümüz de önemli. Tartışmaktan kaçınmam ama hani nihai olarak amacım şey değil onu biliyorum onu yaşadım geçmişte ve sonra bunun saçma bir şey olduğuna karar verdim kişisel olarak. Yani ben özgün bir insanım. O öyle bir persona yansıtmak, öyle bir persona kurmak gibi bir derdim yok yani. Ben herhangi bir insanım, kendimi o kadar önemsemiyorum. Yani aslında ben herhangi bir insanım ama benim kendimle kurduğum ilişki önemli. Benim için bir başkasının beni nasıl gördüğü ya da benimle nasıl bir ilişki kurduğundan ziyade benim kendimle kurduğum ilişkide barışık olayım. Bu şey değil; ben kendimle kurduğum ilişkide özgün ve işte orijinal olayım zaten bu şekilde yansıyacak değil. Hayır abi ben sıradan bir insan olmayı da tercih edebilirim. Kendimi o kadar çok önemsemiyorum yani o anlamda çok önemsemiyorum. Ama kendimle nasıl bir ilişki kurduğumu önemsiyorum. Sağlıklı bir ilişki güzel. (Miço, 37, K)

Bu noktada, bireyin kendiliği üzerinde uğraşının 'kendini dönüştürme' için kendi ihtiyaçlarının farkında olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Mavi'nin ifade ettiği üzere, eğer tartışma ortamının kendiliğin deneyimi bağlamında bir fayda sağlamayacağı birey tarafından değerlendiriliyorsa tartışmanın gerçekleştirilmesi kendiliğin deneyimi bağlamında 'gereksiz' olarak etiketlenmektedir. Mavi, 'bu ben mükemmelim diye değil bir iletişim kuruyorsak yani ben sadece karşıdakinin dinlenilme ihtiyacını karşılamıyor ve iletişim kuruyorsam' ifadesini kullanırken, tam da yukarıda sunulan 'kendini dönüştürme amaçlı diyaloglar' meselesine değinmektedir.

Ya bu çok güzel bir soru. Aslında cevabım çok klasik ama ikisi de. Şimdi ben hayatımda da şöyleyim; örneğin A ile görüşüyorum ve A 'ya örneğin Netflix'in kötü olduğuna dair bir önermede bulundum ve kendimce argümanlarımı sundum. A'nın beni nasıl çürüttüğüne ve bana nasıl karşılık verdiği bakarım. Saldırıyorsa ya da tutarsızsa şeyse 'aynen, aynen haklısın' falan deyip hani al elimle konuş mod'una geçip olayı kapatıyorum. Ama eğer şeye karşımdaki kişi mantık çerçevesinde ama bu 'ben mükemmelim' diye değil bir iletişim kuruyorsak, yani ben sadece karşıdakinin dinlenilme ihtiyacını karşılamıyor ve iletişim kuruyorsam o zaman fikirlerimi söyleyebiliyorum. (Mavi, 32, E)

6.1.3. Grubun Dışında Kalma

ÇİP’i ziyaret etme pratiği, her zaman bireyin kendisinin algoritmayla ilişkisinde ya da arkadaşıyla ilişkisinde ortaya çıkan tavsiye bağlamında gerçekleşmemektedir. Yapılan görüşmelerde anlaşılmıştır ki, bazen bireyler içinde buldukları topluluğun dışında kalmamak adına etik içerik seçimlerini devreye almadan içerik tüketebilmektedir. Bu noktada ‘topluluğun/grubun dışında kalma’nın anlamını ve kendilik ile ilişkisinin etik içerik seçimleri bağlamında nasıl şekillendiğini detaylandırmak faydalı olacaktır.

İlk olarak etik içerik seçimlerinin, bireyin içerik seçimini yaparken kullandığı bir değerler sistemine atıfta bulunduğunu hatırlatmak yararlı olacaktır. Bir nevi içerik ‘ethos’unu geliştiren bireylerin, algoritmanın ürettiği tavsiyeleri ve arkadaşından gelen bir tavsiyeyi bu bağlamda belirli süzgeçlerden geçirdikten sonra kabul ya da reddettiği pratiklerine dair detaylı açıklamalara daha önce yer verilmiştir. Bu bağlamda, bir grubun ÇİP’teki bir içeriğe dair tavsiyesi diyalog ortamında ortaya çıkmaktadır. Örneğin Reacher, etik içerik seçimlerini ‘bu kadar konuşuluyor, evet demek ki fena bir şey değil’ dediği noktada devre dışı bırakarak tavsiyeyi aldığını ifade etmektedir:

Anladım yani o saydıklarının hepsini izlediğime göre böyle o kervana er ya da geç katılıyorum. Yani bazen burada ilk izleyenlerden oluyorum, bazen de böyle ya madem bu kadar konuşuluyor evet demek ki fena bir şey değil. Hadi ben de bakayım diyorum böyle mesela izliyorum. (Reacher, 36, E)

Ancak bu durum bireyin etik içerik seçimlerinden bağımsızlaşma kararını kendiliğini dönüştürme amaçlı, bireysel olarak aldığı anlamına gelmemektedir. Gossipgirl’ün ifade ettiği üzere, topluluktan dışlanma endişesinin iki şekilde belirdiği anlaşılmaktadır: birincisi, ‘başkaları tarafından yargılanma’ ve ‘ortak diyaloglarda yer alamama’. Bu bağlamda kendiliğin deneyimi, *parrhesia*’ya yönelik pratikler ise, yani sonucunda kendiliğin dönüştürülmesi amaçlanıyorsa, bireyin kendiliğiyle örtüştüremediği ya da kendiliğini dönüştürme niyetinde olduğu ‘an’larda topluluktan dışlanma endişesinin ortaya çıktığı söylenebilir. Burada bahsedilen ‘dışlanma’ ve ‘endişe’ kavramları, toplumsal eşitsizlik bağlamında kesinlikle değerlendirilmemelidir. Bireyin kendiliğine dair deneyimi bağlamında bir değerlendirme yapmanın daha doğru olacağı söylenebilir. Nitekim Gossipgirl’ün ‘bana nerd’mişüm (inek öğrenci) gibi de gelmiyor ama

nerd'müşüm gibiydi' olarak yaşadığı durumu tanımlaması, ÇİP'teki çeşitli içeriklerden haberdar olmamasını kendiliğiyle nasıl ilişkilendirdiğini göstermektedir. Küçümseyici olarak nitelendirilebilecek bir nidayla 'inek öğrenci' benzetmesinin kullanılması, popüler olan bir şeyin bilinmemesiyle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Benzer bir deneyimini aktaran Crown da 'ortak diyaloglarda yer alamama'nın kendinde bir eksiklik olduğunu düşünmesine yol açtığını, ÇİP'e üye olduktan sonra ise bu durumun kendi için söz konusu olmamaya başladığını ifade etmektedir. Dolayısıyla birey kendince tanımladığı bu sıfatı kendiliğiyle eşleştiremediği 'an'da kendiliği dönüştürme amaçlı eylemler almaya başlamaktadır. ÇİP'e üye olmak ve ÇİP'te ilgili içeriği tüketmek, bu eylemlere uygun örnekler olacaktır.

... gerçekten böyle zaten şöyle bir tepki aldım: Nasıl yani Netflix izlemiyor musun halbuki öyle bile dememiştim hani bu aralar ben Netflix çok izleyemiyorum demiştim. Nasıl yani izlemiyor musun diye bir cevap aldım ve kendimi çok şey hissettim orada böyle normal bir insan gibi yaşamıyorum. Hani okey tamam yaşamıyor olabilirim ama orada böyle şey diye düşündüm hani şu an böyle konuşamıyorum gibi düşündüm hani herkes benim bilmediğim dizi/filmleri konuşuyor şu an ama ben konuşamıyorum ve hani tamam ama orada baya belki çok awkward bir şeymiş gibi geldi. Yani böyle bir insan değilim normalde hiç geçmişte hiç olmadım ama şu an kendi bu hayatı seçtiğim için biraz da şey de değilim yani bilmiyorum yani nerd'müşüm gibi de gelmiyor bana şu anda ama nerd'müşüm gibiydi. (Gossipgirl, 26, K)

Ya şunu itiraf edeyim bir kere Netflix izlemeden önce insanlar Netflix konusunda konuşamıyordun. O yani şöyle izlediğin bir şey varsa tabii ki söylüyorsun da Netflixte izlenen Netflix içinde sadece olan bir şeyi izleniyorsa şey yapıyordun yani dışarı kalan hhh falan oluyordun yani. Ama sen de o dünyaya girince ve onların izlediği şeyleri ya da tükettiğin farklı bir içeriği Netflix'te tükettiğin için aynı şeyi konuşabiliyorsun. Bak işte o konuşuyor bak ben bunu da tüketim yani izledim yani ben bunu da izledim. Bunun şöyle şeylerini de görün bence güzeldi işte. Netflix'in ilk korku dizisi çıkmış aa bence başarılı bir yapım olmuş gibi şeylerde ortak bir paydada buluşabiliyorsun. Onu gördüm deneyimledim ama şeyde değil yani bir yerden sonra muhtemelen Netflix'e başladıktan sonra yani Netflix üyeliğimi başlatıktan ve Netflix'te bir şeyler izlemeye başladıktan sonra yani o ortamlarda bir şeyler konuşulduktan sonra şeyi hissetmedim açıkçası. İlk hissettiğimi hissetmedim okey yani ben bunu zaten izlemedim daha hani illa orada o konuşmaya dahil olmam gerekiyor mu gerekmiyor mu. Ama öncesinde muhtemelen olmadığı için bende bir eksiklik olduğunu hissettim. (Crown, 32, K)

Ancak 'topluluğun dışında kalma' her zaman ilgili içeriğin derhal tüketilmesiyle sonuçlanmamaktadır. Kendiliğin deneyimi gereğince bireyler içeriğin hemen

tüketilmemesine yönelik de eylem alabilmektedir. Bu noktada ‘kendini başkalarından ayırma’ tutumunun bir kez daha gün yüzüne çıktığı görülebilir:

Netflix özelinde de işte bu herkes işte aaa şu diziyi izledin mi şu diziyi izledin mi izledin mi izledin mi diyor çok fazla baskı olduğu zaman öyle çok fazla duyduğum zaman da ben bir izlemem beklerim. 6 ay bir sene geçer soğur, ateşi ondan sonra izlerse izlerim. (Savaş, 40, E)

6.1.4. Ortak Bir Alan

Katılımcılara çevrimiçi içerik platformu üzerine kurulan diyaloglar ve ilişkilerinde çoklu bakış açılarına sahip insanlarla mı yoksa aynı dili konuşan benzerleriyle mi olduğunu hissettikleri ve bu diyalogların, zamanla benzer terimleri ve anlamları kullanan ortak bir bakış açısına doğru evrildiğini mi yoksa daha sınırlı kaldığını mı düşündükleri sorulduğunda alınan yanıtlardan, ÇİP’in ortak bir bakış açısı oluşturduğu ve bireysel bir alan olması nedeniyle ‘kendine saklanan’ bir alan da olduğu düşünüldüğü anlaşılmıştır.

ÇİP’in sosyal medya platformlarında olduğu gibi ya da çokça benzetilen tavsiye algoritmaları üzerinden çalışan müzik platformu gibi sosyalleşme özelliğinin bulunmaması sebebiyle bireysel bir alan olarak gören Özgür, “...konuşmak istediğim noktaları varsa karşımda izleyen biri ya da önerimle ilgili paylaşırım. Yoksa da kendime saklarım” diyerek bireysel bir alan olması gerektiğini vurgularken, Savaş içerik tercihlerinin farklılaşması nedeniyle ortak bir alanı paylaşan kişilerin dahi bir araya gelmesini zorlaştırdığını söylemektedir.

Bireysel bir alan olarak tanımlıyorum. [Neden?] Çünkü zaten öyle bir özelliği yok bir. Sosyalleşme yanı yok. Bir de izlediğim her içeriği de aslında konuşmak gibi bir şeyim yok amacım ya da zorunluluğum o yüzden bazı içerikler çok ilgimi çeker. Onla ilgili konuşmak istediğim noktaları varsa karşımda izleyen biri ya da önerimle ilgili paylaşırım. Yoksa da kendime saklarım. Bunu izlemiştim şöyle güzeldi diye. (Özgür, 28, K)

Tam tersinin geçerli olduğunu düşünürüm nedense çünkü koparıyor hem işte bahsettiğimiz profiller manasında oturup bir şeyi izleyemeyiz birlikte çok zor olur işte eşimin ilgi alanı çünkü farklı o başka şeyleri seviyor e çocuk o başka şeyleri seviyor o Maya e ben başka şeyleri seviyorum. Dolayısıyla aslında biraz koparıyor o kendisini izlemiş, kendisi televizyonda izliyor diyelim eşim ama Maya geçiyor tablete ben geçiyorum bilgisayar başına bu sefer gibi bir durum oluyor ama dediğim

gibi genelde şey buna düşmemek için sadece hani ortak izleyeceğimiz bir filmi mi var hadi onu izleyelim. Maya izleyecek mesela hadi hepimizin izleyebileceği çizgi film izleyelim beraber üçümüz oturalım, patlamış mısır alalım beraber vakit geçirelim deriz ona özellikle kaçınıyorum bence koparıyor o manada işte herkesin kendi özel dünyasında olması ama nefes alacak bir alan da yaratıyor o dengelendiği sürece olur bence. (Savaş, 40, E)

Crown ise farklı bakış açılarının geliştirilerek içerikler üzerinden paylaşılmasını, her bireyin ‘kendine özgün’ bakış açısını sergilemesine olanak sağladığını paylaşmaktadır:

Farklı bakış açısına sahip insanlarla konuştuğumu düşünüyorum evet aynı şeyi tüketiyor olabiliriz ama dediğim gibi farklı açılardan bakıyoruz benzer noktalarda buluyoruz ama kişinin yorumu kendine özgün ya. Bir de sen oradan kendine çıkardığına bakıyorsun ve o işi hani tüketip tüketmeyeceğini belki o yoruma göre yapıyorsun ... bence. Mesela çok yakın zamanda bir başkadır çıktı her kesime hitap etti. Herkes kendinden bir şeyler oldu onunla ilgili yorumlar yaptı.40:48 nerdeyse yani birçok kişi izledi e ve insanlarla hh bak burada o zaman şeye geliyor. Farklı bakış açısı kazandırıyor da aynı dili konuştuğunu konuştuğumuzu düşündüm açıkçası. (Crown, 32, K)

6.2. KENDİLİĞİN DENEYİMİNE DAİR PRATİKLER: “ŞİMDİ NETFLIX'TE VAR MI(?) DERDİMİZ VAR”

Kendiliğin deneyimi bağlamında bireyin kendiliği üzerinde uyguladığı işlemler, ÇİP’te kendi başına geçirilen zamanda olduğu gibi başkalarıyla geçirilen zamanlarda da gerçekleşmektedir. Ek olarak yapılan görüşmelerden yapılan çıkarımlara göre ÇİP’te kendine eğilme pratikleri, pandemi öncesinde yapılan benzer kültürel aktiviteler üzerinden aktarılmaktadır.

6.2.1. Ritüeller Oluşturma

Siles ve arkadaşlarına göre ÇİP’te içerik tüketme, gündelik hayatın mekânsal ve zamansal bazı alanlarına sirayet ederek bir takım ritüeller oluşmasını beraberinde getirmektedir (2019, s. 10). Siles ve arkadaşlarının bulgularıyla oldukça paralel şekilde, katılımcıların ÇİP’te içerik tüketimlerini, gündelik hayatlarının akışına göre ayarladıklarını; içeriklerin tipleri ve sürelerini dikkate alarak günün hangi saatinde tüketeceklerine göre bir sınıflandırma yaptıkları anlaşılmaktadır. Kedi ve Mavi’nin tamamen farklı demografik

profillerine²⁹ rağmen günün ortasında ya da sonunda ‘yemek yeme’ faaliyetinin bir eşlikçisi olarak gündelik aktivitelerinin bir parçası haline getirdikleri anlaşılmaktadır. Bu noktada, tavsiyeden yararlanarak yeni bir içerik denemekten ziyade algoritmadan sürekli izlenen içeriklerin gösterilmesi konusunda beklentinin söz konusu olduğu söylenebilir.

Genelde yemek yerken ya da biraz daha böyle iyi vakit geçirmek için izliyorsa komedi dizilerini izliyorum ‘Friends’ ya da ‘Brooklyn 99’ gibi şeyler izlemeye çalışıyorum. Onun dışında akşam arkadaşlarımla ya da tek daha böyle biraz daha ağır diziler daha konulu daha karmaşık dizileri izliyorum bunlardan hangisini şu an izliyordum acaba ona bakıyorum da çok bulamadım da mesela işte Peaky Blinders gibi falan şeyler izleyebiliyorum daha tarihi dönem dizileri gibi. (Kedi, 27, K)

Şunu kazandırdı yemek yerken dizi bakabiliyorum artık. Yani şu ufak şey dizüstünden kullansam dahi ya işte şunu masanın bir köşesine koy ona bakarken bir şeyler atıştırabiliyorum hani eskiden şuydu mutfakta yediğim için salona gitmiyordum e şimdi şey oldu salona dizüstünü mutfak masasına götürdüğümde oldu işte Netflix’te dizi bakacağım hemen yemek söyleyeyim yemek gelsin öyle başlayayım diye plan yaptığımda da buldum kendimi mesela hazır olurdu Netflix işte gelene kadar işte evi topla bir şeyler yapmam gerekiyor hemen onları aradan çıkar yemek gelirdi yemeği alırdım hemen salona geçerdim kanepeye haliya işte berjere falan yemeğimi yerken Netflix bakardım yani. Ya da şey şimdi oldu bir buluşma mekanı da sağladı hadi bize gelip dizi bu sezonu ya da bu diziyi birlikte izleyelim diye işte kız arkadaşım da arkadaşlarımla da bulduğum oldu. Şeyini de yaşadım işte kız arkadaşım beraber izleyelim dediğinde ben önceden iş arkadaşımına söz verdiğem zor durumda kaldığım anlar da oldu ama aştık bir şekilde. (Mavi, 32, E)

Evet yani şöyle normalde Youtube çok kullanıyorum aslında ben yemek yerken ama işte bu Seinfeld geldiğinden beri çok standart işte 20 dakika açıyorum onu izliyorum. Mesela işte Office gelmiş normalde Office izlemiyorum ama işte ondan kısa olduğunu bildiğim için böyle hani sitcom olduğunu bildiğim için tahminen bir sonraki sefer de ona başlayacağım...Bulaşık yıkarken yüz bakımı cilt bakımı yaparken kesinlikle işte bir şeyleri toplarken hazırlanırken giyinirken böyle boş vaktimde sessizlik oluşabilecek her anda kesinlikle bir şey açıyorum Yani hiçbir zaman sessiz kalmasını istemiyorum. (Cocos, 29, K)

ÇİP’te yer alan içerikler eğer katılımcıların ayırdıkları zamanlara uygun değilse, örneğin Reacher’ın öğle yemeği sırasında zamanının kısıtlı olması sebebiyle daha kısa içeriklere ayıracak vaktinin olması gibi, yine tavsiye algoritmalarının devrede olduğu farklı bir platform tercih edilmektedir. Netflixboy34, öğlen yemeği ve gece uyurken ÇİP’te

²⁹ Bknz. Tablo 3.

içerikleri tüketmeyi tercih etmediğini, “Netflix izlerken kendimi vermem gerekiyor kaçırmamam gerekiyor öyle bir alışkanlığım var” olarak ifade etmektedir.

Tabii öğlen de mesela işte çalışmaya geldiğim burada tek başıma olduğum ofiste yemek yerken böyle işte bir yarım saat falan. Yine çok kafayı yormayacak bir şeyler izlemeyi seviyorum. O mesela bazen Youtube’da olabiliyor. Youtube da işte atıyorum bir Sokrates’te bir program açıyorum oda olabiliyor Netflix’te olabiliyor. Netflix’i sanki daha çok şeyde açıyorum. E yani Youtube, Youtube’da yeni çıkmış bir şey olmayabiliyor izleyeceğim. Eğer Youtube’da biraz da hani kısa kısa içerikler var genelde. Top 10’da orada arayacağım işte istediğim bir şey bulacağım o ama yemek bitmeden bitecek başka bir şey arayacağım falan daha ben kesintisiz ve daha uzun süreli bir şey istiyorsa canım Netflix’ten daha önce izlediğim bir film bile olabilir. Yani açayım işte yemek bitene kadar gitsin. (Reacher, 36, E)

Netflix’te 20 dakikalık bölümlü olan bir şeyler ama muhtemelen benim izlediklerim içerisinden 20 dakikalıklar olmadığı için Netflix’te daha uzun şeyler olduğu için Netflix’ten genelde yemek yerken Netflix izlemiyorum da Youtube tan takip ettiğim bir sürü kanallarım var onları takip ediyorum. Uyurken de mesela ben her gece uyurken White noise effect yaratabilmek içinde kendimi bu bağlamda Youtube u açarım sesini son derece kısarım laptopun da ışığını son derece en alta kadar kısarım. Ona bakarken arkadaki sesler bir müddet sonrası netleşir sonrası bulanıklaşır, uyuyakalırım. Bunu her gece yaparım istisnasız. Tüm içeriklerde uyuyakalırım ama tüm Netflix değil bu hiçbir zaman için. Çünkü Netflix izlerken kendimi vermem gerekiyor kaçırmamam gerekiyor öyle bir alışkanlığım var ve yanımda eğer birisi benle izliyorsa benim kadar dikkatli izlemesi gerekiyor Asla bir saniyesini kaçırmayacak baştan sona tamamen şey olması lazım odaklanması lazım benim gibi. (Netflixboy34, 32, K)

Miço’nun da ‘bilişsel düzey’iyle ilişkilendirdiği içerikler, kendisinin ‘kafa yormak’ olarak tabir ettiği, dolayısıyla bireylerin ÇİP’in belirli özelliklerinden ihtiyaçlarına göre faydalandıkları anlaşılmaktadır.

Bir de aslında şey nasıl bir ortamda nasıl bir bilişsel düzey ile izlediğim de olabilir yani. Eğer bir pazar havasına eşlik etsin diye izliyorsan hani işte 30 dakikalık bir belgesel işte şey olabilir, eşlik edebilir ya da bir şey şimdi izlediğim bir dizinin bir bölümü eşlik edebilir ona ama böyle daha günün akşam saatlerinde böyle işte zihnimin biraz daha derli toplu olduğu ve daha ve üzerine kafa yormak istediğim bir şey izleyeceksem o zaman hani daha böyle ağır içeriği olan bir belgesel de olabilir ya da bir film de olabilir şeyi sevmiyorum. (Miço, 37, K)

6.2.1.1. Tek Başına İzleme

ÇİP ve algoritmalarından faydalanmaya dair oluşturulan ritüellerin ilki, tek başına yapılan aktiviteler olarak gerçekleştirilmektedir. Aşağıda örnekleri verilmiştir:

.... Gerçi bunu söylüyorum ondan sonrasını duymamasını tercih ederim ama en sevmediğim insan profilinde şey var demiştim ya beraber bir içerik izlerken dikkati dağılan insanları hiç sevmiyorum onlarla beraber bir şey izlemeyi hiç sevmiyorum yani o sürekli kalkar işte bir arkada başka bir şey yapar mutfağa gider bir şey orda başka bir şey yapar burada başka bir şey yapar gelir tuvalete gittiği zaman asla durdur demez ben buradan şey anlarım ben burada kendime yönelik izliyorum o sadece benle beraber bir şeyler çat pat izliyor yani filme değer vermiyor diziye değer vermiyor olarak anlıyor bende onu en azından minimize etmek için genellikle onun içeriklerini beraber izlemeyi tercih ediyorum belirli bir yere kadar belirli bir yerden sonrasını da şey diyorum trajedi asla yine izlemem benim başlığında orada filtremde duruyor ama ortak olarak zevk aldığımız şeyleri genellikle onun keşfettiği benim de denediğim onunda bunu tamam bakabiliriz dediğim deneyebileceğim şeyleri izlediğimiz noktalar oluyor. Ama o da temel olarak şeyden kaynaklanıyor dediğim gibi onun böyle orada odaklanabilmesi için kalması için ki onla alakalı da ona kızıyorum çok ama onu neden izlediğim onun şeyleri izlediğime dair o kısım şey yok yani onu söylemeyeyim. Şeye kızdığımı biliyor da neydi oturduğumuz zaman sürekli kalktığı zaman her zaman kızarım her zaman derim nedir bu şimdi ya 01:08:29.... derim izlemiyorum kapatalım falan derim trip atarım falan ama içerik seçimi bağlamında onun içeriklerini seçtiğimiz farkındalığını asla yaratmam onda. (Netflixboy34, 32, K)

Yani canım sıkkın olduğunda mutlu olduğumda yada herhangi birşey artık evde kaldığım için herhalde daha da fazla yani bir tık uzağımda olan bir yer var ve bunu paylaşabileceğim. Yani bu kafada olup izlememi sağlayacak olan yer aslında hani biraz daha yalnızlığımı paylaştığım yer diyebilirim. Yani farklı böyle düşüncelerimi dağılmasını ya da farklı bir şeyler, bir şeyleri düşünmemi sağlayan yerde de diyebilirim yani o mu sağlıyor filmler diziler sağlıyor aslında ama o hepsini bir yere toplamış benim için diyebilirim. Bir de kaliteli bir diyeyim. (Crown, 32, K)

6.2.1.2. Beraber Zaman Geçirme

Ritüellerin gerçekleştirilmesine dair diğer bir eğilim ise eş ya da arkadaşlarla yapılan ortak bir faaliyet olmasıdır. Aşağıda katılımcıların yorumları verilmiştir:

Bir diğeri de ortak bir dizi bulup bu ortak şeyleri keşfet bulmak ortak şeylerden zevk almak biraz zor hani ne kadar çok iyi anlaşıyor olsak da ben dediğim gibi biraz da fantastik edebiyattan işte bilim kurgu edebiyatından daha çok zevk alıyorum o biraz daha klasik türlerden polisiye dramalardan daha çok zevk alıyor ama işte bu ikisini kar karma bohem bilim kurgu edebiyatının hem işte böyle dramanın harman olduğu şeyler yapımlar bulabilirsek onları takip ediyoruz diyebilirim aslında... Onlardan öneriyor mesela bana. Eşimle zaten sürekli beraber olduğumuz için aynı evin içerisinde olduğumuz için pandemi süresince oda genelde evdeydi uzaktan eğitim konusu sebebiyle onla çok fazla birbirimize çok fazla bir şey önermiyoruz zaten izliyorsak beraber izliyoruz ya da izlemiyorsak zaten oturup ayrı şeyleri izliyoruz. Ben onun ne izlediğini biliyorum sevdiğini biliyorum o benim ne sevdiğimi biliyor. (Kaptankirk, 36, E)

Netflixteki dizi ya o kadar tüm toplumu belki ya da tüm arkadaş grubumu ortak bir şekilde saran herkesi böyle çok etkileyen Atiye vardı en çok. Mesela Atiye'nin her bölümünden sonra oturup böyle bir sabah bölümde bir kahve içerken bir şey yaparken pıt pıt pıt böyle yorum yaptığımız oldu mesela Game of Thrones olunca bir Whatsapp grubumuz vardı ses kaydı falan atıyorduk haydi oradan haydi böyle kesin şu olacak o final bölümü özellikle daha sarmıştı Netflix'te de biz bunu yapıyoruz ama orada onun kadar saran hiçbir dizi olmadı herkesi çok yaygın bir şekilde. (Mavi, 32, E)

Eşimle de şöyle oluyor genelde tercih ikimizin de hoşuna giden mesela bir dizi bulduysak tamam bunu birlikte izleyelim hani ayrı ayrı izlemeyelim koyuyoruz e ya da mesela o Mubi'yi benden daha çok izliyor. E benim her zaman Mubi izleyecek kafam olmuyor yani art house film belli modlarda güzel ama belli modlarda ne biliyim ben işte Netflix'ten bir tane böyle. Hani böyle çok süper de değil şeyde değil, ne bileyim yüzde 80 falan reyting almış böyle yani hem kalitelimsi hem de çok yormayacak bir şey mesela bir film açayım izleyeyim. (Reacher, 36, E)

6.2.2. Kültürel Bir Aktivite Olarak Görme

Pandeminin etkisi olan birçok kamusal kültürel faaliyet ile birlikte özel alana taşınan bu tür aktivitelerin bazıları ÇİP'te karşılık bulmuştur.

6.2.2.1. Edebiyata benzetme

Bireylerin kişisel ilgi alanlarının yansımaları ÇİP ve tavsiyeleri üzerinde de görünür olmaktadır. Hatta bireylerin tavsiye algoritmasından bu bağlamda beklentisinin olduğu daha önceki bölümlerde tartışılmıştır. Dolayısıyla 'kitap okuma' faaliyetine benzetilen ÇİP'te içerik tüketimi pratiği, ÇİP'teki içeriklere de edebi eserlerle karşılaştırılarak yaklaşıldığını göstermektedir.

Pandemiden önce neredeyse her ay bir iki tane tiyatro işte devlet tiyatrosu ya da özel tiyatroya gidiyorduk. Birlikte en fazla keyif aldığımız şeylerden bir tanesi bu. Bir diğeri de ortak bir dizi bulup bu ortak şeyleri keşfet bulmak ortak şeylerden zevk almak biraz zor hani ne kadar çok iyi anlaşıyor olsak da ben dediğim gibi biraz da fantastik edebiyattan işte bilim kurgu edebiyatından daha çok zevk alıyorum o biraz daha klasik türlerden polisiye dramalardan daha çok zevk alıyor ama işte bu ikisini kar karma bohem bilim kurgu edebiyatının hem işte böyle dramanın harman olduğu şeyler yapımlar bulabilirsek onları takip ediyoruz diyebilirim aslında. Onun haricinde gezmeyi tozmayı efendim işte arabayla dolaşmayı hadi efendim bu hafta sonu şuraya gidelim efendim demeyi aslında seviyoruz diyebilirim birlikte. (Kaptankirk, 36, E)

6.2.2.2. Sinemaya gitmeye benzetme

2020 yılı itibariyle kamusal hayatlarda büyük bir kesilmeye neden olan pandemi koşulları, daha öncesinde gerçekleştirilen birçok kültürel faaliyetinde özel alana taşınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ÇİP ‘sinemaya gitme’ faaliyetinin yerine konularak bireyler için, arkadaşlarıyla veya tek başlarına yaptıkları bir kültürel faaliyet olarak ‘Netflix’te var mı(?)’ olarak kültürel kodlara işlenmeye başlandığı anlaşılmıştır.

Netflix ile ilişkimi herhalde şey hayatımda en vazgeçilmez değil ama benim bu ekran başında sinemadan kurtaran hani bu fix pandemi de olduğu için sinemaya hiç gitmiyordum. Beni sinemadan kurtaran ve hani evde istediğim saate istediğim saate gideyim içeriği izlemem imkan sunan bir platform. Sevdiğim ve eğlenceli bulduğum bir yer. Bu arda hem pandemi oldu ama gerçekten de Netflix sayesinde sanıyorum eskiden haftada bir falan sinemaya giderdim hadi 10 günde bir olsun Ankamall e yakındı da evim IMAX e falan o maximum un da kampanyası vardı ilk seans çok uygun da olurdu hani olmasa dahi son seansa bile pıt diye giderdik hani yakındı arabayla 5 dakikaydı. Netflix le o şey gitti yani eskisi gibi hiçbir zaman eskisi kadar sinemaya gitmedim. (Mavi, 32, E)

... Tabii şu var artık, başka bir konuştuğumuz dil var yani onu söylüyor yani. Kişisel anlamda insanların bir şeyleri tüketmek için ortak bir platformu var. Bütün dünya artık bunu konuşuyor. Bir şey izledin mi dediğinde eskiden şöyle birşey olurdu. Ya sinemaya geldi mi ben onu merak ediyorum. Takip ediyorum. Şimdi Netflix'te var mı? derdimiz var. Yani sinemaya gitme derdi kimsede artık yok. Öyle bir şey benim için. Ya sinema gibi bir yer olduğu yani sinemayı evime taşımışım gibi aslında. Tam onu karşılamıyor ama yani görece öyle. (Crown, 32, K)

Evet Mubi'de gerçekten yani online olarak ulaşamayacağım çok güzel sanat filmleri var Avrupa filmleri oluyor o yüzden yani sinemaya gidip gidemiyorduk zaten gittiğimizde sinema ücretleri çok pahalıydı onun yerine zaten sevdiğim filmleri daha ucuza Mubi'den erişebilirdim. Gain böyle çerezlik çok kısa işte bir ara verdiğimde 14 dk 15 dakika izleyebileceğim Mobil den hemen tüketebileceğim bir platform olduğu için. Exxen'e sadece Gibi izlediğim için Gibi diye bir dizi var onu izlediğim için üye oldum. Netflixse yani oradaki her şeyi bütün dizileri tükettiğim için üye oldum bir de ilk Netflix üyeliği yapmıştım. (Cocos, 29, K)

6.2.2.3. Arkadaş ile sohbete benzetme

Algoritmayla ilişki bir arkadaş ile sohbete benzetilmektedir. Algoritmanın bireyi bir arkadaşymışçasına tanıması ve ona göre tavsiyeler sunması gerektiğiyle birlikte, verinin toplanmasının ise sohbet sırasında olduğu analogisi kurulmuştur.

Kaptankirk bak seninle konuştuklarımızdan ben şu 5 tane yapımı sevebileceğini düşünüyorum bana gelsen bu benim için çok merak uyandırıcı bir şey birisiyle yarım saat muhabbet etsem o dese ki bu seninle yarım saat muhabbetimizden edindiğim bilgilere göre sen şunlardan hoşlanabilirsin deyip bana beş tane şey gösterse muhakkak ki buna bakmak isterim merak benim için ne önermiş diye dönüp bakarım yani. Dolayısıyla bu dikkat çekici bir özellik diye düşünüyorum bunun temeli kütüphane çok kalabalık olduğu için tekrar etmek istemiyorum kendimi ama biraz daha filtrelenmiş bir şeyler görmek istiyor insan. O yüzden önemli.(Kaptankirk, 36, E)

6.2.2.4. Yoldaşa benzetme

Özellikle yalnız yaşayan katılımcıların, pandemi koşullarının da göz önüne alınması gerekliliğiyle beraber ÇİP'i 'kötü gün dostu', 'yanlızlığımı paylaştığım yer' olarak tanımladığı görülmektedir.

Peki Netflix ile ilişkinin böyle iki cümlede tanımlamanı istesem ne derdim.

G: Kötü gün dostu...Harika bir kötü gün dostu ya iyi günde yüzüme baktı yüzüne bakmama. Çünkü eskiden bu aşırı eve kapanmadığımız dönemde de her fırsatta kendimi dışarı atıyordum. Yani ya spora gidiyordum işte bisikletle geziyordum. Kanyon'a gidiyordum ne bileyim, bayağı geziyordum Kolektif'e gidiyorduk falan şuan Netflix izliyoruz gerçekten bu şekilde ilerliyor. (Gossipgirl, 26, K)

Yani canım sıkın olduğunda mutlu olduğumda ya da herhangi bir şey artık evde kaldığım için herhalde daha da fazla yani bir tık uzağımda olan bir yer var ve bunu paylaşabileceğim. Yani bu kafada olup izlememi sağlayacak olan yer aslında hani biraz daha yanlızlığımı paylaştığım yer diyebilirim. Yani farklı böyle düşüncelerimi dağılmasını ya da farklı bir şeyler, bir şeyleri düşünmemi sağlayan yerde de diyebilirim yani o mu sağlıyor filmler diziler sağlıyor aslında ama o hepsini bir yere toplamış benim için diyebilirim. Bir de kaliteli bir diyeyim. (Crown, 32, K)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırma bölümünde tanımlanan sorulardan ilki, dijital toplumun bir parçası olan ÇİP'in, bireyin özneleşmesi adına nasıl bir özgürlük alanı sağladığını ve bilginin biçimlenmesinde nasıl bir iktidar rolünü üstlendiğini sorgulamaktadır. Buna göre algoritmanın hakim olduğu bir iktidar rolünden bahsedilir mi sorusuna yanıt verebilmek adına kendilik etiği, kendine eğilme pratikleri ve özneleştirme pratikleri önemlidir.

Türkiye'deki bir çevrimiçi içerik platformu bağlamında yürütülen derinlemesine görüşmeler, bireylerin, bu platformda yer alan içeriklerin tüketiminden seçimine kadar tavsiye algoritmalarıyla kendiliklerini nasıl ilişkilendirdiklerine bakıldığında, ilk etapta tavsiye algoritmasıyla bir ilişkinin kurulmasından ziyade etik içerik seçimlerinin oluşturulduğu ve ÇİP üzerinden bu etik içerik seçimlere dair pratiklerin gerçekleştirildiği söylenebilir. Özünde tavsiye listelerinden ve bir arama modülünden oluşan ÇİP'te kütüphaneye direkt erişim bulunmamaktadır. Dolayısıyla platformun içinde tavsiye algoritmaları, dışında ise bireylerin 'kanaat önderleri' tarafından tavsiye edilen içerikler, ilgi alanları ve 'keşfetmek' istedikleri içeriklerin seçimi üzerinden bir *ethos* oluşturduğu görülmektedir. Bu araştırma kapsamında *ethos* 'etik içerik seçimleri' olarak adlandırılmıştır. Söz konusu etik içerik seçimleri kendilikle kurulan ilişki açısından oldukça önemlidir. Öyle ki, etik içerik seçimleri doğrultusunda tanımlanan kendilik etiği, bireylerin farklı tekrarlama biçimleriyle bu seçimleri nasıl içselleştirdiğini ve 'keşfetme' ile kendiliklerini nasıl ve neye dönüştüreceklerine dair bir nevi fikir edindikleri yer olmaktadır. ÇİP'teki içerik üretiminin hangi amaçlarla gerçekleştirildiği; toplumsal şartlara, haftalık ve gündelik hayata göre değişmektedir. Etik içerik seçimleri, *mathesis* olarak irfanı oluştururken, *melete* içerik platformu üzerinde olsun olmasın etik içerik seçimlerinin içselleştirilmesi adına egzersizinin sürekli yapılmasını barındırmaktadır. Dahası, içerik türlerinin ve kategorilerinin değişimi, bireysel hayatın akışıyla ilişkilendirilerek ÇİP'in ve algoritmalarının bu ihtiyaca yanıt vermesi beklenmektedir.

ÇİP'te içerik tüketmenin; 'kafa rahatlatma', 'ruh halini düzeltme' ya da 'beraber zaman geçirme' aktivitesi olarak tanımlanması, etik içerik seçimlerinin nasıl şekil alacağını da

belirlemektedir. Katılımcılar tarafından yoğunlukla ‘mod’ olarak tanımlanan ruh hali ve ihtiyacı kapsadığı anlaşılan kelimedenden, ÇİP’teki hesap, profil ve tavsiye algoritmasından bireysel anlamda faydalanmak adına yararlanıldığı söylenebilir. Bu bağlamda, etik içerik seçimleriyle ‘mod’ların bir ilişkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. ÇİP’in ve algoritmalarının etik içerik seçimleri bağlamında bireysel ve ortak deneyimi, mahremiyetin oluşması ve özgürlük alanlarının tanımlaması bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Algoritmayı eğitmek üzere bireyler tarafından alınan aksiyonlar, etik içerik seçimlerine uygun tavsiyeleri alabilmek üzere algoritmaya geri bildirim verebilecekleri tüm noktalardan girdi yapmaktadır. ‘Algoritmaya emek harcama’ ve ‘algoritmayı eğitme’, kendiliğin ulaşması istenen noktaya ulaşabilmesi için yapılması gereken düzenlemelere tavsiyelerle girdi yapılmasına yönelik bir hazırlığı beraberinde getirmektedir. Bireysel kullanım dışına çıkıldığı andan itibaren, ‘algoritmanın bozulacağı’ kaygısı, kendilik kaygısı ile oldukça eş bir şekilde ilerlemektedir. Ancak daha önce vurgulandığı üzere *askesis* için sadece sorgulama yeterli değildir; kendilik üzerinde biçimlendirme zaruridir. Kendine eğilme pratikleri bu bağlamda kendini tanımanın ve kendiliğin deneyiminin alanı olarak henüz bireyin sahip olmadığını düşündüğü ‘içeriksel kültürel sermayeyi’ artırabilmesi için uyguladığı işlemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hülür’e göre her iktidar ilişkisinde bulunan direnme(2009, s.461), algoritmanın iktidarında da görülebilmektedir. Sonuç olarak bireyin kendi ve kendiliği üzerinde sürekli güncellenen etik içerik seçimleri - değerler sistemini - ürettiği, onu gözeten işlemlerle (biçimlendirmelerle) sürekli yeniden biçimlendirmeye çalıştığı, bunun öncesinde ise hazırlık ve egzersiz pratikleriyle kendiliğini hazırladığı söylenebilir. Zira özneleşmek adına özne hakikatle ilişkisini kurmalı, hakikate erişmesini sağlayacak özgürlük pratiklerini *ethos* ile kurgulamadır. Özne olmak için ise bireyin kendiliğini nesnelleştirerek bir dizi işlem uygulamalı ve hazırlık yapmalıdır. Foucault için özgürlük ancak, bireylerin değerler sistemini sorunsallaştırmalarının ve kendiliklerini sürekli denetleyen bir döngü içinde özne oluşturma çabalarının bir sonucu olabilmektedir. Buna göre ÇİP; her ne kadar kimi katılımcılar tarafından özgürlüğü kısıtlayan, kimi katılımcılar tarafından özgürlük alanı olarak görülse de, algoritmadan beklenenin sağlandığı koşullarda, etik içerik seçimlerine tabi olan bir uygulama alanı sunmaktadır. Kendiliğini ÇİP profilinde ve tavsiye algoritmasıyla ilişkisinde bir nevi nesnelleştiren bireylerin, karşılarında beliren resimden memnun olmadıklarında algoritmayı eğitme çabaları ve

dolayısıyla kendilikleri üzerinde kurdukları tahakküm belirgin hale gelmektedir. Tavsiye algoritmasının kendisinden bekleneni doğru bir şekilde yerine getirdiğine dair bir kanaat oluştuğunda, ÇİP'teki listeler üzerinden kendiliğin sorunsallaştırılması ve nesneleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu, 'ÇİP'teki profilim tam olarak beni yansıtıyor' minvalinde bir beyana karşılık gelmektense, gördüğü çıktıdan memnun olmayan bireylerin ÇİP'teki hesapları üzerindeki uğraşlarını, hatta başka platformlara taşıdıkları bir uğraşları olduğunu göstermektedir. Yapılan görüşmeler sırasında zikredilen birçok platform ya içerik platformu olması ya da tavsiye algoritmaları temelli işlemesi özelinde bu tezin araştırma sahasını oluşturan ÇİP ile ilişkilendirilmiştir. Bu demektir ki; bireylerin kendilikleri üzerindeki uğraşı sadece bir platformda değil, birden fazla platformda algoritmalarından alınan tavsiyelerle kendiliğin hesaba çekilmesi ve 'ideal kendiliğe' ulaşmak ve 'içerik zevkini' geliştirmek üzere beslenmesi olarak iki şekilde gerçekleşmektedir. Böylelikle, tavsiye algoritmalarıyla bağlantılı olarak, ÇİP üzerinde özgürlük alanının, kendiliğin tavsiye üzerinden denetlenmesi / sorgulanması (*melete ve paraskewe*) ve kendiliğin 'ideal konumuna' ulaşması adına beslenmesi (*askesis*) arasında oluşan döngünün içinde bir 'an'da oluştuğu iddia edilebilir. Ancak bu iddia üzerinden genelleme yapmak sakıncalı olacaktır. Nitekim bu araştırmanın hedef kitlesinin, büyük şehirlerde yaşayan, 25-40 yaşında, yüksek öğrenim mezunu ve çalışan kişilerden oluştuğu unutulmamalıdır. Keza kendilik kaygısının toplumsal ayrımı gözetmeden herkesçe 'uygulanamaz olabileceğine' gönderme yapan Foucault da, ekonomik ve kültürel sermayeye dayalı toplumsal statüye bağlı pratiklerin gerçekleştirilmesinin özneleştirme pratikleri imkanını sunduğunu belirtmişti (2019a, s.210).

Bu tezin kapsamında ele alınan ÇİP'in tavsiye algoritmalarının, hangi veri tabanlarından yararlandığı ve hangi filtreleme teknolojilerini bir araya getirdiği açıklanmadığından "kara kutu" (Pasqaule, 2015) olarak tanımlansa da, bireyler tarafından geliştirilen algoritmanın bilgisi (*theorike episteme*) ruhsal durumlara göre - 'moduna göre' - tavsiyeler üretmeyi vaat ettiğine dair bir kanaati barındırmaktadır. Bu noktada, tavsiye algoritmalarının özetle, bireylerin insan-teknoloji etkileşiminde bıraktığı izleri takip ettiği hatırlanmalıdır. Ancak asıl soru; tavsiye algoritmalarının birey yerine karar alarak 'büyük veri'nin bir parçası haline getirilen bir öznenen bahsedilmesinin söz konusu olup olmadığıdır. Bire bir görüşmelerin derinlemesine analizi göstermektedir ki, ÇİP'in

algoritmasının nasıl çalıştığına dair bir kanaat geliştiren bireyler, ürettikleri bu ‘biricik’ kanaat üzerinden algoritmadan ve tavsiyeden beklentisini, bilhassa algoritmaya dair deneyimini de şekillendirmektedir. ÇİP’teki profilde görünür olan tavsiye listeleri üzerinden kendiliğini takip eden ve denetleyen bireyler, sistem tarafından geliştirilen tavsiyeleri kabul ederek onaylayabilir ya da tavsiyeye direnerek ‘kendilikleri üzerinde bitmeyen bir uğraş olarak direniş ritüelleri’ (Tekelioğlu, 1999, s. 49) ile kendiliğine eğilebilirler.

Kendilik teknolojileri, sadece kendi kendine geçirilen faaliyetlerle gerçekleştirilmemekte Foucault’nun detaylıca antik dönemden verdiği örneklerde de yer alan bir başkasıyla (usta) kurulan ilişkiler üzerinden de ilerlemektedir. Daha önce yer verildiği üzere ustayla ilişki üç şekilde kurulabilmektedir; öğrenmek için dinleme, içselleştirilmesi için yazma ve egzersiz yapılabilmesi için yansıtma. Özellikle ÇİP bağlamında yapılan analizler, ilki ve üçüncüsü açısından ‘usta’nın konumunu hem algoritma hem de birey üstlendiğini göstermektedir. Bu durum, *parrhesia* - doğruyu söyleme pratiği olarak algoritmanın ürettiği tavsiyenin kabulünde ve tavsiyeyi alan bireyin bir başkasına tavsiyeyi aktararak usta konumuna geçmesiyle gerçekleşmektedir. Tavsiye ile bireyin arasındaki ilişki, tavsiyenin bir başkasına aktarımı ile toplumsal bir boyut kazanmaktadır. Tavsiyenin iletilmesinin devamında kendiliğin kontrolünün; tavsiyeyi alanın görüşleri, başkası tarafından önerilen içeriğin tüketilmesi ve sosyal ortamda görüşün belirtilmesi üzerinden işler hale gelmektedir.

Son kertede, kendilik teknolojilerinin ÇİP’in üzerinde etik içerik seçimlerinin oluşturulması, yansımalarının tavsiye algoritmalarının ürettiği tavsiyeler vasıtasıyla takip edilmesiyle birlikte toplumsal ve bireysel deneyimlerin kendiliğin üzerindeki etkileri göz ardı edilmez olmaktadır. Gelecekte tavsiye sistemleri üzerinden işleyen farklı dijital platformlar üzerinde ve toplumun farklı kesimlerinin kendilik deneyimleriyle ilişkilerine yönelik yapılacak araştırmaların, tavsiye sistemlerinin bireylerin özneleştirme pratiklerini uygulayacakları bir özgürlük alanına mı evrildiği yoksa toplumsal iktidar mekanizmalarına mı dönüştüğünü anlamlandırmak açısından yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas, Y., & Dervin, F. (2009a). Digital technologies of the self. *Cambridge Scholars Publishing*, 5, 189.
- Abbas, Y., & Dervin, F. (2009b). Digital technologies of the self. In Y. Abbas & F. Dervin (Eds.), *Cambridge Scholars publishing*. Cambridge Scholars Publishing.
- Adams-Hutcheson, G., & Longhurst, R. (2017). ‘At least in person there would have been a cup of tea’: interviewing via Skype. *Area*, 49(2), 148–155. <https://doi.org/10.1111/area.12306>
- Amatriain, X., & Basilico, J. (2016). Past, Present, and Future of Recommender Systems. *Proceedings of the 10th ACM Conference on Recommender Systems*, 211–214. <https://doi.org/10.1145/2959100.2959144>
- Anozie, V. (2020). Effects of Emotion on Binge-Watching. *Modern Psychological Studies*, 25(1), 9.
- Archibald, M. M., Ambagtsheer, R. C., Casey, M. G., & Lawless, M. (2019). Using Zoom Videoconferencing for Qualitative Data Collection: Perceptions and Experiences of Researchers and Participants. *International Journal of Qualitative Methods*, 18, 1–8. <https://doi.org/10.1177/1609406919874596>
- Arnold, S. (n.d.). *Netflix and the myth of choice participation autonomy*.
- Aycock, A. (1995). “Technologies of the Self:” Foucault and Internet Discourse(1). *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1(2), 0–0. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.1995.tb00328.x>
- Bakardjieva, M., & Gaden, G. (2012). Web 2.0 technologies of the self. *Philosophy and Technology*, 25(3), 399–413. <https://doi.org/10.1007/s13347-011-0032-9>
- Baker, S., Baker, S., Robards, B., & Butti-, B. (2016). The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information. *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*, 45(3), 367–368. <https://doi.org/10.1177/0094306116641409c>
- Baloğlu, U., & Birincioğlu, Y. (2021). Bir Kültürel Tüketim Pratiği Olarak Netflix Dizileri. *Alanya Akademik Bakış*, 12(2), 547–570. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.821572>

- BALTACI, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 426–438. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Barile, N., & Sugiyama, S. (2015). The Automation of Taste: A Theoretical Exploration of Mobile ICTs and Social Robots in the Context of Music Consumption. *International Journal of Social Robotics*, 7(3), 407–416. <https://doi.org/10.1007/s12369-015-0283-1>
- Barker, C., & Wiatrowski, M. (2017). *The Age of Netflix: Critical Essays on Streaming Media, Digital Delivery and Instant Access*. McFarland & Company, Inc.
- Beer, D. (2009). Power through the algorithm? Participatory web cultures and the technological unconscious. *New Media & Society*, 11(6), 985–1002. <https://doi.org/10.1177/1461444809336551>
- Beer, D., & Burrows, R. (2007). Sociology and, of and in Web 2.0: Some Initial Considerations. *Sociological Research Online*, 12(5), 67–79. <https://doi.org/10.5153/sro.1560>
- Beer, D., & Burrows, R. (2013). Popular Culture, Digital Archives and the New Social Life of Data. *Theory, Culture & Society*, 30(4), 47–71. <https://doi.org/10.1177/0263276413476542>
- Berman, E. P., & Hirschman, D. (2018). The Sociology of Quantification: Where Are We Now? *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*, 47(3), 257–266. <https://doi.org/10.1177/0094306118767649>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Browne, K. (2005). Snowball sampling: Using social networks to research non-heterosexual women. *International Journal of Social Research Methodology: Theory and Practice*, 8(1), 47–60. <https://doi.org/10.1080/1364557032000081663>
- Buck, A. M. (2019). Netflix at the Nexus. In T. Plothe & A. M. Buck (Eds.), *Netflix at the Nexus*. Peter Lang US. <https://doi.org/10.3726/b14725>
- Burchell, G. (2016). *Michel Foucault: About the Beginning of the Hermeneutics of the Self, Lectures at Dartmouth College, 1980* (H.-P. Fruchaud & D. Lorenzini (eds.)). The University of Chicago Press.

- Burkitt, I. (2002). Technologies of the self: Habitus and capacities. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 32(2), 219-237+ii. <https://doi.org/10.1111/1468-5914.00184>
- Burkitt, I. (2008). Social Selves: Theories of Self and Society. Ch. 4 in *Power, knowledge and the self*, s. 85-109.
- Burroughs, B. (2019). House of Netflix: Streaming media and digital lore. *Popular Communication*, 17(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/15405702.2017.1343948>
- Can, E. N., Koçer, M., & Hekimoğlu Toprak, H. (2021). Tüketicilerin Netflix Kullanımları Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Akademi*, 35(1), 323–344.
- Çataltepe, Z., Uluyağmur, M., & Tayfur, E. (2016). Feature selection for movie recommendation. *Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences*, 24(3), 833–848. <https://doi.org/10.3906/elk-1303-189>
- Castells, M. (2013). *Ağ toplumunun yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 512–523.
- Creswell, J.M. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M, Bütün, S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cheney-Lippold, J. (2011). A New Algorithmic Identity. *Theory, Culture & Society*, 28(6), 164–181. <https://doi.org/10.1177/0263276411424420>
- Cheng, Z., Shen, J., & Mei, T. (2014). Just-for-Me: An adaptive personalization system for location-aware social music recommendation. *SIGIR 2014 - Proceedings of the 37th International ACM SIGIR Conference on Research and Development in Information Retrieval*, 1267–1268. <https://doi.org/10.1145/2600428.2611187>
- Collins, C. S., & Stockton, C. M. (2018). The Central Role of Theory in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 17(1), 1–10. <https://doi.org/10.1177/1609406918797475>
- Cooky, C., Linabary, J. R., & Corple, D. J. (2018). Navigating Big Data dilemmas: Feminist holistic reflexivity in social media research. *Big Data and Society*, 5(2), 1–12. <https://doi.org/10.1177/2053951718807731>

- Cunningham, S., & Scarlata, A. (2020). New forms of internationalisation? The impact of Netflix in Australia. *Media International Australia*, 177(1), 149–164. <https://doi.org/10.1177/1329878X20941173>
- Das, N., Borra, S., Dey, N., & Borah, S. (2018). Social Networking in Web Based Movie Recommendation System. *Social Networks Science: Design, Implementation, Security, and Challenges*, 25–45. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90059-9_2
- Davidson, J., Liebald, B., Liu, J., Nandy, P., & Van Vleet, T. (2010). The YouTube video recommendation system. *RecSys '10 - Proceedings of the 4th ACM Conference on Recommender Systems*, 293–296. <https://doi.org/10.1145/1864708.1864770>
- Dawe, A. (1973). The Role of Experience in the Construction of Social Theory: An Essay in Reflexive Sociology. *The Sociological Review*, 21(1), 25–55. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1973.tb00478.x>
- Deakin, H., & Wakefield, K. (2014). Skype interviewing: reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research*, 14(5), 603–616. <https://doi.org/10.1177/1468794113488126>
- Deldjoo, Y., Dacrema, M. F., Constantin, M. G., Eghbal-zadeh, H., Cereda, S., Schedl, M., Ionescu, B., & Cremonesi, P. (2019). Movie genome: alleviating new item cold start in movie recommendation. *User Modeling and User-Adapted Interaction*, 29(2), 291–343. <https://doi.org/10.1007/s11257-019-09221-y>
- Deutrom, J., Katos, V., & Ali, R. (2021). Loneliness, life satisfaction, problematic internet use and security behaviours: re-examining the relationships when working from home during COVID-19. *Behaviour and Information Technology*, 0(0), 1–15. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2021.1973107>
- DiCicco-Bloom, B., & Crabtree, B. F. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education*, 40(4), 314–321. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02418.x>
- Dodd, N. (2018). The Social Life of Bitcoin. *Theory, Culture and Society*, 35(3), 35–56. <https://doi.org/10.1177/0263276417746464>
- Dreyfus, H. L., & Rabinow, P. (1982). *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. The University of Chicago Press.
- Drott, E. (2018). Why the Next Song Matters: Streaming, Recommendation, Scarcity. *Twentieth-Century Music*, 15(3), 325–357.

<https://doi.org/10.1017/S1478572218000245>

- Edwards, R., & Holland, J. (2020). Reviewing challenges and the future for qualitative interviewing. *International Journal of Social Research Methodology*, 23(5), 581–592. <https://doi.org/10.1080/13645579.2020.1766767>
- Elden, S. (2018). Review: Michel Foucault, *Histoire de la sexualité 4: Les aveux de la chair*. *Theory, Culture and Society*, 35(7–8), 293–311. <https://doi.org/10.1177/0263276418800206>
- Elnahla, N. (2019). Black Mirror: Bandersnatch and how Netflix manipulates us, the new gods. *Consumption Markets and Culture*, 0(0), 1–6. <https://doi.org/10.1080/10253866.2019.1653288>
- Ferrari, F., & Graham, M. (2021). Fissures in algorithmic power: platforms, code, and contestation. *Cultural Studies*, 35(4–5), 814–832. <https://doi.org/10.1080/09502386.2021.1895250>
- Ferreira-Neto, J. L. (2018). Michel Foucault and qualitative research in human and social sciences. *Forum Qualitative Sozialforschung*, 19(3). <https://doi.org/10.17169/fqs-19.3.3070>
- Fielding, N. G. (2014). Qualitative Research and Our Digital Futures. *Qualitative Inquiry*, 20(9), 1064–1073. <https://doi.org/10.1177/1077800414545237>
- Fielding, N. G. (2019). New Data and Old Dilemmas: Changes and Continuities in Online Social Research. *Qualitative Inquiry*, 25(8), 761–772. <https://doi.org/10.1177/1077800418809130>
- Fielding, N. G., & Fielding, J. L. (2012). User satisfaction and user experiences with Access Grid as a medium for social science research: A research note. *International Journal of Social Research Methodology*, 15(5), 355–367. <https://doi.org/10.1080/13645579.2011.597655>
- Floridi, L. (2011). The informational nature of personal identity. *Minds and Machines*, 21(4), 549–566. <https://doi.org/10.1007/s11023-011-9259-6>
- Floridi, L. (2012). Technologies of the self. *Philosophy and Technology*, 25(3), 271–273. <https://doi.org/10.1007/s13347-012-0083-6>

- Floridi, L. (2016). Mature Information Societies—a Matter of Expectations. *Philosophy and Technology*, 29(1), 1–4. <https://doi.org/10.1007/s13347-016-0214-6>
- Floridi, L. (2017). The Logic of Design as a Conceptual Logic of Information. *Minds and Machines*, 27(3), 495–519. <https://doi.org/10.1007/s11023-017-9438-1>
- Foley, G. (2021). Video-based online interviews for palliative care research: A new normal in COVID-19? *Palliative Medicine*, 35(3), 625–626. <https://doi.org/10.1177/0269216321989571>
- Foucault, M. (1985). *The Use of Pleasure: Volume 2 of the History of Sexuality, Translated from french by Robert Hurley*.
- Foucault, M. (1988). *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault* (L. H. Martin, H. Gutman, & P. H. Hutton (eds.)). The University of Massachusetts Press.
- Foucault, M. (1997). *Ethics: Subjectivity and Truth* (P. Rabinow (ed.)). United States by The New Press.
- Foucault, M. (2005a). *The Hermeneutics of the Subject: Lectures at the College de France, 1981-82*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-09483-4>
- Foucault, M. (2005b). *The Hermeneutics of the Subject: Lectures at the Collège De France 1981–1982* (A. I. Davidson (ed.); 1st ed., Issue 1). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1080/00335630.2015.994884>
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Öznellik ve Hakikat: Collège de France Dersleri 1980-1981*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2019a). *Kendini Bilmek*. (Luther, H.M., Gutman, H. ve Hutton, P.H. ed.) Kendini Bilmek: Bir Michel Foucault Semineri. İstanbul: Profil Kitap.
- Foucault, M. (2019b). *Öznenin Yorumbilgisi: Collège de France Dersleri 1981-1982*. (Ferda Keskin, Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Frank, A. W., & Jones, T. (2003). Bioethics and the later Foucault. *Journal of Medical Humanities*, 24(3–4), 179–186. <https://doi.org/10.1023/A:1026014718326>

- Gaw, F. (2021). Algorithmic logics and the construction of cultural taste of the Netflix Recommender System. *Media, Culture and Society*.
<https://doi.org/10.1177/016344372111053767>
- Gerlitz, C., & Helmond, A. (2013). The like economy: Social buttons and the data-intensive web. *New Media and Society*, *15*(8), 1348–1365.
<https://doi.org/10.1177/1461444812472322>
- Gibson, K. (2020). Bridging the digital divide: Reflections on using WhatsApp instant messenger interviews in youth research. *Qualitative Research in Psychology*, *00*(00), 1–21. <https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1751902>
- Gillespie, T. (2014). The Relevance of Algorithms. In *Media Technologies* (Issue Light 1999, pp. 167–194). The MIT Press.
<https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009>
- Gilmore, J. N. (2016). Everywear: The quantified self and wearable fitness technologies. *New Media and Society*, *18*(11), 2524–2539.
<https://doi.org/10.1177/1461444815588768>
- Glassmeyer, D. M., & Dibbs, R. A. (2012). Researching from a distance: Using live web conferencing to mediate data collection. *International Journal of Qualitative Methods*, *11*(3), 292–302. <https://doi.org/10.1177/160940691201100308>
- Goldberg, D., Nichols, D., Oki, B. M., & Terry, D. (1992). Using collaborative filtering to Weave an Information tapestry. *Communications of the ACM*, *35*(12), 61–70.
<https://doi.org/10.1145/138859.138867>
- Goldstein, D. M. (2003). Reproductive technologies of the self: Michel Foucault and meta-narrative-ethics. *Journal of Medical Humanities*, *24*(3–4), 229–240.
<https://doi.org/10.1023/a:1026058420143>
- Gomez-Uribe, C. A., & Hunt, N. (2015). The netflix recommender system: Algorithms, business value, and innovation. *ACM Transactions on Management Information Systems*, *6*(4). <https://doi.org/10.1145/2843948>
- Gorgoglione, M., Panniello, U., & Tuzhilin, A. (2019). Recommendation strategies in personalization applications. *Information and Management*, *56*(6), 1–12.
<https://doi.org/10.1016/j.im.2019.01.005>
- Gower, S. (2014). *Netflix Prize and SVD*. 1–10.

- Gray, L. M., Wong-Wylie, G., Rempel, G. R., & Cook, K. (2020). Expanding qualitative research interviewing strategies: Zoom video communications. *Qualitative Report*, 25(5), 1292–1301. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2020.4212>
- Groshek, J., & Krongard, S. (2016). Netflix and engage? Implications for streaming television on political participation during the 2016 US Presidential Campaign. *Social Sciences*, 5(4). <https://doi.org/10.3390/socsci5040065>
- Gubrium, J., & Holstein, J. (2012). Handbook of Interview Research. In *Handbook of Interview Research* (pp. 83–102). <https://doi.org/10.4135/9781412973588>
- Guerraoui, R., Kermarrec, A. M., Lin, T., & Patra, R. (2017). Heterogeneous recommendations: What you might like to read after watching interstellar. *Proceedings of the VLDB Endowment*, 10(10), 1070–1081. <https://doi.org/10.14778/3115404.3115412>
- Gümüş, B. (2021). TVI'den Netflix'e: Pandemi'de Netflix'i Twitter Üzerinden Anlamak. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2021, 0–3. <https://doi.org/10.31123/akil.887962>
- Gutting, G. (2019). Foucault 's Philosophy of Experience. *Project Muse*, 29(2), 69–85. <https://muse.jhu.edu/article/3392>
- Hallinan, B., & Striphass, T. (2016). Recommended for you: The Netflix Prize and the production of algorithmic culture. *New Media & Society*, 18(1), 117–137. <https://doi.org/10.1177/1461444814538646>
- Hanna, P. (2012). Using internet technologies (such as Skype) as a research medium: A research note. *Qualitative Research*, 12(2), 239–242. <https://doi.org/10.1177/1468794111426607>
- Hargittai, E. (2007). The social, political, economic, and cultural dimensions of search engines: An introduction. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(3), 769–777. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00349.x>
- Hernández-Ramírez, R. (2017a). Technologies of the self: How ar digitla Tools affecting human ontologies? *2017.XCoAx.Org*, 64–72.
- Hernández-Ramírez, R. (2017b). Technology and Self-modification: Understanding Technologies of the Self After Foucault. *Journal of Science and Technology of the Arts*, 9(3), 45. <https://doi.org/10.7559/citarj.v9i3.423>

- Hesse-Biber, S., & Griffin, A. J. (2013). Internet-Mediated Technologies and Mixed Methods Research: Problems and Prospects. *Journal of Mixed Methods Research*, 7(1), 43–61. <https://doi.org/10.1177/1558689812451791>
- Hesse, A., Glenna, L., Hinrichs, C., Chiles, R., & Sachs, C. (2019). Qualitative Research Ethics in the Big Data Era. *American Behavioral Scientist*, 63(5), 560–583. <https://doi.org/10.1177/0002764218805806>
- Hewson, C. (2010). Internet-mediated research and its potential role in facilitating mixed methods research. In S. N. Hesse-Biber & P. Leavy (Eds.), *April*, 543–570.
- Hoser, B., & Nitschke, T. (2010). Questions on ethics for research in the virtually connected world. *Social Networks*, 32(3), 180–186. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2009.11.003>
- Hülür, (2008). İktidar/Bilgi Sarmalı: Michel Foucault'da Disiplinsel Doğruluk ve Özne. *Ekev Akademi Dergisi*, 35(12), 149–164.
- Hülür, H. (2009). Faşist Olmayan Varolma Biçimlerinin Olanakları Üzerine: Michel Foucault'da Normalleşme, Benlik Ve Etik. *Ekev Akademi Dergisi*, 40(40), 447–471.
- Iacono, V. Lo, Symonds, P., & Brown, D. H. K. (2016). Skype as a tool for qualitative research interviews. *Sociological Research Online*, 21(2), 103–117. <https://doi.org/10.5153/sro.3952>
- Ihde, D. (2009). *Postphenomenology and Technoscience*. (L. Langsdorf, ed.). The Peking University Lectures. Albany: SUNY Press.
- Iliadis, A. (2018). Algorithms, ontology, and social progress. *Global Media and Communication*, 14(2), 219–230. <https://doi.org/10.1177/1742766518776688>
- Irani, E. (2019). The Use of Videoconferencing for Qualitative Interviewing: Opportunities, Challenges, and Considerations. *Clinical Nursing Research*, 28(1), 3–8. <https://doi.org/10.1177/1054773818803170>
- James, N., & Busher, H. (2006). Credibility, authenticity and voice: Dilemmas in online interviewing. *Qualitative Research*, 6(3), 403–420. <https://doi.org/10.1177/1468794106065010>
- Janghorban, R., Roudsari, R. L., & Taghipour, A. (2014). Skype interviewing: The new

generation of online synchronous interview in qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 9(1). <https://doi.org/10.3402/qhw.v9.24152>

Jenner, B. M., & Myers, K. C. (2019). Intimacy, rapport, and exceptional disclosure: a comparison of in-person and mediated interview contexts. *International Journal of Social Research Methodology*, 22(2), 165–177. <https://doi.org/10.1080/13645579.2018.1512694>

Jenner, M. (2018). *Netflix and the Re-invention of Television*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-94316-9>

Johnson, D. R., Scheitle, C. P., & Ecklund, E. H. (2021). Beyond the In-Person Interview? How Interview Quality Varies Across In-person, Telephone, and Skype Interviews. *Social Science Computer Review*, 39(6), 1142–1158. <https://doi.org/10.1177/0894439319893612>

Jonnalagedda, N., & Gauch, S. (2013). Personalized news recommendation using twitter. *Proceedings - 2013 IEEE/WIC/ACM International Joint Conference on Web Intelligence and Intelligent Agent Technology - Workshops, WI-IATW 2013*, 3, 21–25. <https://doi.org/10.1109/WI-IAT.2013.144>

Kant, T. (2016). *Making It Personal: Web users and Algorithmic Personalisation*. University of Sussex.

Karakaş, M. (2020). Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 541–573. <https://doi.org/10.26650/sj.2020.40.1.0048>

Karakayali, N. (2006). The Uses of the Stranger: Circulation, Arbitration, Secrecy, and Dirt. *Sociological Theory*, 24(4), 312–330. <http://journals.sagepub.com.proxy.library.uu.nl/doi/pdf/10.1111/j.1467-9558.2006.00293.x>

Karakayali, N. (2015). Adapting, defending and transforming ourselves. *History of the Human Sciences*, 28(1), 98–117. <https://doi.org/10.1177/0952695114556685>

Karakayali, N., Kostem, B., & Galip, I. (2018). Recommendation Systems as Technologies of the Self: Algorithmic Control and the Formation of Music Taste. *Theory, Culture & Society*, 35(2), 3–24. <https://doi.org/10.1177/0263276417722391>

- Karppi, T., & Granata, Y. (2019). Non-artificial non-intelligence: Amazon's Alexa and the frictions of AI. *AI and Society*, 34(4), 867–876. <https://doi.org/10.1007/s00146-019-00896-w>
- Kasapoglu, A., & Akbal, A. (2020). Relational Sociological Analysis of Uncertainties: The case of COVID-19 In Turkey. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 7(4), 197–228. <https://doi.org/10.14738/assrj.74.8116>
- Kayahara, J., & Wellman, B. (2007). Searching for culture - High and low. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(3), 824–845. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00352.x>
- Kelly, M. G. E. (2013). Foucault, Subjectivity, and Technologies of the Self. In C. Falzon, T. O'Leary, & J. Sawicki (Eds.), *A Companion to Foucault* (First, Issue February 2013, pp. 510–525). Blackwell Publishers Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118324905.ch26>
- Kennedy, H., & Hill, R. L. (2018). The Feeling of Numbers: Emotions in Everyday Engagements with Data and Their Visualisation. *Sociology*, 52(4), 830–848. <https://doi.org/10.1177/0038038516674675>
- Kim, E., Pyo, S., Park, E., & Kim, M. (2011). An automatic recommendation scheme of TV program contents for (IP)TV personalization. *IEEE Transactions on Broadcasting*, 57(3), 674–684. <https://doi.org/10.1109/TBC.2011.2161409>
- Krämer, B., & Conrad, J. (2017). Social Ontologies Online: The Representation of Social Structures on the Internet. *Social Media + Society*, 3(1), 205630511769364. <https://doi.org/10.1177/2056305117693648>
- Laboto, R. (2019). *Netflix Nations: The Geography of Digital Distribution*. New York University Press.
- Langenkamp, B. L. (2017). *Netflix and Choose? Choice , Recommendation and Streaming in an Age of Algorithmic Culture*. mastersofmedia.hum.uva.nl/blog/2017/09/24/netflix-and-choose-choice-recommendation-and-streaming-%0Ain-an-age-of-algorithmic-culture/ By
- Lee, F., & Björklund Larsen, L. (2019). How should we theorize algorithms? Five ideal types in analyzing algorithmic normativities. *Big Data and Society*, 6(2), 1–6. <https://doi.org/10.1177/2053951719867349>

- Lemke, T. (2011). Critique and Experience in Foucault. *Theory, Culture & Society*, 28(4), 26–48. <https://doi.org/10.1177/0263276411404907>
- Liang, T. P., Lai, H. J., & Ku, Y. I. C. (2006). Personalized content recommendation and user satisfaction: Theoretical synthesis and empirical findings. *Journal of Management Information Systems*, 23(3), 45–70. <https://doi.org/10.2753/MIS0742-1222230303>
- Lobe, B., Morgan, D., & Hoffman, K. A. (2020). Qualitative Data Collection in an Era of Social Distancing. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1–8. <https://doi.org/10.1177/1609406920937875>
- Lorenzini, D. (2016). From counter-Conduct to critical attitude: Michel Foucault and the art of not being governed quite so much. *Foucault Studies*, 21, 7–21. <https://doi.org/10.22439/fs.v0i0.5011>
- Lotz, A. D. (2021). Unpopularity and cultural power in the age of Netflix: New questions for cultural studies' approaches to television texts. *European Journal of Cultural Studies*, 24(4), 887–900. <https://doi.org/10.1177/1367549421994578>
- Lupton, D. (2017). *Digital society*. New York: Routledge.
- Lupton, D. (2018). How do data come to matter? Living and becoming with personal data. *Big Data and Society*, 5(2), 1–11. <https://doi.org/10.1177/2053951718786314>
- Lury, C., & Day, S. (2019). Algorithmic Personalization as a Mode of Individuation. *Theory, Culture & Society*, 36(2), 17–37. <https://doi.org/10.1177/0263276418818888>
- Lyon, D. (2014). Surveillance, Snowden, and Big Data: Capacities, consequences, critique. *Big Data & Society*, 1(2), 205395171454186. <https://doi.org/10.1177/2053951714541861>
- Matthews, B., See, Z. S., & Day, J. (2021). Crisis and extended realities: remote presence in the time of COVID-19. *Media International Australia*, 178(1), 198–209. <https://doi.org/10.1177/1329878X20967165>
- Marres, N. (2017). What is Digital Society?, N. Marres içinde, *Digital Sociology: The Reinvention of Social Research*. Wile Publishers: Cambridge.

- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (Prof.Dr. S.Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.
- McGrath, C., Palmgren, P. J., & Liljedahl, M. (2019). Twelve tips for conducting qualitative research interviews. *Medical Teacher*, *41*(9), 1002–1006. <https://doi.org/10.1080/0142159X.2018.1497149>
- Merchant, G. (2021). Reading with technology: the new normal. *Education 3-13*, *49*(1), 96–106. <https://doi.org/10.1080/03004279.2020.1824705>
- Millecamp, M., Htun, N. N., Jin, Y., & Verbert, K. (2018). Effects of personal characteristics on music recommender user interfaces. *UMAP 2018 - Proceedings of the 26th Conference on User Modeling, Adaptation and Personalization*, 101–109. <https://doi.org/10.1145/3209219.3209223>
- Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S., & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. *Big Data & Society*, *3*(2), 205395171667967. <https://doi.org/10.1177/2053951716679679>
- Morris, J. W. (2015). Curation by code: Infomediaries and the data mining of taste. *European Journal of Cultural Studies*, *18*(4–5), 446–463. <https://doi.org/10.1177/1367549415577387>
- Nguyen, T. T., Hui, P. M., Harper, F. M., Terveen, L., & Konstan, J. A. (2014). Exploring the filter bubble: The effect of using recommender systems on content diversity. *WWW 2014 - Proceedings of the 23rd International Conference on World Wide Web*, 677–686. <https://doi.org/10.1145/2566486.2568012>
- Nilsolson, H. (2015). *Michel Foucault and the Games of Truth*. MACMILLAN PRESS LTD. <http://repositorio.unan.edu.ni/2986/1/5624.pdf>
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, *16*(1), 1–13. <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>
- O’Leary, T. (2005). Foucault, Dewey, and the experience of literature. *New Literary History*, *36*(4), 543–557. <https://doi.org/10.1353/nlh.2006.0008>
- O’Leary, T. (2008). Rethinking Experience with Foucault. In T. O’Leary & C. Falzon (Eds.), *Foucault and Philosophy* (pp. 162–184). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444320091.ch8>

- Oechslein, O., & Hess, T. (2014). The value of a recommendation: The role of social ties in social recommender systems. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, 1864–1873. <https://doi.org/10.1109/HICSS.2014.235>
- Oestreicher, L. (2017). *Netflix and Choose? Choice, Recommendation and Streaming in an Age of Algorithmic Culture*. mastersofmedia.hum.uva.nl/blog/2017/09/24/netflix-and-choose-choice-recommendation-and-streaming-%0Ain-an-age-of-algorithmic-culture/ By
- Ovacık Çoruh, D., & Uluoğlu, B. (2018). BİR Karşı-Özneleşme Yeniden-ÖzneleşmePratiği Olarak Tasarım. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLIV, 1*, 163–193. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/511543>
- Pajkovic, N. (2022). Algorithms and taste-making: Exposing the Netflix Recommender System’s operational logics. *Convergence*, 28(1), 214–235. <https://doi.org/10.1177/13548565211014464>
- Palaganas, E. C., Sanchez, M. C., Molintas, M. V. P., & Caricativo, R. D. (2017). Reflexivity in qualitative research: A journey of learning. *Qualitative Report*, 22(2), 426–438.
- Pangrazio, L., & Selwyn, N. (2019). ‘Personal data literacies’: A critical literacies approach to enhancing understandings of personal digital data. *New Media and Society*, 21(2), 419–437. <https://doi.org/10.1177/1461444818799523>
- Paras, E. (2006). *Foucault: Öznenin Yitiminden Yeniden Doğuşuna*. (Yunus Çetin, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.
- Prado, C. G. (2003). Foucauldian ethics and elective death. *Journal of Medical Humanities*, 24(3–4), 203–211. <https://doi.org/10.1023/A:1026054219235>
- Qian, X., Feng, H., Zhao, G., & Mei, T. (2014). Personalized recommendation combining user interest and social circle. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*, 26(7), 1763–1777. <https://doi.org/10.1109/TKDE.2013.168>
- Raffnsøe, S. (2018). Michel Foucault’s Confessions of the Flesh. The fourth volume of the History of Sexuality. *Foucault Studies*, 25, 393. <https://doi.org/10.22439/fs.v25i2.5593>
- Santana, F. N., Hammond Wagner, C., Berlin Rubin, N., Bloomfield, L. S. P., Bower, E.

- R., Fischer, S. L., Santos, B. S., Smith, G. E., Muraida, C. T., & Wong-Parodi, G. (2021). A path forward for qualitative research on sustainability in the COVID-19 pandemic. *Sustainability Science*, 16(3), 1061–1067. <https://doi.org/10.1007/s11625-020-00894-8>
- Schreiner, T., Rese, A., & Baier, D. (2019). Multichannel personalization: Identifying consumer preferences for product recommendations in advertisements across different media channels. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 48(October 2018), 87–99. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.02.010>
- Seaver, N. (2017). Algorithms as culture: Some tactics for the ethnography of algorithmic systems. *Big Data and Society*, 4(2), 1–12. <https://doi.org/10.1177/2053951717738104>
- Seaver, N. (2021). Seeing like an infrastructure: avidity and difference in algorithmic recommendation. *Cultural Studies*, 35(4–5), 771–791. <https://doi.org/10.1080/09502386.2021.1895248>
- Sedgwick, M., & Spiers, J. (2009). The Use of Videoconferencing as a Medium for the Qualitative Interview. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(1), 1–11. <https://doi.org/10.1177/160940690900800101>
- Şefik, D. (2006). Öznelcilik ve eleştirisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 219–230.
- Seitz, S. (2016). Pixilated partnerships, overcoming obstacles in qualitative interviews via Skype: a research note. *Qualitative Research*, 16(2), 229–235. <https://doi.org/10.1177/1468794115577011>
- Sharma, A., & Cosley, D. (2011). Network-centric recommendation: Personalization with and in social networks. *Proceedings - 2011 IEEE International Conference on Privacy, Security, Risk and Trust and IEEE International Conference on Social Computing, PASSAT/SocialCom 2011*, 282–289. <https://doi.org/10.1109/PASSAT/SocialCom.2011.166>
- Shen, A. (2014). Recommendations as personalized marketing: insights from customer experiences. *Journal of Services Marketing*, 28(5), 414–427. <https://doi.org/10.1108/JSM-04-2013-0083>
- Siles, I. (2012). Web Technologies of the Self: The Arising of the “Blogger” Identity. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 17(4), 408–421. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2012.01581.x/abstract>

- Siles, I., Espinoza-Rojas, J., Naranjo, A., & Tristán, M. F. (2019). The Mutual Domestication of Users and Algorithmic Recommendations on Netflix. *Communication, Culture and Critique*, 00, 1–20. <https://doi.org/10.1093/ccc/tcz025>
- Sim, G. (2019). *Individual Disruptors and Economic Gamechangers: Netflix, New Media, and Neoliberalism*.
- Skeggs, B., Thumim, N., & Wood, H. (2008). “Oh goodness, I am watching reality TV”: How methods make class in audience research. *European Journal of Cultural Studies*, 11(1), 5–24. <https://doi.org/10.1177/1367549407084961>
- Song, S., Moustafa, H., & Afifi, H. (2012). Advanced IPTV services personalization through context-aware content recommendation. *IEEE Transactions on Multimedia*, 14(6), 1528–1537. <https://doi.org/10.1109/TMM.2012.2217118>
- Stai, E., Kafetzoglou, S., Tsiropoulou, E. E., & Papavassiliou, S. (2018). A holistic approach for personalization, relevance feedback & recommendation in enriched multimedia content. *Multimedia Tools and Applications*, 77(1), 283–326. <https://doi.org/10.1007/s11042-016-4209-1>
- Striphas, T. (2015). Algorithmic culture. *European Journal of Cultural Studies*, 18(4–5), 395–412. <https://doi.org/10.1177/1367549415577392>
- Sullivan, J. R. (2012). Skype: An Appropriate Method of Data Collection for Qualitative Interviews? *The Hilltop Review*, 6(1), 54–60. <https://scholarworks.wmich.edu/hilltopreview> Available at: https://scholarworks.wmich.edu/hilltopreview/vol6/iss1/10%0Ainternal-pdf://152.210.174.6/Skype_An_Appropriate_Method_of_Data_Collectio.pdf
- Tarrant, A., Way, L., & Ladlow, L. (2021). ‘Oh sorry, I’ve muted you!’: Issues of connection and connectivity in qualitative (longitudinal) research with young fathers and family support professionals. *International Journal of Social Research Methodology*, 00(00), 1–14. <https://doi.org/10.1080/13645579.2021.1986313>
- Tekelioğlu, O. (1999). Modernitiye sıkışan özgürlük: Foucault’nun “kendilik teknolojileri”ne bir bakış. *Doğu Batı*, 3(9), 45–57.
- Tekin, H. H. (2012). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101–116.
- Teti, M., Schatz, E., & Liebenberg, L. (2020). Methods in the Time of COVID-19: The

- Vital Role of Qualitative Inquiries. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1–5. <https://doi.org/10.1177/1609406920920962>
- Thompson, K. (2003). Forms of resistance: Foucault on tactical reversal and self-formation. *Continental Philosophy Review*, 36(2), 113–138. <https://doi.org/10.1023/A:1026072000125>
- Thunberg, S., & Arnell, L. (2021). Pioneering the use of technologies in qualitative research—A research review of the use of digital interviews. *International Journal of Social Research Methodology*, 00(00), 1–12. <https://doi.org/10.1080/13645579.2021.1935565>
- Tirkkonen, S. (2018). *Experience in Michel Foucault 's Philosophy* (Issue October). University of Helsinki.
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative quality: Eight a"big-tent" criteria for excellent qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837–851. <https://doi.org/10.1177/1077800410383121>
- Tuttas, C. A. (2015). Lessons learned using web conference technology for online focus group interviews. *Qualitative Health Research*, 25(1), 122–133. <https://doi.org/10.1177/1049732314549602>
- TÜİK. (2021). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Utku, A., & Akcayol, M. A. (2017). Öğrenebilen ve Adaptif Tavsiye Sistemleri İçin Karşılaştırmalı ve Kapsamlı Bir İnceleme. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 33(3), 13–34. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesfen/issue/35954/403435>
- van Dijck, J. (2014). Datafication, dataism and dataveillance: Big data between scientific paradigm and ideology. *Surveillance and Society*, 12(2), 197–208. <https://doi.org/10.24908/ss.v12i2.4776>
- Varela, D., & Kaun, A. (2019). The Netflix Experience: A User-Focused Approach to the Netflix Recommendation Algorithm. In T. Plothe & A. M. Buck (Eds.), *Netflix at the Nexus: Content, Practice, and Production in the Age of Streaming Television* (pp. 197–211). Peter Lang Publishing Group.
- Vielen, D. H. (2018). The Netflix Effect? On updating the cinematic apparatus theory. In

University of Utrecht. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/364324>

- Vitrinel, E. (2018). The Introduction of Netflix in Turkey: How to Fit (or is it possible to fit) in an Audio-visual. *ATINER'S Conference Paper Series, No: ART2018-2604.*, 1–13.
- Watson, A., Lupton, D., & Michael, M. (2021). Enacting intimacy and sociality at a distance in the COVID-19 crisis: the sociomaterialities of home-based communication technologies. *Media International Australia*, 178(1), 136–150. <https://doi.org/10.1177/1329878X20961568>
- Weller, S. (2017). Using internet video calls in qualitative (longitudinal) interviews: some implications for rapport. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(6), 613–625. <https://doi.org/10.1080/13645579.2016.1269505>
- White, R. (2014). Foucault on the Care of the Self as an Ethical Project and a Spiritual Goal. *Human Studies*, 37(4), 489–504. <https://doi.org/10.1007/s10746-014-9331-3>
- Willcocks, L. P. (2006). Michel foucault in the social study of ICTs: Critique and reappraisal. *Social Science Computer Review*, 24(3), 274–295. <https://doi.org/10.1177/0894439306287973>
- Yan, J. (2017). *Identifying Online Streaming User Value in the Netflix Recommendation System*. Drexel University.
- Yang, J. Z., Liu, Z., & Wong, J. C. S. (2021). Information seeking and information sharing during the COVID-19 pandemic. *Communication Quarterly*, 00(00), 1–21. <https://doi.org/10.1080/01463373.2021.1995772>
- Yüksel, H. (2012). Enformasyon toplumu kuramlarındaki insan tasavvurunun eleştirel bir çözümlemesi. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(1.2), 9–46. https://doi.org/10.1501/iltaras_0000000135
- Zanker, M., Ricci, F., Jannach, D., & Terveen, L. (2010). Measuring the impact of personalization and recommendation on user behaviour. *International Journal of Human Computer Studies*, 68(8), 469–471. <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2010.04.002>
- Zhang, B., & Sundar, S. S. (2019). Proactive vs. reactive personalization: Can customization of privacy enhance user experience? *International Journal of Human*

Computer Studies, 128(December 2018), 86–99.
<https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2019.03.002>

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 23/06/2022</p> <p>Tez Başlığı : DİJİTAL TOPLUMDA KENDİLİK TEKNOLOJİLERİ OLARAK TAVSİYE ALGORİTMALARI: ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMU ÜZERİNDEN KENDİLİĞİN İNŞASI</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 179 sayfalık kısmına ilişkin, 22/06/2022 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 3'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">23/06/2022</p> <p>Adı Soyadı: <u>MERVE TUĞBA ERDEM</u></p> <p>Öğrenci No: <u>N15249560</u></p> <p>Anabilim Dalı: <u>SOSYOLOJİ</u></p> <p>Programı: <u>SOSYOLOJİ-DOKTORA</u></p> <p>Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"></p> <p style="text-align: center;">_____ PROF.DR. AYLİN GÖRGÜN BARAN</p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIOLOGY DEPARTMENT

Date: 23/06/2022

Thesis Title : RECOMMENDATION ALGORITHMS AS TECHNOLOGIES OF THE SELF IN THE DIGITAL SOCIETY: SELF-CONSTRUCTION VIA AN ONLINE CONTENT PLATFORM

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 22/06/2022 for the total of 179 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 3%.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

23/06/2022

Name Surname: MERVE TUĞBA ERDEM

Student No: N15249560

Department: SOCIOLOGY

Program: SOCIOLOGY-DOCTORATE

Status: Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED

PROF. DR. AYLIN GORGUN BARAN

EK 2. ETİK KURUL İZİN FORMU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00001522527
Konu : Merve Tuğba ERDEM (Etik Komisyon İzni)

1.04.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 16.03.2021 tarihli ve E-12908312-300-00001500438 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinden **Merve Tuğba ERDEM**'in **Prof.Dr.Aylin GÖRGÜN BARAN** danışmanlığında hazırladığı “**Dijital Toplumda Kendilik Teknolojileri Olarak Tavsiye Algoritmaları: Bir Çevrimiçi İçerik Platformu Üzerinden Kendiliğin İnşası**” başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **23 Mart 2021** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: B107CEE2-61F9-446F-8EB4-F3D34040567E

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Sevda TOPAL

E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik

Bilgisayar İşletmeni

Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Telefon: 03123051008

Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992

Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

EK 3. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Sizi *Prof. Dr. Aylin Görgün Baran* danışmanlığında *M.Tuğba Erdem* tarafından **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi** kapsamında yürütülen “*Dijital Toplumda Kendilik Teknolojileri Olarak Tavsiye Algoritmaları: Netflix Üzerinden Kendiliğin İnşası*” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan izin alınmıştır. Bu araştırmanın amacı, dijital toplumun beraberinde getirdiği makro düzeyde gelişen teknolojik gelişmelerin mikro düzeyde öznelerin nasıl deneyimlendiğine dair sosyolojik bir değerlendirme yapmaktır. Söz konusu araştırma ile ilgili etik kurul izni alınmıştır. Sizden tahminen **60 dakika** ayırmanız istenmektedir. Araştırmada sizinle **mülakat** (bire bir görüşme) yapılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Mülakat sonunda bu araştırmaya ayırdığınız süre için teşekkür etmek adına sizinle **15 ₺ miktarda Starbucks hediye çeki paylaşılacak ya da Tohum Otizm Vakfı’na (www.tohumotizm.org.tr) veya Tema Vakfı (www.tema.org.tr) derneklerinden seçtiğiniz birine aynı miktarda bağış** yapılacaktır.

Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. **Bu çalışma sırasında ses kaydı alınacaktır.** Ayrıca bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz anonim olarak yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya [REDACTED] e-posta adresi ve [REDACTED] 2462 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Evet Hayır

Tarih:

Katılımcı:

Adı-Soyadı:..... **Tel:**.....

Onay: Evet Hayır

İmza:

Araştırmacı:

Adı-Soyadı:M. Tuğba Erdem..... Tel: [REDACTED]

e-posta: [REDACTED]..... İmza

EK 4. ARAŞTIRMA - GÖRÜŞME SORULARI MATRİSİ

GÖRÜŞME SORULARI	ARAŞTIRMA SORULARI		
	AS1 <i>Dijital toplumun bir parçası olarak çevrimiçi içerik platformu, bireyin özneliğini, özgürlük alanı sağlayarak geliştirir ve gücün/ bilginin biçimlendirmesine karşı bir alan sağlar mı?</i>	AS2 <i>Tavsiye algoritması, bizi seyrederek ve seçim kararlarını da birey adına alarak özneyi, çoğunluğun bir parçası haline getirir mi: <u>tekleştirir/ nesneleştirir</u> mi?</i>	AS3 <i>Dijital toplumun bir parçası olarak çevrimiçi içerik platformunun “kendilik - self” üzerindeki etkisi nedir?</i>
Giriş Soruları (1-6)	-	-	-
ÇEVİRİMİÇİ İÇERİK PLATFORMU	-	-	-
1. Çevrimiçi içerik platformlarından ilk hangisini, ne zamandan itibaren kullanmaya başladın?		AS2	
2. Bu çevrimiçi içerik platformunu hangi cihazlarında kullanıyorsun? En sık hangisini kullanıyorsun? Bunun nedeni nedir sence?		AS2	
3. En çok ne tür içerikleri izlemeyi tercih ediyorsun? Tercihlerini yaparken ya da yapmadan yararlandığın kaynaklar var mı? Bir içeriği izlemeye karar verdin diyelim, genelde karar vermedeki en büyük etken ne oluyor?		AS2	

(Tablonun Devamı)

4. Bu çevrimiçi içerik platformunun hoşuna giden yönü nedir?		AS2	
5. Bu çevrimiçi içerik platformunun sevmediğin bir yönü var mı? Bu çevrimiçi içerik platformunda neyi/leri değiştirmek isterdin?		AS2	
6. Kendi kelimelerinle bu çevrimiçi içerik platformunu tanımlanmanı istesem, nasıl tanımlarsın?		AS2	
7. Bu çevrimiçi içerik platformunun algoritması, öneri listeleri ve nasıl içerik önerdiğiyle ilgili genel olarak neler biliyorsun? 8. Bu çevrimiçi içerik platformundaki listeler hakkında ne düşünüyorsun? Kendi hesabını gözünün önüne almanı ve listelerin başlıklarını, içindeki içerik tiplerini şöyle bir gözden geçirmeni istiyorum. Şimdi kendi kelimelerinle hesabını bana anlatabilir misin? 9. Daha önce izlediğin bir içeriği listede gördüğünde ne düşünüyorsun?		AS2	
10. İlk kullandığın günden bu yana içerik tercihlerinde değişimler oldu mu? Ne gibi değişimler oldu?		AS2	
11. Bu değişimlerde, çevrimiçi içerik platformunun algoritmasının tercihlerine etkisinin olduğunu değerlendiriyor musun? Neden bu şekilde düşündüğünü biraz açabilir misin?		AS2	

(Tablonun Devamı)

<p>12. Peki tercihlerinin bu çevrimiçi içerik platformunun algoritmasına yansımaları olduğunu düşünüyor musun?</p>		<p>AS2</p>	
<p>13. Bu bağlamda, bu çevrimiçi içerik platformunun seçim kararlarında bir birey olarak sana ne kadar özgürlük alanı sağladığını düşünüyorsun?</p>		<p>AS2</p>	
<p>14. Arkadaşlarınla ya da bir topluluk içinde <u>bu çevrimiçi içerik platformu özelinde</u> kurduğun diyaloglar oluyor mu?</p> <p>15. Günlük diyaloglarında ya da ilişkilerinde bu çevrimiçi içerik platformu nasıl bir payda oluşturuyor?</p> <p>16. Bu diyalogların, zamanla benzer terimleri ve anlamları kullanan ortak bir bakış açısına doğru evrildiğini mi yoksa daha sınırlı kaldığını mı düşünüyorsun?</p> <p>17. Peki, bu diyaloglar/ paylaşımlarda grubun diğer üyelerinin yaklaşımlarına/ yorumlarına katılmasan da tartışmaktan kaçınır mısın? Yoksa bir çok açıdan başkalarından farklı ve kendine özgü olmayı mı yeğlersin?</p> <p>18. (Eğer farklı olmayı tercih ettiğine değindiyse) Farklı ve kendine özgü olmak senin için ne ifade ediyor?</p> <p>19. Bu durum arkadaşların ya da bir topluluk içinde paylaşmayı/sosyal bir bağ kurmanı kolaylaştırıyor mu yoksa uyumlu davranış göstermeye mi zorluyor?</p>	<p>AS1</p>		

(Tablonun Devamı)

<p>20. Bu çevrimiçi içerik platformu üzerine kurduğun bu diyalog ve ilişkilerinde çoklu bakış açılarına sahip insanlarla mı yoksa aynı dili konuşan benzerleriyle mi olduğunu hissediyorsun?</p> <p>21. Arkadaşlarının arasında/ topluluk içinde izlemediğin bir içerik ile ilgili konuşulduğunda ne düşünüyorsun?</p>			<p>AS3</p>
<p>22. Bu çevrimiçi içerik platformunu izlediğinde hiç kendin hakkında düşündüğün oldu mu?</p>	<p>AS1</p>		
<p>23. Hiç izlediğin bir içerik; mevcut düşüncelerini, beklentilerinle/ içsel standartlarınla (kurallarınla) karşılaştırmana neden oldu mu?</p>	<p>AS1</p>		<p>AS3</p>
<p>24. Bu karşılaştırmanın sonucunda ne yaptın? Düşüncelerin ve kendin için koyduğun standartlar arasında nasıl bir ilişki olması gerektiğini düşünüyorsun?</p>	<p>AS1</p>		
<p>25. Bu çevrimiçi içerik platformunda izlediğin herhangi bir program sırasında ya da sonrasında “kendini bir yerlerden izlediğin” hissine kapıldın mı? Nasıl bir deneyim yaşadığını paylaşabilir misin? (Alternatif soru)</p> <p>26. Sosyal çevrene hiç içerik önerisinde bulunmuş muydun? Hangi içerikti hatırlıyor musun? Öneri/lerin ile ilgili yorum aldığında (olumlu/ olumsuz) ne hissettin?</p>			<p>AS3</p>

(Tablonun Devamı)

27. Bu çevrimiçi içerik platformu sana nasıl önerilerde bulunuyor? Bu öneriler hakkında nasıl hissediyorsun? Senin için ne ifade ediyor?		AS2	
28. Bu çevrimiçi içerik platformunun algoritmasının ya da öneri listelerinin tercihlerini özgürce ve bilinçli olarak yapabileceğin bir alan sağladığını düşünüyor musun?			AS3
29. Bu çevrimiçi içerik platformuna ayırdığın zaman zarfında ya da sonrasında kendinde neler (değişiklikler) gözlemliyor musun?			AS3
30. Bu çevrimiçi içerik platformunun; arzularını, algılarını, ideallerini ve kendini anlama yolunu genel bir ifade ile yaşam amacını dönüştürebilmene imkan veren bir platform olduğunu düşünüyor musun?			AS3
31. Bu çevrimiçi içerik platformu ile ilişkini bir iki cümlede tanımlamanı istesem, ne dersin? (Soru 12'ye alternatif)			AS3
32. Geçen sene çevrimiçi içerik platformları RTÜK kurallarına tabi oldu. Bununla ilgili bir bilgin var mı? Bu durum sana ne hissettirdi? Peki bu kararın içerik tercihlerine etkisi olacağını düşünüyor musun?			AS3
33. Bu çevrimiçi içerik platformunun sosyalleşmedeki rolünü düşündüğünde ve sosyal medya platformlarıyla karşılaştırdığında sana nasıl bir alan sağladığını düşünüyorsun?			AS3

(Tablonun Sonu)

<p>34. Bu çevrimiçi içerik platformu bağlamında fiziksel etkileşime geçtiğin arkadaş çevresi/topluluk-içi ilişkilerinde, kendi özgür iradeni yaşatabildiğine/koruyabildiğine inanıyor musun?</p>			<p>AS3</p>
<p>35. Hesabımı başka biriyle paylaşıyor musun? Peki, senin hesabından başkalarıyla film ya da dizi izliyor musun? Kimlerle? (Evet ise) Sence bunun senin profiline nasıl bir etkisi oluyor? (Hayır ise) Bunun özel bir nedeni var mı?</p>	<p>AS1</p>		
<p>36. KAPANIŞ</p>	<p>AS1</p>		